

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

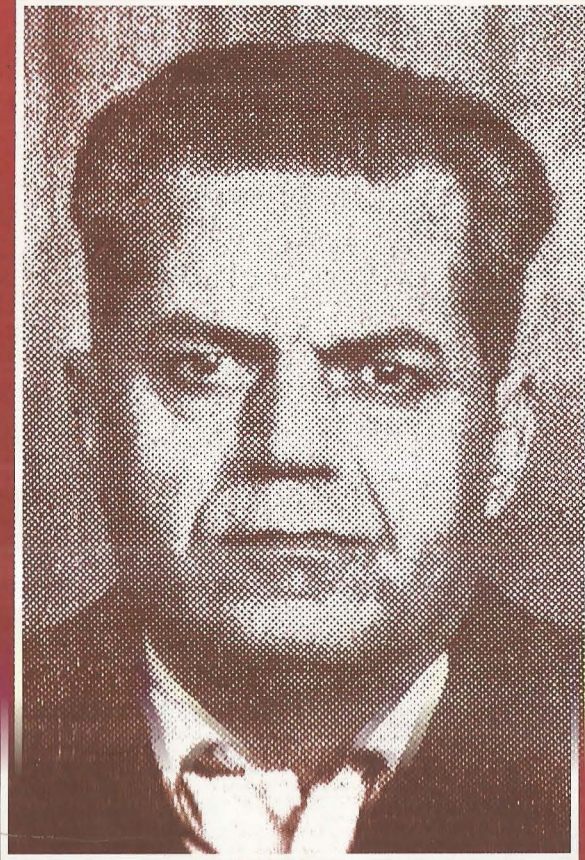
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

REŞAT FUAT BARANER

YAŞAMI, ÇALIŞMALARI, ANILAR

Derleyen: **Ersin Tosun**

ÖLÜMÜNÜN
45. YILI
ANISINA

REŞAT FUAT BARANER

YAŞAMI, ÇALIŞMALARI, ANILAR

Sosyal Tarih Yayınları
Belge-Araştırma Dizisi: 21

© TÜSTAV İktisadi İşletmesi
Bu yapıtın telif hakları TÜSTAV İktisadi İşletmesi'ne aittir,
izin alınmadan kullanılamaz.

Baskıya Hazırlık:
TÜSTAV Yayın Atölyesi

Birinci Basım: Kasım 2013

ISBN: 978-605-4513-15-4
Sertifika No: 12588

TÜSTAV İktisadi İşletmesi
Kocatepe Mah. Feridiye Cad.
No: 20 Taksim - İstanbul
Telefon: 0212 237 98 92
www.tustav.org
e-posta: bilgi@tustav.org

Baskı ve Cilt:
Net Kırtasiye ve Matbaa San. Tic. Ltd. Şti.
Taksim Cad. Yoğurtçu Faik Sok. No: 3
Beyoğlu - İstanbul
Tel: 0212 249 40 60
Sertifika No: 13723

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	5
KOMİTERN'DE REŞAT FUAT DOSYASI	6
REŞAT FUAT'IN ESERLERİ'NDEN VE YAZILARI'NDAN	43
Çinin Kurtuluş Kavgası	43
İspanya'da İstiklâl Savaşı	68
1944 TKP DAVASINDA REŞAT FUAT'IN SAVUNMASI'NDAN	103
TÜRK SOLU YAZILARI	107
Anti-Emperyalist ve Anti-Feodal Mücadele Toplumumuzun	
Tüm Olarak Menfaatlerini Temsil Eder	107
Güçbirliği Bozguncuları İhanete Gidiyor	112
YENİ EDEBİYAT DERGİSİ'NDEN	114
Sanatkârdan Beklediğimiz	114
Sanatkârın Vazife ve Mesuliyeti	116
Hümanizm	118
TKP İÇİNDEKİ TARTIŞMALARDA REŞAT FUAT BARANER	120
1962 Konferansı Tutanağı	120
Türkiye Komünist Partisi I. Sekreteri Zeki Baştımar'ın (Yakup Demir)	
MK Dış Bürosu ile Memleket Dışındaki Parti Grupları Aktiflerinin Müşterek	
Toplantısındaki Raporu	129
Y. Demir'in 1962 Nisan Konferansı'ndaki Son Sözü	137
ANILAR'DA REŞAT FUAT	140
1930-1950 Arasında Tütüncülerin Tarihi, Mustafa Özçelik	140
Anadolulu Bir Ermeni Komünistinin Hayatından Anılar, Dr. Hayk Açıkgöz ...	144
Bir Yaşam Öyküsü, Vartan İhmalyan, ...	153
Truva Atında İlk Akşam, Zihni T. Anadol	157

R. Fuat'ın Mezarı Başında M. Belli'nin Yaptığı Konuşma	168
İnsanlar Tanıdım, Mihri Belli	170
Baraner'in ardından, Dr. M. Hulusi Dosdoğru	171
Reşat Fuat, En tutarlı savaşçılardan, Fehmi Erbaş	175
Şefik Hüsnü ve Reşat Fuat Üzerine, Dr. Hikmet Kıvılcımlı	177
Anılar, Dr. Hikmet Kıvılcımlı	180
Devrimci Önder Reşat Fuat'ı Kaybettik, Kollektif Ölüm İlanı	189
Arkadaşım Fuat, Sebati Selimoğlu	190
Kocam Reşat Fuat, Suat Derviş	191
Reşat Fuat Baraner 1900 – 1968, Rasih Nuri İleri	193
Reşat Fuat Baraner'i Saygıyla Anıyoruz, Ş. Akşit	207
Reşat Fuat Baraner'i Kaybettik, Müntekim Öçmen	208
Ağlama Duvarı, Zihni T. Anadol	210

GİRİŞ

Reşat Fuat'ın asılları RGASPI'de (Rusya Devlet Siyasal Sosyal Tarih Arşivi) fon 495, opis 266, dosya 2'de bulunan ve değerli Atilla Balcıoğlu'nun çabalarıyla erişebildiğimiz şahsi dosya belgelerinden hareketle yaşam öyküsünü ve parti içindeki faaliyetini aktardıktan sonra, 1944 TKP Davası'ndaki savunmasından elde bulunan bir bölümü, Yeni Edebiyat dergisinde yayınlanmış üç yazısını İspanya iç savaşı ve Çin'deki istiklâl mücadelesi ile ilgili yayınlanmış iki broşürünü, Türk Solu dergisinde yayınlanmış iki yazısını vereceğiz. Bunun ardından 1960'lı yıllarda TKP Dış Bürosu çerçevesinde Reşat Fuat ile ilgili yürütölmüş tartışmaları ele aldıktan sonra, Reşat Fuat ile ilgili TKP'li arkadaşlarının anılarını ve ölümünden sonra hakkında yazılan yazıları aktaracağız.

Kitabın hazırlanmasında büyük emeği geçen Erden Akbulut'a, Reşat Fuat'ın şahsi dosyasındaki belgelerin çevirisi için Rüstem Aziz'e, İspanya ve Çin kitaplarının dizgiye dönüştürölmesindeki katkıları ve Reşat Fuat'ın ölümü ile ilgili yakalık bağışı için Bölent Erdem'e, Türk Solu'ndaki yazılar ve ölümüyle ilgili gazete ilânlarına dikkatimizi çeken Selahattin Türokay'a, yazım aşamasında yardımcı olan Sibel Servet Sular'a teşekkür ediyoruz.

Ölümünün 45. yıldönümünde Reşat Fuat Baraner'in mücadelesi ve anısı önünde saygıyla eğiliyoruz.

Ersin TOSUN

Kasım 2013

Sahsi dosyasında yer alan kendi kaleminden 1936'ya kadarki özgeçmişi söyle:

Ben, Reşat Fuat, 1902 yılında Selânik'te, küçük bir adliye memuru ailesinde dünyaya geldim. Balkan Savaşı'ndan sonra (1912) annem ve kardeşlerimle birlikte babamın bulunduğu Anadolu'ya geçtik. Konya lisesini bitirdim ve birkaç ay Anadolu-Bağdat demiryolu merkez idaresinde çalıştım (1922). Daha sonra öğrenime devam etmek üzere demiryolundaki işimden ayrıldım ve İstanbul Üniversitesi'ne yazıldım. Orada matematik okudum. 1925 yılında yarışmalı sınavı kazanarak Türk hükûmeti hesabına teknik yüksek okulda okumak üzere Almanya'ya gönderildim. 1928 yılı başına kadar Almanya'da kaldım ve sonra Sovyetler Birliği'ne geldim.

Babam vefat etti. Biri doktor ve diğeri teknisyen, iki erkek kardeşim var.

Partiye girmeden önce, kurtuluş hareketi sırasında milli devrimci duygularım çok güçlüydü ve kardeşim işçi olduğundan, işçi sorunlarıyla ilgileniyordum. Millî savaş bittikten sonra Kemalistlerin politikası beni tatmin etmez oldu. Öğrencilik yıllarımda sosyal çalışmalarla ilgilenmiş, lisede bir öğrenci birliği kurmuş, okul bitinceye kadar 2 yıl boyunca başkan olarak bu birliği yönetmişim. 1921 yılında küçük Arabson[?] kasabasında bir miting örgütledim ve millî kurtuluş görüşünü savundum. İstanbul Üniversitesi'nde öğrenci hareketine aktif katıldım ve fakültemizin öğrenci birliğine başkan seçildim, burada altı ay kadar çalıştım. Daha sonra üniversitenin öğrenci birliğinin yönetim kurulunda bulundum.

İstanbul Üniversitesi'ndeki öğrenim yıllarımda TKP'ye girdim (1925), öğrenci hücrelerinde ve öğrenci birliğindeki grupta çalıştım.

Berlin'de bulunduğum sürece ben her şeyden önce Marksizmi öğrenmekle uğraştım. Orada bir komünist hücresi kurduk ve bir öğrenci birliği oluşturduk ki, bu birlikte bir grubumuz vardı. Ben parti hücremizin sekreteri, bir süre kasadar, sonra da öğrenci birliğinin başkanıydım¹. Münih'te de Türk öğrenciler arasında bir birlik kurdum. Aynı zamanda, Moskova'daki Dış Büroyla ilişki içindeydim ve bir süre İstanbul ile Dış Büro arasındaki irtibat alanında çalıştım. 1926 yılı sonunda birkaç ay için Türkiye'ye gittim Menşevik MK'nin² likidatörce pasifliği yüzünden bir şey yapamadım.

1928 yılı başında [Şubat 1928'de] Lenin Okulu'nda okumak üzere Moskova'ya gönderildim ve SBKP'ye devredildim. 1929 yılındaki parti tasfiyesi sırasında bir Troçkisti gizlediğim gerekçesiyle sert kınama aldım. Okul bitiminden kısa bir süre sonra Türkiye'ye gidecek olduğumdan kararı protesto edecek vaktim kalmamıştı. Ancak, daha sonra, söz konusu yoldaşın Troçkist olmadığı ortaya çıktı ve kendisi tekrar partiye kabul edildi. Bu, bizim sektörden Franklin adında Yugoslavyalı bir yoldaşı³.

1930 yılının ilkbaharında Türkiye'ye gittim, orada İstanbul vilâyet komitesi

1 Berlin Türk Talebe Cemiyeti 18 Kasım 1925'te kurulmuştur. Kuruculardan Ali Cevdet [TKP MK üyesi Fahri] başkan, Ethem Nejat'ın üvey kardeşi Selâhaddin Nejat sekreter ve Resat Fuat [Baraner] kasadar olmuştur. Fahri'nin Moskova'ya gitmesi çerçevesinde 16 Aralık 1925'te yapılan seçimlerde Resat Fuat görev almadıysa da 29 Haziran 1927 seçimlerinde başkanlığa getirilmiştir.

2 Mayıs 1926'da Viyana Konferansı'nda seçilen Vedat Nedim [Tör] sekreterliğindeki MK kastediliyor.

3 Bu konudaki belgeler şahsi dosyanın ayrı bir bölümü olarak yer alacak.

sekreterliğini üstlendim ve aynı zamanda merkezi boyutta irtibat işlerini yönetiyordum. İstanbul'daki sekreterliğim sırasında İstanbul vilâyet komitesi organı olarak Kıvı İstanbul gazetesini çıkardım. Birkaç fabrika hücresi ve mühendis okulunda bir öğrenci hücresi, ayrıca 1 Ağustos 1930 tarihinde militarizme karşı basarı bir çalışma gerçekleştiren ve askerler arasında özel bildiri ve gazete dağıtan askeri bir hücre kurdum. Halim [Hasan Âli Ediz] yoldaş ve diğerleri tutuklandıktan sonra Muvakkat MK'ya koopte edildim ve merkezi olarak teşkilâtlandırma işlerine sarıldım, ama kadro yetersizliği yüzünden aynı zamanda İstanbul vilâyet sekreterliği görevimi de korudum.

Beni Moskova'dan bizzat tanıyan AHMET ŞERİF FAİK'in bir provokasyonu sonucunda 1931 yılı başında sokakta tutuklandım. 1 Ağustos 1930 davası sonucunda önce 2 ve ardından 4 yıla mahkûm oldum. Tutukluymken 40 parti üyesi arasında komünist eğitim çalışması düzenledim. 1 Ağustos 1931 davasıyla ilgili olarak askeri mahkemeye sevk edildim, ama ellerinde bana karşı hiçbir kanıt olmadığı için kovuşturmayla mahal olmadığına karar verildi. Şubat 1932 davasıyla⁴ ilgili olarak tekrar sanık olarak mahkemeye götürüldüm ve dava sonunda 15 yoldaşla birlikte tahliye oldum. Bu son dava sırasında susma grevi ve 10 gün süren ilk açlık grevini örgütledim. Daha sonra cezaevinde (İstanbul ve Ankara) eğitim işini sürdürdüm. Tahliye edilen 3 yoldaşın yeniden tutuklanması üzerine ikinci açlık grevini örgütledim ve bu açlık grevine tutuklu yoldaşlar da katıldı. Grev 14 gün sürdü ve sonunda bu üç yoldaş serbest bırakıldı. Grevin son günü ben 12 yoldaşla birlikte Ankara hapisanesine nakledildim ve 29 Ekim 1933 affına kadar orada kaldım.

Hapisten çıktıktan üç ay sonra tekrar Moskova'ya gittim. 1932 yılı başındaki parti konferansında MK'ne seçildim.

Moskova'da Doğu Halkları Komünist Üniversitesinde Türk sektörü başkan yardımcısı olarak çalıştım ve ülke sorunları hakkında konferanslar verdim⁵. Bu işim yalnız bir sömestr devam ettikten sonra parti çalışması için yine Türkiye'ye gönderilmem kararlaştırıldı. Ancak, gitme olanağı bulunamadığından 1934 yılı sonuna kadar Moskova'da kaldım ve 1935 yılı başında MK sekreteri olarak parti işine başladım. Bütün illegal teşkilât işleri benim yönetimimdeydi, legal basım işlerini de ben yönetiyor ve Komünist Enternasyonal ile yazışmaları yürütüyor-

4 1932'de Defterdar'da yapılan TKP II. Parti Aktif Konferansı ertesinde yapılan tutuklama ve açılan dava.

5 Bu dönemde Margarete Wilde [Grete Wilde ve Ena Martens olarak da anılır] ile evlendi ve 19 Temmuz 1935'te oğulları doğdu.

dum. Politbüro üyeleri olarak biz (ben ve İsmail yoldaş) partinin illegal organı-
nı kurduk. Ben teknik zorluklar nedeniyle basılamayan iki propaganda broşürü
yazdım ki, bunlardan biri daktiloda yazıldığı için dağıtılabilmisti. Bunun dışında
illegal organımıza çoğu yazıları da ben yazıyordum.

26.III-36.

Reşat Fuat /İmza/

Reşat Fuat'ın yurtdışına çıkararak Moskova'da kalması ve KUTV'da ders vermesi
TKP hiyerarşisi bakımından bir takım sorunlara yol açmıştır. O sıralar KEYK nez-
dindeki MK temsilcisi Dr. Şefik Hüsni [Ferdi] TKP MK Sekreteri olarak Reşat Fu-
at'ın gelmesi üzerine bu görevi doğrudan kendisine devretmek istemiştir. Aynı bi-
çimde KUTV Türk sektörü temsilcisi Fahri [Baytar Cevdet] de Reşat Fuat'ın kendi
alanına müdahale olarak değerlendirdiği KUTV çalışmalarından rahatsız olmuştur.

1904 Berlin doğumlu olan Grete, 1921'e Alman KP üyesi, 1922-1925 arası Fisher-Maslow
fraksiyonu üyesi, 1927-1930 arası komünist gençlik yöneticisi oldu. Moskova'da Uluslar
arası Lenin Okulu'nda öğrenim gördü. 1932'de Komintern takviyecisi olarak İstanbul'a
geldi ve TKP Aktifi II. Konferansı ertesinde tutuklanarak 29 Ekim 1933 affına kadar tutuklu
kaldı. 1934'ten sonra Komintern'in kadro şubesinde çalıştı. 1938'te tutuklandı, 8 yıl hapse
mahkûm oldu, 1943'te Karagandı'da sürgünde yaşama gözlerini kapadı. [Fotoğraf için Lizi
Behmoaras'a teşekkür ediyoruz.]

2 nüsha.mh.

1.IX-36.

Gizli.

ÇERNOMORDİK yoldaşa

SITKI HAKKINDA. Bu yılın başında Türkiye Komünist Partisi MK sekreteri SITKI yoldaş parti işi için ülkesinden buraya geldi ve Pik yoldaşın Sekreterliğinde stajyer olarak bırakıldı ki, bugün de orada bulunuyor. Türk yoldaşlar Pik yoldaşın Sekreterliği önünde SITKI yoldaşın parti temsilciliğine atanması sorununu gündeme getirdi, ancak Ferdi yoldaşın devam eden durumu dolayısıyla bu sorun açık bırakıldı.

SITKI hakkında şu olumsuz husus var: 1929 yılında ULO'nda' RKP(b) safları arındırılırken tasfiye komisyonu SITKI yoldaşa "öğrencilerden FRANKLİN'in ve başka kimilerinin Trockistlerle bağlantısını ve FRANKLİN'in Nepçi unsurlarla ilişkisini Kominternden ve hücre bürosundan gizlediği" gerekçesiyle sert kınama cezası vermiştir. SITKI'nın daha sonra ülkede yürüttüğü çalışmalar, onun partiye ve KEYK yönetimine sadakatine inanmamız için yeterli kanıt vermektedir. Ülkedeki bütün çalışmaları TKP içindeki fraksiyonculara ve karşı devrimci gruplara karşı, TKP'nin KEYK yönetiminde seferber edilmesi ve birliğini artırması için savaş geçmiş ve SITKI bu konularda çok büyük iş başarmıştır. Yukarıda söz konusu ceza, genç ve deneyimsiz bir parti üyesi olarak SITKI üzerinde çok önemli eğitici rol oynamış. SITKI'nın hak ettiği cezaya sebep olan çürük liberalizm, uyanıksızlık olgularının önemini küçümsememekle birlikte, kendisinin sinanmış ve değerli bir parti üyesi olduğu görüşündeyim.

RAPORTÖR YRD. GALCYAN /İmza/.

Bunun üzerine özgeçmişi ile ilgili olarak Reşat Fuat 2 ekleme kaleme almıştır. Bunlardan birincisi Galcyan'ın Çernomordik yoldaşa gönderdiği rapora bir yanıt niteliğindedir.

2.IX.36.

Gizli.

İLMÜHABER

Daha önce Size vermiş olduğum özgeçmişte açıklanması gerektiğine inandı-

ğüm bir yer var. 1929 yılında ULO'nda [Uluslar arası Lenin Okulu] okurken büyük bir politik hata işledim ve RKP(b) saflarındaki tasfiye sırasında tasfiye heyeti bu yüzden bana sert uyarı cezası verdi. İşlediğim hata somutta şuydu: O zamanlar Troçkistlerle hiç bir ilgim olmasa da ve onlara karşı olsam da, ben Troçkizme karşı savaş gereğini tam olarak anlamıyor, bu savaşın pratikte nasıl yürütüleceğini bilmiyordum. Hatayı ben şöyle işledim: Okulda, bizim sektörümüzde Franklin adında Yugoslavyalı bir öğrenci vardı. Franklin'in ilişkide bulunduğu kadının eski kocası mı, yakın akrabalarından biri mi, Troçkistmiş ki, ben bunu Franklin'in kendi ağzından işittim. Sonra duydum ki, bir Troçkist (galiba o da karısının akrabalarındanmış) Moskova'dan ayrılırken Franklin'ine gitmiş ve ona bir kalem hediye etmiş. Şunu da duydum ki, diğer öğrencilerle birlikte Franklin, Troçki'nin kim olduğunu hatırlayamadığım en yakın akrabalarından birinin de bulunduğu bir eve gitmiş. Bu olguları yazılı olarak tasfiye heyetine bildirdim (o mektupta şimdi tam olarak hatırlayamadığım olay ve kişiler hakkında daha ayrıntılı bilgi var). Ben bu olguları değişik zamanlarda duydum ve her ayrı durumda bunları gereği gibi önemsemedim ve bu bilgileri hücre bürosuna duyurmadım. Oysa bu arada bunlar çok önemliydi ve bir partili olarak Franklin'in niteliklerini göstermekteydi. Tasfiye sırasında ben bu olguları toplayıp tasfiye heyetine bildirdim. O zamana kadar Franklin ile ilgili olguları hücre bürosuna bildirmediğim için Tasfiye Heyeti bana sert kınama cezası verdi. Heyet Franklin'i partiden ihraç etti. Bu olaydan kısa bir süre sonra partide çalışmak üzere ben ülkeye gittim. Daha sonra Franklin'in Enternasyonal Kontrol Komisyonu'na başvurduğunu ve parti üyeliğinin iade edildiğini duymuştum. Şimdi ise Yugoslavyalı yoldaşlardan duydum ki, Franklin bir süre önce partiden üçüncü kez ihraç edilmiş.

Franklin'in Troçkistlerle ilişkilerini politik açıdan niçin zamanında ve gereği gibi değerlendiremediğimi ve değişik zamanlarda duyduğum her olguyu hücre bürosuna niçin hemen duyurmadığımı şu şekilde açıklayabilirim. O zamanlar ben genç bir parti üyesi olarak politik deneyime sahip değildim. Bundan başka, benim parti teşkilatı işlerinde de neredeyse hiç deneyimim yoktu ve kendi partimde böyle büyük bir politik savaş yaşamamıştım. Ben hâlâ liberalizmden tam kurtulamamıştım ve bu gibi durumlarda gerekli uyanıklığı gösteremiyordum. Yukarıda söz konusu olayla ilgili olarak tasfiye heyetinin bana haklı olarak verdiği parti cezasından ciddi ders çıkardım. Ve hatamı, kusurlarımı düzeltmek ve uyanık olmak için daha sonraki parti yaşamımda çok dikkat ve çaba sarf ettim.

Partimdeki bütün fraksiyonculara ve grupçulara karşı çetin savaş yürüttüm, parti MK'nin ve KEYK'in çizgisinden hiç şaşmadım. Yaşadığım 1929 deneviminden ve RKP(b)'nin deneyimlerinden ders çıkararak ben her durum-

da uyanık olmaya çalıştım ve parti saflarındaki her sağlıksız en küçük olayı bile hemen MK'ya ve KEYK'e bildirdim. 1929 yılından başlayarak 7 yıllık parti yaşamımdan sonra şunu söyleyebilirim ki, hatamı düzelttim. Ama bu, artık bu konuda yapacak bir şey kalmadığı anlamına gelmez. Gerçek bir Bolşevik olgunluk ve Bolşevik uyanıklık sahibi olmak için kendi üzerimde daha çok çalışmam ve kusurlarımı giderebilmek için onlara karşı savaşmam ve bende belki varolan ya da belirebilecek liberalizm kalıntılarını yenmem gereklidir. 7 yıl boyunca ben kendi üzerimde ve hatalarımın üstesinden gelmek için oldukça başarılı çalıştım ve umut ederim ki, gelecekte Bolşevikçe çalışmayı daha iyi başaracağım.

Çeviren Galcyan /İmza/

Bu konuyla ilgili olarak, yine şahsi dosyasında bulunan KEYK Türkiye sorunları raportörü Miller imzalı ilmühaberi de aktaralım.

2 nüsha.mh.

Gizli.

7.IX-36.

SITKI YOLDAŞ HAKKINDA

1929-1930'da ULO'da iken SITKI yoldaş bir Troçkistin davasıyla ilgili büyük bir politik hata işlemiş ve parti teşkilâtı (ya da tasfiye komisyonu) kendisine parti cezası vermiştir. Sonra ülkesi Türkiye'ye döndüğünde SITKI yoldaş hep sorumlu parti içinde bulunmuştur. Şunu söylemeliyim ki, benim edindiğim izlenime ve bildiklerime göre, SITKI bu hataya bir daha düşmedi, bundan da öte, Türkiye komünist hareketi içindeki parti düşmanı, antikomünist unsurlara, bu arada ve özellikle Troçkist polisçi muhalefet denen gruba karşı gerçekten aktif savaş yürüttü.

1931 yılından beri KEYK'te Türkiye sorunları raportörü olarak çalıştığım için SITKI yoldaşı ben 1931'den itibaren işi dolayısıyla (şahsen değil) ve 1933 yılından sonra bizzat tanımaktayım. ULO'dan sonra ülkesine döndüğü 1930 yılında SITKI yoldaş tam bir yıkım içinde bulunan parti teşkilâtının başına geçmiştir. 1932 yılında teşkilâtı ayakları üzerine kaldırmayı, Troçkistlerin kandırdığı dürüst komünist işçileri geri kazanmayı başarmış, komünist basın, bildiri vb. çıkmaya başlamıştır. Israrlı ve dürüstçe yürüttüğü çalışmalar sebebiyle, özellikle de partinin ufak tefek işlerini yapmaktan da çekinmediği için, istikrarlı tavrı ve işçilere karşı ustaca yaklaşımı sayesinde SITKI yoldaş işçiler arasında olduğu gibi, komünistler arasında da büyük bir güven kazanmıştır. O daha o zaman partinin gerçek önderi olmuştur. 1932 yılında parti ağır darbe almış ve SITKI yoldaş birçok diğer yoldaşla birlikte hapis haneye düşmüştür. Buradaki son derece zor koşullarda bile

o sağlıklı bir komünist kolektifi oluşturmayı, hain, döneç vb. unsurları bu kolektifin dışında tutmayı başarmış ve yine ustaca yaklaşım yeteneği, yaptığı iş, parti dürüstlüğü ve dayanıklılığı sayesinde etrafındaki bütün dürüst işçi ve komünistlerin sevgisini kazanmıştır. Hapishane komününün yöneticisi olmuş ve onun bu etkisi diğer cezaevlerine de yansımıştır. İlginç bir örnek: Gardiyanlar en kaba şekilde mahkûmların zaten kısıtlı haklarını çiğneyince SITKI yoldaş 2 defa başarılı açlık grevi yapmış ve grevler diğer hapishanelere de yayılmıştır. Onunla birlikte hapis yatan yoldaşlar ondan çok şeyler öğrenmiş ve şimdi bile onların birçoğu ondan hayranlıkla bahsetmektedir. Parti yığını ona güvenmekte, onu sevmekte ve saymaktadır. Böyle bir duruma TKP'de çok ender rastlanmaktadır. TKP kadrolarının zayıflığı karşısında SITKI yoldaş kusursuz, örnek bir komünizm savaşçısının parlak bir simasıdır.

1934 yılının Aralık ayında SITKI yoldaş çalışmak üzere yeniden Türkiye'ye gitmiştir. Bu çalışmalar, çok zor bir ortamda olmuştur. Teşkilât yöneticilerinin tutumlarını araştırması, bunları başkalarıyla değiştirmesi ve bütün teşkilâtın başına bizzat geçmesi ve çalışmaları yeniden yapılandırması gerekli görülmüştür. Ve o, bu görevi başarıyla yerine getirmiştir. SITKI yoldaşın 1936'da buraya gelmesiyle TKP'nin çalışmalarında belirli başarılar kaydedilmiş ki, bunların temelinde onun şahsi teşkilâtçılık ve politikacılık yetenekleri de yatmaktadır. SITKI ve MARAT yoldaşların redaktörlüğünü yaptığı parti organında SITKI yoldaş parti düşmanlarına karşı partiyi, Kominterni savunan yazılar yayınlamıştır. Onun Troçkist polisçi muhalefet liderlerine karşı, Türk sağına karşı, döneklere ve diğer bölücü, parti düşmanı unsurlara karşı aktif savaş yürüttüğünü gösteren birçok olgu vardır. SITKI yoldaş hakkında bütün bunları bilerek, ben onun partiyi daha da güçlendirmek ve bütün teşkilâtı Komintern çizgisinden şaşmadan yönetmek için bundan böyle de her çeşit parti düşmanı kılıksızlara karşı aktif bir şekilde savaşacağına, hangi maskeyi takarlarsa taksınlar, onları ortaya çıkaracağına inanmaktayım.

4/IX-36

MİLLER⁷

7 Bu konuda bir diğer belgede şu nihai yargıda bulunmaktadır:

"Uluslararası Lenin Okulu'ndan Sıtkı hakkında İra Belgesi

REFİK [Sıtkı-Reşat Fuat] yoldaş,

1. Politik parti işinde, teorik öğrenimde okul dışı pratik çalışmalarında aktiflik sergilemiştir.

2. Politik bakımdan iyi gelişmiştir, genel teorik sorunlar ile RKP(b)'nin, Kominternin ve kendi partisinin sorunları arasında bağlantı kurmayı iyi başarmaktadır. Sorunları bağımsız ortaya koymakta ve eleştirel yaklaşım göstermektedir.

* * *

KUTV'daki çalışması sırasında, Galcyan'ın aşağıdaki notunda da belirtildiği üzere, hakkında Fahri [Baytar Ali Cevdet] tarafından "Atatürk'ün akrabası" olduğu yolundaki dedikodu üzerine Reşat Fuat, yine 2 Eylül tarihinde özgeçmişiyile ilgili aşağıdaki ikinci ek açıklamayı yapmıştır.

"24"

Gizli.

10607(3)la.

2.IX.36.

İLMÜ HABER

Sıtkı'nın Mustafa Kemal ile akrabalığı sorunu açıkça Sıtkı'nın itibarını düşürmek amacıyla Fahri tarafından ortaya atılmıştır. Bu konudaki gerçek durum şu ki, Sıtkı'nın babası da dâhil, bütün yakın akrabaları basit insanlardır ve hiç biri Kemal ile uzak akrabalığından hiç bir zaman yararlanmamıştır, yararlanamazdı. Sıtkı'nın kendisi bu işe gerçekten de hiç önem vermiyordu. Onun Kemal ile olan uzak akrabalık durumunu partinin yönetici aktifi biliyor.

1936'da Sıtkı SSCB'ye geldikten sonra parti aktifleri Fahri'ye karşı okuldaki çalışmasıyla ilgili ağır eleştiriler yönelttiğinde Sıtkı'ya gizli memnuniyetsizlik besleyen Fahri, onu sıkıştırmak istediği için Sıtkı'nın Kemal ile akrabalıyla ilgili yukarıda söz konusu olguyu öne sürmüştür. Sıtkı'nın ırası açısından bu olgunun hiç önemi yoktur.

Galcyan /İmza/.

* * *

3. Aldığı politik tavrın doğruluğu görülmüştür.

4. Marksist-Leninist metodu iyi uygulamaktadır.

Teorik materyali pratik çalışmalarda iyi kullanabilmektedir.

Disiplinli ve iyi bir yoldaştır.

Grupçuluğun etkisinde bulunmuştur. Tasfiye sırasında hakkında şu tespitte bulunulmuştur: "Franklin ve başka yoldaşların Troçkicilerle bağlantılarını ve Franklin'in NEP'çi unsurlarla ilişkisini gizlemekten Komintern ve Hücre bürosu tarafından hakkında Sert Kinama cezası verilmelidir.

(Franklin yoldaş hakkında EKK temyiz kararı aldığına göre, bu tespiti düzeltmek gerekir).

(3)la.

Gizli.

2.IX.36.

İLMÜHABER

Verdiğim özgeçmişte şu hususlar eksiktir: Ben küçük bir memurun oğluyum. İki erkek kardeşim var. Biri demiryollarında makinist işçi, diğeri ise İzmir'de devlet hastanesinde doktor. İşçi ve zanaatçı olan iki kardeşimin ve diğer akrabalarının Kemalistlerle ve Kemalistlerin partisiyle bir ilişkisi yoktur. Mustafa Kemal kendisi benim akrabamdır. Akrabalığımız hayli uzaktır: Benim büyükannem ile Kemal'in annesi aynı annenin değişik babalardan kızlarıdır. Yani anaları bir, babaları farklıdır. Bu uzak bir akrabalık olduğu için ben buna hiçbir zaman önem vermedim ve bu yüzden özgeçmişime de yazmadım. Ayrıca bütün yönetici Türk yoldaşlar bu akrabalık bağıni biliyor.

(Sıtkı)

* * *

İstanbul'daki faaliyeti MK Sekreteri olarak yürüten Marat'ın [İ. Bilen] zor durumda olduğunu bildiren mektupları üzerine Reşat Fuat 1937 yılı başlarında ivedi olarak Moskova'dan ayrılarak Fransa'ya gitmiş, ardından da Türkiye'ye dönmüştür. Bu süreçle ilgili belgeler şöyledir:

"24"

8725/2/OF/ Almancadan

11.VII.1937

Çok gizli.

Pik yoldaş,

Biraz önce TKP Sekreteri Marat yoldaştan bir mektup aldık. Durumunun gitgide daha umutsuz olduğunu yazıyor. Bu durum partiden çoktandır para alamadığı için zorlaşmaktadır. Marat orada artık çok kısa sürede tutuklanma riskini göze almadan daha fazla illegal yaşayamayacağını yazıyor. Onun legale çıkması ya da legal olarak ülkeden ayrılması şu an olanaksızdır.

Biz Sizden Marat'ın illegal olarak buraya gelme ve ülkeden ayrılma izni verilmesi önerisini Sekreterlik önünde gündeme getirmenizi rica ediyoruz.

Bu sorunla ilgili olarak Sıtkı yoldaş kendisinin hemen ülkeye gitmesini öneri-

yör. Ve bu sorun Sekreterlik'te görüşülüp karar alınmalıdır.

Selamlar.

Ferdi. 5.1.1937^a.

* * *

2nüsha.mh.

Sıtkı'nın dosyasına.

Gizli.

.../I-37.

GA No. 16.

ALİHANOV yoldaşa.

Türkiye'den gelen bilgilere göre, parti için şöyle bir kritik durum oluşmuştur: Parti çalışmalarının legalleşmesi yönündeki KEYK direktifi pratikte çarpıtılmaktadır. Neredeyse bütün yönetici yoldaşlar illegalitten çıkmıştır, ama bu örgütsel bakımdan olmamıştır ve bundan böyle nasıl çalışacaklarını yeterince bilmemektedirler. Yoldaşlar ya faaliyet yapmamakta ya da eski geleneğe göre kendi dar çevresinden çıkmamaktadır. Parti içi bütünlük ve örgütlü eylem yoktur. Birçok yönetici parti işçisi daha önce partiden ihraç edilen yozlaşmış kişilerle müsamaha gösterilemeyecek bir şekilde bağlantı kurmuştur ve sonuçta kimileri tutuklanmış, diğer parti üyelerini de tutuklanma tehlikesiyle yüz yüze getirmiştir. Parti üyeleri şimdi her zamankinden çok polis takibindedir.

Son zamanlarda girilen birçok provokasyon ve parti içindeki örgütsel kargaşa sonucunda partinin sekreteri MARAT ciddi bir tutuklanma tehlikesiyle yüz yüzedir ki, kendisini çalışmalarında değiştirmek gerekmektedir.

Parti ile bağlantılarımız son derece zayıf ve düzensizdir.

Yukarıda ifade edilen hususlar esasında SITKI yoldaşın bir an önce ülkeye gönderilmesini gerekli bulmaktayım. Örgütsel kargaşayı ortadan kaldırmayı, partiyi yeni yöntemlerle yönetmeyi, FERDİ'nin ülkeye dönüşü için gerekli zemini hazırlamayı ve bir dizi somut soruna (MARAT'ın değiştirilmesi, bizimle bağlantıların sağlanması, mali sorunların halledilmesi vb.) çözüm bulmayı ancak onun başarabileceğine inanmaktayım. SITKI yoldaş bize MK'nin verdiği acil bir görevle Mart 1936'da gelmiştir ve şu ana kadar kendisinden etkin bir şekilde yararlanılmadan burada bekletilmektedir. Kendisi partiye doğrudan yardım etme olanağından yoksundur ve bundan büyük bir vicdan azabı çekmektedir. O burada

daha fazla tutulmamalıdır. Sekreterlikte onaylanması gereken Türkiye sorunuyla ilgili karar artık birkaç aydır ertelenmektedir. Hele hele partinin politik hattı konusunda görüş ayrılığı olmadığına, örgütsel konuda ise parti MK'ya yerinde daha geniş çapta yaratıcı girişkenlik hakkı vermek gerektiğine göre, karar metninin onaylanıp kesinleşmesini beklemeden SITKI'nın ülkeye gitme sorunu çözülmelidir. Ve nihayet, SITKI hareket etmeden önce bu karar hazırlıklarıyla ilgili çalışmalar hızlandırılmalıdır.

GALCYAN /İmza/.

* * *

/2/eg.

Çok acildir.

10/1-37.

Çok gizlidir.

KORNİLYEV YOLDAŞA

1902 Türkiye doğumlu, Türkiye uyruklu Türk SITKI (REŞAT FUAT) yoldaşın acilen muayene ettirilmesi rica olunur. Sıtkı yoldaş 1925'ten TKP üyesidir. Gazetecidir. 1925-1928 yıllarında ULO'nda okumuştur. SSCB'ye son kez Mart 1936'da gelmiştir. Türk seksiyonunda çalışmaktadır. Tverskaya ul. d. 36 adresindeki LÜKS Otelinde kalmaktadır.

SITKI yoldaşın parti işi için gönderilmesi düşünülmektedir.

"24"

ALİHANOV /İmza.

9995 - 10.1-37.

ASLINA UYGUNDUR: Guşçına /İmza/.

* * *

Form No. 2

2 nüsha olarak doldurulur

Çok gizli!

Tashihsiz, açık ve net yazılır. Bütün sorular cevaplanır.Hangi sorularla ilgili malûmat yoksa, karşısına "Malûmat yoktur" yazılır.

0.813

KEYK Sekreterliği İrtibat Dairesi,SITKI yoldaşın SSCB'den çıkışının düzenlenmesi rica olunur:

1. Adı ve baba adı (hakiki) Reşat Fuat
2. Elinde pasaport varsa, yazılı adı, baba adı ve milliyeti nedir Türk, Mart 1936'da illegal olarak SSCB'ye gelmiştir
3. Parti adı Sıtkı
4. Hakiki tabiiyeti Türkiye vatandaşı
5. Yaşı 1902
6. Mesleği GAZETECİ
7. Hangi partinin âzası ve ne zamandan beri 1925'ten TKP üyesi
8. SSCB'de son zamanlarda nerede çalıştı (işyeri, vasfı) KEYK Sekreterliğinde çalıştı
9. Hangi memlekete gidecek Türkiye'ye
10. Kimin hesabına KEYK
11. Çıkış amacı Parti çalışması için
12. Not ve ilâveler acil ve iyi yolculuk temin edilmelidir

Galcyan /İmza/Partinin KEYK'deki temsilcisinin imzası:Ferdi /İmza/

9/I-1936

a) SITKI yoldaşın çıkış yapmasına itiraz yoktur.KEYK Personel Şubesi Başkanı'nın imzası:Alihanov /İmza/

11/II-1937

b) SITKI yoldaşın SSCB'den çıkmasına onay verilmiştir.KEYK Sekreteri'nin imzası:PIK /İmza/

1/II-37

No. 161

İmza (Eknbert)

1/II-37

No. 4/564

Gizli.

9.III.1937.

Kornilyev yoldaşaGidecek olan SITKI hakkında verileri bildiriyoruz:

1. Gerçek adı	<u>REŞAT FUAT</u>
2. Takma adı	<u>SITKI</u>
3. Uyuğu	<u>Türkiye</u>
4. Parti durumu	<u>1925'ten TKP üyesi</u>
5. SSCB'ye Mart ayında illegal olarak gelmiştir.	
6. KEYK Sekreterliğinde çalışmıştır.	
7. <u>FALTUS Otto adına Çekoslovakya pasaportuyla gidiyor.</u>	

SE/2

* * *

Türkiye'ye dönen TKP Teşkilât Sekreteri Reşat Fuat'ın tutuklanması üzerine Galcyan'ın Manuïlski'ye 28 Mayıs 1937'de gönderdiği bilgi notu üzerine, G. Dimitrov tarafından 29 Mayıs 1937'de Pik, Belov ve Galcyan'dan bir araştırma komisyonu oluşturulmuştur. Bu bilgi notunda şöyle denmektedir:

2nüsha.mh.

28/V-37.

MANUİLSKİ yoldaşaSITKI yoldaşın tutuklanması hakkında şunu bildiriyorum:

SITKI yoldaşın tutuklandığını 14 Mayıs tarihli Türk gazetelerinden öğrendik. O bize ülkeye ulaştığını 22 Nisan günü bildirmişti.

21 Aralık 1936 tarihinde MARAT ülkeden şunları yazmıştır: "Elimde tek kuruş yok. Hastayım. Hastalığım böyle devam edecek olursa, beni hastaneye kaldıracaklar [tutuklayacaklar]. Tamamen parasızım, sen de yardım etmiyorsun, senden bir yardım [para] geleceğine de inanmıyorum. Vallahi, şaşırmış durumdayım. Ama, elden ne gelir. Eğer ölmek zorunda kalmam da seninle karşılaşsak, seni bir güzel paylayacağım."

MARAT'ın bu mektubunu SITKI Moskova'da aldı. Ben mektuptan haberdardım. Bu mektuptan sonra SITKI son derece heyecanlıydı ve MARAT'ın işini üstlenmek, onu kurtarmak üzere ülkesine gitmek için can atıyordu. O bunu MARAT'a yapabileceği tek yardım şekli olarak görüyordu. Bunun yanı sıra SITKI ülkeye para gönderilmesi için çırpınıyordu. SITKI Moskova'dan 19 Mart günü hareket etti.

SITKI'yı uğurladıktan birkaç gün sonra MARAT'ın geldiği haberini aldık. MARAT geleceğini 21 Nisan 1937 tarihinde İstanbul'dan Mezis'e - Moskova, Leontievskiy pereulok 16 adresine bildiğimiz Marusya imzasıyla bir telgraf çekerek bildirmiş. Gizli İşler'in kabahati yüzünden olacak ki, bu telgraf elimize geçmedi. MARAT, SITKI'nın ülkeye gideceğinden habersizdi. Tam tarih belirlenmeden MARAT'ın yakın bir gelecekte gelmesine Moskova ilkesel rıza göstermişti.

SITKI gönderildikten sonra 22 Mart 1937 tarihinde FERDİ yoldaş MARAT'tan 8 Şubat 1937 tarihli bir mektup aldı ve mektupta şöyle denmekteydi:

"Bu yıl kış da çok ağır. Hastalıklar [tutuklamalar] salgın niteliğinde. Ailemin sağlığını koruyabilmem çok zor. Dikkatli davranılmazsa yok olabilir. Durum o kadar ağır ki, atölyeyi [matbaayı] kapattım. Bunu yapmasaydım, icra memurları [polis] çoktan yakama yapışmış olurdu. Pavlov [MK'nde baş teknisyen ve irtibatçı] da ağır şekilde hastalandı. Hastaneye [hapishaneye] kaldıracaklar. Şimdi evde yatıyor [gizleniyor]. Biz araştırdık, ama çaresini bulamadık. Parayla kurtarmak için birkaç yüz lira vermek zorunda kaldık. Bu yolla tedavi edebilirsek, iyi olacak. Pavlov'un bu ağır hastalığının bütün sebebi Hamdiye'nin [SITKI ülkedeyken daha önce onun evinde yaşamış. Daha sonra anlaşıldığı üzere, bu kadının kocası PAVLOV'u, MARAT'ı ve SITKI'yı polise ihbar etmiştir] kocası. Bildiğin gibi, Hamdiye kocasının iki yüzlü olduğunu ve kendisine güvenilemeyeceğini hep söylüyordu. Kadın haklı çıktı. Bu adamdan ben de şüphelenmiş, bu yüzden kendisiyle 10 ay görüşmek istememiştım. Bu alçakla karşılaşmaktan PAVLOV da kaçınıyordu. Ama, o [Hamdiye'nin kocası] yapacağını yaptı. O yalnız Pavlov'a değil, bana da zarar verdi. Daha geçen yıl benim hakkımda çok dedikodu yapmıştı [polise jurnallemişti]. Bu arada, adını söyleyip seni bile işe o karıştırmıştı. Şimdi ise adam ikimizin de üstüne etti [senin ve benim hakkımda]."

22 Mart günü FERDİ, MARAT'tan 17 Şubat tarihli şu mektubu da aldı:

"Birkaç gün o kadar çok hastaydım ki, neredeyse öbür dünyayı boyluyordum. Çok şükür, kefeni yırttım [tutuklanmaktan kurtuldum], Hadi ben neyse, ama Pavlov'un durumu çok berbat [tutuklandı]. Ameliyat olması gerekti. Gerçi, çok para ödememiz icap etti, ama şükürler olsun, kurtarıldı. Hastalık başkalarına da bulaşmasın diye kendisini geçici bir süre bir kenara aldık [çalışmıyor]."

Bütün eski bağlantıların iptal edilmesi ya da açığa çıkması dolayısıyla SIT-

Kİ için oluşan tehlikeye açıkça işaret eden son iki mektubu, FERDİ Kadro Şu-besi'ne bildirmemi. Anlaşılan, SITKI partiyi eski izleri takip ederek bulmak için gitti, partiyi bulamadı ve tutuklandı. SITKI'yı uyarmak tamamen olanaklıydı: SITKI buradan 19 Mart günü hareket etti ve 16 Nisan'a kadar Fransa'da kaldı. MARAT'ın tehlikeye işaret eden mektupları Moskova'ya 22 Mart'ta teslim edildi. Yani SITKI'nın Fransa'dayken, hatta Türkiye'deyken uyarılması için yeterince vakit vardı. Ama, FERDİ bunu yapmayı aklından bile geçirmedi, KEYK yönetimini bu mektupların içeriği hakkında haberdar etmeye gerek dahi duymadı. Niçin önlem almadığı şeklindeki soruma FERDİ, SITKI'nın artık Fransa'dan ayrılıp Türkiye'ye doğru yolda bulunduğunu, dolayısıyla uyarının bir işe yaramayacağını düşündüğünü söyleyerek cevap verdi. Sonra da mektuplarda anlayamadığı birçok gizli işaret bulunduğunu belirtti.

GALCYAN /İmza/.

Kurulan bu komisyon Şefik Hüsnü ve Marat'ın ifadelerine başvurarak çalışmasını bir raporla sonuçlandırmıştır.

10/VI-37

Çok gizli

FERDİ YOLDAŞIN İFADESİ

S. - 21 Aralık 1936 tarihli mektubunda MARAT durumunun kötü olduğunu ve [ülkede] daha fazla kalamayacağını yazmıştır. Siz bu mektuptan MARAT'ın fiziksel olarak mı hasta yoksa parti işçisi olarak polis tehdidi altında mı olduğunu nasıl anladınız?

Y. - Biz MARAT'ın fiziksel olarak hasta olduğunu anladık, bunu biliyorduk. Ama biz bunun yanı sıra polis kaynaklı bir tehlike içinde olduğunu da anladık. Esas olarak, MARAT'ın bedenen hasta olduğunu anladık.

S. - Onun SSCB'ye gelme önerisine nasıl yanıt verdiniz?

Y. - Biz bu sorunun çözümünü ülkedeki Politbüro'ya bıraktık. Son çare olarak buraya gelebileceğini belirttik. Onun KEYK'e gelmesi konusunda kesin bir karar yoktu. Biz MARAT ülkede kalabilirse, kalması gerektiğini düşünüyorduk. Biz kendisine SITKI'nın gelmeyi düşündüğünü bildirdik. Biz SITKI ülkede olunca, MARAT'ın SSCB'ye gelmesine belki gerek kalmayacağını düşünüyorduk.

S. - MARAT ile SITKI arasında burada ya da ülkede bir görüşme yapılması sorununu açıkça ele aldınız mı ve bu konuda niçin bir mutabakatınız yoktu?

Y. - Bu sorunu biz gereği gibi ele almadık, SITKI'nın yakında ülkeye varmış olacağını ve MARAT'ı orada bulacağını düşündük. SITKI'nın gitmesi için gerekli

belgeleri Pik yoldaş Acil kaydıyla Şubat ayının ilk günlerinde imzalamıştı.

S. - 10 Ocak ile 28 Mart tarihleri arasında ülkeye neden özellikle SITKI'nın hareket ettiğinin teyidi anlamında ya da her hangi bir başka haber göndermediniz?

Y. - Mektup için elimizde bir tek adres vardı. Bu adrese biz 10 Ocak 1937'de yazdık ve bu adrese daha fazla yazmamayı kararlaştırdık. Bu adres bize, özellikle telgraf için, pek güvenilir gelmiyordu.

S. - SITKI ne zaman gitti ve MARAT'ın 8 ve 17 Şubat mektuplarını ne zaman aldınız?

Y. - SITKI 19 Mart'ta hareket etti. Mektupları 22 Mart'ta aldım.

S. - Bu mektuplardan ne anladınız?

Y. - MARAT'ın durumunun ağırlaşmakta olduğunu ve PAVLOV'un durumunun kötü olduğunu anladım.

S. - MARAT'ın 8 Şubat mektubunda şöyle denmektedir: "PAVLOV'un bu ağır hastalığının bütün sebebi Hamdiye'nin kocasıdır. O yalnız PAVLOV'a değil, ama bana da zarar verdi. Daha geçen yıl bu deli benim hakkımda çok dedikodu yapmıştı. Seni bile işe o karıştırmış, şimdi ise adam tepeden bütün bunların içine etti." Bu satırlardan SITKI'nın bir tehlikeyle yüz yüze olduğu anlamını çıkarıyor musunuz?

Y. - Son satırı anlamadım. Ben bunun MARAT'la ilgili olduğunu sanmıştım. Bu mektupta SITKI için özel bir uyarı olduğunu anlamadım. Hamdiye'nin kocasının yaptığı provokasyonun MARAT'la ilgili olduğunu, işten uzaklaştırılmasıyla PAVLOV sorununun kalmadığını sanmaktaydım. Bu mektuptan ben, MARAT'ın ülkede durumunun kötüleştiği, ancak SITKI ile ilgili yeni bir zorluğun bulunmadığı sonucuna vardım. SITKI kendisini SAKO'nun [Remzi] batırdığını biliyordu ve yola çıkarken tedirgindi. SAKO davası 6-7 ay önceydi. MARAT'ın 8 Şubat mektubundan ben SITKI'nın durumunda yeni bir hususun belirttiği sonucuna varmadım. Genel durum değerlendirmesinden hareketle biz SITKI ile bir süre illegal durumda kalması, durumu araştırıp değerlendirmesi ve legale çıkma olanağıyla ilgili kararını ancak bundan sonra vermesi konusunda anlaştık. Bundan başka, biz SITKI'nın kısa bir süre Fransa'da kalmasını düşünüyorduk.

S. - MARAT'ın 8 Şubat mektubundan görülmektedir ki, Hamdiye'nin kocasının SITKI'yla ilgili bir tutumu vardır ve hain olduğu ortaya çıkmıştır, partinin baş irtibatçısı PAVLOV tutuklanmıştır ve eski bağlar artık işe yaramamaktadır, ülkede durum hızla kötüleşmektedir. Matbaa çalışmamaktadır, polis parti aparatının izini yakından takip etmektedir. Bunlardan bir sonuç çıkarmak, daha Fransa'dayken SITKI'yı ülkedeki durum hakkında uyararak gerekirdi. Böyle bir uyarı için yeterince vaktimiz vardı.

Y. - SITKI'yi uyarmak iyi olurdu. Bu benim hatam. Dedğim gibi, ben 8 Şubat mektubunun SITKI'nın durumunu ağırlaştırdığını düşünmemiştim. SITKI'nın tehlike karşısında olduğunu anlamış olsaydım, onu uyarma işine ciddiyetle sarılmam mümkün olabilir mi? MARAT'ın gelebileceğini 28 Mart'ta yazmıştım. SITKI ülkeye vardığında MARAT'ı orada bulamamayı ihtimal dâhilinde saysa da, onunla ülkede buluşacağından yine de emin görünmekteydi. SITKI ülkede kendini birden ağır bir durumun içinde bulabileceğini biliyordu.

S. - MARAT'ın 8 Şubat mektubunda anlatılan kötü durumundan hareketle siz MARAT'ın ülkeden acilen çağırılması ve bu bağlamda SITKI'nın gitmesinin iptal edilmesi sorununu üzerinde durdunuz mu?

Y. - Hayır, böyle bir sorun üzerinde durmadım.

Aynı soruşturma ile ilgili olarak Marat'ın verdiği ifade de İ. Bilen'in RGASPI f. 495, op. 266 dosya 12'deki şahsi dosyasında yer alıyor. Marat'ın soruşturma sırasında verdiği ifade şöyle:

(2)la.

Çok gizli

9.VII-37.

MARAT YOLDAŞIN KOMİSYONDA ALINAN İFADESİ.

SORU 21.12.1926 tarihli mektubunuzda şöyle diyorsunuz: "Durumum kötü, buradan uzaklaşmalıyım, daha fazla kalamam." Bununla ne demek istiyordunuz? Fiziksel olarak mı hastadınız, yoksa bir parti işçisi olarak sizin için polis tehdidi anlamında bir tehlike mi vardı?

YANIT - Polisin izimi yakaladığını ve tehlikede olduğumu bildirmek istemiş-tim.

S. - "Hastalık" sözünün mecazî anlamı konusunda aranızda bir mutabakat var mıydı?

Y. - Evet, hastalık deyince, biz bunu polis tehlikesi olarak anlıyorduk.

S. - O zaman siz fiziki anlamda hasta mıydınız ve SITKI bunu biliyor muydu?

Y. - Durumum fiziksel anlamda da kötüydü ve SITKI bunu biliyordu.

S. - Ülkede nasıl bir tehlikeyle karşı karşıyadınız?

Y. - Polis peşime düşmüştü. Geçen yıl ben evde yokken polis, sözde vergisi ödenmedi diye, ev sahibim LAZ MEHMET'in (Hamdiye'nin kocası) mülk kaydını yapmaya gelmiş. Ben eve yaklaştığımda tehlike işaretini aldım. Anladım ki, sorun vergi ödenmesi değil. O evi terk ettim ve oraya bir daha uğramadım. Yeni bir yer tutmak için yeterli param yoktu ve iki gece sokakta kaldım. Bu arada İstan-

bul komitesi destekçisi SAKO'nun tutuklandığını, beni ve SITKI'yı ele verdiğini öğrendim. SAKO'yu ise provokatör NUSRET ele vermiş. SAKO PAVLOV'u da ele vermiş. NUSRET, LAZ MEHMET'i tanıyor ve onunla görüşüyordu. Ama, LAZ MEHMET'te kaldığımızı bilmiyordu. Biz NUSRET ile görüşmemesi için LAZ MEHMET'i uyardık. Ama NUSRET onunla görüşmeye devam ediyordu. LAZ MEHMET bizim komünist olduğumuzu tahmin etmişti. Nitekim, daha sonra öğrendiğimize göre, NUSRET'e evinde komünistler yaşadığını söylemiş. Polis LAZ MEHMET'in eviyle ilgilenmeye başlamış. NUSRET LAZ MEHMET'i ele vermiş. Ben tehlikede olduğumu anladım ve bunu Moskova'ya bildirdim. Elime para geçince, başka bir tekstil işçisinin evinde oda kiraladım, ama adam pek hoşuma gitmediği için, kısa bir süre sonra oradan ayrıldım. Tekstil işçilerinin ortamından tamamen çekilmeye karar verdim.

S - LAZ MEHMET'i size kim tavsiye etti?

Y - LAZ MEHMET'i bize PAVLOV tavsiye etti. LAZ MEHMET'in ayyaş olsa da, boşboğaz olmadığını düşünüyorduk.

S - LAZ MEHMET'in evinde siz ne kadar kaldınız, SITKI ne kadar kaldı?

Y - SITKI 4 ay kaldı. SITKI gittikten sonra ben LAZ MEHMET'in evine taşındım ve 2 ay kadar orada kaldım.

S - İki yönetici parti işçisi olarak LAZ MEHMET'le temas kurmakla ve hainin ikinizi de tanınmasına sebebiyet vermekle en basit gizlilik kurallarını çiğnediğinizi düşünmediniz mi?

Y - Bu bizim hatamız, benim param yoktu, başka yer tutacak durumda değildim. LAZ MEHMET'in evindeki kira oldukça ucuzdu. Parasızlıktan onun evine yerleşmeyi ben ehven-i şer olarak seçtim.

S - Bunlar hatanızı bir yere kadar açıklıyor, ama affettirecek şeyler değil. Sizin Hamdiye ile ilişkileriniz nasıldı, söyler misiniz?

Y - Günlük hayat sorunlarında ben çok dikkatli davranırım. Bunu aynen SITKI hakkında da söyleyebilirim. Hamdiye ile başka anlamda hiç bir ilişkim olmadı ve illegal bir işçi olarak biliyordum ki, olamazdı. Üstelik hamileydi. 30 yaşındaydı, ama görünüşü çok yaşlı bir kadın gibiydi.

S - Hamdiye ile kocası arasındaki görüş ayrılıkları neydi?

Y - LAZ MEHMET karısını dövüyordu, kafayı çekiyor, keyif çatıyordu. Kadının memnun değildi, kocasını ayıplıyordu ve onun ikiyüzlü olduğunu, kendisine güvenmeyi hak etmediğini söylüyordu. LAZ MEHMET bizim yanımızda biraz daha iyi davranmaya başlamıştı.

S - LAZ MEHMET sizi nasıl ele verdi?

Y - NUSRET, SAKO'yu ele vermiş. SAKO beni, SITKI'yı ve PAVLOV'u ele

vermiş. NUSRET, LAZ MEHMET'i ele vermiş. Polis LAZ MEHMET'i almış, hayli dövmüş, 4 gün içeride tutmuş. LAZ MEHMET evinde komünistlerin yaşadığını itiraf etmiş. Polis ona gösterdiği fotoğraflar sayesinde LAZ MEHMET'lerde yaşayanların ben ve SITKI olduğunu tespit etmiş. LAZ MEHMET, SITKI'nın PAVLOV vasıtasıyla evine yerleştiğini de söylemiş. LAZ MEHMET'i bırakıp PAVLOV'u tutuklamışlar. O bizi tanıdığını reddetmiş. PAVLOV'u bırakmışlar. Talimatım üzerine İstanbul'u terk etti. İstanbul'a gelmesini yasaklamıştım. PAVLOV 20 gün sonra İstanbul'a döndü ve tekrar tutuklandı. PAVLOV bir motorlu teknede çalışıyordu. O bize teknesinin arızalandığını ve İstanbul limanına uğramak zorunda kaldığını anlattı. Bu defa polis PAVLOV'u, LAZ MEHMET ile yüzleştirmiş. LAZ MEHMET'i yine dövmüşler ve o PAVLOV hakkındaki önceki ifadesini tekrarlamış. Bunun üzerine PAVLOV'u feci şekilde dövmeye başlamışlar ve o SITKI'nın MEHMET'in evindeki kira işini kendisinin hallettiğini kabul etmiş. Onu bırakmışlar ve bana gelip bütün olup bitenleri, ayrıca polisin beni ve matbaanın yerini aradığını anlattı. Polisin izime çok yaklaştığını ve SITKI'nın da ülkede aynı tehlikeyle karşılaşacağını anladım.

S - PAVLOV hain çıktı. Ona karşı ne tutum aldınız?

Y - Onu işten uzaklaştırdık.

S - Kendisini partiden ihraç ettiniz mi ve PAVLOV'dan korunması için teşkilâtı uyardınız mı?

Y - PAVLOV teknisyendi ve teşkilâtla geniş bağları yoktu. Kendisiyle bağlı olanları uyardık. PAVLOV matbaanın yerini ve benim yerimi biliyordu, ama başka bir provokasyona girişmedi. Onu partiden çıkardık, ama onun konusunu KEYK'e danışmak istiyorduk.

S - PAVLOV'un ihanetini Moskova'ya niçin bildirmediniz?

Y - Bunu ben hareket etmeden birkaç gün önce öğrendim. Oraya mektuptan önce varacağım kanısındaydım.

S - FERDİ yoldaşın 21 Aralık 1936 tarihli mektubunuza cevaben yazdığı 10 Ocak 1937 tarihli mektubu nasıl değerlendirdiniz?

Y - Bu mektubu bir ay sonra aldım. Benim SSCB'ne gelmem konusunda KEYK'in kesin bir kararı olmadığını, ama ülkede Politbüro'nun karar alması koşuluyla bana acil zorunluluk durumunda daha önce gelme hakkı tanındığını anladım. Öyle de yaptım.

S - SSCB'ne gelme kararınızı önceden niçin bildirmediniz?

Y - 8 Şubat tarihli mektubumda telgrafla cevap istemiştim, ama Moskova'dan hiç bir haber gelmedi ve ben daha fazla dayanamayıp, 10 Ocak 1937 tarihli mektupta bana verilen hakkı kullandım.

S - FERDİ yoldaşın 10 Ocak 37 tarihli mektubunda şöyle deniyordu: "Sa-
nırım, SITKI yakında ülkeye gelecek." Siz SITKI'nın ülkede tehlikede olacağını
biliyordunuz ve SITKI'nın gelişi konusunu Politbüro'da görüşüp SITKI'nın gel-
memesi için karar almalı ve bunu her yola başvurup Moskova'ya bildirmeliydiniz.
Bunu yaptınız mı?

Y - SITKI'nın gelişi konusunda orada, Sekreterlikte özel bir karar almadık ve
Moskova'ya bildirmediğimiz. SITKI SSCB'ye gitti ve biz orada kalabileceğini düşün-
müştük. Geçen yılın sonunda denizci RIFAT'tan, SITKI kendisini SAKO'nun
ele verdiğini ve SAKO'nun ihanetiyle ilgili tüm hususları öğrenmişti. Biz Mos-
kova'dan uzun zaman haber alamadık. 8 Şubat tarihli mektubumda ben ülkede
işlerin çok kötü olduğunu, LAZ MEHMET'in (Hamdiye'nin kocası) şahsında
SITKI'ya karşı yeni bir hainin bulunduğunu açıkça belirtmiştim ve biz SITKI'nın
bu mektubu okuduktan sonra ülkeye hareket etmeyeceğinden emindik. 8 Şubat
ve 17 Şubat tarihli mektuplardan başka, Şubat ayı boyunca ben iki mektup daha
yazdım ve bunlardan birinde bizzat SITKI için ortaya çıkan tehlikeye işaret ettim.
Bu mektuplar buraya ulaşmamış.

S - SITKI'nın ülkede tehlikede olacağını siz iyi biliyordunuz, bunu açık bir
şekilde, hatta bir telgrafla Moskova'ya bildirmek ve SITKI'nın gelmesini engel-
lemek durumundaydınız. Siz bunu yapmadınız ve ağır bir hata işlediniz. FERDİ
yoldaşın 28 Mart tarihli mektubunu aldınız mı?

Y - Hayır, alamadım.

Bu konuda oluşturulmuş Komisyon'un yapılan soruşturmanın ardından Ma-
rat'a parti cezası olarak "kınama", Şefik Hüsnü'ye parti cezası olarak "ağır kınama"
cezalarının verilmesi önerilerini de içeren değerlendirmesinin bir kopyası da Şe-
fik Hüsnü'nün şahsi dosyasına konmuştur. Rapordaki ilginç noktalardan biri de
Komisyon üyesi Galcyan hakkında da ihmalkârlık saptaması yapılmasıdır.

"24"

7487(3)la.

No. 08599

Cok gizli.

13.VI-37.

SITKI YOLDAŞIN TUTUKLANMASI OLAYINI ARAŞTIRMA KOMİS-
YONUNUN ÇALIŞMASI

ne geçmek üzere 19 Mart 1937 tarihinde SSCB'den Fransa'ya gitmiştir. 16 Nisan 1937'de Fransa'dan hareket etmiş ve 22 Nisan 1937 tarihinde İstanbul'a vardığını bir telgrafla bildirmiştir. 13 Mayıs 1937 tarihli Türk gazetelerinden, birçok kişinin, bu arada Reşat'ın (Sıtkı) komünist faaliyette bulunmaktan mahkemeye verildiği öğrenilmiştir.

Pik, Belov ve Galcyan yoldaşlardan oluşan özel bir komisyon, başarısızlığa ve Sıtkı yoldaşın tutuklanmasına yol açan hususları araştırmış ve şu olguları tespit etmiştir:

1. Sıtkı yoldaşın ülkeye gönderilmesi kararı alınırken ve hareket ettiği ana kadar; geçen yılın Eylül ayında İstanbul parti komitesi destekçisi Sako'nun tutuklandığı, Sako'nun poliste Sıtkı ile Marat'ı parti yöneticileri olarak tanımlayıp ele verdiği bilinmekteydi. Sıtkı bu konuda iyi bilgilendirilmişti. Şöyle ki, Sıtkı'ya karşı polisin elinde tek bir kişinin, yani Sako'nun ifadesi vardı ve Sako akıl hastanesine nakdedilmişti.

2. MARAT'ın hasta olduğu, tutuklanma tehlikesi bulunduğu, ülkede kalmasının çok zorlaştığı, Marat'ın 21 Aralık 1936 tarihli mektubundan bilinmekteydi. Bu verilerden hareketle, kimi risklerin bulunmasına karşın, Sıtkı'yı ülkeye gönderme kararı alınmıştır. Sıtkı'nın Marat'ın işini devralması söz konusudur.

3. Sıtkı SSCB'den ayrıldıktan üç gün sonra, yani 22 Mart 1937 tarihinde Marat'ın 8 ve 17 Şubat 1937 tarihli mektupları gelmiştir. Bunlardan 8 Şubat günkü mektupta şöyle denmektedir:

"Bu yıl kış ağırdı. Hastalıklar salgın niteliğinde. Ailemi koruyabilmem çok zor. Dikkatli davranılmazsa yok olabilir. Durum o kadar ağır ki, atölyeyi kapatmak zorunda kaldım. Bunu yapmasaydım, icra memurları çoktan yakama yapışmış olurdu. Pavlov da ağır şekilde hastalandı. Hastaneye kaldıracaklar. Şimdi evde yatıyor. Galiba çaresi yok. Parayla kurtarmak için birkaç yüz lira vermek zorunda kaldık. Bu yolla tedavi edebilirsek, iyi olacak. Pavlov'un bu ağır hastalığının bütün sebebi Hamdiye'nin kocası. O yalnız Pavlov'a değil, ama bana da zarar verdi. Daha geçen yıl bu deli benim hakkımda çok dedikodu yapmıştı. Seni bile işe o karıştırmış, şimdi ise adam tepeden bütün bunların içine etti. (...) Buradan ayrılmalıyım. Yıkımın eşliğindeyim. Bir beşlik daha kazanabildim. Acele cevap ver. Diken üzerinde duruyorum, ateş içindeyim. Mümkünse, telgrafla bildir. Burada dinlenmem imkânsız, bunu aklından çıkar."

17 Şubat günlü mektupta şöyle denmektedir: "Birkaç gün çok hastaydım. Öyle pis bir bronşite yakalandım ki, neredeyse öbür dünyayı boyluyordum. Çok şükür, artık ölümün pençesinden kurtuldum, bu defa da kefeni yırttım. Ama, Pavlov'un durumu çok berbat. Ameliyat olması gerekti. Gerçi, çok para ödememiz icap etti, ama şükürler olsun, kurtarıldı. Hastalığı başkalarını da etkilemesin diye şimdiye kadar süre dinlenecek.

Onun yokluğu işimi olumsuz etkileyecek, ama yapacak bir şey yok. Bir kolum felç olmuş gibiyim."

Marat'ın bu mektupları, üzerinde düşünülerek tahlil edildiğinde, Aralık 1936'dakine oranla ülkede durumun daha da ağırlaştığını göstermektedir ki, Sıtkı bu durumu Marat'ın 21 Aralık 1936 tarihli mektubundan bilmektedir. Durum şudur: Ülkede sistematik olarak tutuklamalar yapılmaktadır, ağır bir darbeyi önlemek amacıyla matbaada işler durdurulmuştur, partinin baş irtibatçısı Pavlov ihbar edilmiş ve işten alınmıştır, eski bağlantılar kesilmiştir, polis Marat'ın izine son derece yaklaşmış, tutuklanması kaçınılmaz olmaktadır, yeni hain Laz Mehmet (Hamdiye'nin kocası) Sıtkı'ya karşı ifade vermiştir ve Sıtkı'nın geçen yıl Sako'nun ihanetiyle kötüleşen durumunu bu hain daha da ağırlaştırmıştır.

4. Marat'ın 8 ve 17 Şubat 1937 tarihli mektuplarında Sıtkı'nın ülkeye gelmesi yönünde somut şekilde ifade edilmiş bir uyarı yoktur, ama Sıtkı'nın ülkede ihanete uğradığını ve Türkiye'de oluşan bu ortamda ülkeye gelmesi durumunda kaçınılmazlıkla tutuklanma tehlikesiyle yüz yüze kalacağını gösteren yeterli bilgi vardır.

5. Marat'ın bu mektupları alınır alınmaz Sıtkı daha Fransa'da iken partideki durumun kendisine bildirilmesi ve yoluna devam etmesinin önlenmesi gerek-mekteyken ve bunu yapmak için 22 Mart'tan 16 Nisan'a kadar yeterince zaman olmasına rağmen partinin temsilcisi Ferdi, Sıtkı'yı uyarmak için önlem almamıştır. Sekreterlik görevlisi Spiridonov yoldaşa mektupları teslim ederken Ferdi yoldaş bu görevinin dikkatini Sıtkı'nın karşı karşıya bulunduğu tehlike üzerine çekmemiş olduğundan Spiridonov yoldaş da bu mektuplar konusunda ve tehlike hakkında bir uyarı anlamında tepkisiz kalmıştır.

Bu ağır ihmalin sebeplerini araştıran komisyon şu karara varmıştır;

1. Marat, Sıtkı yoldaşı tehdit eden tehlikeyi iyi bilmektedir ve Ferdi'nin 10 Ocak günlü mektubundan Sıtkı'nın yakında ülkeye gelmeyi düşündüğünü anlamıştır. Ama, Marat partinin Politbüro kararına rağmen, Sıtkı'nın gelmemesi gerektiğini Moskova'ya somut bir şekilde bildirmek için elden gelen çabayı göstermemiştir. Komisyondaki ifadesinde Marat hatasını kabul etmiş ve kendisini şöyle savunmuştur: 8 ve 17 Şubat 1937 tarihli mektupları (Marat'ın) ulaşınca Sıtkı'nın Moskova'da kalacağını sandığını söylemiştir. Ayrıca, Ferdi'nin 10 Ocak 1937 mektubundan sonra Moskova'dan bir daha malûmat ya da mektup gelmediği için de Sıtkı'nın Moskova'da kalacağını düşünmüş olduğunu ileri sürmüştür.

Komisyon Marat yoldaşa yukarıda sözü edilen ihmalden ötürü parti cezası olarak kınama cezası verilmesini gündeme getirmeyi gerekli bulmaktadır.

2. Marat'ın bu yılki 8 ve 17 Şubat tarihli mektuplarını 22 Mart günü alan Ferdi

yoldaş bu mektupların içeriği üzerinde yeterince düşünmemiş ve değerlendirmemiş, içi rahat kalmış ve Sıtkı'yı uyarmak için hiç bir önlem almamış, böylece Ferdi yoldaş ağır bir ihmalde bulunmuştur.

Ferdi'nin bir diğer hatası da şudur ki, 10.1.37 tarihli mektubunda Marat'a Sıtkı'nın geleceğini yeterince net bir şekilde söylememiş, daha sonra ise, Sıtkı'nın ülkeye gelmekte olduğunu kesin bir şekilde Marat'a 28.III.37 tarihine kadar bildirmemiştir.

Komisyon'a verdiği ifadesinde Ferdi yoldaş hatasını kabul etmiş ve kendini şöyle savunmuştur: Marat'ın mektuplarından Sıtkı'nın durumunda Sako'nun ihanetinden sonraki bilinen duruma oranla olumsuz yönde bir değişimin söz konusu olduğunu anlamadığını söylemiş, Hamdiye'nin kocasının işlediği ihanetin Sıtkı'ya yönelik olduğunu anlamadığını, bunu Marat ile ilgili olduğu şeklinde kavradığını ve genel olarak bu mektuplardan Marat'ın durumunun ağırlaşmış olduğu sonucuna vardığını ileri sürmüştür.

Komisyonun verdiği kanıya göre, Ferdi yoldaşın ülkede Sıtkı yoldaş için bir tehlike doğduğunu anlayıp da bu tehlike konusunda onu kasten uyarmadığını, düşündürecek hiçbir haklı gerekçe bulunmamaktadır.

Komisyon Ferdi yoldaşa yukarıda sözü edilen ve Marat'ın işlediği ihmalden daha ağır olan ihmalden ötürü parti cezası olarak sert kinama cezası verilmesini gündeme getirmeyi gerekli bulmaktadır.

4. Komisyon Marat'ın daha önce Sıtkı'nın yaşamış olduğu Laz Mehmet'in evine taşınmasını, böylelikle her iki yönetici yoldaşın da hain tarafından tanınmasına sebebiyet verilmesini (Bak: Marat yoldaşın ifadesi, sayfa 2) en basit gizlilik kurallarının ihlali olarak görmektedir.

5. Komisyon, Kadro Şubesi raportörü Galcyan yoldaşın Sıtkı hareket ettikten sonra onun yolda olduğunu bilse de, ülkeden gelen bilgi ve malûmatları yeterince yakından izlememekle gösterdiği ihmalkârlığa işaret etmektedir.

6. Komisyon Gizli İşler Dairesi'nin Marat'ın 8 ve 17 Şubat tarihli mektuplarının Moskova'ya 22 Mart günü birlikte getirilmesine sebep olacak kadar kötü çalıştığına işaret etmektedir. Normal çalışması durumunda 8 Şubat tarihli mektubun Moskova'ya çok daha erken, Sıtkı henüz Moskova'dayken getirilmesi gerekmekteydi. Kaldı ki, Marat yoldaşın bildirdiğine göre, 1937 yılı başında o, 2 mektup daha göndermiş, ancak Sekreterliğin eline geçmemiştir.

EKTEKİLER:

1. Marat'ın 21 Aralık 1936 tarihli mektubunun 1 sayfalık Rusça çeviri metni
(el yazısı)

2. Ferdi yoldaşın Marat'ın 21 Aralık 1936 tarihli mektubuna 10 Ocak 1937 tarihli yanıt mektubunun 1 sayfalık Rusça çeviri metni (el yazısı).

3. Marat'ın 8, 17 Şubat ve 5 Mart tarihli mektuplarının 15 sayfalık Rusça çeviri metni (el yazısı).

4. Ferdi yoldaşın Marat'ın 8, 17 Şubat ve 5 Mart tarihli mektuplarına 28 Mart 1937 tarihli yanıt mektubunun 5 sayfalık Rusça çeviri metni (el yazısı).

5. Marat yoldaşın komisyonda verdiği 5 sayfalık ifade tutanağı.

6. Ferdi yoldaşın komisyonda verdiği 3 sayfalık ifade tutanağı.

7. Spiridonov yoldaşın 4 sayfalık yazılı ifadesi.

8. Marat yoldaşın yazılı ifadesinin toplam 5 sayfalık çevirisi ve aslı

9. Pik yoldaşın 7 sayfalık şahsi notları.

10. Ulvi'nin ülkeden gönderdiği 18.V.37 tarihli 1 sayfalık mektubu.

NOTLAR :

1. Marat ve Sıtkı yoldaşların mektuplarının çevirisi FERDİ, SITKI ve GALC-
YAN yoldaşlardan oluşan bir heyet tarafından yapılmıştır.

2. FERDİ ve MARAT yoldaşların ifade tutanakları steno tutanağı değildir.

Komasyon üyeleri: (PİK).

(BELOV).

13.VI-37

(GALCYAN) /imza/

Desantralizasyon kararı uyarınca faaliyetlerini ağırlıklı olarak legal alana kay-
dıran Reşat Fuat 2. Dünya Savaşının başladığı ve Türkiye'de Almanya lehine esen

havayı kırmak için yasal yayınlarla anti-faşist mücadeleyi hızlandırdı. Yeni Edebi-
yat dergisinde Ali RIZA imzalı yazılar yazdı, Yaşamını sürdürmek için bir Alman

ticaret şirketinde tercümanlık yapmaya başladı. 1939 yılında Tan yayınlarında

Cep Kitapları dizisinden 2 örneğini bu kitapta aktardığımız değişik broşürler ya-
yınladı. 1940 yılında yazar Suat Derviş ile evlendi.

Reşat Fuat 1942 Aralık ayında askere alındı. Askerden görevli olarak gel-
diği İstanbul'da dört ay sonra Nisan 1943'de firar etti. Gizli yaşamaya başladı.

Partiyi toparlama amacıyla Partinin görüşleri ve dilekleri başlığıyla bülten hazırla-
yarak parti üyelerine ulaştırılmasını sağladı. 1943 yılında Reşat Fuat tarafından
yazılan ve Faris Erkmen isimle basılan En Büyük Tehlike isimli broşür büyük

yankı uyandırdı. Eşi Suat Derviş Niçin Sovyetler Birliğinin Dostuyum başlıklı yazı dizisini Tan gazetesinde, ardından broşür olarak yayınlandı. Bu yazı Türkiye'de yükselen anti-Sovyetizme cevap niteliği taşıyordu. 10 Mart 1944'de TKP'ye karşı yapılan polis operasyonunda yakalanan Reşat Fuat uzun süre işkence gördü. 31 Ekim 1944'te başlayan mahkemede parti adına savunma yaptı. 28 Şubat 1945 günü yedi sene dokuz ay hapse mahkûm edildi. 1950 yılında çıkan aflla tahliye oldu. Bunun ardından yapılan TKP Cihangir toplantısında Zeki Baştımar sekreterliğinde yeni bir Merkez Komitesi oluşturdular. Ama kısa bir dönem sonra 3 Kasım 1951'de başlayan ve 167 kişiyi kapsayan TKP operasyonunda yeniden tutuklandı. Yedi yıl ağır hapis, iki yıl dört ay İzmit'te sürgün ve ömür boyu amme hizmetlerinden men cezasına çarptırıldı. 1958 yılında tahliye oldu. Geçimini tercümanlık yaparak sürdürdü. Mihri Belli'nin öncülüğünde çıkan *Türk Solu* dergisinde aşağıda amkardığımız iki yazısı yayınlandı. Kanser teşhisiyle yattığı Samatya Hastanesinde 12 Ağustos 1968 günü hayata gözlerini yumdu. Feriköy mezarlığında Doktor Şefik Hüsnü'nün yanına gömüldü.

Şimdi de sırasıyla Reşat Fuat ile ilgili olarak düzenlenen ve Türkiye'ye döndükten sonra şahsi dosyasına konan bilgi notlarını aktaralım.

2nüşa.el.

29/I-40

Gizli.

No.20 / 29.I.40

KEYK PERSONEL ŞUBESİ'NE

İlmühaber

Sıtkı yoldaş hâlihazırda partinin sekreterlik görevini yapmaktadır. Kendine hâkim ve girişken bir yoldaştır.

Zeki (Aydın) yoldaş Türkiye Komünist Partisi MK üyesidir, KEYK VII. Kongresinde delege bulunmuştur, politik bakımdan gelişmiş ve aktif bir yoldaştır.

Aziz - Husam yoldaş Türkiye Komünist Partisi MK üyesidir, işçidir, 1920'den TKP üyesidir, kendine hâkim bir yoldaştır. İrtibat alanında büyük deneyimi vardır.

Bu yoldaşlar arasından en uygun ada Zeki'dir (Aydın).

TKP'nin KEYK Temsilcisi

Marat /İnza/.

* * *

1.II.40.

2.nüsha.ov.

Çok gizli.

İLMÜHABER

SITKI (Reşat Fuat, Refik, Sadnenk, Mayer, Marmedoğlu, Rutsteyn) [TKP MK Sekreteri].

1902 yılında Selânik'te (Yunanistan) bir adliye memurunun ailesinde dünyaya gelmiştir. Türktür. Türk uyrukludur. Lise mezunudur, İstanbul Üniversitesi'nde okumuştur, 1925'te Türk hükûmeti tarafından Yüksek Teknik Okulu'nda okumak üzere Almanya'ya gönderilmiştir. 1928-1930'da Moskova'daki ULO'da okumuş ve mezun olmuştur. Türkçe, Almanca, Fransızca ve Rusça bilmektedir.

1925'ten TKP üyesidir.

1930'da İstanbul'da vilâyet komitesi sekreteridir.

1932'den TKP MK PB üyesidir.

1935-1936'da ve 1937'de TKP MK sekreteridir,

1928-1930'da RKP(b) üyesidir.

Moskova'daki ULO'nda okurken Troçkistlerle sıkı ilişkisi olan çevrelerde doluşmuş ve Franklin ve diğerlerinin Troçkistlerle bağları olduğunu bilse de, bunu Komintern ve RKP(b) Hücre Bürosu'ndan saklamıştır. 1929 RKP(b) üyeleri tasfiye komisyonu hakkında şu kararla çıkmıştır: "Sadnenk Refik yoldaş kontrol edilmiş sayılmalı, Franklin ve diğerlerinin Troçkistlerle bağlantılarını ve Franklin'in NEP'çi unsurlarla ilişkisini Komintern ve RKP(b) Hücre Bürosu'ndan saklamaktan hakkında Sert Kınama cezası verilmelidir."

2.IX-1936 tarihli açıklamasında SITKI yoldaş şöyle yazmaktadır: "1929 yılında ULO'da okurken büyük bir politik hata işledim ve RKP(b) saflarındaki tasfiye sırasında tasfiye heyeti bu yüzden bana sert kınama cezası verdi. İşlediğim hata somutta suydı: O zamanlar Troçkistlerle hiç bir ilgim olmasa da ve onlara karşı olsam da, ben Troçkizme karşı savaş gereğini tam olarak anlamıyor, bu savaşın pratikte nasıl yürütüleceğini bilmiyordum. Hatayı ben şöyle işledim: Okulda, bizim sektörümüzde Franklin adında Yugoslavyalı bir öğrenci vardı. Franklin'in ilişkide bulunduğu kadının eski kocası mı, yakın akrabalarından biri mi, Troçkistmiş ki, ben bunu Franklin'in kendi ağzından işittim. Sonra duyduğum ki, bir Troçkist (galibe o da karısının akraba-

larındanmış) Moskova'dan ayrılırken Franklin'le karşılaşmış ve ona bir kalem hediye etmiş. Şunu da duydum ki, diğer öğrencilerle birlikte Franklin Troçki'nin, kim olduğunu hatırlayamadığım en yakın akrabalarından birinin de bulunduğu bir eve gitmiş. Bu olayları yazılı olarak tasfiye heyetine bildirdim (o mektupta şimdi tam olarak hatırlayamadığım olay ve kişiler hakkında daha ayrıntılı bilgi var). Ben bu olayları değişik zamanlarda duydum ve her ayrı durumda bunları gereği gibi önemsemedim ve bu bilgileri hücre bürosuna duyurmadım. Oysa o sıralar bunlar çok önemliydi ve bir partili olarak Franklin'in niteliklerini göstermekteydi. Tasfiye sırasında ben bu olayları toplayıp tasfiye heyetine bildirdim. O zamana kadar Franklin ile ilgili olayları hücre bürosuna bildirmedığım için Tasfiye Heyeti bana sert kınama cezası verdi. Heyet Franklin'i partiden ihraç etti. Bu olaydan kısa bir süre sonra partide çalışmak üzere ben ülkeye gittim. Daha sonra Franklin'in EKK'ya başvurduğunu ve parti üyeliğinin iade edildiğini duymuştum. Şimdi ise Yugoslavyalı yoldaşlardan duydum ki, Franklin bir süre önce partiden üçüncü kez ihraç edilmiş.

Franklin'in Troçkistlerle ilişkilerini politik açıdan niçin zamanında ve gereği gibi değerlendiremediğimi ve değişik zamanlarda duyduğum her olayı hücre bürosuna niçin hemen duyurmadığımı şu şekilde açıklayabilirim. O zamanlar ben genç bir parti üyesi olarak politik deneyime sahip değildim. Bundan başka, benim parti teşkilâtı işlerinde de neredeyse hiç deneyimim yoktu ve kendi partim için böyle büyük bir politik savaş yaşamamıştım. Ben hâlâ liberalizmden çekiyordum ve bu gibi durumlarda gerekli uyanıklığı gösteremiyordum. Yukarıda söz konusu olayla ilgili olarak tasfiye heyetinin bana haklı olarak verdiği parti cezasından ciddi ders çıkardım. Ve hatamı, kusurlarımı düzeltmek ve uyanık olmak için daha sonraki parti yaşamımda çok dikkat ve çaba sarf ettim.

1910-1922'de Türkiye'de ilkokulda ve lisede okumuştur.

1922-1923'te İstanbul üniversitesinde öğrencidir.

1925-1928'te Almanya'da Yüksek Teknik Okulu'nda öğrencidir.

1928'de SSCB'ne gelmiştir.

1928-1930'da Moskova'da, ULO'da okumuştur.

1930'da ULO'yu bitirdikten sonra ülkesine dönmüştür.

1930-1931'de TKP İstanbul Vilâyet Komitesi Sekreteridir.

1931-1933'te hapis yatmıştır (Türkiye'de).

1933 Aralık ayında SSCB'ne gelmiş, Moskova'daki KUTV Türk Sekrörü Başkan Yardımcısı olarak çalışmıştır.

1934 Aralık ayında Türkiye'ye dönmüştür.

1935-1936 TKP MK Sekreteridir.

1936'da SSCB'ne gelmiş, 1937 Şubat ayında Türkiye'ye dönmüş,

14/V-1937'de tutuklanmış ve hapsedilmiş, 1938'de salıverilmiştir.

1938'den beri ve hâlihazırda TKP MK Sekreteridir.

23.XII-35 tarihinde TKP MK üyesi Ferdi yoldaş onun hakkında şunları yazmıştır: "RESAT (SITKI) 1925'ten parti üyesidir, 1928-30'da ULO'da (Moskova) okumuştur. Hâlihazırda TKP MK sekreterliği görevini yapmaktadır. Zeki, partiye sadık, politik bakımdan çok iyi gelişmiştir. Sosyal menşei küçük burjuvadır, küçük bir memurun oğludur. Aydındır".

29.I-40 tarihinde TKP'nin KEYK Temsilcisi Marat yoldaş da şöyle yazmıştır: "SITKI yoldaş hâlihazırda parti sekreteri görevini yapmaktadır, kendine hâkim ve girişken bir yoldaştır".

KAYNAK: Şahsi Dosya belgeleri.

Vladimirov

... Şubat 1940 Nizov /İmza/

Gizli.

İLMÜHABER

SITKI (REŞAT FUAT, REFİK, SADNEK, MAYER, MARMEDOĞLU, RUTŞTEYN) 1902 yılında Selânik şehrinde (Yunanistan), bir adliye memurunun ailesinde dünyaya gelmiştir. Milliyeti ve uyruğu Türktür. İstanbul Üniversitesi'nde ve Almanya'da, yüksek teknik okulunda okumuştur. Türkçe, Almanca, Fransızca ve Rusça bilmektedir.

1925'ten TKP (Partiye İstanbul Üniversitesi'nde girmiştir), 1932'den TKP MK üyesidir. 1928-1930 yıllarında SITKI ULO'da okumuştur, o dönem RKP(b) üyesidir.

TKP'ye girmeden önce SITKI, öğrenciyken, millî devrim hareketine katılmış, İstanbul genel öğrenci birliğinde yönetim kurulu üyesidir.

1926'da, Almanya'da okurken, Türk öğrenciler arasında (Berlin'de ve ardından Münih'te) öğrenci birliği sekreteri ve parti hücresi sekreteridir, aynı zamanda İstanbul ile Moskova'daki TKP MK Dış Bürosu ile irtibat elemanıdır.

1927'de Almanya'dan Türkiye'ye dönmüş, özgeçmişinde yazdığına göre, "İki. dâtor Menşevik MK'nın pasifliği sebebiyle" parti çalışmalarına katılmamıştır.

1928'de ULO'ya gönderilmiş, orada 1930'a kadar okumuş, derslerde çok başarılı olmuştur.

1929'da, partideki tasfiye sırasında SITKI ULO öğrencilerinden FRANK-LİN'in (Yugoslavya KP üyesi, 1937'de NKVD tarafından tutuklanmıştır) Troçkistlerle bağları olduğunu zamanında bildirmediği için sert kınama cezası almıştır. FRANKLİN hakkındaki suçlama daha sonra düşmüş olsa da, SITKI kısa bir süre sonra (1930) parti işleri için ülkeye gittiğinden, onun hakkındaki ceza kaldırılmamıştır.

1930-1931'de İstanbul'da parti vilâyet komitesi sekreteri olarak çalışmış, orada birkaç hücre ve Kızıl İstanbul gazetesini kurmuştur. O dönem TKP geçici MK'ya koopte edilmiştir.

1931 yılı başında tutuklanmış ve 4 yıl hapse mahkûm olmuştur. Hapiste iyi tavır sergilemiş, mahkûmlar arasında kültürel ve politik çalışmalar yapmış, politik mahkûmlara ilgili rejimin uygulanması için savaşırmıştır. 1933 affına kadar hapiste kalmıştır.

1932 yılı başındaki parti konferansında TKP MK üyesi seçilmiştir.

1934'te Moskova'ya gelmiş ve KUTV Türk Sektörü başkan yardımcısı olarak çalışmış, ülke sorunlarıyla ilgili konferanslar vermiştir.

1934 yılı sonunda parti yönetimini güçlendirmek, işe yaramaz yöneticileri değiştirmek göreviyle parti işleri için yeniden ülkeye gönderilmiştir. Bu görevi yerine getirmiş, partinin yöneticisi olarak dönem bölücülere karşı, sağcılara karşı aktif bir şekilde savaşmış, aynı zamanda parti basınında önemli işler yapmıştır.

1936-1937'de SITKI Moskova'dadır, KEYK'te çalışmaktadır ve Şubat 1937'de ülkedeki ağır durum dolayısıyla yeniden parti işine gönderilmiştir.

1937'de, ülkeye döndükten hemen sonra (Türkiye'ye Nisan 1937'de varmıştır) tutuklanmış, 1938'e kadar hapis yatmıştır. SITKI'nın tutuklanması bir ihanetin sonucudur. TKP MK tarafından olduğu gibi, parti temsilcisi ŞEFİK tarafından da bu tutuklanmanın önlenmesi için önlem alınmamıştır.

1938'de SITKI TKP MK Sekreteri olarak çalışmakta ve TKP MK'nın etkisindeki legal Yeni Edebiyat gazetesini yönetmiştir. Legal yaşamış, bir Alman ticaret şirketinde tercümanlık etmiştir.

SITKI'nın 1938 yılına kadar TKP'nde yürüttüğü çalışmalar hakkında MARAT, SİNKEYEVİÇ ve NİHAT [Elektrikçi Nuri] gibi birçok TKP'li eski yönetici yoldaşın olumlu, iyi değerlendirmeleri vardır.

SONUÇ:

SITKI yoldaş TKP'de en saygın parti işçisidir, partide büyük saygınlığa sahiptir, yetenekli edebiyatçıdır, politik ve kültürel düzeyi diğer yönetici parti işçilerinden çok daha yüksektir. Partinin en zor dönemlerinde KEYK tarafından defalarca ülkeye gönderilmiş ve kendisine verilen görevleri büyük başarıyla veri-

ne getirmiştir. Bu yılın Nisan ayında edindiğimiz son bilgiler bir yönetici, teşkilâtçı olarak SITKI yoldaşın yeterince aktif ve girişken davranmadığını, başkalarıyla çalışmaları kontrol ve talep etmediğini gösteriyor. Onun şimdiki faaliyetleri legal basın organlarında edebiyat çalışmalarıyla sınırlıdır. Kendisi legal işlerde bırakılmaktadır.

13 Nisan 1941.

VLADİMİROV /İmza/

3nüşa.et.

Bu bilgiler 16 Kasım 1944 tarihli ve Vilkov ve Novik imzalarını taşıyan ilmühaberde aynen tekrarlanmıştır1 1946 tarihli bilgi notları ise şöyledir:

REŞAT FUAT BARANER

Türkiye Komünist Partisi MK Sekreteri
ve Politik Büro üyesi.

1902'de Yunanistan'ın Selânik şehrinde bir adliye memurunun ailesinde dünyaya gelmiştir. Milliyeti Türktür. İstanbul Üniversitesi'ni ve Almanya'da Teknik Yüksek Okulu'nu bitirmiştir. Almanca, Fransızca ve Rusça bilmektedir. Mesleği gazeteciliktir.

1925'ten Türkiye Komünist Partisi üyesi, 1932'den TKP MK üyesidir.

1928-1930'da RKP (b) üyesi bulunmuştur.

1925-1928'de Almanya'da yüksek teknik okulu öğrencisidir.

1928-1930'da Moskova'daki ULO'da öğrencidir.

1930-1931'de TKP İstanbul Vilâyet Komitesi Sekreteridir.

1931-1933'te komünizm faaliyetinden hapis yatmıştır. Afla salıverilmiştir.

1933-1934'te Moskova'da KUTV Türk Seksiyonu Başkan Yardımcısıdır.

1934-1936'da TKP MK Sekreteridir.

1936-1937'de KEYK'te çalışmıştır.

1937-1938'de komünizm faaliyetinden Türkiye'de hapis yatmıştır.

1938-1944'te TKP MK Sekreteridir.

1944'te komünizm faaliyetinden hapis yatmaktadır. 9 yıl hüküm giymiştir.

1946. Tanzim eden: M. N. İvanova yoldaş.

REŞAT FUAT BARANER

TKP MK Sekreteri ve Politbüro üyesi.

Yunanistan'ın Selânik şehrinde, bir adliye memurunun ailesinde dünyaya gelmiştir. Türktür. İstanbul Üniversitesi'ni, Almanya'da Yüksek Teknik Okulu'nu ve Moskova'da Uluslararası Lenin Okulu'nu bitirmiştir. Almanca, Fransızca ve Rusça bilmektedir. 1925'ten TKP üyesidir. 1932'den TKP MK üyesidir. 1928-1930'da RKP(b) üyesi bulunmuştur.

Reşat Fuat Baraner Türkiye Komünist Partisi'nde en saygın parti işçisidir. Yüksek politik ve kültürel düzeye sahiptir. Partinin zor dönemlerinde defalarca KEYK'in görevlerini yerine getirmiştir. Yetenekli bir edebiyatçıdır, parti basınında çalışmıştır. TKP'deki dönemlere, bölücülere ve sağcılara karşı aktif savaşmış, partinin güçlenmesine yardımcı olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı sırasında asker alınmış, ordudan firar etmiş ve komünist partisinin illegal çalışmalarını yönetmiştir. Bu dönemde birçok broşür yazmış ve yayınlamış, bu broşürlerde Türk hükûmetinin iç ve dış politikasını sert bir şekilde eleştirmiştir. 1944 yılı sonunda Reşat Fuat Baraner tutuklanmış ve 9 yıl hapse mahkûm olmuştur. Mahkemede iyi bir tutum sergilemiştir.

* * *

1949 yılında düzenlenen ilmühaberlerde önceki bilgiler tekrarlandıktan sonra ek olarak aşağıdaki değerlendirmeler yapılmıştır.

İLMÜHABER

[...]

İkinci Dünya Savaşı sırasında Baraner ağır gizlilik koşullarında komünist partisini yönetmeye devam ederken, kapsamlı bir gazetecilik faaliyetinde de bulunmuştur. O yıllarda Türk egemen çevrelerinin antisovyet dış politikasını ve halk düşmanı iç politikasını sert bir dille eleştiren birçok broşür yazmıştır.

Politik faaliyetlerden uzak tutmak için Türk hükûmet Baraner'i asker almış, ancak o bir süre sonra ordudan firar etmiş ve komünist partisinin illegal çalışmalarını yönetmeye devam etmiştir.

Komünist faaliyetlerinden ötürü 1944 yılında hükûmet birçok parti aktifi ile birlikte Baraner'i tutuklamış, 9 yıl hapse mahkûm etmiştir.

Baraner Türkiye Komünist Partisi'nin en dayanıklı ve en yetenekli parti aktifidir. Yönetim (teskilât) alanında zengin deneyime sahiptir. Parti içinde büyük saygınlığa sahiptir. Partinin zor dönemlerinde KEYK tarafından defalarca ülkeye gönderilmiş ve kendisine verilen görevleri başarıyla yerine getirmiştir.

Uzun yıllar boyunca parti saflarını güçlendirmek ve oportünist unsurlardan

arındırmak için kararlılıkla ve ısrarla çalışmıştır.

TKP'nin yönetici aktifleri Baraner yoldaşa yüksek değer biçmektedir.

29.1.40 tarihinde Marat şöyle demektedir: "Baraner yoldaş hâlihazırda parti serketeri görevini yürütmektedir. Kendine hâkim ve girişken bir yoldaştır."

MK üyesi M. Belli raporunda şunu belirtmektedir: "R. F. Baraner iyi hazırlıklı bir yoldaştır, durumu hızla değerlendirme ve doğru kararlar verme yeteneğine sahiptir".

Kaynak: Şahsi dosya belgeleri.

1.XI.1949.

İmza

İLMÜHABER

TKP MK Sekreteri - Reşat Fuat Baraner - Aydın [Zeki Baştımar] onun yardımcısı

TKP MK PB üyeleri - Baraner, Boz [Mehmet Bozışık], Marat [İ. Bilen].

TKP MK üyeleri- Dede Ahmet Fırıncı, Hüsnü (Ferdi), Mihri Belli, Halil Zileli [Yalçinkaya].

1000'in üstünde parti üyesi aidat ödemektedir.

Malûmat Marat yoldaştan alınmıştır.

Baskirov.

Türkiye Komünist Partisi yönetici kadrolarının tutuklanmasına ilişkin

İLMÜHABER

Türk basınının bildirdiğine göre, 1951 Kasım ayının ilk günlerinde Türkiye'de emniyet kuvvetleri "kanun dışı ilân edilen Türkiye Komünist Partisi'nin faaliyetlerini yeniden başlatma" suçlamasıyla birçok kişiyi tutuklamıştır. Tutuklananlar arasında Reşat Fuat Baraner, Zeki Baştımar, Mihri Belli ve baskalarının adı da geçmektedir.

Reşat Fuat Baraner (Sıtkı) - 1902 doğumlu, yüksek öğrenimli, 1925'ten komünist partisi üyesi. 1930'da Moskova'da Uluslararası Lenin Okulu'nu bitirmiştir. 1932'den TKP MK ve MK PB üyesidir. 1933-934'te Moskova'da, KUTV Türk sektöründe yönetici görevde bulunmuş, 1936-1937'de ise KEYK Doğu Sekreterliğinde çalışmıştır. 1934-1936 döneminde ve 1938-1951 yıllarında TKP MK

Sekreteridir. Komünizm faaliyetinden defalarca tutuklanmış ve hapis yatmıştır. Son kez 1944'te tutuklanmış ve 1951'da hapisten çıkmıştır.

Zeki Bastımar (Aydın) - 1905 doğumludur, 1925'ten komünist partisi üyesidir. 1929'da Moskova'da KUTV'u bitirmiştir. Türkiye'ye döndüğü 1929 yılında parti düşmanı Troçkist polisçi Nâzım muhalefetine kapılmış, ama 1931'de uzaklaşmıştır. 1932'de komünist partisi MK üyesi seçilmiş, 1933-1934'te MK PB üyesi bulunmuştur. 1934'te (çağrılarak) ikinci kez SSCB'ye gitmiş, 1935'te Komintern VII. Kongresi'nde TKP delegeliği yapmıştır. 1936'da ülkesine dönmüş ve MK üyesi olarak çalışmıştır. 1944-1951'de (Reşat Fuat Baraner tutuklandıktan sonra) komünist partisi MK Sekreteri görevini yürütmüştür. Komünizm faaliyetinden tutuklanmış ve hapis yatmıştır. 1944'ten beri illegal durumdadır.

Mihri Belli - 1915 doğumludur, yüksek öğrenimlidir, 1937-1940 yıllarında Türkiye hükûmetince gönderilip okuduğu Ayova Üniversitesi'ndeyken ABD Komünist Partisi üyesi bulunmuştur. 1940'tan TKP üyesidir. 1942'de TKP MK'ya koopte edilmiştir. İkinci Dünya Savaşı yıllarında gençliğin antifaşist cephesinin örgütleyici ve yöneticilerinden biridir. Bu faaliyetlerinden ötürü 1945'te tutuklanmış ve 2 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. 1946'da Marat yoldaş ile irtibat kurmak üzere komünist partisi MK tarafından Bulgaristan'a gönderilmiştir. Ancak, bu bağlantıyı kuramadan Yunanistan halk kurtuluş ordusuna geçmiştir. 1947'de orada ağır şekilde yaralanmış, tedavi için daha sonra Sofya'da bulunmuş, Şubat-Nisan 1949'da aynı amaçla Moskova'da kalmıştır. Yunanistan Halk Kurtuluş Ordusu Kurmayı Mihri Belli yoldaşı efsanevi bir kahraman olarak değerlendirirken, faşist rejim onun kellesi için çok büyük para vaat etmiştir.

Nisan 1949'da Mihri yoldaş Moskova'da tedavi olduktan sonra illegal parti çalışmaları için Türkiye'ye gönderilmek üzere Bulgaristan'a geçmiştir.

Türkiye Komünist Partisinin aldığı darbe ve tutuklamalara yol açan sebep ve koşullar hakkında henüz elimizde belge yoktur. Ancak, RKP(b) MK Dış Politika Komisyonu'nun elinde Nâzım Hikmet'in bu olaylar öncesine ait ve onlarla bağlantısı olan kimi girişimlerine dair malûmat vardır.

Ağustos 1951'de Berlin Dünya Gençlik Festivali'nde bulunan Nâzım Hikmet Türkiye, Fransa ve Batı Almanya'dan gelen TKP üyesi Türk öğrencilerle görüşüp sohbet etmiştir. O zaman kendisine refakat eden görevliye Nâzım Hikmet, Paris'te tıp fakültesini bitirmiş kızlardan Sevim adında bir kızı Festivalden sonra, kendi deyimiyle, Türkiye'deki yoldaşlara vereceği görevleri iletip, biri TKP MK sekreteri olacak, iki ya da üç yoldaşla birlikte geri dönmek üzere Türkiye'ye yolayacağıını anlatmıştır.

Berlin'den döndükten sonra RKP(b) MK'ne yazdığı mektupta Nâzım Hik-

met şöyle demektedir: “Komünist partisi Merkez Komitesi ile bağlantı kurmak için denenmiş bir yoldaş Türkiye’ye gönderilmiştir ve Size daha önce yönelttiğimiz öneri ve ricaların içeriği bizim MK’ya duyurulacaktır.”

Dış Politika Komisyonu Sevim’in bu yılın 20 Ekim günü Türkiye’ye gittiğini bilmektedir.

1951 yılının Kasım ayı başında Dünya Barış Konseyi’nin Viyana’daki İkinci Toplantı Devresi’ne katılmakta olan Nâzım Hikmet Türk komünisti Sabiha Ser-tel’in kocası Zekeriya ile görüşmüştür. Türkiye’den henüz gelen Zekeriya Nâzım Hikmet’e şu günlerde Türkiye’de Paris’e gitmek isteyen Sevim adında bir doktorun bir gemide tutuklandığını ve üzerinden TKP programının çıktığını söylemiştir. Bu tutuklamanın ardından 70 evde arama yapılmış ve 67 kişi tutuklanmıştır.

Zekeriya’nın verdiği bilgi Türk gazetelerinde çıkan haberlerle doğrulanmaktadır. 1 Kasım günü çıkan gazeteler 31 Ekim’de kimi Türk komünistlerinin tutuklandığını yazmıştır. 2 Kasım tarihli *Vatan* gazetesi tutuklanan komünistlerden Dr. Sevim Tarı’nın üzerinden TKP programının çıktığını bildirmiştir. Aynı gazete 4 Kasım günlü haberinde Türkiye emniyet makamından iki görevlinin Türkiye komünistlerinin kurduğu teşkilâta sızmayı başardığını ve teşkilâtın ülkenin değişik şehirlerinde çok sayıda şubesi bulunduğunu tespit ettiğini yazmıştır.

Adı geçen Sevim Tarı hakkında şunlar bilinmektedir: 1925 doğumludur, küçük bir tüccarın kızıdır, 1945’ten TKP üyesidir. 1949 yılında okumak üzere Fransa’ya gitmiş, hangi üniversiteye bağlı olduğu bilinmeyen bir tıp fakültesinde öğrenci olmuştur. Paris’teki Türk komünist teşkilâtının sekreteri ve Fransa’daki ilerici Türk gençlik teşkilâtının başkan yardımcısı bulunmuştur.

... Aralık 1951.

İşbu İlmühaber Orlov yoldaşın verdiği görev üzerine ve ondaki yazılı bilgiler temelinde tanzim edilmiştir.

2-sf

İmza.

1/IX-57 Malûmat Kitabı’na

Türkiye Komünist Partisi Merkez Komitesi Sekreteri
ve Politik Büro üyesi
REŞAT FUAT BARANER

Reşat Fuat Baraner 1902 yılında Yunanistan’ın Salânik şehrinde bir adliye memuru ailesinde dünyaya gelmiştir. Milliyetçidir. Yüksek öğrenimlidir. Al-

manca ve biraz Fransızca ve Rusça bilmektedir.

1925'ten TKP üyesidir.

1928-1930'da RKP (b) üyesi bulunmuştur.

1910-1922'de Türkiye'de ilköğretim ve lise öğrencisidir.

1922-1925'te İstanbul Üniversitesi'nde öğrencidir.

1925'te Türk hükûmeti hesabına okumak üzere Almanya'ya gönderiliyor.

1925-1926'da Berlin Yüksek Teknik Okulu'nda öğrencidir.

Komünist partisine girmeden önce milli devrim hareketine katılmış, Genel Gençler Birliği Yönetimi üyesi bulunmuştur.

1926'da Almanya'da okurken Berlin'de, ardından Münih'te Türk öğrencileri arasında çalışmış, öğrenciler birliği başkanlığı ve parti hücre sekreterliği yapmıştır ve aynı zamanda Moskova'daki TKP MK Dış Bürosu ile irtibat elemanıdır.

1926 yılı sonunda Türkiye'ye gitmiştir.

1928'de okumak üzere Moskova'ya gönderilmiştir.

1928-1930'da Moskova'da Uluslararası Lenin Okulu'nda öğrencidir.

1930-1931'de TKP İstanbul Vilâyet Komitesi Sekreteridir.

1931-1933'de komünizm faaliyetinden hapis yatmıştır. Afla salıverilmiştir.

1932'deki parti konferansında TKP MK üyesi seçilmiştir.

1934'te Moskova'ya gelmiştir. Aynı yılın sonuna kadar KUTV'da çalışmış, Türk Sektörü Başkan Yardımcılığı yapmış, ülke sorunları hakkında konferanslar vermiştir.

1934 yılı sonunda yeniden yönetici parti işi için Türkiye'ye gönderilmiştir.

1935-1936'da TKP MK Sekreteridir. Parti saflarının güçlenmesi, dönemlere ve bölücülere karşı savaşın etkinleşmesi için faaliyetlerinde çok başarılı olmuştur.

1936-1937'de Moskova'da KEYK'te çalışmıştır.

1937 Şubat ayında Türkiye'ye dönmüş, bir süre sonra tutuklanmıştır.

1937-1938'de hapis yatmıştır.

1938'den beri TKP MK Sekreteridir.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında Alman Bayer şirketinde tercüman olarak çalışmıştır.

1943'te asker alınmış; Aralık ayında bir görevle İstanbul'a gönderildiğinde firar etmiş ve Mart 1944'e kadar birliğine dönmemiştir. İllegal durumdayken, bildiği komünistleri bir araya getirip TKP'yi yenibaştan yapılandırmaya çalışmıştır.

1944'te komünizm faaliyetinden yeniden tutuklanmış, 1951'e kadar hapis yatmıştır. 1951'de bir süre için salıverilmiş, ama aynı yılın Kasım ayında "kanun-dışı ilân edilen Türkiye Komünist Partisi'nin faaliyetlerini yeniden başlatmak" suçlamasıyla tutuklanıp hapse atılmıştır.

1953'te Türkiyeli 167 ilerici davasında hüküm giymiştir.

1961 yılındaki Malûmat Kitabı'na ise yukarıdaki bilgilerin sonuna "1958'de tahliye olmuştur" ibaresi eklenmiştir. 1962 yılında, yurt dışında partinin bütün faaliyetlerini yöneten TKP MK Dış Bürosu kurulmuştur. TKP MK Dış Büro-su'nun üyeleri ise şunlardır: Zeki Baştımar, Nâzım Hikmet ve İsmail Bilen. TKP MK Birinci Sekreteri Zeki Baştımar'dır. O yılki Malûmat Kitabı'nda Reşat Fuat Baraner ile ilgili olarak eski bilgiler tekrarlandıktan sonra "Hâlihazırda İstanbul'da bir yayınevinde tercüman olarak çalışmaktadır." denmektedir. 1963 Malûmat Kitabı'na Reşat Fuat alınmamış, kapitalist ülkeler komünist ve işçi partileri yönetim organlarının üyeleri hakkındaki Malûmat Kitabı'nda yapılacak değişiklik hazırlıkları çerçevesinde Ocak 1969'da Türkiye Komünist Partisi ile ilgili olarak şu düzeltmeler yapılmıştır.

Partinin 1932 III. Kongresi'nde seçilmiş olduğu ve fiilen mevcut olmadığı için TKP MK terkihi Malûmat Kitabı'ndan çıkarılmıştır.

Türkiye sorunlarıyla meşgul olan yoldaşlar söz konusu deftere malûmat olarak yalnız 1962'de kurulan TKP Dış Bürosu'nu vermeyi kararlaştırmıştır. Dış Büronun terkihi, Malûmat Kitabı'nın 1965 yeni baskısındakiin aynıdır.

SBKP MK Uluslararası İlişkiler Şubesi

Asraportör Varakına /İmza/.

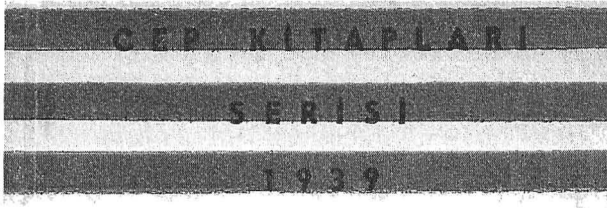
22 Ocak 1969.

SBKP MK Uluslararası İlişkiler Şubesi Asraportörü N. H. Panikova'nın bildirdiği üzere Yakup Demir F. Baraner'in 1968'de (sonbaharda) öldüğünü söylemiştir.

Shh.

Varakına /İmza/.

REŞAT FUAT'IN ESERLERİ'NDEN VE YAZILARI'NDAN

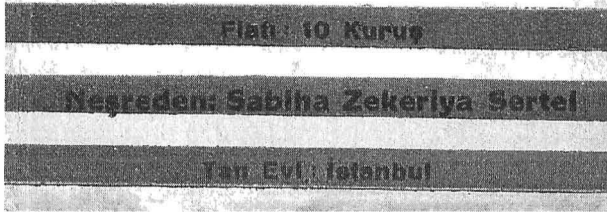

24

Çinin Kurtuluş Kavgası

Yazan Ali Rıza Çellik

Muhtelif muharrirlerden toplanmıştır.

Çinin Kurtuluş Kavgası

Çinde ilk millî islâhat hareketleri

Çin, uzun yıllar büyük ticaret ve sanayi memleketlerinin açık bir pazarı haline getirilmek için yapılan büyük mücadelelere sahne olmuştur. 1894 senesinde vukua gelen Çin-Japon harbi bu mücadelelerin sonunda sonunda yeni bir devri, Çin'de istilâcı soygunu devrini açtı. Her büyük devlet Çin'de yeni yeni imtiyazlar (şimendifer ve maden imtiyazları) kapmak ve Çin'in herhangi bir kısmını kendi nüfuz ve idaresi altına almak için birbirile âdeta yarış ediyorlardı. Çin'in taksimi günün meselesi idi. Memleket içine sokulmuş olan malî sermaye Çin'i daha iyi

sızdırmak ve sömürmek için orada kendine yarar siyasi bir hâkimiyet kurmak ıztırarını duyuyordu. Devlet istikrazları şeklinde veyahut demiryolları ve sanayi için yatırılan sermayelere en iyi garanti, hiç şüphesiz ki o sermayelerin mensup olduğu devletlerin asker ve donanmasının ve idare adamlarının zorla Çin'e sokulmaları olabilirdi. Bunun için muhtelif parçalar istilâ ediliyor ve teker teker Çin topluluğundan uzaklaştırılıyordu. Böylelikle evvelâ Kore, Mançuri, Annam, Mongolistan istilâcılarının nüfuz sahası içine giriyor. Fakat istilâcı devletlerin kendi aralarındaki tezatlar Çin'in paylaşılması işini güçleştiriyordu. Onun içindir ki Çin'in yağması işi bitmemiştir ve bugün de en keskin şekliyle devam etmektedir.

1894-1895 yılındaki Çin-Japon harbinde Çin'in mağlup olması millî istiklâl bakımından Çin için çok büyük bir darbe olmuştur. Bu harpte Japonya Riyokiyo, Formuz ve Peskagorsk adalarını zaptetmiş ve Kore'de Kantonda imtiyazlar almıştır. Bütün bu saldırıların Çin cemiyetinin muhtelif sınıfları üzerinde akisler bırakmamasına imkân yoktu. Ve bu sınıflar protesto hareketleriyle bu istilâlara karşı cevap vermek mecburiyetinde idiler. Çinli'ler arasında bu istilâlara karşı olan hareketler daha henüz teşkilâtlı bir hal almadan memleket içinde siyasi, içtimaî kuruluşun yenileştirilmesi Avrupa ve Amerika tekniği, ilmî ve kültünün memlekete sokulması için mücadeleler 1880 senelerinden itibaren başlar. Evvelâ liberal ve maarif sistemiyle ilim ve fikir sahasında baş gösteren bu hareket yavaş yavaş siyasi bir karakter almıştır.

XIX uncu yüz yılın sonlarında ve XXinci yüz yılın başlangıçlarında ecnebî istilasına karşı başlayan millî hareketlerin en mühimi olan cereyan memlekette kapitalizmin millî esaslar üzerinde inkişafının temini ile menfaatlardı ve yeni tarz istihsalî mümkün kılmak için eski yarı derebey sistemini değiştirerek yeni istihsal tarzına göre siyasi bir sistem kurmağa çalışıyordu. Bu itibarla o cereyan gününün en ileri bir cereyanı idi.

1898 senesinde başlayan bu ilk millî ıslahatçı hareketin başında Kan Yu Ve ve Liyan Tsi Cao bulunuyordu. Bu parti yukarıda söylediğimiz gayesine sulh yoluyla ve yalnız üstten harekete geçerek ıslahatlar yapmak suretile ulaşmak istiyordu. Onun içindir ki bu parti önüne koyduğu vazifeleri yapmaktan âciz kalıyordu. Bu hareketin ileri cephesinde inkılâpçı şiarlarıyla doktor Sun Yat Sen bulunuyordu. Fakat Sun Yat Sen grubu o zamanlar daha henüz Çin'in siyasi hayatında mühim bir rol oynamıyacak kadar gencti. Çin'de yeni doğmaya başlayan millî sermaye yarı feodal kuvvetlerle siyaseten, iktisaden ve şahsen sıkı sıkıya bağlıydı. Bunun

içindir ki bu millî hareketler memleketi ecnebi istilâsından kurtarmak, siyaseten ve iktisaden memleket idaresini elinde tutan eski derebey artıklarına karşı siddetle inkilâp yoluyla mücadele ederek Çin'in ilerlemesine engel olan bu kara kuvvetleri yıkmak vazifesini başaramamıştır. Kan Yu Ve ve Liyan Tsi Cao'nun 1898 senesinde iktidara geçip de bu mevkii ancak yüz gün kadar kısa bir müddet elde tutabilmeleri hareket hesabına büyük bir hizmet olmuştur. Parti dağıtılmış ve o senenin Eylül'ünün sonunda Kan Yu Ve'nin başını getirene 1000 Dolar mükâfat ta vaat edilmiştir. Bu millî reformistler garbi Avrupa kültürünü benimseyen liberal gençliğin ideolojik ihtiyacını tatmin ediyor ve aynı zamanda yeni yeni doğmaya başlayan sanayi erbabını, sermayesini sanayiye yatıran ve cihan pazarıyla yakından temas halinde olan ve bu teması daha ilerletmek isteyen Çin tüccarlarını ve sanayi mahsulü yetiştirmeye başlayan toprak sahiplerini de temsil ediyordu. Kan Yu Ve iktidar mevkiiinde iken ziraata ehemmiyet vermiştir.

Kan Yu Ve idaresi millî sanayi ve yerli ticareti himaye için yabancı sermayenin nüfuzunu daraltmak yolunda bazı tedbirler almış ve bunları "sarsılmayan iki prensip" halinde toplamıştır. Bu prensiplerden birisi "maden işletme ve şimendifer inşaatı için yapılacak istikrazların en aşağı %30'unun Çinlilere ait olması", ikincisi de yapılacak herhangi bir demiryolunda ve maden işletmesinde sermaye ve hisse nazarı itibara alınmadan bütün idare ve kontrolün Çinlilere ait olması idi. Tabii bu tedbirler istilâcıları harekete getirmişti. Çin hükûmetini tazyik için her çeşit çareye başvurdular., bilhassa İngilizler Çin'i malî boykotla tehdit ettiler.

Kan Yu Ve hükûmeti devrildi.

Millî ıslahatçılığın siyasî programına gelince: Kan Yu Ve ve arkadaşları Çin'de Garp tekniğinin ve istihsal tarzının kökleşebilmesi için devlet idaresinde de esaslı değişiklikler yapılmasını istiyorlardı. Onlar parlâmentoya sahip meşrutî bir idareye taraftardılar. Hattâ Kan Yu Ve parlâmentoya olan ihtiyacı ifade için bir nutkunda: "saltanatla halk arasında hiçbir irtibat yoktur. Birincisi her şey, ikincisi hiçbir şeydir." diyor. Fakat Millî reformistlerin hepsi aynı fikirde değildirler. İçlerinde Men Se gibi "dünyada ancak bir güneş vardır. Onun için halkın da iki başı olamaz" diyenler, mutlakîyetin devamını isteyenler de vardı. Millî ıslahatçılardan birçokları da bu fikirlerin tesiri altında idi. Umumiyetle millî reformistler saltanatın bekasını istiyorlardı. Onlar kendilerini Bismark Almanya'sına Büyük Petro Rusya'sına, Napolyon Fransa'sına benzetiyorlardı. Reformistler içinde büsbütün hürriyet ve demokrasi düşmanları bile vardı. Meselâ Çan Ci Dun şöyle diyordu:

“Monarşi yıkılacak olursa köylüler borcunu veremez. Tüccar istediği kadar servet toplar, amele iş ücretlerinin arttırılması için mütemadiyen isyan eder. Proletarya yağmaya kalkar, oğul babayı, talebe muallimi, karı kocayı dinlemez olur, kanunun kuvvetlilere hükmü geçmez ve bu suretle beşeriyet mahvolur.”

Çin’de millî reformistler mağlûp oldu. Çünkü ileri olan düşüncelerinin hayata geçirilmesi için yerli irtica ile mücadele zarureti olduğu halde bunu yapmadılar. Hattâ mutlakîyet idaresinin halk aleyhindeki iradelerinin tatbiki için yardımcı bile oldular. Bundan başka Kan Yu Ve partisinin dayandığı sosyal temel Çin’i ecnebî boyundurluğundan kurtaracak ve memleketi derebeylerin ve mütegalibenin hâkimiyetinden temizliyecek kadar kudretli değildi. Eski ecnebî düşmanlığını ve derebeylik aleyhindeki ileri görüşlerini kaybeden Kan Yu Ve partisi nihayet mürteci zümrelerin elinde hakikî inkılâpçı Sun Yat Sen partisine karşı mücadelede âlet derekesine kadar düştü.

Millî reformist partinin hezimetini ile boş kalan meydana yeni, zinde bir parti yükseliyordu. Bu, doktor Sun Yat Sen’in inkılâpçı partisiydi.

Sun Yat Sen ve 1911-1913 İnkılâbı

1911 inkılâbı zamanlarında Mançuri saltanatı büyük derebeylerin, büyük memurların ve beynelmilel ecnebî sermayesiyle alâkası olan komprador zenginlerin blokunu temsil ediyor ve onlara dayanıyordu. Kısaca söylemek lâzımgelirse Mançuri saltanatı Çin’de irticanın mümessili; millî menfaatlara zıt giden bir devletti. Ecnebilerin muti bir organı idi. Çin’in ilerlemesinde menfaattar olan diğer içtimâî sınıflar Mançuri devlet sistemine muhalif bir vaziyette bulunuyor ve Kan Yu Ve’nin teşkil ettiği monarşist liberal partisi etrafında birleşiyorlardı, 1911 inkılâbına takaddüm eden senelerde Çin’de vaziyet şöyleydi:

XIX uncu asrın altmışıncı senelerinde Çin’in haricî borçları ancak birkaç milyon tuttuğu halde 1911’de bir buçuk milyar dolara varıyordu. Maliye sistemi ve vergiler berbat bir halde idi. Ecnebiler ve Çin bankerleri maliye ve vergi siyasetinin geriliğinden mütemadiyyen dem vurdukları halde bu sahada yapılacak her türlü ıslahata şiddetle mâni oluyorlardı. Çin’i soyan maliye aristokratlarından başka memlekette ve devlet cihazında bulunan koca bir içtimâî tabaka da ayrıca istikrazlar yapıyor ve bu istikrazların mühim bir kısmı istihsal işlerine sarf olunmuyor, askerî ve sivil kodamanların cebine giriyordu. Mamafih istikrazların diğer kısmı demiryolu inşaatına, maden servetlerinin işletilmesine, limanların,

yapılmasına filân sarfediliyor fakat bunların tamamıyla kontrolsüz olması bir-çok suiistimallere vesile oluyordu. Bunun için devlet memurları, kompradorlar Çin'in esas iktisadî kumanda mevkilerini ele geçirmek hususunda ecnebler he-sabına mutavvassut ve yardımcı bir rol oynuyordu. Bu vaziyet hiç şüphesiz ki, yeni inkişaf halinde bulunan millî Çin sermayedarlarının menfaati hilâfına olu-yordu ve her tarafta memnuniyetsizlikle karşılanıyordu. Memleketin her yerinde hoşnutsuzlukların şiddetlenmesi üzerine millî reformist memleket eskidenberi tatbik ettikleri usullerden vazgeçti. Bu usuller istidalarla müracaat suretiyle rica ve istirham usulleri idi. Bundan sonra ecnebi emtealara ve hükûmet vergilerine karşı boykotlar teşkilâtlandırılmağa başlandı.

Ticaret ve sanayi memleketin her tarafında aynı suretle inkisat etmemiştir. Şangay, Kanton, Ohan ve Mançuri gibi mıntakalarda büyük sanayi ve ticaret merkezleri vardı. Fakat bunlardan hiçbirisi bütün memleket ölçüsünde birleştirici bir rol oynayamıyordu. Çin dağınık bir halde olmaktan kurtulamıyordu. Ham-madde çekmek gayesiyle ecnebler tarafından yapılan demiryolları da memleketi merkezileştirmekten ziyade parçalamağa yarıyordu. Tabii harici sermaye Çin'in bu şekilde parçalara bölünmüş olmasında menfaattardı.

Bütün memlekette hoşnutsuzluğun artması yüzünden hükûmeti, liberal mu-halefetin devlet meselelerine bilhassa mahallî meselelere karışmasına müsaade etmek mecburiyetinde kalmıştı. 1911 inkilâbından birkaç yıl evvel teşkil edil-meğe başlanan "eyalet müşavere komitelerinde" şehir ve köy idare meclislerin-de millî reformist sermayedarlar ve büyük toprak sahipleri mutlak bir ekseriyet teşkil ediyorlardı. Çünkü mevcut seçme ve seçilme nizamları yüzünden şehir amele ve küçük esnaf tabakaları ve köylüler bu teşkilâtlara girmekten mahrum bırakılmışlardı. Mançuri hükûmeti muhalefetin mahallî idare meclislerine isti-rakine her ne kadar müsaade etmişse de bu muhalefeti kanunu esasî meclisine sokmamağa gayret etmişti. Saltanat hükûmeti mecliste yalnız eyalet müşavere komitelerinin mümessillerine yer vermiş meclisin yarısını da büyük bürokratla-ra ve büyük toprak sahiplerine tahsis etmişti. Böylelikle Mançuri hanedanı bu meclisî sadık bendegânından mürekkep bir meclis halinde bulundurmağa dikkat etmişti.

Çin münevverliği garp medeniyetinin memlekette yerleşmesine samimiyet-le taraftadır. Onlar garp medeniyetinin ve tekniğinin memlekette kökleşmesinin umumî refahın menfaatine uygun olduğuna kanidiler. Avrupa'da ve Japonya'da

tahsil görmüş Çin münevverleri eski millî ıslahatçılığın garp hudutlarından dışarı çıkmışlar ve onu inkılâpçı bir mücadele şekline sokmuşlardır. Bu genc münevverlik devlet cihazından eski bürokratlara, istihsal sahasında ecnebî ajanlarına ve orduda eski alaylı zabıtana karşı keskin bir mücadele acmıstı. Genc münevver zabitler, orduda eski kumandanlara karşı mücadele etmek suretiyle kendilerine kuvvetli mevkiller kazanmışlar ve büyük nüfuz sahibi olmuşlardı. Onlar ordudaki bu nüfuzlarını inkılâp hareketlerinde halk lehinde kullanıyorlar ve böylelikle Mançuri hanedanının mağlûbiyetini kolaylaştırıyorlar. Şehir halkı, başta talebeler olmak üzere eski istidacılıktan vazgeçti, inkılâpçı siyasi ve kitlevî protestolara başladı. Talebe hareketleri ilk başlangıcında sade birer grev ve protesto hareketinden ibaretti. Fakat hareketin bu şeklinde de kati inkılâp hamlelerinin ilk tohumları vardı. Hükûmet, talebeleri askerî kıtalarla kovalamağa ve tevkif etmeğe başladı. Her tarafta talebe teşkilâtları kurulmuştu. Talebe, hareketinde daha ileri giderek sokaklara çıkmış büyük nümayişler tertip etmeğe başlamıştı. O arada Japonya Mançuri'de zuhur eden kolera hastalığını bahane ederek bir kargaşalık çıktığı takdirde, tebaasını koruyabilmek için askerini Mançuri'ye sokuyordu. İngilizler de gûya Birme'yi Çin muhacirlerinden muhafaza etmek gayesiyle fakat hakikatte eyaletlerde demiryolu ve ticaret imtiyazları elde etmek emeliyle Piyanma ve Yunnan'ı işgal ediyordu. İşte istilacıların Çin'deki bu kabil tecavüzkâr ve işgalci siyasetleri Çin talebelerinin ayaklanışında en mühim bir amil oldu. Talebe bu istilâ ve müdahalelere ve Çin'in taksimi tehditlerine halkı silah başına, ticarî müesseseleri ve mektepleri boykota çağırarak memleketin yegâne mümessili olan parlâmentonun derhal toplanmasını istemekle cevap verdiler. Biraz sonra nasyonâl reformist muhalefet te talebe hareketlerine katıldı. Halkın silâh başı olması şiarı birçok yerlerde bilfiil tatbik edilmeğe başladı. Yunan ve Siçuan eyaletlerinde İngiliz mallarına karşı boykot ilân edildi. Aynı zamanda Çin'in her tarafında köylü isyanları baş gösteriyordu. Bu isyanlar vergiler aleyhinde, toprak kiralarna karşı ve bilhassa cenup vilâyetlerinde de toprak için oluyordu. Bütün liberal muhalefet ve milliyetçi inkılâpçılar ecnebi sermayesine ve derebeylik nizâmına karşı birleştiles. Millî inkılâpçıların en sol cenabında Sun Yat Sen'in Tü-mengu adındaki gizli teşkilâtı vardı. Bu teşkilâtın kadrosunu şehir ve köy halkı ve gayri memnun zabitler dolduruyordu. Tü-mengu Çin'de inkılâpçı cumhuriyet hareketlerinin öncüsü olmuştu. "Kahrolsun Mançuri!" şiarı arkasından giden bu teşkilâtın ve onun rehberi Sun Yat Sen'in üç prensipi vardı: Milliyetçilik, demok-

rası ve halkın refahı. Bu üç prensip istilâcı kuvvetlerine ve derebeylik irticâna karşı birleşen müttehit millî cephenin siyasi ve inkılâpçı plâtformu olmuştur.

Bazıları Sun Yat Sen için sosyalisttir derler. Halbuki o hiç te sosyalist değildir. Sun Yat Sen der ki: “Çin kapitalistleri dünyadaki diğer kapitalistlere nazaran çok fakirdir. Çin’de herkes fakirdir. Çin’de büyük zengin yoktur. Çin’deki insanlar arasındaki fark bir kısmının az diğer kısmının çok fakir oluşundan gelir. Biz bu farkı ortadan kaldırmak, herkesi müsavi kılmak ve çok fakir bırakmamak için hangi yoldan gitmeliyiz?” Bunun için o sermayenin tahdidini istiyor ve sınıf mücadelesine mahal olmadığını ileri sürüyor ve sözlerine şöyle devam ediyor: “Kapitalist istihşali çoğalabilir. O zaman amelenin iş ücreti de çoğalacaktır. Bu, kapitalistlerle amelenin menfaatlerinin hemâhenk olacağını ve aralarında çarpışma oluyacağını gösterir.” Sun Yat Sen her şeyden evvel Mançuri saltanatının devrilmesi için, demokrasi için, cumhuriyet için çarpışan bir inkılâpçı, hakiki bir milliyetçi, samimi bir antiemperyalistti.

Memleketin her tarafında isyanlar baş gösteriyor, hemen hemen her yerde şehir fakir halkı ile müsellâh köylü müfrezeleri müşterek hareket ediyorlardı. Şehir halkının ayaklanması, yiyecek maddelerinin pahalılaşması ve iş ücretleri meseleleriyle alakadardı. Birçok yerlerde şehirler halkın eline düşüyor, askeri kıtalar ekseriyetle ya halkın tarafına geçiyor yahut halka ateş etmekten imtina ediyordu. Millî inkılâpçıların antiemperyalist faaliyet ve gayretleri ameleleri ve şehir fakir halkını millî kurtuluş mücadelesi yoluna çekiyordu. 1911 Birincikânunundaki Hankov kargaşalıkları bilhassa karakteristiktir. Bu kargaşalıklar şehrin imtiyazlı mıntakasinda Hintli polisler tarafından bir Kuli’nin öldürülmesiyle başlar. Kuliler derhal toplanarak İngiliz polis karakolunu kuşattılar ve katillerin cezalandırılmasını istediler. Karaya çıkarılan İngiliz bahriyelileri kalabalığın üzerine ateş açtılar ve 20 Çinliyi öldürdüler. Şehirde halk istilâcılar aleyhinde, “katillerin cezalandırılması”, “ölenlerin ailelerine tazminat verilmesi” şiarları altında ayaklandı,

Şişuan, Hansu, Hopei, Hunan eyaletlerinde geniş halk kitlelerini içine alan hareketler başladı ve daha birçok sahalara sirayet etti. İşte bu hareketler neticesidir ki muvakkat cumhuriyet hükûmeti doğdu. İnkılâbın ilk günlerinde eyalet müşavere komiteleri parlâmentolara Tümenğu partisi mümessilleri ve cumhuriyet kumandanları da girdi. Meşrutî monarşist müşavere komiteleri birdenbire amele, köylü ve şehir fakir halkının ayaklanmaları karşısında kaldılar. Monarşist kuvvetler de artık bir vâkıa demek olan Mançuri hanedanının izmihlâlini kabul

etmekten başka çare bulamıyordu. İnkılâba tamamiyle yabancı ve mürteci oldu-
ğu halde tesadüfen isyanın kahramanlarından biri olan, Hopei inkılâpçı ordusu
başkumandanı Li Yuan Hong'un yazdığı bir mektup o zamanki vaziyeti göster-
mesi itibariyle çok enteresandır: "İnkılâp başladığı zaman karargâhımda tek bir
asker yoktu... İnkılâpçılar karargâhımı sardılar beni tevkif ve kendilerine kuman-
dan olmaktan ımtına ettiğim takdirde ölümle tehdit ettiler. Beni kendilerine şef
seçtiler... Artık Mançuri idaresinin nihayete ermesi lâzım geldiği taayyün etti.
Yapılan işler benim irademe pek te tâbi değildir. Dünkü müsademedede zabıtlar,
askere kumanda etmemişlerdi. Lâkin askerler düşmanı dağıttılar ve kahramanca
takip ettiler. Mühendisler demiryollarının tahribinde onlara yardım etti, erkekler
ve kadınlar yiyecek içecek taşıdılar. Birkaç saat içinde üç şehir cephaneliklerle,
demir imal eden fabrikalarıyla ve diğer müesseseleriyle beraber zaptedildi. Bu
herkeste heyecan uyandıracak bir vaka idi. Kimse Mançuri olmak, kendi kardeşi-
ne zarar vermek istemiyor... Bunun için biz Çin devletinin bizim kendi kardeş-
lerimizin idaresi altında bulunduğunu ilân ettik. "

Ayaklanan halk kitleleri mahrum bulundukları askerî kumandanları ve hattâ
siyasî rehberleri tesadüfî olarak seçiyorlardı. Çin'in her yerinde vaziyet aynı idi.
Büyük sermayedar zümreleri birçok eyaletlerde saltanat idarecileriyle uzlaşma
teşebbüslerine giriştiler. Meselâ Kantonda da böyle olmuştu. Fakat aşağı kitlele-
rin inkılâpçı müdahaleleriyle bu uzlaşma suya düştü. Şehir ilkindişlerinin 12 inci
günü fakir köylülerden mürekkep 40,000 nehir "korsanı" tarafından işgal edildi.
Hapisaneler boşaltıldı. Bu kırk bin kişi kendisini müstakil cümhuriyet ilân eden
Kanton'un ordusunda mühim bir kısmı teşkil etti. Kanton böylelikle inkılâbın en
kuvvetli bir kalesi halini aldı.

Eyaletlerde yeni doğan hükûmetlerin büyük ekseriyetini Çin sermayedarları
ve mandarinler teşkil ediyordu. Fakat Nankin'e gelen ve Millet Meclisi sıfatıyla
toplanan eyalet müşavere komiteleri âzaları hemen hemen müttefikân Sun Yat
Sen'i muvakkat hükûmet reisi seçtiler.

1911 inkılâbının esas vazifesi Mançuri monarşizmini ve onunla beraber Çin
feodalizminin bütün iktisadi ve siyasi nizamını devirmekti. 1911 inkılâbı kanu-
nuesası için mücadele şeklinde başladı. Bu itibarla o, Garbi Avrupa inkılâpçılarına
benzetilebilir. Bu inkılâp Çin'de uzun seneler devam eden bir seyrin halkasıdır.
Bu evvelki inkılâpçı köylü hareketlerinin daha mütekâmil bir şekli ve kendisini
takip eden demokratik inkılâbın başlangıcıdır. 1911 inkılâbının hususiyetleri işte

bu noktalarda kendini gösterir. Bu inkılâp kendinden evvelki köylü hareketlerine nazaran daha şuurlu ve demokratik bir harekettir; kanunuesası için, demokrasi için, halk hâkimiyeti için mücadeleyi şiar olarak kabul etmişti. Bu inkılâpta sanayi amelesinin rolü, idareciliği ele alabilecek kadar mühim değildi ve bu nokta bu inkılâbın ikinci hususiyetini tekil eder. Inkılâp daha ziyade liberal zenginler ile demokrat köylü tarafından başarılmıştı. Köylüler inkılâbın esas kitlelerini teşkil etmekte idi, toprakta müsavat istiyorlardı ki bu şiar Tümcü'nün da programına dahil idi.

Inkılâp neticesinde doğan cümhuriyet hükûmeti inkılâbın vazifelerini hakkıyla halledemedi ve edemezdi de. Çünkü bu yeni cümhuriyet bizzat kendi içerisinde birtakım tezatlar taşıyordu; cümhuriyet hükûmetinin idareci kadroları menfaat ve zihniyetleri ayrı ayrı olan zümrelerden tereküp ediyordu; birbirleriyle muvakkaten anlaşmışlardı. Onun içindir ki Nankin'deki cümhuriyet hükûmeti kendi generallerini müttehit bir idare altında taplıyamadı, hattâ buna tesebbüs bile etmedi. Nankin hükûmeti aynı zamanda eyaletlerin separatizm (iftirakçılık) ını bertaraf edebilecek bir kudret gösteremedi. Nankin'de Sun Yat Sen hükûmetine müvazi olarak Hunan'da Hopei'de Şanghay'da ve Guadun'da ayrı ayrı hükûmetler vardı.

Inkılâbın esas vazifelerinden birisi halkı istilâ boyunduruğundan kurtarmak olduğu halde istilâcıların tazyik ve müdahaleleri daha da derinleşti. Hükûmet bu sahada mücadeleyi teşvik edecek, genişletecek yerde söndürmeğe bile gayret etti. Köylünün ve halkın isteklerini yerine getiremedi. Gerçi o monarşiyi bertaraf etmişti, fakat monarşinin bütün eski devlet cihazını muhafaza etmişti.

1912 senesi Şubatında muvakkat inkılâpçı hükûmet nihayete erdi. Bu hükûmet sukutu zamanında hiç kimse tarafından mudafaa edilmedi. Hürriyet, müsavatı, uhuvvet şiarı yerini asayiş muhafaza edebilecek kuvvetli bir devlet şiarına terketti. 1912'de Yuan Şe Kay'ın riyaseti altında yeni bir cümhuriyet kuruldu. Bu cümhuriyet zamanında Çin'de tatmin edilmemiş halk kitlelerinin isyanları yer yer kabarmaya başladı. Bu ayaklanmaların idarecileri Tümcü cemiyeti âzaları idi. Fakat bu sırada bu partinin içinde ikilik başgöstermişti, keskin mücadeleler hükümsürüyordu. Solları "toprakta müsavi hukuk" şiarı ile ortaya çıkıyordu. Sağlar dahilî harbin nihayetlendirilmesini zarurî görüyor, sanayin inkişafı ve devletin kuruluşu isteğiyle ortaya çıkıyorlardı bu buhran başta Sun Yat Sen olmak üzere solların boyun eğmeleriyle nihayetlendi. Parti teşkilâtında değişiklikler yapıldı,

ismi Kuomintang oldu. Yuan Şe Kay hükûmeti kitle hareketlerine keskin bir şiddet siyaseti takibine başladı. Sol Kuomintang'cılar hakiki kuvvetin parlamento dışında olduğunu görüyorlardı. Hattâ Çin'in cenup eyaletlerinde açıktan açığa ikinci bir inkılâptan bahsediliyordu. Fakat 1913'te içtimaa çağrılar parlamento ekseriyeti Yuan Şe Kay tarafını tuttu, cenup eyaletleriyle yaptığı mücadelede ona müzaheret etti. Ordu Yuan Şe Kay tarafından elde edildi. Cenup eyaletlerindeki şehirler mukavemet göstermeden Yuan Şe Kay idaresine geçtiler. Bu vaziyet ona diktatörce bir idare kurmak fırsatı ve imkânını verdi. Hattâ 1915'te kendisini imparator bile ilân etmek istedi. Fakat ağır hasta idi, az zaman sonra emeline muvafak olmadan öldü. Yerine muavini Li Yuan Hong geçti.

Harb Sonu Devresi ve 1925-1927 İnkılâbı

İtilâf devletlerinin Almanyaya galebe çalmasıyla Çinlilerde, kendi vaziyetlerinin biraz düzeleceği, Çin'le olan gayri müsavi hukuklu müahedelerin harpten sonra feshedileceği vehmi doğdu. Çn Cihan Harbinde galip gelen tarafta bulunuyordu. Bunun için Çin, Versay muahdesiyle hiç olmazsa Almanların evvelce zaptetmiş oldukları Şandun yarımadasının ve Lindau limanının kendisine iade edileceğini ümit ediyordu. Halbuki Versay muahdesi Şandun'daki bütün Alman hak ve imtiyazlarını Japonya'ya devretti. Bu haber Çin'e gelir gelmez millî hisler köpürmeğe her tarafta büyük nümayişler tertip edilmeğe başlandı. Pekin'de 15000 kişilik bir talebe nümayişi oldu.

Hükûmet talebe zerinde tazyikini artırdı ve Pekin talebesi greve geçti, bir talebe birliği kurdular geniş bir Japon aleyhtarı faaliyete başladılar. Japon emteasına boykot ilân edildi, sokak nümayişlerinin arkası kesilmez oldu. Bu kitle hareketlerinin zoru karşısında Pekin hükûmeti bazı müsaadekârlıklar yapmak mecburiyetinde kaldı: Versay muahdesini imza etmekten imtina etti. talebelerin, üç Nazırın çekilmeleri hususundaki isteklerini yerine getirdi. Bilâhare bizzat hükûmet reisi bile Pekin'den kaçmak mecburiyetinde kaldı.

Cihan Harbi zaferinde Çin, en basit ve meşru haklarının kendisine teslim edilmesini beklerken İtilâf Devletlerinin haksız muamelesi halk üzerinde derin bir memnuniyetsizlik uyandırmıştı. Çarlığı deviren büyük Rus inkılâbı neticesinde kurulan Sovyet hükûmetinin 1919 yılında eski Rus hükûmetinin Çin'le akdetmiş olduğu muahedelerin hükümsüz olduğunu ilân etmesi, evvelce Çin'den zaptedilmiş olan bütün yerlerden ve Çin'deki bütün Rus imtiyazlarından vazgeç-

mesi, Çarlık hükûmetinin Çin'den zaptettiği ne varsa kâffesini karşılıksız ve ebedi olarak iade etmesi Çin halkında inkılâpçı Sovyetlere karşı büyük bir teveccüh uyandırmış ve istilâcılar aleyhinde mücadele ve millî kurtuluş hamlelerini hızlandırmıştı.

Bu sırada Kuamintang partisi buhranlar geçirdi. 1922 senesinde cenup Kuamintang hükûmetinin eski askerî kuvvetler kumandanı General Çen Sun Min doktor Sun Yat Sen'e karşı isyan etti. Çen Sun Min Kuomintang'ın şimal işlerine müdahalesine ve aynı zamanda Sun Yat Sen'in kitle hareketlerine müzaheretine aleyhtardı. Çen Sun Min bir taraftan İngilizlerden diğer taraftan Şimal hükûmeti reisi U Pei Fu'dan yardım gördüğü için muvakkat bir muvaffakiyet elde etti. Kanton'u işgal etti. Sun Yat Sen kaçtı, az sonra kuvvetlerini topladı ve Çen Sun Min'i mağlûp etti. Çen Sun Min cenup cümhuriyetinin bir eyaletine kaçtı ve oradan mücadelesine devam etti.

Tekrar hükûmet başına geçen Sun Yat Sen kitle hareketlerine daha çok müzaheret etmeğe, antiemperyalist mücadeleye daha ziyade şiddet vermeğe başladı, Kanton gümrükleri ecnebilerin elinden alındı.

Kuomintang'ın aldığı bu yeni kursa karşı mürteci teşkilâtlar Kanton'da 30000 kişilik yeni bir müsellâh isyan hazırladılar. Bu isyanın başında Çin'in en büyük zenginlerinden Çen Min Pak bulunuyordu. Bu hareket İngilizler tarafından her türlü müzahereti görüyordu. Hattâ İngilizler Kanton hükûmetini, Kanton şehri-ni bombardıman etmekle tehdit ettiler. 1924 Birinciteşrininde Kanton'da müthiş çarpışmalar oldu, geniş halk kitlelerinin yardımıyla Kuomintang bu mücadeleden muzaffer çıktı. Bilâhare Çen Sun Min kuvvetleri tamamıyla imha edildi. Bu imha hareketlerinde General Çan Kay Şek'in çok büyük rolü olmuştur. Kanton askerlerinin gösterdiği muvaffakiyet Çan Kay Şek'in otoritesini yükseltti. 0 1923 de Çan Sun Min'e Ve Guansi militaristlerine karşı muvaffakiyet kazanan Kanton ordusunun erkânı harbiye reisi bulunuyordu. 1924 de Çan Kay Şek Kanton yakınlarında bulunan Vampu askerî mektep kadroları Kanton harekâtında çok mühim rol oynamışlardı. Böylelikle Çan Kay Şek 1925 senesinde Kanton hükûmeti askerî kuvvetlerinin başına geçti.

Çin inkılâbının en hararetlî bir devrinde, 1926 senesi Martında büyük Çin inkılâpçısı doktor Sun Yat Sen öldü. O, ömrünün kırk senesini evvelâ Mançuri hanedanının hâkimiyetile sonra da mürteci militaristler ve istilâcılarla yorulmaz bir inkılâp mücadelesinde geçirmiştir. Hayatının bilhassa son senelerindeki hizmeti

çok büyüktür. Sun Yat Sen Rus inkılâplarından hız alarak ve onların derslerinden istifade ederek halk kitlelerine dayanmak yolunu tutmuştu. O *Türkiye millî kurtuluş hareketinden ve Türk millî inkılâbının muvaffakiyetlerinden de çok tecrübeler almıştı*. Çin'in millî kurtuluşu için Sun Yat Sen'in şiarları ve mücadele prensipleri bugün bile Çin'deki muazzam millî birlik hareketine temel taşı vazifesini görmektedir. Milyonlarca Çinli istiklâl ve hürriyetlerini kazanmak için Sun Yat Sen'in prensiplerinin arkasından gidiyor ve onların tahakkukuna çalışıyorlar. Sun Yat Sen'in ismi Çin millî kurtuluşunun en müteammim bir sembolü olmuştur.

Sun Yat Sen'in vefatı inkılâpçı cephede büyük bir yara bıraktı, az sonra mütehit cephe parçalanmak tehlikesi geçirdi. Kuomintang'da muhtelif temayüller başgösterdi. 1926 senesi 20 Martında Kanton orduları kumandanı Çan Kay Şek o zaman Kuomintang'ın sol kanadını temsil eden Van Tsin Ve'yi devlet idaresinden uzaklaştırdı. Kanton askerî kıtalarının siyasî komiserlerini tevkiף etti, hükûmet ve orduda mesul mevkilerde bulunan solları vazifelerinden uzaklaştırdı, faaliyetlerini tehdit etti. Fakat bütün bu sarsıntılara rağmen müşterek cephe bozulmamıştı.

1926 Temmuzunun başlangıcından itibaren Çin'de siyasî vaziyet anî olarak değişiyor. Meşhur şimal seferi başlıyor. Kanton millî inkılâp ordusu şimale doğru muzafferane ilerliyor; birkaç ay içinde Hunan, Siansi, Hopei, Futsiyan eyaletlerini ve kısmen diğer bazı eyaletleri ele geçiriyor. Kanton hükûmetinin arazisi bu suretle genişliyor; 150 milyon nüfuslu bir saha teşkil ediyor. Birçok militarist orduları Kanton tarafına geçiyorlar. Kanton ordusu kuvvetleniyor ve eski şimal diktatörü U Pei Fu'nun ordusunu hezimete uğrattıyor.

1927 başlangıcında Kanton hükûmeti merkezi Uhan'a naklediliyor.

Kuomintang hükûmetinin buraya nakli kitlelerin inkılâpçı hâletiruhiyelerini ve faaliyetlerini bir kat daha artırdı; bunun içindir ki şimal seferi muvaffak olmuştu yoksa halkın müzaheretı olmasaydı bu seferde muvaffakiyet elvermezdi. 1927 İkincikanununsa inkılâpçılar Hankov ve Tsütsiyan'da İngiliz imtiyazlı mıntakalarını zaptediyorlar. Mart ayında Şanghay işçileri üçüncü defa olarak, fakat bu defa muvaffakiyetli bir isyan tertip ediyorlar, Şanghay kapılarına dayanan Kanton ordularına yardım ediyor ve şehri içeriden zaptediyorlar.

Çin'deki bütün bu inkılâpçı hareketlere karşı istilâcı devletler aktif bir şekilde mücadele ediyorlardı. Bu mücadele hem doğrudan doğruya hem de mürtecilere yardım şeklinde oluyordu. 1926 Eylülünde İngiliz gambotları Vantsiyan'ı topa tuttular, neticede 227 Çin'li öldü ve yüzlerce işi yaralandı. İstilâcılar Kanton'u

mütemadiyen tazyik ve şimal mürtecilerine yardım ettiler. 1927 senesinde millî ordulara ültimatom verdiler, harp gemileriyle Nankin'i bombardıman ettiler.

11-12 Nisanda Çan Kay Şek Şanghay'daki bütün amele teşkilâtlarını muhasara ederek amele teşkilâtlarını muhasara ederek amele müfrezelerini silâhtan tecrit ediyor, mukavemet gösterenlere ateş açıyor. Kanton'da da aynı şeyi tekrar ediyor. Bütün bunlardan sonra müttehit millî cephe artık parçalanıyor. Çan Kay Şek 12 Nisanda Nankin'de kendi hükûmetini kuruyor ve böylelikle Çin inkılâbının birinci Kanton devresi kapanmış oluyor.

Kuointang'daki ayrılıktan sonra sollar, Uhan'da yeni bir inkılâp hükûmeti kurdular. Bu hükûmet istilâcılara karşı mücadeleyi devam ettirdi, zira'i meselelerin halli için birçok teşebbüslere girişti. Bu hükûmetin kuruluşundan az sonra Uhan'da vaziyet kötüleşmeğe başladı ve nihayet bu merkez de sol ve inkılâpçı teşebbüslerinden vazgeçerek Çan Kay Şek'le birleşti. Orada bulunan sol idareciler ve millî ordunun bazı kumandanları 27 senesi Ağustosunun başında Nançan'da bir isyan tertip ettiler, Guandun'u ziyaretetmek gayesiyle cenuba doğru yürüdüler, daha üstün kuvvetler karşısında emellerine muvaffak olamadılar.

1927 sonbaharında cenubî Çin'de köylü isyanları başladı. Bu isyanların uzun sürenleri de oldu. Birçok yerlerde köylüler Sovyetler kurdular araziye zapt ve taksim ettiler.

1927 senesi Birincikânununun 11-12 gecesi Kanton işçileri kendi taraflarına geçen talim alayı ile beraber Çan Tay Le'nin idaresi altınd ayaklanarak Kanton hükûmetini ele geçirdiler. Şehri zapteden kitleler derhal Sovyetleri kitleler derhal Sovyetleri ilân ettiler.

Bu devre Çin Sovyetleriyle Nankin hükûmeti arasında şiddetli mücadelelere, şiddetli muharebelere sahne olmuştur. Çan Kay Şek'in cenup eyaletlerindeki Sovyet harekâtını imha etmek için açtığı müteaddit seferlere rağmen bu hareket muzaffer çıkmış ve çok genişlemiştir.

Çin Sovyet idaresi, hâkim olduğu sahalarda büyük toprak sahiplerinin elindeki araziye müsadere ediyor, fakir ve topraksız köylülere dağıtıyordu, derebeylik idaresinin iktisadî sahadaki bütün nüfuzunu kırıyordu. Kendi hususî ordusunu, Çin kızıl ordusunu teşkil etmişti, geniş kitleleri emperyalizme karşı mücadele için seferber ediyordu. Bu son Japon istilasına karşısında Çin'in millî istiklâli en büyük tehlikeye düşmüş oluyordu. Bu büyük ve günün en mühim tehlikesine karşı koyabilmek için, Çin inkılâpçı vatanperverleri yine katî olarak birleşmek

lüzumunu hissettiler. 1937 senesi Şubatında Çin komünistleri Kuomintang ile müttehit cepheyi kurdular. Çin Sovyetleri demokratik halk cümhuriyetine tahavvül etti. Çin kızıl ordusu diğer millî ordularla birleşti. Böylelikle Japonlara karşı bütün millî kuvvetlerin seferber edilmesi hususunda ilk katı adım atılmış oldu. Bu mühim adım Çin'in millî kurtuluşu için en büyük bir garantidir.

Japonların Çini İstilas ve Bunun Beynenmilel Manâsı

XIX uncu asrın sonlarına doğru büyük bir hızla ilerliyen ve Avrupa devletleri ayarında bir devlet olan Japonya, her fırsatta sağa sola saldırarak genişleme imkânları arıyordu. Uzun zamandan beri istilâcı devletlerin yağmasına uğruyan ve bu yağma saldırılarına karşı kendini koruyacak kadar kudretli bulunmıyan ve henüz olgunlaşmamış bir birlik ifade eder bir devlet olmıyan Çin, Japonyanın haris iştihasını kabartıyordu.

Japonlar Çin'e karşı birçok işgal seferleri yapmışlardır. Japonya'nın Çin'i istilâsı bellibaşlı dört devreye ayrılır:

Bunlardan birincisi 1890 Japon-Çin harbile başlayarak Cihan Harbine kadar devam eden devredir. Bu devrede Japon'lar Riyokiyo, Formuz, Peskagorski adalarını zaptetmişler, Kore'de ve Kanton'da imtiyazlar almışlardır. İkinci devre de Cihan Harbinde başlar ve 1931 senesine kadar sürer. Bu devrenin sonu olarak 1931 senesi Eyl'ülündeki Mukden vakası kabul edilir. Bu devrede Japonlar Tisi-yaso ve Sindau'yu zaptetmişlerdir. Buraları Alman nüfuzu altında bulunuyordu. Japonlar bu devrede ordularını Tsinan'a tevcih ederek Çin'i tam mânasiyle bir Japon müstemlekesi haline sokacak olan 21 maddeli ültimatolarını vermişlerdir.

Üçüncü devre Mukden vakasından 1936 yılındaki Liyokossiyan vakasına kadar olan devredir. Bu devrede Japonlar Mançuri'yi ve iç Mongolistan denilen bir kısım araziye istilâ etmişlerdi. Böylelikle bütün Jebol eyaleti ve Çahar eyaletinin altı kasabası Japonların istilâsı altına geçmişlerdir. Bu istilâlar Çin için siyasî ve iktisadi bakımdan çok mühim bir darbe olmuştur.

Son devre de Liyokossiyan vakasıyla başlar. Bu devrede Japonya, kendisine çok zengin hammadde menbaları ve geniş sürüm pazarları vâdeden şimal eyaletlerini istilâ etmek istiyor gibi görünüyordu. Son harekât ve tahaddüs eden vaziyet açıkça gösteriyor ki, Japonların maksatları çok daha şumullüdür. Onlar çok daha geniş bir istilâ siyaseti güdüyorlar. Japonlar tatbiki halinde cihanı kana boyayacak olan meşhur Tanaka plânının tahakkukunu istiyorlar ve bunun için

çalışıyorlar. Bu plânda Hindistan'ın, Çin'in, Hindicini'in Filipin adalarının ve Avustralya'nın cihanda hegemonyasını kurmak için Sovyetler Birliği, Amerika ve İngiltere'ye karşı büyük harp hazırlaması da vardır. Tanaka plânının en mühim noktası Avrupalıları Asyadan tamamiyle atmaktır. Bu plân Çin'i işgal harpleriyile mevkii fiile konmağa başlamıştır. Bundan başka bu plânın hakiki mahiyetini Japonya'nın bugünkü devlet adamları da ilân etmekten çekinmiyorlar. Meselâ Dahiliye Nazırı Amiral Suetsugu, Kaidzi ismindeki bir mecmuaya verdiği ve bütün dünyanın endişe ile karşıladığı beyanatında Japonya'nın beyaz ırklara karşı düşüncesini şöyle ifade ediyor:

“İmparatorun bize ferman buyurduğu mecburiyetlere göre, beyaz milletlerin Uzak Şarktaki menfaatleri Japonya'nın icraati karşısında silinmelidir.”, “Ben kaniim ki sarı ırk Allahın kendisine verdiği saadete erecektir ve beyaz ırkların hegemonyasını eline alacaktır. Beyaz ırkların sarı ırklar üzerindeki hâkimiyeti ortadan kalkmalıdır.”

Japon ordusunda faşizmin kökleşmesi için çalışan General Tanaka: “Bütün Çin'i zaptetmek lâzımdır. Bütün dünyaya hâkim olabilmek için de evvelâ Çin'i zaptetmeliyiz.” diyor.

Görülüyor ki Japonya'nın Çin'e karşı açtığı harp okulunun hakikî plânının ufak ve mütevazî bir parçasından ve başlangıcından başka bir şey değildir. Japonlar ötedenberi Sovyetler Birliği aleyhine bir harp açmağa hazırlanıyorlardı. Ve istilâcı emellerinin tahakkukuna Sovyet topraklarına hücum etmek suretiyle başlamak istiyorlardı. Fakat Japonlar Sovyetlere saldırdıkları takdirde içeriden kendilerine bir müttefik gibi yardım edecek ve memleket içinde bozgunculuğu temine çalışacak olan casus teşkilâtlarının meydana çıkarılması üzerine ve Sovyetlerin muazzam müdafaa kuvvetleri karşısında tecavüzlerinin siklet merkezini Çin'e yüklemişlerdir. Eskidenberi Japonya'nın Uzak Şarktaki nüfuz ve yayılma siyaseti umumiyetle büyük Okyanustaki müvazene aleyhine ve her şeyden evvel de Britanya İmparatorluğunun zararına olmaktadır. 1931 senesinde Mançurunin istilâsı bu bakımdan bilhassa mühimdi. Çin-Japon harbi yalnız bu iki memleketi alâkadar eden mevzii bir harp değildir. Beynelmilel meselelerle çok yakından alâkadardır.

Japonların Mançuri'nin zaptından sonra şimalî Çin'e, şimalî Çin'den sonra da merkezi Çin'e geçmelerine bakılırsa oradan cenubî Çin'e ve Britanyanın şarkî Asya kalesi olan Honkong'a geçmek isteyeceklerini hükmetmek hiç te yanlış ol-

maz. Bundan sonra da pasifik Okyanusun hegemonyası için bir harp gelebilir. Japonya'nın Çin'e karşı açtığı harp daha ilk gününden itibaren birçok devletlerin menfaatlerini doğrudan doğruya hırpalamıştır. Tiençin'de, Şanghayda vesairede İngiltere ile Amerika'nın zararı Çinlilerin zararından hiç te aşağı değildir. İngiltere'nin Çin'e yatırdığı sermaye bir milyar dolar tutmaktadır. Bu muazzam yekûn Çin'deki bütün ecnebi sermayenin %40 ı demektir. Çin'de İngiliz ve Japon menfaatleri daima birbiriyle çarpışmakta idi. Japonya kendi memleketinde iş ücretlerini asgariye indirerek iş şartlarını çok ağırlaştırarak ucuza temin ettiği eşyaları damping yaparak ihraç etmek suretiyle İngilterenin menfaatlerini birçok yerlerde baltalamıştır. Japonya kumaş ihracatında İngiltereyi geçmiştir. Japonya, ihracatını artırdıkça ihracat eşyasının fiyatlarını da indiriyor. Japonya'nın 1931 de 1935 e kadar ithalatı %14 arttığı halde ihracatı %75 çoğalmıştır. Ona mukabil İngilizler Çin'deki mevkillerini günden güne kaybediyorlar. Büyük Britanya'nın 1920 senesinde Çin'e yaptığı ihracat yirmi milyon İngiliz lirası iken 1935'te beş milyona düştü. İngilizler: "Ticaretin arkasından bayrak girer" hakikatını kendi tecrübelerinden bilirler.

Japonların deniz istilâlarını mütemadiyen artırması, Büyük Okyanus'ta mandası altında bulundurduğu adaları tahkim etmesi, Siyam'da birçok faaliyetler göstermesi, Büyük Okyanus'un bütün sahilleri boyunca kuvvetli casusluk teşkilâtları ve gizli radyo istasyonları kurması İngilizlerin gittikçe rahatını kaçırıyor. Lord Beaverboork, Amerikan Merkueri gazetesinde: "Bugün Büyük Okyanus'ta en büyük tehlike arkasında kara ordusu duran Japon filosudur" demekle hissedilen endişeye tercüman olmaktadır. Amerika da eskiden Büyük Okyanus içinde İngiltere'nin rolünü küçültmeye mütemayil bir kanaat taşıyordu. Hattâ Büyük Britanya'ya Büyük Okyanus içinde bitaraf bir mutavassıt nazariyle bakanlar bile vardı, fakat Amerikan evkârı umumiyesi yavaş yavaş bu zannın tehlikesini sezmış ve bunun hakikate uygun olmadığını farketmiştir. New-York Herald Tribune gazetesi diyor ki: "Britanya'nın Çin'deki menfaatleri bizimkinden çok fazladır. Britanya'nın Singapur'dan Vankuver'e kadar olan Büyük Okyanus sahillerindeki menfaatleri bizimkilerden daha geniş ve muhtelifdir."

Fakat bununla beraber Amerika'nın Büyük Okyanustaki alâkalarının ehemmiyetini küçük görmemek lâzımdır. Büyük Okyanusta ve Panama kanalındaki Japon faaliyeti ve Amerika'daki Japon casusluk teşkilâtları Amerika lehine müteveccih büyük ehemmiyeti haiz keyfiyetlerdedir. Bundan başka Amerika'nın

doğrudan doğruya Çin'deki alâkaları da ihmal edilemeyecek kadar fazladır ve Çin-Japon harbi Amerika'nın bu menfaatlerini daha ilk gününden itibaren baltalamaya başlamıştır. Amerika'nın Çin'deki sermayesinin %65 i Şanghay'dadır. Japonların tahribatı Şanghay'da bilhassa yıkıcı olmuştur. Filhakika Amerika'nın Çin'de İngiltere kadar fazla sermayesi yoktur, fakat ne de olsa mühim bir yekûn tutar. Amerika'nın Çin ile ticari münasebatı pek fazladır. Çin bütün ithalâtının %20 sini Amerika'dan yapar.

Japonya'nın Usaz Şark'taki genişleme harekâtının Kanton ve Honkong'u tehdit eder bir şekil alması harekâtın Hindîçini'ye yaklaşmak istikametinde inkişaf etmekte olduğunu gösteriyor. Esasen Hindîçini zengin petroleriyle tutyalarıyla, kalayı ile, fosforlu mürekkebat ile zirai membağlarıyla 20 milyon nüfusuyla Japonya'nın iştihasını kabartan iyi bir parçadır. Onun içindir ki, Japonya iktisaden de Hindîçini'ye sokulmağa çalışılmıştır. Hindîçini'de Fransız malları Japon dampinginin kuvvetli tesiri altındadır. Orada Japon malları bir buçuk misli daha ucuza satılıyor.

Japon istilâsının Hindîçini istikametinde ilerlemek isteyen yolu bilhassa Hindîçini sahillerinden 100 mil uzaklıkta bulunan Hainan adası üzerinden geçiyor. Bu adanın müstesna stratejik bir ehemmiyeti vardır. Bunun içindir ki pek haklı olarak buraya Çin denizini Balearları ismi verilmiştir. 1937 sonbaharında bu adanın bazı noktaları Japonlar tarafından bombardıman edilmiş ve Japon harp gemileri kendilerini sık sık orada göstermişlerdir. Japonya nüfuz ve tesirinin git-tikçe arttığı siyam vasıtasıyla de Hindîçini'deki temellerini tahakkukuna çalışmaktadır. Hindîçini garp tarafından siyam ile çok uzun hudutlara malik olduğu için bu işe çok müsaittir. Japonya'nın Hindîçini'ye karşı haris emellerini hissettiği ve korktuğu içindir ki Fransa Hainan adasını cenubu şarkisinde Hindîçini'nin müdafaası bakımından stratejik büyük bir ehemmiyeti haiz Hrasel adasını işgal etmiştir.

Japonya'nın Çin'i istilâsı büyük devletlerin menfaatlerini sarsıyor; hattâ Almanya bile iktisaden bu işte zarar görmektedir; onun da Çin'deki iktisadî menfaatleri haleldar olmaktadır.

Görülüyor ki Çin-Japon harbi beynelmilel geniş bir harbe sebebiyet verebilecek mahiyettedir. Çünkü bu harp netice itibariyle ne Japonların dediği gibi sadece Çin'deki Japon aleyhtarı ve Bolşevik cereyanlara karşı yapılan bir tedip hareketi ne de şimalî Çin'in muhtariyeti ve iç Mongolistan'ın istiklâli için yapı-

lan bir mücadeledir. Bu umumî sulhu tehdit eden bir tehlikedir. Mesele pasifik denizinin Asya sahilleri üzerinde hegemonya meselesidir. Japon'ların rakiplerini Çin'den kovması meselesidir, bir kelime ile cihanın yeniden taksimi meselesidir.

Çin'de Japon İstilâsına Karşı Milli Müttehit Cephe

Çin uzunzamandanberi keskin kavgaların cereyan ettiği bir yerdir. Bu kavgalar bilhassa istikamette yürüyordu; birincisi yarı müstemleke Çin ile istilâcı devletler arasındaki kavga, ikincisi de Çin halkı ile onu müthiş bir soygun ve tazyik altında bulunduran derebeyler arasındaki kavgadır. Çin ile istilâcılar arasındaki umumî zıddiyetin içinden Japon Çin zıddiyeti bilhassa tebarüz ederek bugün ön safa geçmiş bulunuyor ve esas mesele halini alıyor. Çin'in bugünkü millî kurtuluş mücadelesinin hususiyetlerinden birisi, bu mücadelenin umumiyetle istilâcı devletlere karşı değil bilhassa Japonlara karşı olmasıdır. Mücadelenin bu konkret şekli ve karakteri halkın dağınıklığını değil, birleşmesini bütün kuvvetlerin bugünkü safhadaki başlıca hedefe doğru seferber olmasını icap ettiriyor. Japon istilâsına karşı Çin halkı uzun zamandanberi diş bilemekte idi. Japonların herçeşit tecavüzü Çin milletinin asıl ruhunda derin memnuniyetsizlik uyandırıyor onun vatanseverliğini harekete getirerek mukavemete sevk ediyordu. Çin halkının Japonlara karşı açtığı mücadele her zaman Çin idarecilerinin yardımını görmüyordu.

Japonya'nın, Çin'deki hulûl siyaseti ile askeri işgalleri ile güttüğü hedef Çin'i parçalamağa onu siyasi ve iktisadî istiklâlini mahvetmeğe matuftu; zamanla artık hiç kimsenin bundan şüphesi kalmamıştı. Japonya'nın Çin'deki iktisadî hakimiyeti gün geçtikçe ilerliyordu. Bu vaziyet tabiatıyla Çin sermayedarlarının ve hükûmetin üzerine tesirden hali kalamazdı. Zaten Japonya Mançuri'yi işgal ettikten sonra orada aldığı iktisadî tedbirlerle ne gibi bir maksat taşıdığını göstermişti. Orada Japon tazyiki altında Çin millî sermayesinin düştüğü vaziyet meydanda idi. Çin'in diğer parçaları da Japonlar tarafından işgal edilince vaziyet yine aynı olacaktı. Çin'in bu şekilde talanından milletin mutazzarrır olacağını artık herkes açıkça görüyordu. Ondan başka Çin'de son zamanlarda iktisadî sahada bazı inkişaf kaydediliyordu, bu bilhassa şimendifer ve şose inşaatında oluyordu. Bu inkişaf seyrinde yeni ve genç millî sermaye doğuyordu. Bu menfaatlerin açıktan açığa Japonlar tarafından baltalanmasına müsaade edilemezdi.

Gün geçtikçe Japon aleyhtarlığı ilerliyor ve Çin'in muhtelif içtimai tabakala-

rını içine alıyordu. Kuomintang rehberliği Japonya'ya karşı eskiden takip ettiği mukavemet göstermemek siyasetinde değişiklikler yapmağa ve eski siyasetinden sarfınazar etmeğe mecbur oldu, Japonya'ya karşı mücadele yolunu tuttu. Bu mücadele ancak parçalanmış Çin'in ittihadını temin etmekle mümkündü. Çin ancak yekvücut bir halde istilâcılara muvaffakiyetle karşı koyabilirdi.

Nankin hükûmetine, bu birleşme işine muhalefet edenler de olmuştu. Bu muhalefet istilâcı devletlere bağlı ve onun yardımına dayanan militarist gruplardan geliyordu. Bu gruplar Çin'in dağınık ve parçalanmış bir halde kalmasında menfaattardılar. Kanton militarist grupları 1936'da Nankin hükûmetiyle birleşmek işine itiraz ettiler ve Nankin'e karşı koymağa bile teşebbüs ettiler. Fakat bu teşebbüs boşa çıktı Kanton Nankin ile birleşti. 1936 senesi sonunda Şansi eyaletinde çıkan Çan-Su-Lin isyanı da hemen hemen aynı karakteri taşıyordu. Van-Tsin-Ve'nin isminin Çan-Su-Lin isyanına karışması, bu hareketin hakikî mahiyetini açıkça meydana çıkarmıştır. Van-Tsin-Ve Nankin hükûmetlerinin sabık başvekilidir. Bu adam Çin'in millî menfaatlerini satarak memlekette açıktan açığa Japon siyaseti güdüyordu, Çin vatanperverleri kendisine bir suikast yaptılar ve nihayet memlekette tutunamıyarak harice kaçtı. Çan-Su-Lin 1931 senesine kadar Mançuri'yi idare ediyordu. 1931'de bu zengin ve büyük kıtayı mukavemet göstermeden Japonlara teslim etti. Geri kalan ordusuyla Çin'in şimaline çekildi. Emrinde 130-140 bin kişilik bir ordu vardı. Kumada heyetinin mühim bir kısmı şimaldeki Japon istilâsına karşı harp etmek istiyordu. Ordunun Japon aleyhtarı olan bu hâletiruhiyesinden Japon taraftarı unsurlar orduyu Nankin'e karşı çevirmek için istifade ettiler.

Ecnebi istilâcılar ve onların yerli ajanları Çin orduları arasında nifak çıkarmağa ve Çin generallerini birbirine düşürmek suretiyle memleketin ittihadına mâni olmağa ve Çin'i zayıf düşürmeğe çalışıyorlardı. Diğer taraftan Japon parasıyla casusluk yapan Çin mürtecileri de Çin'in vahdetini baltalamak için ellerinden gelen her çareye başvuyorlardı, birkaç defa memleketin müdafaası tedbirlerini suya düşürmeğe yeltendiler. Fakat hakikî Çin evlatlarının, vatanseverlerin bu bozgunculara karşı gösterdiği mukavemet neticesinde birleşmek hususunda muvaffakiyet elverdi. Her tarafta atılan "dahili harpleri derhal kesmeliyiz", "bütün kuvvetlerimizi Japon istilâcılarıyla mücadeleye sarfetmeliyiz", "Bütün millet şimali Çin'in müdafaası için silaha sarılmalıdır", "Müdafaa harbinin menfaatleri her şeyin fevkindedir, her şey müdafaa harbinin menfaatlerine tâbidir". Gibi şiar-

lar Çin milletini harekete getirmeğe ve birleştirmeye kâfi geliyordu. Mitingler ve nümayişler halinde başlayan bu hareket zamanla teşkilâtlı bir şekil almıştır. Bütün şehirlerde “memleketin kurtuluş cemiyeti”, “vatan hainleri aleyhinde cemiyet” ve “millî kurtuluş cemiyeti” gibi müdafaa cemiyetleri kurulmuştur.

1937 senesi Şubatında Kuomintang merkezi komitesinin toplantısı arifesinde Çin komünistleri evvelce yaptıkları birçok tekliflere ilâveten bir daha müttehit cephe teklifinde bulundular. Bu teklifte beş istek ileri sürülüyordu. Dahli harbe nihayet vermek, halka demokratik haklar vermek, millî meclisi içtima davet etmek, düşmanlara karşı derhal müsellâh mukavemete hazırlanmak, halkın maddî vaziyetlerini düzeltmek.

Müttehit cephe olmadan düşmana karşı koymak çok güçleşecek ve belki de gayri mümkün olacaktı. Memleketlerini Japon çizmelerinden kurtarmak için Çin Sovyetleri idarecileri tekliflerinin resmen kabulünü beklemeden Çin Kızılordu-sunun adını inkılâpçı halk ordusuna tahvil ettiler. Cephelerde vaziyet günden güne gerginleşmeye başlamıştı, Vaziyetin çok nazik olduğu bu sıralarda Çin mil-liyetçilerinin lideri Çan-Kay-Şek milletin ve vatanın selâmeti nâmına yapılacak yegâne işin bu teklifleri kabul etmek olduğunu gördü ve müşterek hareket kararını verdi; memleketin kurtarılması için bütün kuvvetlerin birleşmesi lüzumuna işaret etti, bütün memlekette komünist partilerin serbestliğini kabul etti. Artık iki partinin müşterek cephesi vücuda getirilmişti. Müşterek cephe Çin'in kurtuluş işini mükemmelen başarabilirdi. Çünkü bu iki parti Çin'in belli başlı bütün kuvvetlerini temsil ediyordu, nitekim Çin millî kurtuluş tarihi bu iki mühim partinin beraber çalıştıkları zaman nelere kadir olduğunu göstermişti. 1925-1927 senelerinde bu iki partinin rehberliği altında Çin inkılâbı en geniş adımlarını atmıştır. Millî kurtuluş, demokrasi ve halkın refahı uğrunda mücadelenin parlak örneklerini vermiş olan bu birlik Çin inkılâp tarihine zengin sayfalar kazandırmıştır. Guandun'da inkılâp merkezi yaratmak ve hattâ şimal seferi sayesinde elde edilen muvaffakiyetler müttehit cephenin bir neticesiydi. O zaman müttehit cephe inkılâp sahasında çok daha ilerilere gidebilecekti. Fakat Çin inkılâbının devamını istemiyen bazı unsurlar inkılâbın tam sonuna yaklaştığı bir sırada müşterek cepheyi parçaladılar. Müttehit cephenin parçalanışı o zaman yalnız iki partinin arasını açmakla kalmamış, halk ile hükûmet arasında da derin bir uçurum açmıştı. İşte şimdi İnkılâbın öz menfaati için Çin'in kurtuluşu için bu iki büyük parti yine birleşti; tek cephe doğru. Çin'in mücadelesinde yeni bir devir açıldı.

450 milyonluk bu kahraman milletin vahdeti her şeye kadirdir. Bu muazzam varlığın karşısında Japon istilâcılarının tutunamayacaklarına hiç şüphe yoktur. Eskiden müttehit cephenin bozulduğu sıralarda Japonlar Mançuri'yi kolaylıkla istilâ edebildiler; fakat şimdi bir karış toprağı zaptetmek için büyük zorluklar ve imkânsızlıklarla karşılaşılıyorlar. Çünkü bugün Japonya'ya karşı yapılan müsellâh mücadele 1931 senesinde Mukden hâdisesi sırasında yapılan silâhlı mücadeeye hiç benzemez. Japon istilâsını hezimete uğratmak için bütün milletin mücadele iştirakî lâzımdır. Millî Japon aleyhtarı cephenin milletin bütün zümrelerini bayrağı altına toplaması şarttır. Bu vahdetin ne muazzam ve yılmaz bir kudret teşkil ettiğini gören Japon istilâcıları Çin halkının bu birliğini kırmak için her türlü vasıtaya müracaat ediyorlar; Çin'deki bütün casuslarından merkezi hükûmetin ve Kuomintang'ın içindeki bütün Japon dostu unsurlardan istifadeye çalışıyorlar.

Bu sarsılmaz ittifak Çin'in zaferi, Çin'in ecnebi tazyik ve zulmünden kurtulması için bir garantidir. Çünkü bu muazzam Çin milleti hürriyeti için, istiklâli için, zulüm ve esarete karşı mücadele bayrağı altında hiçbir zaman bu derece kaynaşıp lehimlenmemiştir. Vatanlarına candan bağlı büyük Çin milletine Japon istilâcı ve barbarlarına karşı bugün gösterdiği muvaffakiyetli mukavemet, faşizm, harbe ve irticaa karşı mücadele için teessüs edecek millî vahdetin ne erece mühim bir kuvvet olduğunu açıkça gösteriyor.

Japon militaristleri Çin'e saldırdıkları zaman karşılarında kendilerini müdafadan âciz ve ilk hücumda boyun eğecek kadar zebun, dağınık bir Çin tasavvur ettikleri için istilâ plânlarını ona göre tasarlamışlar, "yıldırım" harbi yapmağa hazırlanmışlardı. Çok kısa sürecek şiddetli bir harpten sonra isteklerini zorla Çin hükûmetine kabul ettireceklerini zannediyorlardı. Fakat karşılarında bir granit sağlamlığıyla bütün bir Çin milletini görünce aldandıklarını acı acı anladılar. Bu millet kendi yurdunu düşmanlarına karşı müdafaa için son ferdine kadar muharebe etmeyi kararlaştırmışlar."Baba telef olursa yerini oğul tutacak, ağabey ölürse yerine küçük kardeş gelecek, koca ölürse boş kalan yerine karısı geçecek" şiarı Çinlilerin ağzından hiç düşmeyen bir kahramanlık amentüsü olmuştur. Japon istilâsına karşı Pekin ve Tiençin'de 29 uncu ordu mücahitlerinin gösterdiği kahramanca mukavemet, Hu-Pe eyaletiyle iç Mongolistanı birbirinden ayıran dağ geçidinin yıldırılamaz müdafaa, Şanghayda askerî kıtaların ve bizzat halkın gösterdiği sebatkârane müdafaa Çin halkının yurtlarını korumakta ne harikalar yaratabileceğini gösteren ilk deliller olmuştur.

En modern teknikle silahlanan Japon ordusu karşısında Çin ordusu silâh bakımından çok geridir. Silâhça olan bu geriliği, takip edilecek tabiye ile talâfi etmek icap ediyordu. Onun içindir ki, Çin idarecileri ve kumandanları yalnız askerî harekâta ehemmiyet vermemişler, geniş kitle hareketlerine germi vererek bütün halkı seferber etmenin yollarını aramışlardır. Kumandanlar daha ilk zamanlardan itibaren cephe harplerinden ziyade seyyar çete harplerine ehemmiyet vermişlerdir. Çin zayıf bir memleket olduğu ve harp bizzat Çin topraklarında cereyan ettiği için Çinliler harp edilen araziye gayet iyi bildiklerine ve halk öz menfaatlerini koruyan cephe ordusuna âzamî yardımı yaptığına göre bu, en iyi ve muvaffakiyetli bir tabiye idi. Bu işte ilk muvaffak nümuneleri veren VIII inci halk ordusudur. Sekizinci ordu kumandanları cephedeki harekât ile sıkı bir rabıta halinde bulunmak şartile düşman arkasında çete harplerini esas olarak almışlar ve baskını harp için başlıca taktik olarak kabul etmişlerdir. Bu kahraman mücahitler düşmana hiç beklenmedik bir zamanda baskınlar yapıyorlar, bu baskınlarda Japonların mükemmel silâhlarını tesirsiz bırakmak için tâyanlarına kadar sokuluyorlar. On- dan sonra hücumla geçiyorlar. Bu usul, tabîî Japolara kendi modern silâhlarından istifade etmek, muntazam ve teşkilâtli ateş açmak mikânını vermiyor. Çinlilerle göğüs göğse de gelince tabîî Japonlar alt oluyorlar.

Japon ordusu gerilerindeki aktif çete harekâtı Japonlara çok büyük zararlar vermektedir. Çeteler Japon kıtalarının levazım merkezleriyle olan temaslarını kesiyorlar, demiryollarını tahrip ediyorlar, telgraf telefon hatlarını bozuyorlar. Bu çeteler bulundukları her yerde halktan âzami müzaheret görmektedirler.

Mamafih 1938 senesinde Japon ordusunun vaziyetinin güçleşmesi sebeplerini yalnız çete harplerinin inkişafında aramamak lâzımdır. Umumiyetle Çin'de mukavemet genişlemiştir. Çin ordusu cepheelerde taarruza kalkmakta askerî harekâta insiyatifi eline almaktadır. Millî müttehit cephenin kuvvetlenmesi Çin ordusunun mücadele kabiliyetini çok yükseltti. Koca Çin milleti istiklâl ve hürriyetini kurtarmak için artık ayaklanmıştı. İstiklâl uğurunda canını fedadan çekinmiyerek kadar kahramanlık gösteren bir millet esir edilemez ve muhakkak istiklâline kavuşur. Bunu, başında Atatürk'ü olduğu halde büyük Türk milleti bütün cihana isbat etmiş bulunuyor. Türk milleti istiklâlini millî vahdeti sayesinde kazanmıştı. Şimdi de Çinliler, kat'î zafere ulaştıran bu yegâne yolu, emperyalizme, tecavüze karşı millî birlik yolunu tutmuşlardır. Elbette onlar da muvaffak olacaklardır.

Bir taraftan Çinlilerin birleşmeleri Çin'in kurtuluşu için büyük bir kuvvet teşkil ederken diğer taraftan da Japonya'da her sahada zafiyet eserleri görülmektedir. Japonya'nın eskidenberi işgali altında bulunan yerlerde memnuniyetsizlikler ve isyanlar başgöstermektedir. Mançuko ordusunda birçok ayaklanmalar oldu. Jehol'da Çahar hududunda Japonların kumandası altında bulunan Mançuri kıtaları zabitlerini öldürerek Çinliler tarafına geçtiler. Mukden civarında 1937 ağustosunda bir isyan olmuştur. Kalkınan Mançuri askerleri yüzden fazla Japon zabiti öldürmüşlerdir. Kore'de istiklâl uğurunda mücadeleler, isyanlar, çete harpleri başgöstermeğe başladı. Çinli'lerin istiklâlleri için kahramanca çarpışmaları istilâcıların tazyik ve zulmü altında bulunan diğer Asya milletleri arasında büyük bir sempati ve ümit uyandırmaktadır.

Kore'deki "Vatansever Kore kızları" Bayan Çan-Kay-Şek adresine bir mektup ve para göndermişlerdir. Kore kızları bu paraları Japon istilâsına karşı mücadele eden Çin halkının kurtuluşunun Kore'nin kurtuluşu için imkân hazırlıyacağını yazıyorlar.

Japonlar giriştikleri bu istilâ harbinden çok büyük zararlar görmektedirler. Bir senede 400 bin kadar ölü veyaralı vermişler, 700 kadar tayyare ve elliye yakın harp gemisi kaybetmişlerdir. Çin halkının olduğu kadar Japon halkının da aleyhine olan bu istilâ harbinin verdiği zararları Japon hükûmeti halktan gizlemek istiyor. Japonlar Çin'de yaralanan askerlerini Kore'ye göndermek lüzumunu hissediyorlar. Çünkü memleket içinde harp aleyhtarı cereyanlar gün geçtikçe kuvvetlenmektedir. Bu harp, Japonların şimdiye kadar yaptıkları harplerin içinde en pahalısı olmuştur. Japonlar günde 20-25 milyon Yen sarfetmek mecburiyetinde kalıyorlar. Harp masrafı bütün Japon gelirinin %40'ını teşkil ediyor. Askerî masraflar sadece istikrazlarla ve vergilerin çoğaltılmasile kapatılmak isteniyor. Son zamanlarda artık istikrazlar da yavaşladı; hattâ bu vaziyet devletin tazyik yapmasını icap ettirecek kadar ileri gitti. Japonya'nın borçları gittikçe çoğalıyor. 1937 senesinde Japonya'nın borçları dahili borçları 12 milyar Yen'e varıyordu. Hâlbuki Japonya'nın bütün millî geliri 12-13 milyarı geçmiyor. Ticaret bilançosu müthiş açıklar veriyor. Bu açık 1937 senesinde 600 milyon Yen idi. Japonya, Amerika ve İngiltere'den ve diğer memleketlerden borç aradı. Avrupadaki dostları Almanya ve İtalya ona yardım etmekten çok uzaktırlar. Japonya iktisadî sahada da büyük zorluklarla karşılaşmaktadır. Hammadde ve gazolin sarfiyatı vesikaya bağlanmış, hususî müsaade ile yapılıyor. Halk giyime, yemeğe ve diğer sahalarda tasarrufa

mecbur ediliyor. İmparator kendisi tasarruf işinde halka nümune olmak için saray masraflarını kısmıştır.

Asaki ismindeki Japon gazetesine göre 1917 de asgari yaşama endeksi 100 kabul edilince 1937 martında 189,5, Birincikânunda 197,5, 1938 şubatında 200,8, martında ise 203, 2 olmuştur. Japonya'da Almanya'nın Ersatz yolunu tutmağa başlamıştır.* Kumaş ipliğinin yokluğu yüzünden muayyen bir nispette sun'î elyafın karıştırıldığı bir nevi kumaş istihsal edilmekte ve halk onu giymiye mecbur tutulmaktadır. Bu kumaşa "vatansever işi" adı verilmiştir. Bu iktisadî sıkıntılar yüzünden harp yükünü omuzlarında taşıyan ameile, köylü ve halk arasında memnuniyetsizlikle çoğalıyor ve bir mücadele şeklini alıyor.

Harbin muvaffakiyetle ilerliyemeyişi ve harp yüzünden çekilen meşakatler neticesi Japon askerlerinin kuvvei mâneviyeleri dehşetli sarsılmaktadır. Askerler arasında ispiro ve afyona karşı düşkünlük pek çoğalmıştır. Asker kaçaklığı almış yürümüştür. Nankin ve Şanghay civarında gruplar halinde asker kaçaklarına rastlanmaktadır.

Japonya'nın bu istilâ harbi yüzünden karşılaştığı zorluklar parlâmentoda ve idareci mahfilde bir ikilik doğurmuştur. Birinci grup harbi kesinleştirerek hemen bitirmeyi ve Çin ile hesaplaşmayı istiyor. İkinci grup daha durediş davranarak harp masraflarını artırmaktan siyasî yollarla harbe nihayet vermek istiyorlar. Bu gruplar arasındaki anlaşamamazlığı ortadan kaldırmak ve harbi Japonya lehine sona erdirmek için bu sene Mayıs nihayetinde kabinede değişiklikler yapıldı. Fikirleri itibariyle faşist tanınmış şahsiyetler nezaretlere geçirildi.

Fakat bütün bu şimdiye kadar yazdıklarımızdan sonra kolaylıkla anlaşılıyor ki bu harpte Japonya için muvaffakiyet ihtimali yoktur. Bir taraftan Japonya'daki dahilî, iktisadî güçlükler diğer taraftan Çin'in muvaffakiyetle mukavemeti Japonlar için mağlûbiyeti muhakkak bir âkibet olarak hazırlayan âmillerdir. Harbin uzaması Çinlilerin mukavemeti; Çinlilerin zaferi demektir. Bu herkesçe kabul edilen bir hakikat gibidir. Hattâ yalnız demokratik devletler değil Japonya'nın Avrupalı arkadaşları bile muvaffakiyetten şüphelidirler. Bizzat Almanya'daki iktisadî mahafil Alman askeri müşavirlerine Çin'den aldırılmasını hiç münasip görmüyorlar ve bu işi on senden beri Almanya'nın Çin'de temin ettiği menfaatleri öz ayakları

9 * Bu usul tabii mahsullerin yokluğunu telâfi için Sun'isini ikame etmek usulüdür. Bu Almanya'da harp zamanlarında tatbik edilmekteydi. Bugün de geniş mikyasta revaçtadır.

ile tepmek diye tavsif ediyorlar. Alman askerlerinden bir kısmı da bu fikirdedir. Çin'de Çan-Kay-Şek'in mahiyetinde askeri müşavir olarak çalışan bilâhara Hitle-
rin emriyle vazifelerinden aldırılan mütehassıslardan Falkenhausen Çin'den ay-
rıldıktan sonra Singapur'a vardığı zaman oradaki gazetecilere aşağıdaki beyanatta
bulunmuştur:

"Japonlar barbarca hareket ediyorlar. Avrupa devletleri Japonya'nın harp ka-
biliyetlerini olduğundan fazla büyötmektedirler. Halbuki o, harpten evvelki vah-
detini kaybetmiştir. Çin uzun zaman dayanabilir. Çin hava kuvvetleri mütemadi-
yen iyileşiyor. Japonların Hankov'a karşı yaptıkları hava hücumlarından birinde
Çinliler'in 22 Japon tayyaresini düşürdüklerini ben kendim bizzat gördüm. Çin
orduları hayret ve takdire lâyıktır."

Harp uzadıkça Japonya için mağlûbiyet ihtimali katileşiyor. Çinlilerde ise
millî vahde ve istiklâl için çarpışan bir milletin yenilmez azmi vardır, ve bu git-
tikçe kuvvetleniyor, çelikleşiyor. 450 milyonluk yekvücut bir kitlenin karşısında
Japon istilâcılarını erimeğe ve ezilmeğe mahkûmdur. Çin milletinin Japonları mağ-
lûp edişini beşeriyeti birçok sahalarda tehdit eden tecavüzlerin başka milletleri esir
ederek geçinmek istiyen tufeylilerin cesaretlerini kıracaktır. Bu, cihan barışı için
iyi bir adım demektir. Onun içindir ki her sulhü sevenin zaferini istemesi, Çin'i
himaye etmelerine yardım etmesi icap eder.

1938, Ağustos

CEP KİTAPLARI

SERİSİ

1939

28

İspanyada İstiklâl Savaşı

(Muhtelif Muharrirlerden toplanmıştır)

Yazan :

Ali Rıza Çelik

Fiatı: 10 Kuruş

Neşreden : Sabiha Zekerîya Sertel

Tan Evi : İstanbul

İspanya'da İstiklâl Savaşı

İspanya tarihine umumî bir bakış

İspanyanın eski halkı İberlerdir. Bunlar eskiden avcılık ve çobanlıkla iştigal ederlerdi. Bunların konuştuğu dil, bugün yalnız İspanya ve Fransa hudutlarının iki tarafında kalan Basklarda konuşuluyor.

İspanya yarımadasına sonradan Kelt'ler gelmişler ve yerli halkla kaynaşmışlardır. Bunların kültürü İberlere nazaran daha yüksekti. Bunlar demir istihsaline vakıflılar ve demirden iş aletleri hattâ ev eşyası bile yapabiliyorlardı. İspanyanın yalnız şimal ve cenup kısmındaki İber kabileleri bu Kelt işgallerine karşı istiklâl-lerini koruyabilmişler ve onlarla karışmamışlardır.

Akdenizin diğer, kültürü daha yüksek milletleri de İberik yarımadasının sahil-lerinde müstamereler edinmişlerdi. Bunların başında bilhassa Fenikelileri zikret-mek lâzımdır. Bunlar Balear adalarında ve İspanyanın cenup kıyılarında mühim

ticaret merkezleri kurmuşlardır. Akdenizdeki İspanyol limanlarından bazıları hâlâ, bugün bile Fenikelilerin adını taşırlar. Fenikeliler daha ziyade maden olan sahalarda ve balıkçılar için faydalı ve verimli sahillerde yerleşmişlerdi. Fenikeliler İspanyanın içerilerine kadar girememişlerdir.

Yunanlılar Akdenizin şarkında Fenikelileri sıkıştırdıktan sonra garpte de onların peşini bırakmadılar. Böylelikle Yunanlılarda İspanya sahillerine girdiler fakat içerilere kadar sokulamadılar.

Milâdi üçüncü yüzyılda Romalılarla Kartacalılar arasındaki şiddetli muharebelere kadar hiçbir ecnebi istilâcı İspanyanın içerilerine kadar ilerleyememişti.

Şimali Afrikada Fenikelilerin bir müstemlekesi olmaktan kurtularak müstakil bir hükûmet kuran Kartacalılar tekrar kuvvetlenerek genişlemişler ve Afrikanın şimali garbisine ve cenubi İspanyaya doğru hâkimiyetlerini yaymışlardı. Üçüncü yüzyılın sonlarına doğru Kartacalılar Ebro nehrine kadar hemen hemen bütün İspanyaya hâkim olmuşlardı. Evvelce Yunanlılar tarafından kolonize edilmişken sonraları Romalıların eline geçmiş olan İspanyanın şark sahillerini de Kartacalıların meşhur kumandanı Anibal zaptetmişti.

Romalılarla Kartacalılar Akdeniz hâkimiyeti için çarpışıyorlardı. Onlar; Akdenize hâkim olabilmek için İspanyanın efendisi olmak lâzım geldiğini anlamışlardı. Anibal seferlerinde muvaffak oluyor ve boyuna ilerliyordu, Preneleri aşmıştı, Romaya doğru yol alıyordu. Romalılar kendi topraklarında mağlûp olmuşlardı. Fakat İspanyaya asker göndermekten vazgeçememişlerdi. Nihayet senelerce uğraştıktan sonra İspanyayı tamamen Kartacalılardan temizlediler.

Romalılar yarım asırdan fazla süren işgal seferleri sonunda, şimal kısmı hariç olmak şartile bütün İspanyayı zaptettiler, İspanyanın hemen hemen her tarafına yerleştiler ve beşinci yüzyıla kadar ona hâkim oldular.

Roma dil ve kültürü; Prenelerin dağlık mıntakalarından başka her yerde, her köyde ve şehirde yayılmağa, tesir ve nüfuz kazanmağa başladı. Eskiden konuşulan yerli dil yavaş yavaş ortalıktan çekildi. İberik yarımadasında konuşulan İspanyolca, Portekizce ve katalonyaca gibi diller fransızca İtalyanca ve rumence gibi halk lâtincesinden doğmuş dillerdir.

Beşinci yüzyıl başlangıcında barbar Cermen kabileleri Preneleri aşarak, aynı yüzyılın ilk yirmi beş senesinde İberik yarımadasını işgal ettiler. Şimal kısımdaki dağlık arazi yine işgalden kendini kurtarabilmişti. Bu barbar kabileler işgal ettikleri yerlerde fazla kalamadılar, kendilerinden sonra gelen diğer Cermen kabile-

leri, Gotlar tarafından sıkıştırılarak çıkarıldılar. Bu kabileler ancak çok mahdut yerlerde tutunabildiler. Vandallar şimalî Afrikaya geçtiler onlara izafeten cenubî İspanya ayaletlerine Andaluzia — Endülüs derler. Got ve alanların isimleri de şimalî İspanyada bugünkü İspanyol dilinde Catalan - Katalon diye kaldı.

Gotlar İspanyaya yerleştiler, araziye kendi aralarında paylaştılar. Onlar memleketin en büyük derebeyleri oldular. Fakat kültür seviyeleri yerli halktan daha aşağı olduğu için yerli kültürün tesirinden kendilerini kurtaramadılar, Roma, diline alıştılar ve onu benimsediler. Gotlar İspanyada daima birbirleriyle boğuşan feodal hükûmetlerin temelini atmış oldular. Gotlar İspanya yarımadasında 8 inci yüz yılın başlangıcında, arapların istilâsına kadar hâkim olarak kaldılar.

Sekizinci asır başlangıcında artık Arap fatihlerinin istilâ zaferleri en yüksek noktaya erişmişti. O zaman müslüman prensi Tarık bin Ziyat Fas ve Cebelüttarik yoluyla İspanyaya geçti. Faslı Berberilerin de yardımıyla memleketin şimali garbi kısmı, Biskaya körfezi civarındaki dağlık araziden başka bütün İberik yarımadasını işgal etti.

İspanya Avrupada Arap - Müslüman kültürüne merkez olan yegâne memlekettir. İspanya Arapların hâkimiyeti altında iken, maddî ve mânevî kültür inkişafının ikbal devrini yaşamıştı. Avrupanın her tarafında derin bir sukut devri hâkimken İspanya parlak bir medeniyet devri yaşıyordu. Sekiz yüz yıl gibi çok uzun bir zaman arap hâkimiyeti ve idaresi altında yaşayan İspanyalıların kültüründe bugün bile Araplardan kalma pek çok izler vardır.

Araplar halkın din ve âdetlerine dokunmadılar; yalnız toprağa Gotlar ve papazlaryerine müslümanlar sahip oldu, halkın toprak beyleri değişmiş oldu. Hattâ İslâm dinini kabul eden Got prenslerinin ellerindeki topraklar bile alınmadı.

Hıristiyan derebeylerin birçokları Arapların işgalinden masun kalan Asturya dağlarına çekildiler. İspanyol tarihinde Reconquista diye anılan istirdat harekâtı (yani memleketin Arap istilâsından kurtulması) işte bu Asturya dağlarından başlamıştır.

Araplar bütün İspanyayı birkaç aylık kısa bir zaman içinde zaptettikleri halde istirdat harekâtı sekiz yüz yıl sürmüş, muannit ve çetin harplerle ancak tamamlanmıştır.

İspanyolların Araplara karşı yaptıkları kurtuluş harpleri birbirinden tamamiyle ayrı iki eyalette, başka başka zamanlarda başlamış ve ayrı ayrı seyirler takip etmiştir. Bunlardan biricinsi Asturya - Kastil; ikinci de Aragon - Katalonya harekâtıdır.

Asturyadan başlayan ilk istirdat hareketlerinin muvaffakiyetinin neticesidir ki, İspanyada ilk defa müstakil Asturya Feodal Krallığı kuruldu ve Oviedo bu devletin merkezi oldu. Hıristiyanlar şimalde yavaş yavaş ilerliyorlar ve Arapları cenuba doğru kovuyorlardı. Bu ilk İspanyol krallığı Kastil Prenslığı ile de birleşip merkezi Burgos olan Leon ve Kastil birleşik krallığı kurulunca daha ziyade kuvvetlendi. Diğer Feodaller arasında toprak ve miras yüzünden kavgalar daima eksik olmadığı için birleşik krallık bütün yarımada sözû geçer bir kuvvet olmuştu. Müslüman emirlerinin kendi aralarındaki geçimsizlikten istifade ederek uzun yıllar süren harplerde mütemadiyen ilerliyor ve Arapları müthiş zayiata uğratarak genişliyordu.

Nihayet on üçüncü yüzyılsonunda Kurtuba da zaptedildi. Kurtuba'nın zaptından birkaç sene sonra artık bütün Endülüs Kastillerin eline geçmiş bulunuyordu. Yalnız sahilde, Malaga ve Almira'yı ihtiva eden çok dar bir saha Müslümanların elinde kaldı. İki buçuk asır daha Araplar bu arazinin hâkimliğini muhafaza ettiler. Nihayet Kastil ve Aragon krallığının birleşmesinden sonradır ki, Araplar mağlûp oldular ve bu yerleri İspanyollara terkettiler.

Aragon ve Katalon istikametindeki harekâttan Saragossa Müslümanlarına karşı olan ve yüz yıl devam eden harplerin İspanyanın kurtuluşunda çok büyük rolü olmuştur.

Katalonyalılar da Arapları 12 inci asır başlangıçlarında hezimete uğrattılar. Her taraftan hırpalanan Araplar zayıf düştüler ve nihayet Saragossa'yı da teslim etmek mecburiyetinde kaldılar. Bundan sonra orası Aragonların merkezi oldu.

Katalonlar ile Aragon krallığı birleşince (Bu bir sıhriyet dolayisile olmuştur.) Katalon denizcileri sahilde, Aragon askerleri de dahilde Arapları fena sıkıştırdılar, mağlûp etmekte devam ettiler.

Balear adalarının Katalonyanın ticaret ve deniz hâkimiyeti için çok mühim merkezler olduğunu gören Katalonyalılar birçok seneler boğuşarak Majorka ve Minorka adalarını da zaptettiler. Bu galibiyet Valânsiyadaki Müslüman hükûmetinin âkibetini tayin etti. Az sonra Valânsiya da düştü. Valânsiyanın bütün cenup kısımları da istirdat edildi. Böylelikle de Aragon- Katalon istirdat harekâtı nihayet buldu.

Bu muzafferiyetlerden sonra Aragon krallığı artık iyice kuvvetlenmişti. Napoliyi zaptetti, cenubi İtalyaya hâkim oldu. Aragon krallığı artık cenubi Avrupada sözû geçer kuvvetli bir krallık olmuştu.

Kastil ve Aragon birleşince, İspanyol orduları Malagayı ve Almira'yi de aldılar. Birkaç sene sonra Gırnata da düştü ve Gırnatanın sukutiyle İspanyada son Arap hükûmeti de yıkıldı.

İspanyadaki bu rekonkista harpleri tamam sekiz yüz yıl sürmüş ve çok çetin olmuştur. Bu asırlarca boğuşma İspanyanın siyasi, içtimai ve iktisadî bünyesinde çok büyük hususiyetler doğmasına sebebiyet vermiştir.

Araplardan istirdat edilen arazinin birçoğu sergerdelere, derebeylere ve kiliseye kaldı. Hâlen İspanya Cümhuriyetinin tasfiyesile meşgul olduğu derebeyliğin maddî temelleri bilhassa bu sıralarda atılmıştı. Bu muharebeler sırasında bir takım halk kanunları ve âdetleri türemiştir. Merkeziyetin, krallığın zararına Aristokrasi nin nüfuzu çoğalmıştır. Şehirlerin, sık sık halife ordularının hücumlarına maruz kalmaları yüzünden kendi kendilerini müdafaa etmek ıztırarına düşmeleri şehirlere hususî bir inkişaf seyri vermiş ve şehirlerin ehemmiyetini artırmıştır. O kadar ki, daha 14 üncü asırda Avrupada hiçbir temsili müessese yokken İspanyada Kortesler vardı ve şehirlilerin bu korteslerde Aristokratların ve ruhanilerin yanında, onlardan daha çok mümessilleri vardı. İspanyanın Fransa ve İtalya ile de daimî alâkası vardı. Bu yüzden İspanyada kuvvetli ticaret merkezleri doğmuştu. İşte bütün bu hususiyetleri İspanyaya o günkü Avrupadan tamamen başka bir karakter vermiştir.

Kortesler kendilerini İspanyada, krallık içinde en büyük müessese olarak sayıyorlardı. Kastil - Aragon kralları tahta çıkarken Korteslere gelir ve orada memleketin kanunlarına riayet edeceğine dair yemin ederlerdi. Bu korteslerde asilzadeler ve rûhbandan ziyade şehirlilerin hâkim ve nafiz olduğu da gözönünde tutulursa, orta çağ İspanyasının diğer Avrupa memleketlerinden nekadark farklı olduğu görülür.

İspanyada asilzadelerin nüfuzu krallığın hâkimiyetini zayıf düşürecek derecede fazla idi. Onun için Kastil - Aragon krallığı kuvvetlendiği nisbette asilzadegânla mücadele etti.

Kuvvetlenen İspanya hükûmeti artık cihan mikyasında harekâta girişiyordu. İstirdat harpleri biter bitmez, Portekiz gemicileriyle İspanyol gemicileri arasında "Yenidünya" nın yani merkezî ve cenubî Amerikanın keşfi rekabeti başladı. Nihayet 1492 de Kristof Kolomb yenedünyayı keşfetti. İspanya Meksika denizi sahillerine ve Antil adalarına hâkim oldu.

Birinci Şarl 1516 senesinde İspanyanın, Hollandanın bunlarla beraber Ara-

gona tabi olan cenubî İtalyanın, Sicilyanın, Sardunyanın kralı oldu. Birinci Şarl daha o zaman Avrupanın en kuvvetli hükümdarı idi. O 1519 da beşinci Şarl (Şarlken) ismiyle Alman imparatoru oldu. Onun zamanında İspanyol fatihleri Meksikayı, bütün merkezî Amerikayı, Venezüellayı ve cenubî Amerikanın Okyanus sahillerini zaptettiler. Macellan onun devrinde ilk devriâlem seyahatini yaptı. Bu seyahat sırasında İspanyollar Amerikanın cenubundaki Patagonyayı ve büyük Okyanustaki Filipin adalarını keşfettiler. Artık hristiyan İspanyanın en parlak siyasî satvet ve hâkimiyet devri başlamıştı. İspanya en büyük hristiyan devleti olmuştu. İspanya kralları birçok yerlere hâkimdiler. Fakat bu siyasî kudret memleketin maddî yükselişine dayanmıyordu. O, Amerikanın soyuluşuna oradan İspanyaya akan altınlara istinat ediyordu.

Şarlken mutlaküyetin kuvvetlenmesi için halkın hak ve serbestliklerine aris-tokrasinin taşkın imtiyazlarına karşı mücadele etti. İspanyanın o zamanki vaziyeti de cidden Şarlken için çok müsaitti. Eyaletler arasındaki vahdetsizlik ona bu sahada çok yardım ediyordu. Bundan başka Şarl şehirlilerle asilzadeler arasındaki sınıf ziddiyetlerinden her iki tarafı da zayıflatmak ve ezmek için iyi istifade ediyordu. O evvelâ asilzadeleri, Kastli şehirlerindeki halkın hukukunu baltalamak için kullandı. Şarlin şehir hukukuna yaptığı bu hücumları önlemek için, mevcut hukuk ve serbestliklerin ipkası için Kastil şehirlerinde 1520 senesinde bir isyan çıktı. Bir sene sonra bu isyan bastırıldı. Birçok rehberler idam edildiler.

Şehirlilerin hakları nihayet tahdit edildi, Korteslerde şehirlilerin nüfuzları azaltıldı Korteslerin en kuvvetli grubu bu suretle zayii düşürülünce sıra asilzadelere geldi. Asilzadeler o zamana kadar vergi vermezlerdi. Bunda ısrar ettikleri için Şarl onları Korteslerden çıkarıp attı. Bütün bu yapılan şeyler Korteslerin ölümünü icap ettiren birer darbe oldu. Böylelikle Korteslerin toplanması artık mânâsız bir saray teşrifat meselesi derekesine düşürülmüştü.

Korteslerin üçüncü grubu rühbana gelince: Onlar zaten kendi menfaatlerini İspanyanın umumî menfaatinden ayırmışlardı, onlar menfaatlerini artık engizisyonlar vasıtasıyla temin ediyorlardı. Engizisyon kilisenin en kuvvetli silâhı olmuştu.

İspanya, Avrupanın en kuvvetli ve en haşmetli krallığı olduğu nüfuz ve hâkimiyetini bütün dünyaya yaydığı bu sıralarda artık İspanyada hürriyet ve İspanyolların hakları ortadan kalkıyordu. Artık İspanya'nın sukut devri başlamıştı. 1556 yılında Şarl tahtından çekildi, yerine oğlu ikinci Filip geldi. Onun zama-

nında Hollanda inkılâbı patlak verdi. İspanyanın yedi şimal eyaleti İspanyadan ayrılarak müstakil bir cümhuriyet kurdu. 1588 senesinde “nâmağlûp Armada” İngilizlere mağlûp olunca İspanya denizlerdeki hâkimiyetini de kaybetti.

Dâhilî siyasette, 2 inci Filip babasının yolunu tuttu. Babası Kastil şehirlerinin serbestliğini yıkmıştı, o da Aragon serbestliğine saldırdı. Hattâ Aragon serbestliklerini isteyenler için ölm cezasını veren bir de kanun kabul etti.

Filipten sonra gelen krallar zamanında bu sukut ve çöküş çok daha âşikâr bir hız aldı. İspanyol monarşisi artık durmadan yuvarlanıyordu. 1640'ta altmış senedenberi İspanya hâkimiyetinde bulunan Portekiz kendi müstemlekeleriyle beraber İspanyadan ayrıldı. Küçük Antil ve Jamayka adaları İspanyanın elinden çıktı. Merkezî ve cenubî Amerikadaki ve Filipinler'deki İspanyol müstemlekeleri her zaman yabancı korsanların hücumuna uğruyordu. İspanya giriştiği harplerde mütemadiyen mağlûp oluyordu. Neticede İspanya Avrupada Prenelerin dışındaki bütün topraklarını kaybetti.

Okyanusun ötesinden gelen varidat artık hem azalıyor hem de kralın etrafındaki bendeleri tarafından yağmaya uğruyor, suiistimal ediliyordu. Bu adamlar zengin olurken kralın hâzinesi boşalıyordu.

İkinci asırda İspanyaya hicret ederek, muhtelif şehirlerde yerleşen ve o zamana kadar da eski dinlerini muhafaza eden Yahudilere ve Mavrolara (İspanyada Araplara böyle tabir ederler) karşı şiddetli bir tazyik ve tehcir başlamıştı. Munkirler de İspanya'dan çıkarılıyordu. Bu tehcir ve tazyik yalnız dinî taassupla olmuyordu, biraz da krallığın boşalan hâzinesini doldurmak maksadiyle bu gibilerin servetlerini müsadere için yapılıyordu. Fakat bu yıkıcı tedbirler krallığın mâliyesini daha çok sarstılar. Birçok istihsal şubelerinde durgunluk başladı. Meselâ yün ve ipek imalâtında işler azaldı. Birçok şehirler fakirleşiyor ve boşalıyordu. Daha eskiden, İspanyada birçok yün işliyen müesseseler varken 17 inci asrın başlangıcında yünler işlenmez oldu ve yün olarak ihracata başlandı. Kiracı köylüler topraklarından atıldılar ve sahipleri topraklarının mühim bir kısmını otlak olarak kullanmağa başladılar. Hâlâ İspanyaya müstemlekelerinden birçok altın ve gümüş akıyordu. Fakat bu altınlar sadece varlıklıların satınalma kabiliyetini arttırmıyordu. İspanya pazarlarını yerli mahsulden ziyade yabancı emtea dolduruyordu. Buna karşı alınan gümrük himaye tedbirleri ehemmiyetli bir netice veremiyordu. Hudut boylarında ve sahillerde kaçakçılık adam akıllı almış yürümüşü.

İspanya artık iyice takatsiz düşmüştü. Hattâ o kadar ki, XVII inci yüz yılda

Habsburglar İspanyadan çekilince, İspanya kralını bile kendisi seçemiyordu; onun kralını mirasını paylaşmak için kavga eden Avrupa devletleri tayin ediyordu. 1701 - 1714 senelerindeki harpler neticesinde İspanya, İtalyadaki bütün arazisini, flâmanlarla meskûn cenubî Hollandayı (şimdiki Belçika), Balear adalarından Minorkayı kaybetti. Cebelüttarıkin İngilizlere ilhakını tanımak mecburiyetinde kaldı.

Habsburglardan sonra Fransız hanedanından Burbonlar İspanyaya hâkim oldular. 1789 büyük Fransız ihtilâline kadar İspanya, Fransız siyasetinin bir peyki halinde kaldı. Burbonlar da idarenin merkezileştirilmesi için Habsburglar gibi çalıştılar. Bütün bu gayretler sonunda İspanya aristokratları memleket için çok muzir olan imtiyazlarını elden bırakmadan sukut ediyorlardı, şehirler eski kuvvetlerini durmadan kaybediyorlardı. İspanyada idare merkezileştirilememişti. Eyaletler istedikleri gibi harekete da cidden duyurabilecek iktidarda merkezî bir idare yoktu. Hattâ muhtelif eyaletlerin ayrı ayrı paraları, başka başka renklerde bayrakları bile vardı. Her eyalette ayrı ayrı vergi toplanırdı. Artık İspanya, şarkın hasta adamı Osmanlı imparatorluğunun aynı idi. Yarı ölü vaziyette idi. Herkes İspanyanın üzerine çullanıyordu. İspanyanın Amerika ve Filipindeki müstemlekeleri yağma ediliyordu. Napolyon doğrudan doğruya İspanya topraklarına da saldırmıştı. Fakat iki sene devam eden bir muharebeden sonra muvaffakiyetsizlikle geri dönmüştü. 19 uncu yüz yılın ilk 25 senesinde cenubî Amerikadaki inkılâp hareketleri dolayısıyla İspanya Amerikanın her iki kıtasındaki müstemlekelerini kaybetti. 19 uncu asrın sonunda İspanya - Amerika harbi neticesinde İspanya, Amerika sahillerindeki Küba ve Porteriko ve Asyadaki Filipin gibi müstemlekelerini de elden kaçırdı. Nihayet yirminci yüz yıla müflis bir devlet olarak giren İspanya büyük Okyanustaki son müstemlekelerini, Mariyan ve Karolin adalarını da Almanyaya sattı. En sonunda İspanyanın elinde müstemleke olarak bir tek İspanyol Fası kaldı, onu da kaybederdi, fakat İngiliz imparatorluğu Cebelüttarık için çok ehemmiyetli olan bu yerin bilhassa İspanya gibi zayıf bir devlet elinde kalmasını istediği için Fas İspanyollarda kaldı.

16 ıncı yüz yılın ortalarında İspanya azamet ve haşmetin en yüksek tepesine ulaşmıştı. Onun bu baş döndürücü kemalini müthiş bir zeval takip etti. Bu zevalin sebepleri zaten İspanyanın kemaliyle beraber olgunlaşıyor ve ilerliyordu. Müthiş kuvvetlenen mutlakiyet idaresi şehrin inkişafına mâni olmak hususunda her fırsattan istifade ediyordu. Şehirlerin yüzlerce yıllardanberi sahip oldukları

hakları ellerinden alıyordu. Avrupanın diğer taraflarında yer yer ticaret ve el sanayii inkişaf ederken İspanyada bu inkişafı besleyecek membalar kurutuluyordu. Okyanusun ötesinden gelen altınlar memleket içinde daha ziyade hazır yiyciliği yaymıştı. Yahudiler ve Araplar İspanyadan dışarı atılmakla ticaret müthiş surette baltalanmıştı. Arap medeniyetinin son kalan artıkları da tahrip edilmişti.

Her ne kadar, yukarıda da, söylediğimiz gibi monarşi aristokratlarla da mücadele ediyordu. Onların da haklarını tahdit ediyordu. Fakat bütün bunlar mutlakiyet idaresinin hâkimiyetini kurabilmesi için oluyor ve bu hudutların dışına çıkamıyordu. Yani Aristokrasinin, krallığın önünde bir parça eğilmesi kâfi geliyordu. Aristokrasi bütün yediği darbelere rağmen toprak mülkiyeti ve saireden doğan imtiyazlarını olduğu gibi elinde tutuyordu. Bu imtiyazlar ve hukuk bütün memleket ve millet hesabına çok muzirdiler. Bunlar halkın ilerleme kabiliyetlerini baltalıyor ve dolayısıyla memleketin gerilemesine, sükûtuna sebep oluyordu.

Halk mümessilleri Korteslerden çıkarılmakla halkın elindeki haklar gasbedilmiş oluyordu. Hâlbuki halk kuvveti memleketi yükseltecek yegâne kuvvettir. İspanyolların Araplara karşı yaptıkları sekiz yüz yıllık kurtuluş harplerinde tees-süs eden halk âdet ve kanunlarının hırpalanması, halkın yaratıcı kabiliyetlerini körletiyordu. Köyde koyu bir derebeylik hüküm sürüyordu. Bu, köylüyü sıkı bir cendere, bir kıskaç içinde tutuyordu. Köylü kitleleri devamlı bir ezgi altında idi. Şehirlerin hakları mütemadiyen daraltılmakla iktisadî inkişafın önüne set çekiliyor, sanayiîin doğmasına ve ilerlemesine mâni olunuyordu. Zaten İspanya coğrafi karakteri itibarile Avrupadan ziyade Afrikayı hatırlatır. Onun içindir ki, "Afrika Prenelerden başlar." Demişler. İspanyanın coğrafi vaziyeti de onun orta çağ dağınlıklılığını bertaraf etmiye çok mâni olmuştur.

Avrupada yer yer Burjuva demokratik inkılâpları olurken İspanya derin derin uyuyordu. O sıralarda İspanyayı bu karanlıktan kurtaracak sınıflar da henüz doğmamıştı yahut çok zayıftı. Hattâ Napolyon İspanyayı işgal ettiği zaman İspanyol köylüleri hayatlarını feda edercesine vatanlarını müdafaa ettiler. İspanyol milleti bin sene ecnebi müstevlilere karşı yaptığı kurtuluş savaşlarında, ecnebi esareti altında kalmamak için nasıl mücadele etmek lâzımgeldiğini, ecnebi esaretinin ölümden daha beter olduğunu öğrenmişti. Onun için bütün dünyada giriştiği istilâ harplerinin pek çoğunda muzaffer olan Napolyon orduları, İspanyada hiç beklemedikleri ve tahmin edemedikleri bir mukavemetle karşılaştılar. Bu mukavemetin kökü İspanyol halkının kahramanlığında, İspanyolların samimî

vatanseverliğinde idi. İspanyollar asırlarca boğazlaşarak elde ettikleri istiklâllerini ellerinden kaptırmamak için hayatlarını feda etmekten çekinmediler. 1808 senesinde Saragossanın General Lefevre tarafından muhasarası tam 8 ay sürdü. Aragon köylüleri ve işçileri şehirde kapalı kaldılar, açlığa sıkıntıya katlandılar, fakat ecnebi mütecavizlere teslim olmak zilletini nefislerine yediremediler. Fransız generali müteaddit hücum teşebbüslerinde bulundu, şehir surlarının altından tüneller kazıp teker teker evleri berhava etmiye uğraştı fakat Aragonluları yıldıramadı. Sekiz ay sonra general Lefevre Napolyonun emrile muhasarayı terke mecbur oldu.

İspanyol halkı geniş sahalara yayılmış olan bu kurtuluş savaşında ileri bir reberlikten mahrumdu. İspanyayı battığı irtica ve gerilik bataklığından kurtarabilecek ileri sınıflar henüz kâfi derecede kuvvetli değillerdi. Onlar kuvvetli olsaydı ecnebi işgalinden kurtulmak için ayaklanan halkı, tam kurtuluş istikametinde daha ilerilere götürebilirlerdi. Bu, mutlakiyeti devirmek ve memlekette halk hâkimiyetini kurmak için iyi bir fırsat olabilirken bu işi idare edecek sınıflar olmadığı için yarı yolda durdu. Maamafih bu geniş halk hareketleri büsbütün neticesiz kalmış ta değildi. 1812 de ilk kanunu esasî ilân edildi. Bu kanunu esasî filhakika halka bazı haklar verdi, fakat esaslı ıslahat yapmadı, monarşiye ve kiliseye dokunmadı. Vazifesini sonuna kadar yapmadı, köylüye toprak vermedi. Nihayet iki sene sonra bu kanunu esasî de lâğvedildi. Zaten XVIII inci ve XIX inci asırlarda İspanya kadar çok isyan görmüş, hükûmet darbesi görmüş, “inkılâp” geçirmiş memleket yok gibidir. Birçok defalar kilise ve manastırların toprakları ve mülkleri köylüler tarafından müsadere bile edildi. Fakat her defasında irtica onları yeniden geri aldı.

Avrupadaki 1848 inkılâplarının ve 1871 Paris hareketlerinin tesiri altında kalan ve yeni yeni canlanmağa ve kıvıldaмаğa başlayan İspanyol Burjuvazisi yeni bir hamle ile bir daha kalkındı, 1873 te İspanyada birinci Cümhuriyeti kurdu. Cümhuriyet ancak yedi ay yaşayabildi ve yine yıkıldı. Bir cümhuriyet ancak mürteci kuvvetlere karşı mücadele ederek ve halkın demokratik hak ve isteklerine dayanarak tutunabilirdi. Birinci İspanyol Cümhuriyeti bunu yapamadı ve yerini yine Burbonlar hanedanına terkettti.

Kısaca İspanyanın İktisadî vaziyetinden de bahsedelim: İspanya hâkim sınıfları, müstemlekeler ellerinden çıkınca yegâne gelir kaynağı olarak memleket halkını soymağa başladılar. Bu vaziyet İspanyol zenginlerinin memleket içindeki

müstahsil kuvvetlerin inkişafına karşı olan eski hareketlerine bir nihayet verdi. Eskiden İspanyaya bol bol altın akıyordu. İspanyollar oturup ta memleket içinde sanayii inkişaf ettirmekle uğraşacağına muhtaç oldukları eşyayı dışardan getirtiyorlardı. Bu, onlara daha kolay geliyordu. Fakat İspanyaya Amerikadan oluk oluk akan paraların arkası kesilince İspanyol sermayedarları bizzat memleket içindeki müstahsil kuvvetleri ilerletmek ihtiyaç ve zarureti duymıya başladılar.

Cihan harbine kadar İspanyada ecnebi sermaye pek çoktu. İspanyanın hari-cî borçları da muazzam bir yekûna balığ oluyordu. Umumî harpte İspanya bi- taraf kalınca mühim kazançlar temin etmek fırsatını buldu. Ziraat mahsulleri istihsalâtı genişledi. Bununla müvazi olarak memlekette sanayileşme lüzum ve imkânları da başgösterdi. İspanya kapitalistleriyle beraber yan derebeyleri de bu vaziyetten istifade ettiler.

İspanya bir ziraat memleketi sayılır. Fakat ziraat memleketi olarak ta pek geridir. İspanyada toprağın vasatî verimliliği çok aşağıdır. İspanya ziraatinin yarı feodal şekli İspanya sanayiinin inkişafına da engel olmakta idi. Geniş köylü kitle- lerinin satın alma kabiliyetleri çok düşüktü. Malî vaziyeti biraz müsait olan halk zümreleri de ihtiyaçlarını ecnebi mallarıyla gidermeyi tercih ediyorlardı. Bu iki sebep, İspanyada dâhilî pazarı adamakıllı daraltmakta idi.

İspanyada sanayi umumiyetle geridir. Bundan başka istihsal kabiliyeti fazlalığı dolayısıyla istihsal masrafı çok yüksektir. İspanya için harici sanayie karşı rekabet imkânı yoktur. Tatbik edilen sıkı himayecilik memleket içinde fiatları çok yük- seltmekte ve binnetice pazarları daraltmaktadır. Mevcut istihsal kabiliyetinden tamamen istifade edilmiyordu. Bu da masrafın artmasını intaç ediyor. İşte bü- tün bu sebeplerden ötürü İspanya sanayii geridir. İspanyadaki sanayiin geriliği, otomobil, motor, kimya sanayii gibi "yeni" sanayiin umumiyetle İspanya istih- salâtında zayıf bir mevki tutmasıyla de tezahür eder. Maamafih mevcut yeni sa- nayi de daha ziyade ecnebi sermaye elindedir.

Umumî Harpten sonra bütün dünyada kabaran içtimaî ve millî kurtuluş in- kilâplarının tesirinden İspanya da masun kalmamıştı. Harp sonu bünyevî buh- ranlarının da inzimamile İspanyada zaman zaman ve yeryer inkılâpçı kalkınma- lar başgöstermiye başladı. Primo de Rivera'nın diktatörlüğüne, orta çağ zulmünü andıran tazyikine rağmen 1931 senesinde İspanya krallığı yıkıldı ve ikinci defa İspanyol cümhuriyeti kuruldu.

İspanyadaki inkılâbın her safhasında genç İspanyol işçi sınıfı irticaa karşı mü-

cadelede büyük bir rol oynuyordu. İnkılâpçı işçilerin yaptıkları grevler ve nümayişler neticesidir ki, Primo de Rivera diktatörlüğü dikiş tutturamaz olmuş ve saltanat yıkılmıştı. İspanyol inkılâbı gittikçe kökleşmiye başlamıştı. Birçok siyasi parti ve zümrelerin - hattâ bizzat İspanyol sosyalist partisi de bunlara dahildir - halk hareketini önlemek ve frenlemek için sarfettikleri bütün gayretlere rağmen İspanyol inkılâbının halkçı karakteri derinleşiyordu. 1934 senesi teşrinievvelinde Asturya madencilerinin faşizm aleyhine yaptıkları umumî grevleri ve silâhlı mücadeleleri gibi hareketleriyle İspanyol işçileri anti faşist mücadelede çok mühim tarihi bir rol oynamışlardır.

İspanya Burjuva demokratik inkılâbının önünde çok mühim vazifeler duruyordu. Mürteci Kastlar İspanyayı o derece berbat idare etmişlerdi ki, İspanya, Avrupanın en fakir, en geri bir memleketi halinde kaldı. İspanyada yaratıcı ve yaşıyan ne varsa hepsi bu köhne mazinin ağır ve boğucu tesirleri altında idi. Orada yaşama ve yaratma kabiliyeti gösteren her şey İspanyol inkılâbından esaslı hizmetler bekliyordu. Bu memlekette asırlardanberi milyonlarca köylüyü zulüm ve tazyik altında inleten derebeylik münasebetleri artık kaldırılmalıydı, İspanyada toprak meselesi halledilmeliydi; eski köhneleşmiş İktisadî ve İdarî sistemin İspanyol halkı üzerindeki bütün yükleri kaldırılmalı, memleketin inkişafına engel olan pürüzler yok edilmeliydi; asaletin, kilisenin imtiyazları kalkmalı, mürteci Kastların hudutsuz hâkimiyeti ve iktidarı kırılmalıydı.

Halbuki daha o zamanlar İspanyol halk kitleleri bu mühim ve zor işi halledebilecek kadar kuvvetli ve teşkilâtlı değildi, başlarında onları idare ve sevk edebilecek hakiki inkılâpçı bir partileri yoktu, kuvvetli rehberlerden mahrumdu. Onun için 1931 senesinde halk kitleleri isteklerini yerine getirememişler tam muvaffak olamamışlardı.

İspanyadaki sanayi ve ticaret erbabı hiç şüphesiz ki, menfaatleri icabı olarak derebeylik imtiyazlarının daraltılmasına taraftardı, Primo de Rivera diktatörlüğünün ve saltanatın yıkılmasına faal bir şekilde onlar da iştirak ettiler. Sanayi erbabı tabiidir ki, Cümhuriyetten kendi öz inkişafı için daha müsait şartlar bekliyordu. Fakat onlar bu gayeye imtiyazlı feodal ve yarı feodal kastlarla anlaşmak yoluyla varmak istediler ve iki yıldan fazla bir zaman cümhuriyetçi küçük Burjuva partisini ve sosyalist partisini de arkalarından sürüklediler.

Koalisyon hükûmetinin güttüğü bu siyaset tarzı halk kitlelerinin menfaatine uygun değildi. Ve bu siyaset neticesinde geniş kitleler aldandıklarını gördüler.

Koalisyon hükûmetinin umumun menfaatine zıt ve çok yanlış siyaseti yüzünden demokrasi mevzileri zayıf kalmıştı. Pusu kurmuş ve fırsat kollıyan faşizm bundan istifade etti, memleket içinde mevcut bütün mürteci kuvvetleri seferber ederek hücumu geçti.

1933 senesinde sağ partiler seçimde kazandıktan sonra iktidara gelen Gil Robles - Leroux hükûmeti halkın evvelce elde ettiği demokratik hakları kırpmağa başladı. 1934 te halk kitleleri Cümhuriyetin ve demokrasinin müdafaası için yeniden kalkındılar.

İspanyada Faşizm

Cumhuriyetin kurulmasıyla menfaati sarsılan birçok asilzadeler, kral taraftarları, büyük sanayi erbabı cümhuriyeti devirmek için halası faşizmde buluyorlardı.

İspanyada küçük Burjuvazi uzun zaman sallantılı bir yolda yürüdü. Birçok küçük burjuva mümessilleri faşizme karşı açık mücadeleye girişmemek için uzlaşmalara, anlaşmalara tevessül ettiler. Hattâ General Franko ve Goded'in halk cephesinin muzafferiyetini müteakip bir isyan teşebbüsünde bulunmaları üzerine Azana hükûmeti onlara karşı şiddetli tedbirler alacağına onların cümhuriyete sadık kalacaklarına dair verdikleri boş sözlere inanarak onları Balear ve Kanarye adalarına gönderdiler.

Fakat bilâhara faşistlerin, kanunî ve meşru hükûmeti devirmek için kaba ve barbarca saldırışları cümhuriyetçi liderlerin faşizme karşı kat'î ve keskin bir mücadele yoluna girmesine sebep oldu. Bu liderlerdeki eski sallantılar ve tereddütler artık kökünden kayboldu.

Faşizm kanunî İspanyol hükûmetine karşı müsellâh isyana kalkıştığı için sanayi ve ticaret erbabı arasında, kanunu esasî şeraiti dâhilinde kendisile anlaşmaya mütemayil olan unsurları bile kendinden uzaklaştırdı. Faşizm şimdiye kadar görülmemiş bir şekilde bütün parti ve teşkilâtların halk cephesi içinde kendi aleyhine kaynaşmasına sebebiyet verdi. Bu halk cephesi içinde Martinez Barrio¹⁰dan

10 Martinez Barrio İspanya Korteslerinin reisidir. Evvelce Gil Robles'le beraber hükûmet kuran koyu sağlardan Leroux'nun partisine mensuptu. Bu Parti inhilâl edip 1936 seçiminden sonra sahneden çekilince bir grupun başına geçti ve halk cephesine girdi. Halk cephesinin ilk teşekkülü gününden itibaren faal olarak onun mücadelelerine iştirak etti.

komünistlere, Bask milliyetçilerinden Katalonya anarşistlerine kadar her çeşit parti mensubu vardır.

Katalonya, Bask vilâyetleri ve Galisia halkları monarşi zamanında Castille - Kastillerin hegemonisi altında kalmışlar millî muhtariyete sahip olamamışlar, kendi anadillerinde millî kültürlerinin inkişafı imkânlarını bulamamışlardı. Buradaki bütün halk asırlarca millî esaret boyunduruğundan kurtulmak için kastillere karşı mücadele etmişlerdir. Katalonya, Bask vilâyetleri ve Galisia ancak halk cephesi hükûmetinin kuruluşundan sonradır ki, millî muhtariyete sahip olabildiler, kendi millî kültürlerinin kendi anadillerinde inkişafı imkânını bulabildiler.

Bu yerler halkı hiçbir zaman faşizme taraftar olamaz. Çünkü faşizmin galebesile millî istiklâl ve muhtariyetlerinin yeniden yok olacağını pekâlâ bilirler. Nitekim Franko bu millî azlık sahalarından işgal edebildiği yerlerde İspanya cumhuriyet hükûmetinin verdiği bütün muhtariyet ve millî serbestlik haklarını geri almaktadır. Şu halde faşizmin galebesi bu millî azlık hakları için eski millî tazyik rejimine dönüş demektir. Onun içindir ki, Barselona ve diğer Katalonya havalisi faşist isyanını ilk zamanlarda pek çabuk ve muvaffakiyetle bastırmış ve hâlen de muvaffakiyetle karşı koymaktadır. Bunun sebebi ora halkının bütün tabakalarının, hattâ aşağı yukarı faşizme sempati beslemeye mütemayil zümrelerin bile faşizmin mağlûp edilmesi için büyük bir alâka ile mücadele etmesidir.

Millî Bask partisinin de halk cephesindeki vaziyeti ve faşizme karşı faal bir surette mücadelesi ancak bu millî muhtariyet ve serbestlik aşkıyle izah edilebilir. Bu partinin lideri Manuel İrujo'dur. Bu zat Baskların millî kurtuluşu için mütemadiyen mücadele etmiştir ve kendisi büyük sanayi erbabındandır. Faşist isyanının ilk günlerinde Bilbao'da faşist zabıtlere karşı olan harekâtı bizzat idare etti. Onun partisi Biskayanın millî istiklâli için mücadele eden bir katolik partisidir. Bu partinin kadrosunun çok mühim bir kısmını papazlar teşkil eder. Kendi tabiriyle partisinin "serbestlik, siyasi demokrasi ve sosyal adalet rejimi için" yaptığı mücadelesinde bu kadar metanet göstermesi ancak faşizmin bütün Bask'lılar arasında kin ve nefret uyandırmasıyle izah edilebilir.

İspanyol işçi sınıfının ve köylülerinin faşizm aleyhine en keskin mücadeleye canla başla iştirak etmeleri tabiidir. Bunu tafsile bile ihtiyaç yoktur.

İşte İspanyol halkının kahir ekseriyetini; işçi köylü, şehir esnaf ve zanaatkarlarını münevverleri ticaret ve sanayi erbabından bazı grupları içine alan İspanya'daki mücadele bir millî inkılâpçı mücadeledir. Bu mücadele memleket ve halkı

yabancıların esaretinden kurtarmak için yapılan bir mücadeledir. Bir millî kurtuluş mücadelesidir. Bundan başka eskidenberi asilzade Kastlar tarafından tazyik edilen millî azlıklara da kurtuluş getirmesi bakımından da ayrıca millî inkılâpçı bir harekettir.

İspanyadaki inkılâp bütün dünyadaki antifaşist hareketin çok mühim bir parçasını teşkil eder ve en geniş İctimaî zemini olan bir inkılâptır, bir halk inkılâbı bir millî kurtuluş inkılâbıdır. Antifaşist bir inkılâptır.

İspanya'da Millî kurtuluş harbi

İptidada garbî Avrupa devletleri İspanyadaki harp İspanyanın dahili bir işi, bir mücadelesi imiş ve İspanyol halkı ikiye bölünmüş te birbirlerine girmişler gibi göstererek bir "ademi müdahale" siyaseti takip ettiler; İspanyada meşru Cümhuriyet hükûmetini himaye ederlerse yahut hiç değilse Cümhuriyet hükûmetine serbestçe silâh satın almak hakkı verilerse bu bir müdahale olur ve bunun neticesinde büyük bir harp patlar dediler ve ademi müdahale siyasetlerini cihan gözünde haklı göstermeye çalıştılar.

Fakat şimdi artık hiç kimsenin zerre kadar şüphesi kalmamıştır ki, bu iş bir Alman ve İtalyan plânı ile başladı. Franko, Mola ve Sanjurjo " gibi generaller birer aletten başka bir şey değildi. İspanyadaki, isyan hazırlıkları altı ay evvelinden ikmal olunmuştu. Daha 1936 senesinin mart ayında Avrupa gazeteleri, birçok mürteci ve aksi inkılâpçı askerî teşebbüslerin ve kıyamların başına geçmiş olmakla tanınmış İspanyol Generali Sanjurjo'nun Wilhelmstrasse'nin misafiri sıfatiyle Berlinde büyük Kaiserhof otelinde bulunduğunu ve orada yeni İspanyol hükûmetine (yani halk cephesi hükûmetine) karşı bir isyan tertip edecek olan askerî teşkilâtlara yardım temin etmek üzere Alman devlet ricaliyle temaslarda bulunduğunu yazmışlardı.

İspanyol isyanının hazırlanmasında İtalyan faşizmi de mühim bir rol oynamıştır. Valânsiyada meydana çıkarılan bir casus şebekesinden elde edilen vesikalara göre İtalya hükûmeti ricali daha 1934 senesinde İspanyol mürteci monarşistleriyle temas etmiş ve bir kalkınma halinde onlara her türlü yardımda bulunmayı vadeylemişti. Hattâ İspanyaya gidecek kıtaata icap eden emirler verilmiş ve

11 * Bu General isyanı idare etmek için İspanyaya giderken tayyareden düştü ve öldü. Kendisine isyana iştirak nasip olmadı.

tayyareler hazırlanmıştı. Hattâ bazı tayyareler Fas'a kadar gitmiş ve Frankonun emrine geçmişti.

İspanya işinde üçüncü Rayh Bismarkın eski rüyasının hakikat olmasına çalışıyor. Bismark rüyasını, "İspanyol kuduz böceğiyle Fransayı arkadan sokmak" sözleriyle hülâsa ediyordu. Almanlar eskiden beri İspanyayı kendilerine mal etmek isterlerdi. Umumî Harpte de bunu yapmak istediler. Madrid Hariciye Nezareti arşivlerinden çıkarılan vesikalara nazaran hem Madridde İspanyol Hariciye Nazırı Marquis de Léma ile Alman sefiri ve hem de Berlin devlet adamlarıyla İspanyol elçisi arasında karşılıklı birkaç konuşma olmuştur. Bu konuşmalarda Almanya, İspanyolları itilâf devletleri aleyhine harbe teşvik etmiştir. Bu işe mükâfat olarak Almanlar İspanyollara Cebelüttarıki ve Portekizi vâdediyorlardı. Bu, Fransayı arkadan vurmak için yapılıyordu. Şimdi de Mein Kampf'de ifade edilen "Fransayı tecrit ve mahvetmek" prensipi bunun aynından başka bir şey olmayıp hiç te yeni bir şey değildir.

Alman faşistleri İspanyayı istilâ işini hazırlamak için İspanyada mühim casusluk ve hazırlık faaliyetlerine giriştiler. Gil Robles mürteci hükûmetinin Almanlara verdiği serbestlikten istifade ederek İspanyada düzünelerce Landes - Gruppe'ler¹² kurdular. İspanyol zabitlerinin arasındaki ajanlarının sayısını artırdılar. Ordu generalleri ile temaslarını sıklaştırdılar. Askerî teşkilâtları öğrendiler. Berlin Erkânı harbiyei umumiyesi İspanyol Fası, Balear adaları ve Cebelüttarık gibi strateji bakımından çok büyük ehemmiyeti haiz olan yerlerdeki bütün askerî harekâtın günü gününe malûmat alıyordu. Almanlar İspanyada yaptıkları faaliyet için hem oradaki sefarethane ve konsolosluk gibi resmî müesseselerini kullanıyorlardı, hem de genç İspanyol Cümhuriyetini boğmak için ne pahasına olursa olsun anlaşılmak kastiyle Almanlara yanaşan İspanyol mürtecilerinden istifade ediyorlardı. İspanyol mürtecileri ile olan rabita pek sıkı idi. Meselâ Gil Robles harbiye nazırı ve hakikatte hükûmetin reisi olduğu halde bizzat Nuremberg'teki faşist kongresine iştirak etmişti.

Alman ve İtalyan faşizmi bütün bu hazırlıkları yaptıktan sonradır ki, filyata geçmişti. Almanların İspanyadan istedikleri şey hem oranın servetinden, zengin madenlerinden ve ham maddelerinden istifade etmek hem de ileride, hazırladığı

12 Landes Gruppe'ler faşist partisinin ecnebi memleketlerdeki teşkilâtlarıdır. Mensupları casusluk ve faşist propagandası gibi işlerle iştigal ederler.

harpte stratejik büyük ehemmiyeti olan ve İspanyaya ait bulunan noktaları eline geçirmektedir.

Alman faşizmi Fransıyı bir çember altına almak, üç cepheden sıkıştırmak istiyor.

İtalyan faşizmi de eski Roma İmparatorluğunun İspanya hakkında beslediği tamahkâr hisleri beslemektedir. Eskiden Akdenize hâkim olabilmek için Romalılar, İspanyayı istilâ maksadile Kartacalılarla yıllarca muharebe etmişlerdi. Şimdi de İtalya, Almanya ile beraber Balear adalarını işgal etmek ve Akdenizin batısında hâkimiyetlerini emniyet altına almak istiyor. Onlar Cebelüttarıka karşı İspanyol Fasını ellerinde bulundurmamak istiyorlar.

Tabiidir ki, Kanarya adalarına, İspanya Fasına ve İspanyanın cenup sahillerine sahip olan bir Almanya Cebelüttarık için çok mühim bir tehlike teşkil eder ve daima Cebelüttarıkı kuvvetli bir tehdit altında bulundurabilir. İngiliz matbuatı bile daha şimdiden, Cebelüttarıkın artık eski ehemmiyeti kalmadığını açıkça söylüyorlar. Almanların yukarıda ismi geçen yerlere yerleştireceği uzun menzilli toplar Cebelüttarıkı mükemmelen dövebilirler. İngilizler de bunu iyi bildikleri için cenubî Portekizde Faro limanında yeni bir deniz üssü yapmak istiyorlar.

Balearların İtalyanların eline geçmesi de tabii Fransanın şimal Afrika'sındaki müstemlekeleriyle olan temas ve rabitasında engel olacaktır.

İspanya isyanının başladığından beri geçen iki buçuk sene zarfındaki bütün hâdisat Alman ve İtalyan faşizminin İspanyadan neler istediğini gayet açık bir şekilde göstermiştir. Londraya bir zamanlar Baskılardan müteşekkil bir murahhas heyeti gitmişti. Bu heyetin Londra hükûmetine verdiği vesikalara göre Almanlar, Fransanın Prene hudutlarında şimdiki haliyle faydasız ve fakat sırf ilerideki askerî harekâtı gözönünde tutarak 18 tane tayyare meydanı yapmışlardır. Bu tayyare meydanlarının ne Katalonya cephesiyle ne de merkezî İspanya cephesiyle hiçbir ilişkisi yoktur, onlardan çok uzaktırlar. Bu meydanları yapmaktan maksat Fransaya karşı yapılacak hava taarruzuna hazırlanmaktadır. Nitekim tecrübe uçuşları, bile yapılmış Fransanın hudut mıntakalarındaki şehirleri bombardıman bile edilmişti. Tayyare meydanlarından başka birçok top yerleri de hazırlanmıştır. Bugünkü vaziyette Pampelun, Lasarte ve Vitoria'daki Alman bombardıman tayyareleri, Fransız avcı tayyarelerinin yetişemeyecekleri kadar kısa bir zamanda Bayonne'i bombardıman edebilirler ve oradaki harp sanayiini tahrip edebilirler. İcabı halinde, Alman topçuları İrun civarında Erlais tepesinden Fransız topraklarını kolayca

dövmek imkânlarına maliktirler.

Diğer taraftan Almanlar, yine Fransaya karşı bir hazırlık olmak üzere hem deniz üslerini genişletiyorlar hem de yenilerini yapıyorlar. Zaten İspanyanın şimalindeki limanlar artık Alman asker ve levazım nakliyatı için açıktan açığa kullanılıyor. Alman zabıt ve askerleri kendi resmî üniformalarıyla İspanya-Fransa hudutlarında serbestçe dolaşmaktadırlar.

Frankonun Prenelerin şarkındaki küçük Andorre Cümhuriyetine fazla ehemmiyet vermesi de yalnız Barselonun elektrik santralının orada bulunması yüzünden değildir. Bu cümhuriyet Fransız hududundadır. Ve Fransayı mükemmelen ve kuvvetle tehdit edebilecek vaziyettedir.

İspanyol âsilerinin gazeteleri, Franko muzaffer olursa Fransanın Afrikanın şimalindeki müstemlekeleriyle irtibatının kesileceğini açıktan açığa söylüyorlar. İspanyol Fası, Fez-Casablanca demiryolunu tehdit altında tutar. Hâlbuki bir harp halinde Fransa bu yoldan istifade ederek Tunus ve cezayirdeki ordularını Casablanca'ya ve oradan da Fransaya sevk etmek istiyecektir.

İşte Alman ve İtalyan faşizmlerinin ne maksatla İspanya isyanını hazırladıklarını ve fitillediklerini gösterecek birkaç sebep ve hâdise.

Alman ve İtalyan faşistleri İspanyadaki bu isyanın tertibine kalkışırken bu işin de 1922 de İtalyada ve 1933 te Almanya da olduğu gibi çabukça muvaffak olacağını zannetmişlerdi. Hâlbuki 1936 İspanyol halkı, faşizmin iktidarı ele almasından evvelki İtalyan ve Alman halkına hiç benzemiyordu. İspanyol halkı artık beynelmilel faşizme karşı mücadeleden tecrübe almış ve demokratik inkılâbın ilk safhasını tahakkuk ettirdikten sonra faşizme karşı mücadele için birleşmiş, halk cephesini kurmuş bulunuyordu. Halk Milis kıtalarının kahramanca mukavemetleriyle Madrid, Barselon ve Valânsiyada isyan çabucak bastırılıvermişti. Bunun üzerine bu işin yalnız Lejyon etranjer¹³ ve Faslılarla yapılamıyacağını görünce Alman ve İtalyan faşistleri maskelerini attılar. Ve hürriyet ve istiklâl için, yaşamak için, ölmek için mücadele eden kahraman ve medenî bir millete karşı modern insanlık tarihinin şimdiye kadar kaydetmediği barbarca bir müdahaleye, bir istilâya başladılar.

İspanyadaki faşist ordusunda ve Frankonun işgali altında bulunan yerlerdeki

13 * Legion etrangère maaşlı ecnebilere müteşekkil askeri kıtalardır. Bunların mensuplarının çoğu beynelmiler serseriler, hırsızlar canilerdir.

vaziyet Alman ve İtalyanların İspanyada hakikaten birer müstevlî birer fatih gibi hareket ettiklerini gösterir. Onlar İspanyada girdikleri yerlerin efendisidir. Hattâ bu ecnebi müstevlîlerin bu hareketleri tahammül edilmez bir hal aldığı ve millî gururu hiçe sayacak kadar saygısızlaştığı için asiler karargâhında birçok zabitler arasında memnuniyetsizlikler doğmuştur. Bu yüzden birçok İspanyol zabitleri kurşuna bile dizilmişlerdir.

Artık bugün İspanyadaki savaşın bir kardeş doğuşu olmadığı, bir ideoloji kavgası olmadığı, demokrasi ile faşizm arasında bir mücadele olmadığı tamamiye meydana çıkmış bulunuyor. İki buçuk senelik hâdisat bunu âşikâr olarak meydana vurmuştur.

Gazetelerin verdiği noksan malûmata göre harbin ilk iki senesi zarfında âsilere 120 bin İtalyan ve 35 bin Alman askeri yardımcı gönderildi. Franko ordusu Alman ve İtalyanlar tarafından en modern silâhlarla tepeden tırnağa kadar teçhiz edildi. Onlara takriben iki bin tayyare, iki bin top ve 400 tank verildi. Franko'nun harp levazımı tamamen Almanya ve İtalyadan temin edilmektedir. Ordunun bütün mevcudu da 600 - 700 bin olduğuna göre, dörtte biri ecnebi demektir. Şu halde faşist ordusunun temelini hem teknik hem de asker bakımından Alman ve İtalyan kıtaları teşkil etmektedir.

Almanların ve İtalyanların İspanya seferi için sarfettikleri paralar da çok mühim bir yekûna balığ olmaktadır. O kadar ki, bu sarfiyat zaten bozuk olan bu devlet mâliyelerini büsbütün sarsmaktadır. Meselâ bu harp yalnız İtalyanlara (10) milyar lirete patlamıştır.

Bütün bu şimdiye kadar söylediklerimizden İspanyadaki muharip tarafların kimler olduğu açıkça meydana çıkıyor. Vaziyet böyle iken Londradaki ademi müdahale komitesi İspanyada ecnebiler var mı yok mu diye safsata ile vakit geçirmekle meşgul. Gönüllülerin İspanyadan çıkarılması işleriyle uğraşüyor; Cumhuriyetçiler tarafındaki gönüllülerle Frankoya yardım için gelen muntazam askeri kıtaları bir tutuyor; demokrasi için İspanyolların istiklâli için dünyanın her tarafından kalkıp gelen hakikî gönüllülerle İspanyayı istilâya gelen, İspanyolları esir etmiye gelen ecnebi askerî müfrezelerini aynı kazana atıyor.

Halbuki, İspanyada muntazam ecnebî askeri var mıdır, yok mudur diye düşünmiye bile hacet yok. Çünkü Mussolini, İtalyanın İspanyada açıktan açığa harbettğini söylüyor o bu cesareti kendinde görüyor. İspanyada harp sahasında bulunan İtalyan generallerle telgrafla muhabere ediyor. Meselâ 1937 senesi

martında İspanyadaki İtalyan orduları kumandanı general Mancini ile telgraflar verişmişti. Hattâ o daha ilerilere giderek İspanyada harbetmekle hususî bir gurur duyduğunu bile ilân etti. Bizzat İtalyan milleti ise, insanlık ve medeniyet nâmına bu işten muhakkak ki, hicap duymaktadır.

Popolod'İtalia gazetesi Habeşistandan dönen askerlerin İspanyaya gittiklerini açıktan açığa yazdı. İtalyan matbuatı İspanyada harpte ölen zabitlerin isim listesini bile neşretti. İtalyan gazeteleri resmî İtalyan kaynaklarının verdiği malûmata istinaden harbin başladığındanberi İtalyada 120 İtalyan tayyarecisinin öldüğünü, 21 tayyarecinin esir düştüğünü ve dokuzunun da kaybolduğunu yazdılar. Askerî gazete ve mecmualarda İtalyan generalleri İspanyadaki harp meselelerini kendi zaferlerini tetkik yollu tenkit ediyorlar. Bu yazılar da, onların Frankonun yanında hiç te birer müşavir ve yardımcı gibi bulunmadıklarını gösterir. Alman faşistleri de artık İspanyaya müdahale işini saklamaz oldular. Garp demokrasilerinin takip ettiği "ademi müdahale" siyasetinden ve mütecaviz devletlerin ataklıklarına, saldırılarına karşı mukavemet göstermemek, emrivâkileri kabul etmek, hattâ mütecaviz devletlerin tecavüzlerini dolayısıyla kolaylaştırmak ve hazırlamak politikasından cüret alan bu mütecaviz devletlere artık istilâ ve tecavüzlerini gizlemek için ciddî hiç bir sebep kalmıyor ki!. Tabii İspanyada neler yaptıklarını ne için yaptıklarını açıkça söylerler.

İki buçuk senedenberi Alman ve İtalyan tayyareleri İspanyaya ölüm saçıyor. Orada on binlerce kadın ve mâsum çocuk öldürüldü. Mütecavizler eskidenberi topyekûn harp prensipini güdüyorlar. Bu prensip Habeşistanda ve Çinde olduğu gibi İspanyada da tatbik ediliyor. Topyekûn harp, cephe gerisindeki halkı yıldırmak, halkın mâneviyatını kırmak, ordunun mücadelecî ahlâk ve metanetini bozmak gibi maksatlarla cephelerden uzak yerlerde şehirleri sivil halkı bombardıman etmek, kitlevî mikyasta insan öldürmek demektir. Katalonya gazetelerinden El Diluvio faşistlerin ve ecnebi müstevlilerin sivil halkı nasıl barbarca öldürdüklerini gösteren rakamlar neşretti. Bu gazeteye göre İtalyan müstevlileri tarafından işgal edilen Majorka adasında Palma'da 5000 Rio Tintok maden mintakasında 7000, Navarra'da 14000, Badage'de 13000, Seville'de 25000 kişi, Galisia'da da 50 bin kişi öldürüldü. Öldürülenler içinde 417 doktor, 640 muallim, 182 de hukukçu vardır. Tabii bu rakamlar hem harbin ilk iki senesine aittir. Hem de muhakkak ki, hakikatten daha noksandır, çünkü böyle şeylerin tesbiti çok güç bir iştir. Limanlara gemiler tarafından atılan mermilerin şehirlere tayyarelerin döktüğü

bombaların haddi hesabı yoktur. Bu bombalar düştükleri yerlerde taş taş üstünde bırakmıyorlar. Şimdiye kadar Madridin üçte biri tahrip edilmiştir. Alicante'nin vaziyeti de ondan farklı değildir. Valânsiya limanı tahrip edilmiş gemilerin enkazile dolmuş ve yarı muattal bir halde bulunuyor. İspanyanın şark sahilinde irili ufaklı bombardıman edilmemiş tek bir liman kalmamıştır. Taymis gazetesinin verdiği malûmata göre şimdiye kadar yalnız Katalonyaya 16138 bomba ve 450 obüs atılmıştır. Ve bunlar şehirlerde 4018 kişiyi öldürmüş ve 6174 kişiyi de yaralamıştır. Maamafih bizce ölü ve yaralıların sayısı çok daha fazla olması lâzımgelir. Zira atılan bombalarla ölenlerin ve yaralananların sayısı arasında müthiş bir nisbetsizlik vardır.

Beynelmilel harp ve hukuk kaidelerine hiç te uymaz bir şekilde yüz binlerce sivil halk bombalanırken, sivil halkın bombardıman edilmesine mâni olmak için garp devletleri aylarca müzakereler yapıyorlar. Müşahitler komitesi teşkili ve saire gibi teşebbüslere başvuruyorlar, bomba atan tayyarenin cins ve nev'ini tesbit etmek gayretine düşüyorlar. Ve bittabi hiçbir fayda getirir ciddî tedbirler alamıyorlar.

İspanyada hiçbir kültür müessesesi, hiçbir medeniyet eseri kalmadı ki, son asır barbarlığının, faşizmin yıkıcı tesirinden masun kalabilsin!

Halk cephesi

İspanya halkı hürriyet ve refaha erişmek için köhne mazinin bütün artıkları-na karşı mücadele ediyordu. O, kendisini zulmetten kurtarıp aydınlığa kavuşmak için orta çağ sisteminin bütün ağırlıklarını taşıyan eski derebeylik rejimini yıkmak istiyordu. O, asırlarca müddet geniş mânasile milyonlarca köylüyü bir esir gibi çalıştıran Kazıkların¹⁴ zulüm ve tazyikine nihayet vermek istiyor ve derebeylik imtiyazlarına bir nihayet vererek milyonlarca topraksız köylüyü, özü için çalışmak ve özü için yaşamak saadetine ulaştırmak istiyordu. O, bütün maddî ve manevî İspanya üzerinde zehirli bir yılan gibi çöreklenmiş kilisenin hâkimiyetine karşı, küflenmiş taassuba karşı samimî bir kurtuluş iştihakile mücadele ediyordu.

İspanyol halkı, bizzat kendi hayat şartlarının icap ettirdiği bu yoldan yürürken İspanyanın bütün mürteci kuvvetlerinin başına geçmiş olan faşizm karşısına dikildi.

14 * Büyük arazi sahibi derebeyleri.

İspanyol halkı bütün cihanın tecrübelerinden istifade ederek faşizmin eskiye dönüş olduğunu biliyordu. 20 inci asırda Torquemada ve Arbueslerin¹⁵ yeniden dirilmesi demek olduğunu biliyordu, bunun halk için ızdıraplı ve ağır bir esaret zinciri olduğunun farkında idi. Onun için faşizme ve irticaa karşı mücadelede birleşmek hususunda İspanyol halkı çok gecikmedi. Oradaki halk kitleleri mazide teşkilâtsizlik ve dağınıklık yüzünden çok zarar gördükleri için teşkilâtlanmayı ihmal etmediler. 1935 te iki büyük işçi birlikleri teşkilâtı arasında birleşmek için müzakereler başladı. Aynı senede iki işçi partisi arasında müşterek faaliyeti temin için irtibat komiteleri kuruldu. 1936 senesi ikincikânunununda sol cümhuriyetçiler, Azana'nın partisi, Katalonya solları (Esquerra), cümhuriyetçiler birliği (Martinez. Barrio'nun partisi), umum işçi ittiadı (U.G.T. = Union General de Trabajadero), sosyalist partisi, kommünist partisi ve diğer teşkilâtları içine alan halk cephesi kuruldu. Faşizme karşı müşterek bir mücadele cephesi artık kurulmuş bulunuyordu. 1936 senesi nisanında kommünist ve sosyalist gençlik teşkilâtları bir tek teşkilât halinde birleşti. Birleşmek seyri iyice derinleşiyor ve genişliyordu. Aynı senenin temmuzunda Katalonyadaki dört tane işçi partisi birleşti ve Katalonya birleşik sosyalist partisi meydana geldi. Memleket içindeki bütün gençlik teşkilâtlarını içine alan "Millî Gençlik Birliği" teessüs etti. 1938 Martın'da da umum işçi ittiadı (U.G.T.) ve anarşistler ve anarho sendikalistlerin idaresi altında bulunan millî iş konfederasyonu (C.N.T. = Confederation National de Trabajo) faaliyetlerini birleştirdiler. Hattâ bunlardan C.N.T. o zamana kadar, anarşistler siyasi faaliyete karışmazlar diyerek halk cephesine iştiraki bile kabul etmiyordu. Yapılan müzakereler neticesinde bu iki teşkilât hem halk cephesine hem de hükûmete iştirak ettiler. O sırada Negrin hükûmeti yeniden teşekkül etti ve bu iki teşkilât nâmına iki kişi kabinede âza oldular.

Bu iki meslek birliği teşkilâtile (ki ikisinin birden üç milyona yakın âzaları vardır.) beraber İspanya anarşist federasyonu (F.A.İ. = Federation Anarchiste Iberique) te halk cephesine girdi.

İspanyol işçilerinin böyle kısa bir zamanda birleşmesi isyana ve müstevililere karşı mücadelede bütün milletin birleşmesi için ciddi ve kuvvetli bir temel hazırlamış oldu. Faşizmin zaferi halinde İspanyanın esareti tehlikesi bu birleşme seyri-

15 ** XIV ve XV inci asırlarda binlerce insana vahşiyane işkence yapmakla meşhur engizitörlerden.

ni kuvvetlendirdi ve hızlandırdı. Bütün İspanyol halkı faşizme ve ecnebî istilâsına karşı mücadelede birleşti. Faşist ve müstevli tayyareleri şehirleri bombardıman ettikçe, müstevlilerin müdahaleleri arttıkça İspanyol halkının mücadele kabiliyeti keskinleşiyor, mücadele safları sıkışıyor.

İspanyol halkı bugün yaptığı mücadelede nasıl birleşmesin ki, bu mücadele onun için hayat ve memat mücadelesidir. Hükûmet reisi Negrin'in 18 Haziran 38 de söylediği bir nutukta dediği gibi bu mücadele yalnız İspanyanın istiklâli için yapılan bir mücadele değil, onunla birlikte İspanyanın bir millet olarak varlığını muhafaza edebilmesi için olan bir savaştır. Bu savaşta İspanyol halkı her türlü fedakârlığa her türlü ızdıraba katlanmaktadır. Negrin'in "mukavemet etmek muzaffer olmaktır" sözü İspanyada Cümhuriyet hükûmetinin ve halkın ana şiarı olmuştur.

İspanya Alman ve İtalyanların müstemlekesi olmak istemiyor ve olmayacaktır da. Çünkü İspanyollar istiklâlleri için nasıl uğraştıklarını asırlarca savaşıklarını tarihleriyle isbat etmişlerdir.

İspanyollar ölmek için mücadele ediyorlar. Her yüksek ve medenî millet gibi İspanyollar da esir yaşamaktan ise hür ölmeyi tercih ediyorlar, esareti ölümle bir tutuyorlar. Negrinin dediği gibi İspanya bugün iki buçuk senedenberi "İspanyanın İspanyalılara ait olması için" dövüşüyor. İspanyolların istiklâl ve hürriyetlerini, vatanlarını ve medeniyetlerini müdafaa etmek için yaptıkları mücadelede gösterdikleri kahramanlık ve ruh asaleti, ancak istiklâl ateşile yanan, istiklâl ve hürriyetin kıymetini takdir eden, istiklâl ve hürriyetin yüksek zevkine varacak kadar olgunlaşan bir millette bulunabilir. İspanyollar bugün çok sevdikleri güzel vatanlarının ovasını, dağını, taşını her bir parçasını ayrı ayrı karış karış müdafaa ediyorlar. İspanyollar senelerdenberi Madridi müdafaa ettiler, düşmana vermediler ve vermiyecekler. Madrid, bütün İspanyol halkının derin bir imanla söylediği gibi hakikaten faşizmin mezarı olacak. Yılmaz İspanyollar için bu şiar sarsılmaz ve şaşmaz bir teminat desteği oldu. Zaten bu şiar yalnız Madrid ve Madridliler için değil bütün İspanyollar için, bütün İspanya vatanseverleri için kuvvetli ve çekici bir şiar oldu, Her tarafta kuvvetli akisler buldu. Hattâ o kadar ki, Madrid faşizmin mezarı olacaktır şiarı atıldığı zaman Cümhuriyet ordusunun meşhur kumandanlarından Campesino, Katalonya'lılara hitaben yazdığı bir açık mektupta, "Madrid gibi Katalonya da faşizmin mezarı olacaktır." dedi. İspanyollar hakikaten hükûmet şefi Negrin'in dediği gibi "içinde bir İspanyol kalbinin çarptı-

ğı bir tek göğüs bile kalsa” memleketlerinin istiklâlleri için mücadeleye devam edeceklerdir.

Bütün bu mücadelesinde İspanya halkı öz menfaat ve isteklerini temsil eden Cümhuriyet hükûmetinin etrafında toplanmıştır ve her geçen gün milleti hükûmetine karşı daha çok yakınlaştırıyor. Bugünkü Cümhuriyet hükûmetinin terkihi geniştir, orada bütün siyasî parti ve teşkilâtlar temsil edilmektedir. Bu vaziyet cümhuriyet hükûmetinin halk kitleleriyle daha sıkı ve etraflı rabitalar temin etmesine imkân vermektedir. Bu da halkı teşkilâtlandırmak için, onur mücadele kabiliyetlerini artırmak ve alevlendirmek için zarurî bir şeydir.

İspanyada halk kitleleri hükûmetlerine karşı haklı olarak çok yüksek bir itimat beslemektedirler. Hükûmetin 100 bin gönüllü için yaptığı davet memleketin her tarafında hararetle akisler buldu. Sendikalar gönüllü toplamak hususunda âdeta biribirleriyle yarışa çıktılar. U.G.T. ve C.N.T bu 100 bin “hürriyet gönüllüsünü” toplamayı taahhüt ettiler ve istihkâmlarda, tahkimatta kullanılmak üzere 40 bin işçi seferber ettiler. U.G.T. Katalonya komitesi, âzalarının içinde, bütün 1926 - 1928 kura sınıflarını askere yazılmışıya davet etti.

Sendikaların idarecileri de gönüllü yazıldılar. Meselâ Barselonadaki kimya işçileri sendikasının gönüllü listesi reisin, veznedarın ve üç idare heyeti âzasının isimleriyle başlıyor.

Barselonadaki bina işçileri sendikası kendi işlerini günde dokuz saate çıkardı ve 45 yaşından aşağı işçi tutmamağa karar verdi.

Nakliyat işçileri, Transport işlerinin askerileştirilmesini ve âzalarından 45 ten aşağı olanların askere alınmasını hükûmetten rica ettiler. Gıda sanayii işçileri haftada 60 saat çalışmak kararı verdiler ve 1926-28 sınıflı âzalarının 24 saat zarfında seferber edilmesine karar verdiler.

Sosyalist birleşik gençliği 10 biner gönüllülük iki fırka teşkili şiarını attı. Birinci fırkanın 10 bin kişisi ilk beş günde toplandı.

Köylüler de gönüllü yazılmakta işçilerden aşağı kalmıyor, bütün köylerden akın akın köylü gönüllüleri geliyordu. Kadınlar cephe gerisindeki işlerde çalışıyorlar genç kızlar da sıhhiye bölükleri teşkil etmek suretile vatanî vazifelerini yapmakta diğer hemşerilerinden geri kalmıyorlar.

Hastalar ve yaralılarından binlercesi daha yaraları kapanmadan, hastalıkları geçmeden hastahaneden taburcu edilerek cepheye gönderilmelerini istiyorlar.

Faşizme ve ecnebi istilâsına karşı sonuna kadar harp etmiye kat’î karar ver-

miş olan kahraman İspanyol milletin ihtiyar ve çocukları da gönüllü yazılmakta genç ve orta yaşlılarla bir olmağa gayret ediyorlar. Eli bastonlu ihtiyarlar bile ahzı asker şubelerine giderek ellerinin henüz silâh tutacak kadar kuvvetli olduğunu iddia ediyorlar ve gönüllü yazılmak istiyorlar. 11 - 12 yaşındaki küçük mektep çocukları bile gönüllü yazılmak için müracaat ediyorlar. Hattâ 8 yaşında bir çocuk bile bir gün askerlik şubesine geliyor. Ona:

Sen daha küçüksün, senin yerin cephe değildir diyorlar, o da cevaben:

Amma ben de ötekiler gibi faşizmle dövüşmek istiyorum, diyor.

Eve göndermek istedikleri zaman bu küçük vatansever ağılıyarak oradan ayrılıyor. İstiklâl ve hürriyeti için, hayatı için çarpışan böyle bir millet hakikaten muzafferiyete lâyık bir millettir. İspanyol milleti bu büyük savaşında çok çetin zorluklarla, ağır fedakârlıklarla ilerliyor fakat hiçbir gün cümhuriyet İspanyasında bozguncu hava esmiyor. O kadar ki, hükûmet reisi Negrin'in mücahitlere hitaben söylediği aşağıdaki sözü cephelerde ve cephe gerisindeki ruhî hâleti gayet iyi ifade eder:

"Cümhuriyetin size verdiği vazifeden sizi ancak ölüm ayırabilir!" Hakikaten de öyle oluyor. Meselâ aylarca hiç cephanesiz ve büyük mahrumiyetler içinde çarpıştıktan sonra yeniden cephe kurmak için geriliyen ve İspanyaya geri dönüp te yine İstiklâl ve hürriyet savaşında yer almak isteyen 43 üncü fırka Fransaya gitmişti Orada bu askerler arasında Cümhuriyet tarafına mı, Franko tarafına mı gitmek istiyorlar diye bir anket yapıldı. Reylerin toplanması neticesinde yorulmak ve yılmak bilmez İspanyol askerleri metanetlerini ve Cümhuriyet hükûmetine bağlılık ve sadakatlerini bildirmişlerdi.

İşte bütün bu söylediklerimiz İspanyol halkının vatanseverlik hislerinin Cümhuriyet hükûmetine karşı sadakat ve samimiyetle itimat şeklinde granitleştiğini gösteriyor.

İspanyol halkı, halk cephesi hükûmetine ne için itimat etmesin ki, o hükûmet daha ilk gününden itibaren ne yaptıysa halkın ve memleketin menfaatine yaptı.

Şimdi biraz da halk cephesi hükûmetinin; İspanyada neler yaptığına bir göz gezdirelim.

İsyan başladığı zaman İspanya Cümhuriyeti tamamen silâhsızdı. İspanyol halkı umumî harbe girmemişti, modern harplerin tecrübelerinden mahrumdu, modern silâhları kullanmasını bilmiyordu. İspanyadaki müsellâh kuvvetlerin çok mühim birçoğu ve zabitlerin hemen hemen hepsi âsilerin tarafına geçmişler-

di. Büyük merkez ve şehirler ancak işçilerin silâhlanmas ile âsilerden kurtarılabildi. Bütün demokratik halk teşekküllerine dayanan, her çeşit halk tabakasını içine alan halk milisleri muntazam cümhuriyet ordusunun, ilk müveleri oldu. Bugünkü yarım milyonu mütevaciz olan cümhuriyet ordusu böylece yokluk içinde harp ederek ve çok ağır bir harbin ağır şartları altında meydana geldi. İşte bu genç ve tecrübesiz ordu iki buçuk senedenberi tepeden tırnağa kadar modern silâhlarla silâhlanmış bulunan faşist ordularına karşı kahramanca yılmadan korkmadan mukavemet ediyor. Madrid bilfiil harp içinde yapılan hazırlıklar ve müdafaa tertibatıyla şimdiye kadar bitmez tükenmez hücumlara şiddetle ve muvaffakiyetle mukavemet ediyor.

İspanyol halkının yaratıcı kabiliyeti kendisine yeni yeni kumandanlar da yetiştirmektedir. Bu sayede yeni doğan orduya muntazam ve iyi bir kumanda heyeti temin edildi. Daha dün köylü veya işçi olan halk çocuklarından bugün Cümhuriyet ordusunun en yüksek kumanda makamlarını salâhiyet ve muvaffakiyetle işgal eden halk kahramanları doğdu. Bunlar arasında Modesto, Ortego, Campesini gibileri zikredilebilir.

Harp zamanında kurulan cümhuriyet ordusunun mücadele kabiliyeti de çok yüksektir. Cümhuriyetçiler şuurlu bir şekilde vatanlarını müdafaa ettikleri için çok büyük yararlıklar göstermekte, büyük askeri muvaffakiyetler kazanmaktadır.

Meselâ 1936 İkinci teşrininde âsiler Madrit üzerine 70 bin asker, 70 top, 40 tank ve elli kadar tayyare teksif ettiler; cümhuriyetçiler ise iyi talim görmemiş 40 - 50 bin kişi ile onlara mukabele etmek mecburiyetinde kaldılar. Harp levazımı itibariyle de cümhuriyetçiler zayıftı. O hale rağmen Madrit düşmedi.

1937 Şubatında Jarama zaferi de cümhuriyet ordusu için cidden takdire değer bir muvaffakiyettir. Üç hafta devam eden buradaki harekât neticesinde 40 bin âsi askerine karşı cümhuriyetçiler 10 - 12 bin kişi ile karşı geldiler. Yardımcı kıtalar da yetişince düşmanın taarruzunu durdurdular ve faşistlere 15 bin zayıat verdirdiler. Bu harpte mesele, Madrit'le Valânsiya'nın irtibatını kesmek meselesi idi.

Faşistlerin 1937 Martında muntazam ve iyi silâhlanmış İtalyan kıtalarının da iştirakile yaptıkları Guadaljara hücumu da kemiyet itibarile çok daha az bir kuvvetle muvaffakiyetle tardedildi. Bu harekât esnasında ecnebi müstevli kıtaları o kadar çok hırpalandılar ki orada bulunan ecnebi müfrezeler birkaç ay cephe gerisinde dinlenmek mecburiyetinde kaldılar.

Cümhuriyetçilerin istiklâl ve vatan sevgi ve ateşiyle beslenen harpçilik kabiliyetlerinin çok yüksek olduğunu gösterir birçok misaller daha zikredilebilir. Meselâ Brunete ve Teruel harpleri gibi.

Şehirlerin faşist tayyareleri tarafından bombardıman edilmeleri, halkı hiç te yıldırmadı, onların mukavemet arzu ve kabiliyetlerini artırdı. İspanyolların iki buçuk senedir devam eden kahramanca mukavemetleri mütecaviz faşistlerin “yıldırım harbi” nazariyesinin çürüklüğünü büyük bir sarahatle ortaya koymuş oldu.

Cümhuriyetçi İspanyada muntazam ve ihtiyaca kâfi bir harp sanayii de yoktu. Bu isyan ve istilâya karşı koymak isteği, İspanyolları harp sanayiini teşkilâtlandırma ve ihtiyaca yetecek bir tekâmül safhasına ulaştırmaya mecbur etti. İspanyollar bir taraftan cephede harbederken diğer taraftan cephe gerisinde Cümhuriyet hükûmetinin ve partilerinin idare ve rehberliği altında bu işi de başardılar. İspanyol halkı mukaddes kurtuluş davaları için her türlü fedakârlığı göze alıyor, istiklâl ve hürriyet aşkıyla fevkalâde yüksek yaratıcı kabiliyetler gösteriyor. İspanyollar eski sahipleri tarafından tahrip edilerek bırakılmış bütün sınaî müesseseleri yeniden canlandırdılar ve istihsale müsait bir mükemmeliyete yükselttiler.

İspanyol Cümhuriyet hükûmeti, en ön safta duran istiklâl ve milletin bakası vazifesini muvaffakiyetle başarmak için Millî Müdafaa işleriyle en fazla alâkadar olurken halkın refahını temin hususunda da icap eden tedbirleri şeraitin müsaa-desi nisbetinde almakta kusur etmemektedir.

Meselâ İspanyol Cümhuriyet hükûmeti en ağır harp şartları altında ziraî meseleyi de hallediyor. Malûmdur ki, İspanyada toprak meselesi çok mühim hayatî bir meseledir. İspanyada milyonlarca fakir köylü ve ziraat işçisinin elinde hiç toprak yoktu. Toprakların yarım milyon hektardan fazlası eskiden kalma birçok imtiyazlara malik asilzade ailelerden 38 tanesine aitti. Bütün toprağın aşağı yukarı yarısı da büyük toprak sahiplerinin elinde idi.

Cümhuriyet hükûmeti, son defa neşrettiği beyannamede dediği gibi, cidden “toprak mahsulünün o toprak üzerinde çalışana ait olması için mücadele ediyor.” Bu sahada çok mühim işler de görülmüştür. Meselâ isyanı müteakip çıkardığı bir emirname ile Cümhuriyet hükûmeti isyana vasıtalı veya vasıtasız iştirak etmiş büyük toprak sahiplerinin topraklarını hükûmete mal etmiştir ve bu toprakları fakir ve topraksız köylülere vermiştir. Bu emirname bilâhara kanun şeklini aldı. Bunun tatbikatı olarak 4 milyon hektara yakın araziye işgal eden 50000 çiftlik

topraksız köylülere ve irgatlara dağıtıldı. Hükûmet köylülerin isyana iştirak eden büyük toprak sahiplerine olan borçlarını tamamiye affetti. Asi tanınmamış olan toprak sahiplerine borçlu olan köylülere de 18 Temmuz 36 tarihine kadar olan borçları için bir moratoryom ilân etti.

Cümhuriyet hükûmeti köylülüğün menfaatine giriştiği ziraî reformlarda bu kadarla kalmadı. Köylüye ziraat usullerini mükemmelleştirmek, modernleştirmek ve harbin ihtiyaçlarına uygun bir şekle sokmak hususunda da pek çok yardım etti.

Umumiyetle ziraî kalkınma için cümhuriyet hükûmeti 200 milyon peçeta sarfetmiştir, bir buçuk sene zarfında köylülere 45 milyon peçeta kredi vermiştir. Tohum ve hayvan satın almak için de köylülere çok yardım edildi. Bu husus için hükûmet 36 milyon peçeta sarfetti. Hükûmet ziraat makineleri almak için de milyonlarca peçeta sarfetmek suretiyle köylülere yardım etti.

Köylülerin gördüğü yardım yalnız devlet kanalından gelen yardım değildir. İspanyada ziraî kredi müessesesi de ziraî teşekküllere ve köylülerin şahsına 40 milyon peçetaya yakın kredi verdi.

Köylülüğün refahı için bu muazzam yekûnların harp zamanında harcanması yardımın ehemmiyetini büsbütün arttırır. Elhâsıl köylülüğün iyiliği için Cümhuriyet hükûmeti elinden gelen herşeyi yaptı. Cümhuriyet hükûmeti köylüye bu büyük yardımı göstermekle iki cepheli çok mühim bir iş görmüş oluyor. Bu iş İspanya halk cephesi hükûmetinin iki mühim veçhesini karakterize eder. Evvelâ İspanya Cümhuriyeti demokrat bir halk cümhuriyetidir. Ve bu itibarla ziraî meseleyi hallediyor. Saniyen Cümhuriyet hükûmeti tam mânasile bir Millî Müdafaa hükûmetidir. Köylüye bu suretle yardım etmekle ordunun ve şehirlerin gıda ihtiyacını da temin etmiş oluyor.

İspanyol Cümhuriyet hükûmeti karanlık ve köhne mazinin İspanyadaki bütün artıklarını ve lekeli gölgelerini temizlemeye de karar vermiştir. Cümhuriyet İspanyasında halk kültürü sahasında da çok muvaffakiyetli adımlar atılmaktadır. Eski karanlık rejimin mahsus okumak yazmak nimetinden mahrum bıraktığı geniş halk kitlelerine okuyup yazmayı öğretmek için Cümhuriyet hükûmeti geniş bir faaliyete girişmiştir. Okuyup yazma bilmiyenleri bu mahrumiyetten kurtarmak için hükûmet birçok kültür kolları tesis etmiştir. Kültürü yüksek işçilerden mürekkep olan bu kollar cepheler de dâhil olduğu halde bütün İspanyada hararetli bir surette çalışmaktadırlar. Bu iş için bütçeye 10.359.000 peçeta tahsisat

konmuştur. İspanyada maarifin terakkisi için 1936 eylülündenberi Cümhuriyet hükûmeti yeniden 10 bin mektep açtı. Halk çocuklarının yüksek tahsil nimetinden faydalanabilmesi için onlara orta tahsil verecek müesseseler de kurdu.

Halk kültürünün, halkın kurtuluşu için mücadelenin çok mühim bir unsuru, hattâ istiklâl için yapılan savaşın esaslı bir garantisi olduğunu takdir eden İspanya Cümhuriyet hükûmetinin bu sahadaki muvaffakiyetleri çok büyüktür.

İspanyanın mutlak istiklâli için, vatanın mülkî tamamıyeti için, demokratik bir halk cumhuriyeti kurmak için, İspanyol vahdetini bozmadan İspanyol halkının umumunu meydana getiren muhtelif halklara hürriyet vermek için, asrın ve demokratik inkılâbın kat'i bir icabı olarak kilisenin devlet ve dünya işlerinden uzaklaştırılması için çalışan ve halkın arzusunun canlı bir ifadesi olarak ve en meşru intihap yoluyla iktidar mevkiine gelen İspanya halk cephesi hükûmeti tabiidir ki, bütün İspanyol halkının sempatisini ve itimadını kazanır, tabiidir ki, her çeşit halk zümreleri onun etrafında toplanırlar ve istiklâl ve hürriyet savaşında sonuna kadar hükûmetlerine ve halk cephesine sadık kalırlar. Bu hükûmet şu veya bu mürteci zümre mensuplarının veya irtica ajanlarının dediği gibi ne kıvılcık, ne bolşeviktir ne de herhangi bir parti hükûmetidir. Bu hükûmet, devleti partilerin üstünde ve hepsinin müşterek âmaline hizmet eder bir müessese olarak yükseltmek için uğraşüyor. İspanyol Cümhuriyet hükûmeti zaferi müteakip takip edeceği hattı kareketini de şimdiden çizmiştir. İspanyol Cümhuriyet hükûmeti, 1937 Mayıs'ında neşrettiği program beyannamesinde resmen ilân etti. O, harp bitince bir plebisit yaparak halkın fikrini soracak ve plebisit neticesinde ortaya çıkacak olan halkın istek ve iradesine göre, İspanyada Cümhuriyetin hukukî ve sosyal bünyesine şekil verecektir.

Bundan daha demokrat daha meşru nasıl bir hareket hattı olabilir? Halk ne isterse İspanyada o yapılacaktır. Şimdilik halkın arzusu bilhassa bir noktada toplanmaktadır. İspanyollar esir olmamak istiyorlar ve onun için çarpışıyorlar.

Şimdiye kadar söylediklerimizden çıkan sarîh mânâ şudur; bütün halkın, öz menfaatlerini bihakkin temsil eden böyle bir hükûmetin arkasından ve gösterdiği yoldan sonsuz bir itimatla yürümemesi için hiçbir sebep yoktur. Fakat bu sözlerimizden İspanya cümhuriyeti içerisinde İspanyolların İstiklâl savaşına, çok mukaddes olan kurtuluş davasına ihanet eden hiç kimse yoktur, bu davanın düşmanları yoktur mânâsı çıkarılmasın! Bütün İspanyollar sonsuz kahramanlıklar göstererek cephelerde hayatlarını feda ederken onları arkadan hançerlemek için

pusu kurmuş birçok vatan hainleri de vardır. Bu, İspanyada ve beynelmilel edebiyatta “beşinci kolon” tabirile tavsif edilen zümredir.

Beşinci Kolon

Asi General Mola, Madride dört kolon (dört kol) asker sevkedeceğim, beşinci kolon hücum esnasında işe başlayacak diyordu. Bu beşinci kolon Madridin içinde hainane maksatlarla sinmiş, cümhuriyeti arkadan vurmak için pusuya yatmış, karanlık ve bulanık işlerde kendisini hissettiren, panik olduğu yerlerde varlığı sezilen bir hiyanet grupudur. Bütün halk düşmanlarının vatan ve memleket hainlerinin bir tek maksat etrafında birleştiği bir gruptur.

Beşinci kolon müntesipleri akla gelen her hiyaneti yapıyorlar. Bunlar, İspanyol şehirleri bombardıman edilirken ehemmiyetli yerleri göstermek maksadiyle işaretler verirler. Bu kadarla da kalmazlar bombardımanlar esnasında şehir içindeki telâş ve panikten istifade edip suikastler hazırlarlar, hattâ daha ilerilere kadar giderek bomba ve şarapnellerin isabetinden kurtularak canlı kalanların hattâ kadınların ve çocukların arkasından ateş bile ederler. Meselâ bu beşinci kolon müntesipleridir ki, anarşistlerin liderlerinden olup daha ilk günden itibaren halk cephesine sadakatle bağlanmış ve halk cephesi davasına can ve gönülden iman etmiş olan Pestana'ya¹⁶ suikast yaptılar.

Bu hainler bilhassa Parti ouvrier d'unification marxiste kelimelerinin ilk harfleri birleştirilmek suretile Poum ismi verilen teşkilâtta toplanmıştır. Bu parti iki grubun birleşmesiyle meydana gelmiştir. Bu gruplardan birisi İspanyol Trotskistlerinden Nin'in Trotskist grubu öteki de Maurin'in Buharinist grupudur. Bu iki grup tam isyanı müteakip birleşerek pusı kurdular. Maurin faşistlerin işgali altında olan bir yerde kaldığı için, Nin partinin başına geçti, onlar siyasî bir parti olarak İspanyol halkının müşterek davasına birçok suikastler yaptılar, birçok provakasyonlar tertip ettiler. Onlar isyandan evvel halk teşkilâtlarının müşterek mücadele için birleşmeleri aleyhinde birçok faaliyet ve tezviratta bulunuyorlardı. İsyân zamanında da İspanyada derhal bir sosyal inkılâp şiarını ileriye sürdüler. Bu şiar halk cephesini baltalamak, orada kaynaşmış grup ve partileri birbirine katmak ve binnetice faşizmin galebesini temin etmek, bütün İspanyayı esarete

16 * Pestana büyük bir anarşist sendika teşkilâtının başında bulunuyordu.

sevketmek demektir.

Bu parti mensupları bilfiil hiyanette bulundular, casusluk yaptılar, sabotajlar yaptılar, cephelerde ve cephe dışında tahripçilik yaptılar. Barselonada son zamanlarda görülen dava bunların hakikî mahiyetini gösterdi. İddianamesinde İspanya Cümhuriyet müddeiumumîsi bu adamlar için, ultra inkılâpçılık maskesi altında casusluk ve hainlik yapan adamlar diyor. Bu muhakeme vesilesile ve diğer fırsatlarda elde edilen vesikaların da açıkça ortaya koyduğu gibi Poum'un Nin ve Gorkin gibi reisleri düşman hesabına casusluk ediyorlardı, ecnebi casus teşkilâtlarıyla ve erkâniharbiyeleriyle bağlı idiler. Faşistler, Trotskistlerin bu hainane faaliyetleri ve zelilâne hareketleri sayesinde cümhuriyet ordusundaki vaziyet hakkında geniş malûmat alıyorlardı. Bu vatan hainleri arasında birçok zabitler de vardı. Bunlar cephelerde en nazik anlarda, kumandanlık ricat emri verdi diye askeri geriye çeviriyorlar hezimete sebebiyet veriyorlardı. Onlar İspanyanın kurtuluş harbi için çok büyük birer kıymet demek olan silâhları tahrip ediyorlardı. Ordunun mâneviyatını sarsmak için uydurma havadisleri etrafa yayıyorlardı. Askerleri kumanda heyetine karşı itaatsizliğe sevk ediyorlardı. Zabitler arasında geçimsizlikler çıkarmağa, ikilikler doğurmağa uğraşıyorlardı. Hattâ onlar askerler arasında hoşnutsuzluk ve bunun neticesi protesto hareketleri uyandırabilmek için askerlerin erzaklarına zehir bile katıyorlardı.

Bunlar suikastler de tertip ediyorlardı. Meselâ 1937 sonbaharında Barselonada yeni bir Trotskist - Faşist teşekkülü meydana çıkarılmıştı. Bu teşekkül bir terrorist grubu olup cümhuriyet ordusunun en kıymetli şahsiyetlerine karşı suikastler hazırlıyordu. Bunlar yolunu şaşırıp ta yakalanmış bir casusun üzerinde tutulan evrak ve vesaikten meydana çıkmıştır. Onun üzerinde yakalanan bir mektupta De Modesto'ya ve diğer kumandanlara karşı suikast hazırlığının bitmiş olduğu yazılı idi.

Nihayet bu vatan hainlerinin Cümhuriyet İspanyasında Franko hesabına isyanlar tertip ettiğine dair de birçok vesikalar bulundu. Hattâ Trotskistler bu sahada da feliyata geçmişlerdir. 1937 mayısında Katalonyada bir darbei hükûmet teşebbüsüne giriştiler. Bu isyan hareketleri Frankist - Alman - İtalyan erkâniharbiyeleri tarafından hazırlanmıştı. Ve bundan beklenen fayda da adamakıllı tehlike altında bulunan Bask vilâyetlerine Katalonyanın yardım etmesine mâni olmaktı. Bu hükûmeti devirme teşebbüsünde Barselonada telefon santrali işgal edildi. Sokaklarda barikatlar yükseldi. Toplar ve tanklar cümhuriyet polisine kar-

şı çevrildi. Tabii bu hükûmet darbesi muvaffakiyetsizlikle neticelendi.

İspanya Trotskistlerinin hainane faaliyetlerine en fazla hız ve germi verdikleri zamanlar anti faşist hareketin en fazla birliğe, en sıkı disipline muhtaç olduğu sıralardı. Onun için bunların bu yıkıcı faaliyetleri çok zararlı olmuştur. Hattâ isyanın ilk zamanlarında Trotskistlerin ve umumiyetle beşinci kolonun İspanyanın kurtuluşuna indirdiği darbe faşist ordusunun vurduğu darbeden daha yaman olmuştur.

Troskistler halk cephesi hükûmetini her sahada muvaffakiyetsizliğe uğratmak için Frankodan ve onun memleket dışındaki efendilerinden aldıkları emirleri her zaman yerine getirmeye çalışmışlardır. Bunlar daha, isyanın ilk patlak verdiği sıralarda daha henüz İspanyada disiplinsiz bir hercümerç hüküm sürüp muhtelif teşkilâtların muhtelif müesseselere el koydukları günlerde kendilerinin ne mal olduklarını göstermişlerdi. O zamanlar Trotskistler Barselonadaki en aristokrat otelleri işgal etmişler ve en pahalı lokantaları, en lüks eğlence yerlerini kendi kontrolleri altına almışlardı. Onlar bu hareketlerle de, ne kadar süflî menfaatler peşinde harekete geçtiklerini bilfiil tatbikatta göstermişlerdi.

Trotskistler halk cephesinin attığı her inkılâpçı müdafaa şiarına karşılık olarak aksi inkılâpçı mukabelelerde bulunuyorlardı. Meselâ Madrid faşizmin mezarı olacaktır, şıarı, Poumun gazetesi olan La Batalla'da Barselona hükûmetinin mezarı olacaktır, şıarile karşı karşıya konuldu.

Poum idarecileri her çeşit ve her taraflı cümhuriyet aleyhtarı hareketleri teşkilâtlandırıdılar ve her çeşit ihanetlerde bulundular. Meselâ hükûmet tarafından bulunmuş vesikalardan birisinde şöyle deniyor.

“Bana verdiğiniz emir üzerine Poum idarecileriyle buluşmak üzere bizzat Barselonaya geldim. Geçen şeyleri size bildiriyorum. İhtimal ki, siz asıl mesele hakkında verilen cevabı aldınız. N. sizden ve ecnebi dostlardan, yalnız ve münhasıran benimle temasına müsaade etmenizi rica ediyor. Poum faaliyetini şiddetlendirmek için Madrیده yeni adamlar yollamayı vâdetti. Bu gayretler sayesinde Poum Madrیده ve Barselonada bizim hareketimiz için emin ve kuvvetli bir karargâh olacaktır.”

Bu mektupta N harfile gösterilen şahıs Poum'un şefi Nin'dir.

Bizzat Nin'in ağzından Frankoya hitaben yazılmış bir mektupta Poum'un Cümhuriyet İspanyasında isyanlar çıkarmağa uğraştığı daha açık görülüyor:

“Geride iş görenler hareketinin, kuvvetlerinin hazırlanması işi yavaş ilerliyor. Hepsi 400 adamımız var. İyi silâhlı olan ve Madrid cephesinde gayet müsait şart-

lar içinde bulunan bu adamlar, kıyamın muharrik kuvvetini teşkil edebilirler.”

Barselonadaki hükûmet darbesi teşebbüsü bastırıldıktan sonra Poum kapatıldı ve mensupları muhakeme altına alındı. Bu muhakeme neticesinde İspanyol Trotskistlerinin Faşizm hesabına İspanyada ne açıkça ve ne bayağıca işler gördükleri ve vatan ve millete ihanet ettikleri sabit oldu.

Muhakeme neticesinde Trotskistlere çok ağır cezalar verildi. Reisleri yaptıkları ihanetlerin cezasını başlarını vermek suretile milletin önünde ödediler.

İşte bu kabil adamlar Cumhuriyeti arkadan vurmak için her çeşit fırsatı kolluyorlar. Bunlara “Beşinci kolon” tabir ediliyor. Bu beşinci kolon faşizmin gözdiktiği her memlekette, oranın yerli şeraitine uygun bir tarzda mevcuttur. Muhakkak ki, bunlar bulundukları memleketlerin millî istiklâlleri ve demokrasi için çok zararlıdırlar. Bunlar kendilerini şu veya bu suretle maskeliyerek halkın arasına karışan, teşkilâtlara sokulan ve her girdiği yerde zehirli bozguncu faaliyetini yapan Trotskistler, vatan hainleri, casuslar, faşist ajanlarıdır.

Her ne kadar İspanya cümhuriyet hükûmeti bu Beşinci kolon mensuplarına karşı pek çok mücadele etmiş ve birçok yerlerde onların faaliyetine nihayet vermişse de bu hainlerin kökünün kurumadığı muhakkaktır. Onun içindir ki, bugün bile İspanyada birçok teşkilâtlar ve bilhassa kadın teşekkülleri cephe gerilerinde bu beşinci kolon ile mücadeleyi teşkilâtlandırıyorlar ve bu işlere önayak oluyorlar.

İspanyadaki mücadelenin beynelmilel ehemmiyeti

İspanyada faşistlerin galip gelmesi demek İspanyanın İktisadî, siyasî ve kültürel sukutu, müstakil bir devlet olarak haritadan silinmesi, İspanyol milletinin bir millet olarak varlığına nihayet verilmesi, İspanyolların Alman ve İtalyan faşizminin esiri olması demektir. Bu itibarla bu mücadele İspanya ve İspanyollar için çok mühimdir. İspanyol halkının kahramanca mücadelesinin ehemmiyeti yalnız buna inhisar etmez. Onun beynelmilel çok büyük bir kıymeti de vardır. İspanyollar faşist hücumuna karşı bu kadar muvaffakiyetle mukavemet etmekle yeni bir cihan harbinin patlamasını tehir etmişlerdir. Nitekim evvelce de söylediğimiz gibi İspanya faciası mütecaviz devletlerin başka bir milletin topraklarına saldırmak itibarile Avrupadaki ilk hamleleridir. Eğer onlar İspanyaya yaptıkları tecavüzde emellerine çabukça muvaffak olsalardı muhakkak ki, tecavüzlerini diğer milletler üzerine de teşmil edeceklerdi ve binnetice yeni bir harp açacaklardı. İspanya halkı büyük demokrasilerden hiçbir yardım görmediği bilâkis zarar

gördüğü halde bu derece muvaffakiyetle mukavemet edebildi. Onlardan yardım görseydi - hattâ bu yardım yalnız cümhuriyetçi İspanyaya tatbik edilen Blocus'u kaldırmak ve İspanyaya istediği silâhları satın almak hakkını tanımak suretinde de olsaydı - bu kahraman millet muhakkak ki, şimdiye kadar muzaffer olacaktı. Bu mağlûbiyet mütecaviz devletlere baş kaldırtmayacak kadar ağır gelecekti ve binnetice onların dünyanın yeniden bölüşülmesi maksadiyle yeni bir cihan harbini kundaklama teşebbüslerine mühim bir darbe olacaktı.

İspanyada faşizm şimdiye kadar mağlûp edilmiş olsaydı, kahraman İspanyol milletinin suratına indirdiği şamarın sersemliği altında faşizm bu son iki buçuk sene zarfında yaptığı mütecaviz hareketlere cesaret edemiyecetti, belki de bu son sene zarfında Avrupa haritasında olan değişiklikler vâki olmayacaktı. Belki de Avusturya bugün de hâlâ müstakil bir millet olarak yaşıyacak Çekoslovakya müstakil bir devlet olarak mülkî tamamiyetini muhafaza edebilecekti.

İspanyadaki bu mücadelenin cihan sulhü bakımından ehemmiyetini böyle kısaca gösterdikten sonra işin bir diğer cephesini daha tetkik edelim:

Hiç şüphesiz ki, İspanyol halkının faşizme karşı yaptığı bu mücadele faşizm istilâsının tehdidi altında bulunan diğer milletlere de iyi bir misal olmuştur. İspanyadaki bu faşizm aleyhtarı mücadele dalgası başka birçok memleketlere de sirayet etti. Fransada Cagoulard hareketi hazırlık devresinde meydana çıkarıldı, Meksikada faşist General Cedillo'nun isyanı bastırıldı. Daha birçok memleketlerde faşist anasırın yaptıkları darbei hükûmet ve kalkınma teşebbüsleri akim kaldı.

İspanyol misali, millî varlığını ve kültürünü, istiklâlini korumak için mücadele eden Çin milleti için de büyük bir ders oldu.

Bu mücadelenin bu derece sarîh beynelmilel ehemmiyeti olmakla beraber demokrasi ve kültürü, insanlığın en kıymetli iki varlığını müdafaa için için yapılan bir savaş olduğu için de ayrıca bütün insanlığı alâkadar eder. "İspanyolların faşizmin zulüm ve tazyikinden kurtulması İspanyalıların şahsî davası değil bütün ileri ve müterakki insanlığın müşterek davasıdır."

Bunun içindir ki, dünyanın her tarafında ileri düşünceli ve münevver insan zümreleri ve inkılâpçı sınıflar İspanyolların bu yüksek ve asil davasına sempati beslemektedirler. Sovyetler Birliği, Amerika, Fransa ve İngiltere gibi demokrat memleketlerin halkları İspanyollara karşı tesanütlerini muhtelif şekillerle izhar ediyorlar ve onlara maddî yardımlarda bulunuyorlar. Cephelede döğüşenlere ve onların geride kalan çoluk çocuklarına yiyecek ve giyecek gönderiyorlar. Bey-

nelmîlel faşizme karşı canını feda ederek çarpışan bu kahraman millete istiklâl ve hürriyetin mânâsını anlamış, demokrasinin tadını bilir bütün diğer milletler yardım etmekle insanlık nâmına hisselerine düşen vazifeyi yapıyorlar. Bugün dünyada her düşünebilen kafa, esir olmak istemiyen ve hisseden her insan İspanyalılarla beraberdir. Nitekim Amerikadaki muharrirler ligası bir anket yapıyor ve 618 muharrir İspanyada Cümhuriyet veya faşizmden hangisine taraftar olduğunu soruyor. 610 muharrir Cümhuriyet İspanyasına reyini veriyorlar. Aynı anket Danimarkada da yapılıyor. Orada 74 muharrirden 60 tanesi Cümhuriyetçi İspanyaya taraftar olduklarını bildiriyorlar.

Franko, İspanyada muzaffer gelse dahi, İspanyada harp bitmiş demek değildir. Cümhuriyetçilerin mağlûbiyeti, Franko bayrağı altında ecnebi hükûmetlerin İspanyaya yerleşmesi demektir. Bu kadar asker ve emek sarfeden İtalyanların, kendilerine hiçbir menfaat temin etmeden İspanyadan çekilmelerine imkân yoktur. İngiliz ve Fransızların menfaatine uymıyan yerleşme, beynelmîlel gerginlikleri artıracak, pek muhtemel olarak cihan harbini tesir edecektir. Bundan başka, dâhilde karşı karşıya kalan demokrasi taraftarlarıyla, Faşist Frankocuların anlaşması mümkün değildir. Kısa bir zaman harp dursa dahi, ilk fırsatta mücadele tekrar başlayacaktır. Zaten İspanyanın mukadderatı, beynelmîlel anlaşmazlıkla ya bir harp ve ya demokrasilerle faşistlerin siyasî çarpışmalarından sonra takarrür edecektir.

1944 TKP DAVASINDA REŞAT FUAT'IN SAVUNMASI'NDAN

Biz milletimizin harbe girmesini istedik. Saraçoğlu Hükûmeti sağcı olduğundan sahadan çekilsin dedik, halen de istiyoruz. Milli kurtuluş zamanında milletin komünist partisi vardı. Sonradan Burjuva hâkimiyeti teessüs edince yani harp kazanıldıktan sonra cemiyetler dağıtıldı. Fakat neşriyat serbest: 925'de neşriyat da men edildi. 1929'daki iktisadi buhran dolayısıyla komünistlere daha şiddetle harekete başlandı. Bundan sonra 1939'da komünistler T.C.K.'nın 141'inci maddesi ile cezalandırılmağa başlandı.

Şimdi biz 141'inci madde ile tecziye edilebilir miyiz? İddianame buna yanaşmıyor. İçtimai zümreyi devirmek maksadımız varmadır? Türkiye'nin içtimai vasfı buna müsait değildir. Proletarya diktatörlüğü Türkiye'de tatbik edilemez. Yani içtimai zümreyi devirmek muvzuubahis olamaz. *Partinin dilekleri ve görüşleri bülteni* açıktır. Çünkü bunda; Halkçı, Devletçi, Anti-faşist Sovyetlere dost olmağı istiyoruz. Türkiye Komünist Partisi, Türkiye Halk partisi ile birlikte çalışmağı ilân ediyor.

İçtimai nizamı ihlâl keyfiyetine gelince: Türkiye'de içtimai nizam Burjuva ferdi nizamdır. Biz Türkiye'de hakiki demokrasi nizamını istiyoruz. Meclisin, Hükûmetin yeniden kurulmasını istemek, içtimai nizamı bozmak demek değildir. Demokrasiyi kökleştirmek demektir.

Bizim sahadan çekilmesini istediğimiz bazı şahsiyetler vardır. Bunlar içtimai zümreyi ifade etmez, isme lüzum yok. Bunlar satılmış kimselerdir. Turancılar, ırkçılar. Biz ırkçılıkla mücadele ettik, irtiacı önlemek istedik. Bütün Kemalistleri mücadelemize davet ettik. Bunları biz evvelden hissettik, vatani borcumuzu ödedik. İşte şimdi onların fenalıkları meydana çıktı. Mahkemeye verildiler eğer bunların teşviki ile demokrasiye harp açsaydık büyük bir hata etmiş olurduk. İnönü Türküz, fakat ırkçılığın düşmanıyız, fesatçılara yüz vermeyecek, gençliği onların tehlikesinden kurtaracağız diyor ve Sıkıyönetim mahkemesinin ırkçılar hakkındaki iddianamesini uzun uzun izah ediyor. Bu ırkçılar aleyhine konuşurken bütün mes'uller nizam kadar vaziyeti görememişlerdi. Numan Menemenci-oğlu Meclis'teki beyanatında büyük gaflar yapmıştı.

Fakat Ankara'daki nümayiş hareketi büyük adamların, mes'ul şahısların gözlerini açtı. Falih Rıfkı açık açık Turancılar aleyhine yazılar yazmağa başladı. Resmi kanallar bu hususta söz söylerken yazı yazarken suçlu olmuyor da biz hususî şa-

hıslar söylersek kabahat mi oluyor? Bir senedir hapiste kalıyoruz. Biz sanıklar tek fikirli değiliz. Bizim aramızda komünist, demokrat, Halk partisi azası var. Biz toplandık, müessisi ben gösteriliyorum. Parti yirmi beş yıldır faaliyet halinde Türkiye’de mevcuttur. Ben yeniden kurmuş değilim. Huzurunuzda evvelce mahkûm olmuşlar, komünistler yok mudur? Beni partiyi kurdu derken iddia makamı Nihat Çavuşoğlu’nun 1942’de hücreyi Üsküdar’da kurduğunu söylemektedir. Buna imkân var mıdır? Hazırlık tahkikatını idare edenlerin gizli teşkilâtın yeniden kurulduğunu göstermek, işlerine gelmiştir. Yoksa vazifelerini yapmadıkları anlaşılır. Ben evvelce iki defa parti mensubu olarak mahkûm olmakla bu defa yeniden parti kurmaklığım mümkün olmaz. Partimizin faaliyete geçmesi Stalingrad zaferi ile münasebetdar değildir. Ben komünizmin cemiyetimize hayırlı olduğuna inanmış bir adamım. Ankara’ya, Akhisar’a ben bülten göndermedim. Eğer ben gönderse idim onların bana müracaat etmeleri Hadi Malkoç’lar, Avni Güner’lerle teması doğru olur mu? Mülk ve millete biz iddianamede iddia edildiği gibi acı-mıyor değil, bilâkis çok acıyoruz ve düşüncemiz ancak milletimizin menfaatini düşündüğümüz içindir. (Askerden niçin kaçmış) Bizim teşebbüsümüz milleti-mizin menfaatini düşündüğümüz içindir. Hapishanelerde yatmamız dahi milleti sevdiğimizden ileri gelmektedir. Biz orduya siyaset sokmadık. Kıt’amda siyasetle meşgul olmadım. Askerden kaçtıktan sonra siyasetle meşgul oldum. Yazılarımızda ordumuza daima meth ve sena eyledik. Yedek Subay Okulunda bir iki kişiye bülten verilmesi orduya matuf olamaz. Bunlar asker olduğu için verilmemiştir. Yalnız okumak için verilmiştir. Faaliyetimiz askere matuf değildir. 148/B bize tat-bik edilemez. Edilirse cezamızın artırılması istendiğini gösterir.

İkinci kısım; neşriyat yapılmadan fikir ceryanı olmaz. Siyasal teşekküller neş-riyatsız vücudunu ilerletemez. Fikirlerin neşri lâzımdır. Birinci tevkifimizde *Kızıl İstanbul*, ikinci tevkifimizde *Orak Çekiç* gazetesini çıkarmaktan sanık oldum ve tek madde ile mahkûm edildim. O zaman parti kurmamıştım. Türkiye Komünist Partisi cümlesini yazmışken komünistlik yazmamışken millî menfaatlere aykırı hareket mahiyeti çıkarılıyor. Bir adamı tabanca ile öldüren adamda olduğu gibi tabanca taşımak, silâh çekmek, yaralamak ve öldürmek ayrı ayrı suç mudur?

161’inci maddenin unsurlarının tetkik ve incelerken vurguncular hükûmeti demek, Hükûmetin iç ve dış siyasetini tenkit etmek, harbe girmeyi istemek, millî mukavemeti kıran bir suç mudur? Biz, yazılarımızda millî menfaatleri kırmak değil artırmak istedik. Irkçılar millî menfaatleri ihlâl ettiler fakat biz öyle yapma-

dık. Biz müttefiklerle birleşelim diyorduk. İkinci safhada harbe girmeyi istedik. Harbe girmeyi istemek suç ise razıyız. Çünkü bizden başka matbuatın bir kısmı Hüseyin Cahit başta harbi istiyordu.

Saraçoğlu Hükûmetini tenkit etmek suç mudur? Anayasa okunursa bu suç değildir. Tenkit haklı mı? Bunu aramak lâzımdır. Biz hükûmeti Almanlara karşı mülâyim davrandığından ve vurguncuları himaye ettiğinden tenkit ettik. Bunlar ise haklı tenkitlerdir.

Bültenlerimizde Saraçoğlu hükûmetinin bitarafılıktan ayrıldığını yazdık. Çünkü okuduğumuz bazı yazılar memleketimizi Almanlar peyki milletlerden zannettiriyordu. Saraçoğlu hükûmet başına geçer geçmez Türkçülükten bahsetmiş, Turancıları ve faşistleri şımarmıştı. Almanlara erzak göndererek milleti aç bıraktı.

Böyle yapan Saraçoğlu hükûmetini tenkit etmek bir vazifedir.

Hükûmetin iktisadi politikası çok sakattır. Vurguncular, Türediler ortaya çıktı. Yağma hasanın böreği gibi devlet dairelerinde suiistimaller başladı; müthiş pahalılık baş gösterdi. İnhisar maddeleri bile karaborsaya düştü, İstanbul'da açlıktan düşenler, ölenler görülüyordu. Hükûmet fazla para bastığından paramızın kıymeti çok düşmüştü. Devlet borçları bir milyara yaklaştı. Ordunun ayakta durması tek başına buna amil olamaz. Harp içinde olan milletlerin maliyesi bizim kadar sarsılmadığına göre sebep hükûmetin hatalı yol takip etmesidir. Serbest ticareti kabul etmekle vurguncuları zengin etti. Böyle bir Hükûmete vurguncular hükûmeti dersek hata mı? Hayır, birçok fakirler lanet ederken biz vatansever olduğumuz için tenkit ettik. Millet karşısında suç işlemiş olmuyoruz.

Harici siyasette Atatürk'ün Sovyetlerle dostluğu az kalsın ihlal ediliyordu. Fikir hürriyeti kalmadı, inkılâbımız gerilemeye başladı. Bunu görmemek kör olmak demektir. Biz bütün dünyada ayrı yaşayamayız. Bunun için çift dereceli intihap tek parti kurunuvusta (kurû-ı vusta, ortaçağ, y.n) sistemidir. Siyasi serbestlikler verilir. Cemiyetler teşekkül ederse hürriyetler doğar, Anayasadaki hükümler fiiliyata geçer o zaman bugünkü suçlar olmaz.

Biz isteklerimizi kanun yoluyla yapmadık. Hataları gizlemek hatayı ortadan kaldırmaz. Biz isteklerimizi doğru söyledik. Biz doğruyu evvelden gördük, bildirdik. Bunun için kurban gidiyoruz. Demokratik hakkımız verilseydi neşriyatımızı kanun dâhilinde yapardık. Biz kendimizi suçsuz sayıyoruz. Bu yüzden hakkımızdaki davanın sukutunu altı aylık cezamın burada içtimamı, on dört günlük emniyette kaldığım günlerin mahsubunu, notlarımın, gazete maktualarımın veya

yasak olmayan kitaplarımın iadesini istiyorum.

**Reşat Fuat Baraner'in Ankara Garnizon Komutanlığı
1 No. Askeri Mahkemesinde Yaptığı Savunma 1945/2**

**Rasih Nuri İleri 1944 TKP DAVASI
Kırklı Yıllar 2 TÜSTAV Yayınları Belge 13
Mayıs 2003 Sayfa:118-122**

TÜRK SOLU YAZILARI

Anti-Emperyalist ve Anti-Feodal Mücadele Toplumumuzun Tüm Olarak Menfaatlerini Temsil Eder

Bugünkü milletlerarası durum ve Amerikan emperyalizminin Türkiye'deki vaziyetinin her bakımdan çekilmez bir şekilde olması dolayısıyla son zamanlarda antiemperyalist ve onunla birlikte yürütülmek gereken kompradorlara ve derebeylerine karşı mücadele toplumumuz için başlıca önemli bir mesele olmuş ve geniş çapta tartışmalara yol açmıştır. Bu münasebetle esas hakkında olduğu gibi bu mücadelenin yürütülmesi şekil ve tekniği bakımından muhtelif çevre ve kişiler tarafından çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. Sorunun açıklık ve kesinlik kazanmasına bir az da olsa belki yardımcı olabilir ümidiyle ben de düşündüklerimi ana çizgileriyle kısaca belirtmek istiyorum.

Kapitalizmin en yüksek aşaması dediğimiz bugünkü emperyalizm devrinde geri kalmış (bırakılmış) ülkelerin kurtuluş mücadelelerinin emperyalizme ve onun memleket içindeki destekleri komprador ve derebey zümrelerine karşı yönelmesi her bakımdan bir zorunluluktur. Bu itibarla da demokratik bir karakter taşır.

Kapitalizmin gelişme devrinde burjuva demokratik hareketin içinde geriliğin temsilcisi aristokrat feodalizme ve kiliseye karşı yürütülen bir hareket olmakla beraber dış irticaa karşı cephe almak zorunluluğunda kaldığı zamanlar ve yerlerde olmuştur. Bu çeşit burjuva demokratik hareketin en tipik örneği olan 1789 Büyük Fransız Devriminde burjuvazi yükselmekte, ilerlemekte olan bir sınıf olarak, kendinden başka işçi ve köylülerin yani bütün halkın menfaatini de temsil ediyordu, sınıf olarak tüm toplum için yararlı oluyordu. Fakat kapitalizmin gelişme şartları büyük endüstri, sermaye birikimi ve bunlarla bağlı olarak insanın insan tarafından sömürsünün şiddetlenmesi ve daha başka nedenlerle kapitalist sınıfının menfaati ile toplumun çalışan sınıf ve zümrelerinin menfaati arasında gittikçe şiddetlenen bir çelişme ve çatışma meydana geldi ve artık burjuvazi ilerleyen ve yükselen bir sınıf olmaktan çıkarak bütün toplumun menfaatini temsil etmez oldu, hatta varlığı toplumun ilerlemesine engel olmağa başladı. Bu andan itibaren toplumun menfaatini temsil görevi ilerleyen, geleceği temsil eden sınıfa yani işçi sınıfına intikal etti.

Emperyalizm devrinde ise insanın insan tarafından sömürsü bir yandan

metropol memleketlerde çeşitli şekillerle şiddetini artırdıktan başka sınırlarını büsbütün geliştirerek yabancı ülkeleri de içine aldı ve varlığının tabii bir sonucu olarak buraları gittikçe ağırlığını artıran bir baskı ve sömürü altında tutup bu ülkelerin gelişmesini köstekledi. Hatta ekonomik ve sosyal gelişime engel olmakla kalmayarak bu ülkelerin maddi manevi her bakımdan gerileme sebeplerini hazırladı. İnsan tarihinin bu aşamasında geri kalmış ülkelerin sosyal bünyesinde de bir takım değişiklikler oldu. Emperyalizmin bu ülkelerde ekonomik sömürüsünü istediği gibi gerçekleştirmek için olduğu kadar politik egemenliğini ve etkisini sürdürebilmek için de birtakım sosyal sınıf ve zümrelere ihtiyacı vardı. Tabii müttefikleri derebeyler, büyükarazi sahipleri ve her türlü irticayn yanında başlangıçtan itibaren bizzat kendisinin yarattığı ithalat burjuvazisi (komprador-simsarlar-liman burjuvazisi) bu işi görüyordu. Emperyalizm kendi endüstrisinin ürünlerini ihraç ile yetinmeyerek sermaye ihracına başlamak zorunda kaldığı günden itibaren de bu deri memleketlerde ve bu arada bizim yurdumuzda da kendi sermaye ve tekniği ile yabancı sermayeye karşı rekabet edemeyecek durumda bulunan sanayiciler arasında kendisine bazı dayanaklar buldu ve böylece aslında sınıfı karakteri ve sosyal ekonomik şartlar sonucu emperyalizme ve derebeyliğe karşıt olmak gereken sanayi burjuvazisi arasında da lisans, patent ve iştirakler suretiyle kendisine ortaklar, avukatlar, savunucular buldu. Bu yukarıda saydıklarımız yanında bunlarla kader birliği eden, çıkarlarının şahsi çıkarlar karşılığında müdafaasını üzerine alan bazı aydınlarda dolayısıyla emperyalizmin hizmetine giriyordu. Ekonomik ve sosyal gelişmede geri bırakılan memleketlere bir ahtapot gibi yerleşmiş olan emperyalizm bu suretle yukarıda kısaca anlatılan zümre ve guruplar arasında kendisine yerli koruyucu, bir çeşit beşinci kollar sağlıyordu.

Bu bakımdan geri kalmış ülkelerde antiemperyalist hareket ile emperyalizmin yerli dayanaklarına karşı mücadele birlikte yürütülmek gereken bir hareket niteliği almış olmaktadır. Ve işte bunun içindir ki, milli kurtuluş hareketleri aynı zamanda bir burjuva demokratik devrim karakteri taşır. Aynı şekilde devrimci demokratik hareketler de aynı zamanda emperyalizme karşıt karakterde olmak zorunluluğundadır. Çünkü emperyalizm varlığını sürdürmek için destek ve dayanaklara muhtaçtır ve bu destek dayanaklarını da her bakımdan korumak durumundadır. Geri kalmış memleketlerdeki demokratik halk hareketlerinin gizli, açık, dolaylı dolaysız, silahlı silahsız müdahaleler ile ve çeşitli entrikalarla karşılaşmasının nedeni budur.

Şimdi gelelim kendi yurdumuza;

Birinci Dünya Harbini müteakip yurdumuz emperyalistlerin ve onların kışkırttıkları Yunanlıların istilasına uğradıktan sonra verdiğimiz millî kurtuluş savaşı da bir burjuva demokratik hareket niteliğinde idi, fakat maalesef işin kısmen bir yanı; emperyalizme ve onun desteği teokratik saltanat idaresine karşı olan veçhesi gerçekleşmiş olduğu halde demokratik tarafı çok noksan kalmıştı. Millî kurtuluş hareketinin yurt içinde millî azınlıkların tümüne karşı bir hareket haline konulması ve halkın kurtuluşunun sadece buna bağlı imiş gibi gösterilmesi harekette egemenliği elinde tutanlar için kolay olmuştu. Bu suretle demokratik hareket yüzeyde kalıp derine inememiş, zirai mesele halledilememiş derebeyliğe karşı köklü bir mücadele yürütülememiş, iş sosyal ekonomik veçhesinden hemen hemen hiç ele alınmamıştı. Millî meselede burjuva demokratik devrime yaraşır şekilde ele alınmamış, çözülmesi yoluna gidilmemişti. İslam olmayan millî azınlıkların yerlerinden sürülmesi ve böylece mülkiyetlerine mutlu bir Türk azınlığın el koyması yeter gösterilmişti. Millî meselede böylece olmak lazım gelenden bütünü ayrı bir mecraya dökülmüş ve neticede çözümlenmemiş kalmıştı.

Millî kurtuluş hareketinin başlangıcında büyük sanayi, ticaret, ulaştırma müesseseleri hemen hemen tamamen yabancı sermayenin elindeydi. Türklerin elinde millî sanayi hemen hemen yok denilecek kadar azdı, bunlarda o zaman millî kurtuluş devriminin cereyan ettiği sahada değil, yabancı işgal altında bulunan ve saltanat idaresinin hüküm sürdüğü yerlerde, az sayıda birkaç büyük şehirde toplanmıştı. Millî burjuvazinin hareket içinde daha ağır basan kolu iç ticaret kolu idi. Bu zümrenin köye sermayenin girmesinde, sanayi kapitalizminin gelişip yerleşmesinde sanayi burjuvazisi kadar elbette menfaati olamazdı. Köyü sanayi sermayesine açmak, sanayi mamullerinin köyde sürümünü çoğaltmak, kapalı tabii köy ekonomisini kaldırıp hiç değilse asgariye indirip sanayie ham madde yetiştiren ve sanayi mamullerine açık bir sürüm pazarı haline getirmek ancak Türk köyünde geniş ölçüde derebey ve yarım derebey üretim şartlarına karşı, derebey ve yarım derebey kalıntılarına karşı ciddi şekilde mücadele etmekle mümkün olabilirdi. Kutsal özel mülkiyete gölge düşürmemek kaygısı da buna eklenince derebeyliğe, büyük arazi mülkiyetine karşı esaslı bir mücadele açılmak, yarıcı, ortakçı ve maraba üretimini kaldırmak o şartlar ve münasebetler altında imkânsız oluyordu. Nitekim bugüne kadar aynı münasebetler köyümüzde hükmünü yürütmekte devam etmektedir.

Yarı sömürge ekonomi şartları içinde millî sermaye için genişletilmiş tekrar üretime ve neticede sermaye birikimine de imkân yoktu. Bunu temin amacıyla alınan çoğu ekonomik nitelikte olmayan tedbirler arasında yabancı sermaye elindeki ulaştırma ve kamu hizmetleri müesseselerini devletleştirme gibi aslında çok iyi olanlar da yok değildi. Millî sermayenin tek başına yapamayacağı şeyi devlet yardımıyla gerçekleştirmek gayreti ile başvurulmuş devletçilik de zamanla maalesef şekil ve mahiyet itibarıyla sermayedar zümreleri memleket ve halk ekonomisi zararına zenginleştirmek yolunu takip etti. Yine de yeteri kadar sermaye birikimi sağlanılmayınca geçen olaylarla alınan tedbirlerden ürkmüş ve kendini naza çekmekte olan yabancı sermayenin yeniden memlekete girmesini temin için o zamana kadar reddedilen DÜYUNU UMUMİYE de tanındı, fakat yabancı sermaye Türkiye'nin bu ekonomik zaaf ve sıkıntılarından azmi istifadeyi sağlamak amacıyla çekingen ve nazlı davranmakta ısrarla devam etti. Bu arada bir yandan eski kompradorlara yeniden imkânlar ve kolaylıklar sağlandı, öte yandan da millî burjuvazinin belirli mensupları kendileri de kompradorlaştı, tek başına ya da eski kompradorlarla (millî azınlık mensubu) birlikte yabancı sermayenin yurd içinde simsarlığına başladı.

Burjuva demokratik devriminin o günkü koşullar altında zorunlu olarak halk lehine işlemek gereken devletçilik de özellikle 1935'ten bu yana yavaş yavaş unutulmağa başladı, iş bu kadarla da kalmayarak devlet iktisadi teşekkülleri, devlet sermayesinin katıldığı iştirakler de imkân ve fırsat zuhur ettikçe yabancı sermaye ile işbirliği yoluna saptılar, millî bankalar yabancı sermaye sömürsünden pay alır oldular. Derken yabancı sermayeyi teşvik kanunu da çıkarıldı, üzerinde yapılan çeşitli rötüşlerle emperyalist sermayenin rağbet edeceği bir şekle sokulmağa gayret gösterildi. Memlekete yabancı sermaye sokmağa çalışan bir takım komisyoncular, simsarlar daha türedi. Lisans usulüyle Türk sanayinin bir kısmı da yabancı sermayenin kontrolü altına girmiş oluyordu, bu simsarlar kendilerine de bir pay çıkarma hırsıyla yabancı sermayenin yurdumuzu ve halkımızı çeşitli ve çapraşık usullerle adamakıllı sömürmesine yolu açmış oluyorlardı. Sömürü artık sahasını genişletmiş, katmerleşmişti. Bu suretle yabancı sermayenin yurdumuzda iyice çöreklenmesi için gerekli zemin hazırlanmış oluyordu.

Son otuz yıldan beri, özellikle İkinci Dünya Harbinden bu yana izlenen dış politika, akdolunan sözde dostluk ve sözde yardım anlaşmaları ile sıkılaştırılan bağlar da bizi devlet olarak emperyalizmin, özellikle Amerikan emperyalizmi-

nin günden güne artan ölçüde hizmetine koştı. “Sermayenin arkasından bayrak da girdi” ve artık bugün Amerikan emperyalizminin yurdumuzda çeşitli şekil ve yollarla yerleşmesi, yurdumuzu sadece bir yarı sömürge haline değil de her bakımdan bağımlı bir uydu haline getirmesi vakasıyla karşı karşıya bulunuyoruz.

Emperyalizme karşı, onun yerli desteklerine karşı mücadeleyi, bugünkü durumun meydana gelmesine imkân hazırlayan, imkân veren sınıflardan doğrudan doğruya bekleyemeyiz. Bu iş geleceğin temsilcisi işçi sınıfına düşen bir görevdir. Bu görevi gerçekleştirdiği ölçüde işçi sınıfı bütün halkın menfaatlarını temsil edecektir. Bu alanda işçi sınıfının iş birliği edeceği, etmek zorunda olduğu müttefikleri köy ve şehir emekçileri vardır. İşçiler bu mücadelede başta ilericiler, gençlik, öğrenciler olmak üzere daha birçok saf arkadaşları bulacaktır. Sınıflar, içinde topladıkları zümre ve gurupların durum ve menfaatları arasında farklılıklar bulunan, taşlaşmış olmayıp bünyelerinde devamlı surette değişiklikler gösteren, geniş çapta dalgalanmalar arz eden sosyal topluluklar olduğuna göre emperyalizme, onun destekleri kompradorlara ve derebeylere mücadelede menfaati olan ve bu itibarla bu mücadele saflarında yer alacak daha birçok yurdunu seven, millî istiklâlini seven, millî haysiyet ve vakarına değer veren, ilericiler, liberal, halktan yana olan, her partiden guruplar ve unsurlar bulacaktır. Bu suretle de emperyalizme ve destekleri kompradorlara ve derebeylerine karşı mücadele geniş yığınları içine alan gerçek bir millî kurtuluş hareketi olarak ilericiler demokratik millî bir cephe teşkil edecektir. Bu itibarla bu hareket isteyerek veya istemeyerek başarıya uğratılmamak için hiçbir sınıftan, hiçbir siyasi örgütün tekeli altına alınacak dar sahalı bir hareket haline getirilmemelidir ve getirilemez. Bir sol sağ hareketi değil bir millet hareketi olmalıdır, millet ve yurt çapında bir birleşik cephe halinde yürütülmelidir.

Reşat Fuat Baraner

Türk Solu, Sayı: 15, 27.02.1968

Güçbirliği Bozguncuları İhanete Gidiyor

Reşat Fuat Baraner'in dergimizin

25. sayısında yayınlanan en son

Yazısını yeniden yayınlıyoruz.

Böylece Okurlarımız, onun devrimci görüşleri üzerin

de bir kez daha düşünmek fırsatını

bulacaklardır.

Doğrudan doğruya devrim zamanları dışında ve Millî Kurtuluş Devriminden sonraki ilerici hareketler tarihimizde ilerici hareketlere iyi bir başarı sağlamağa elverişli yeni bir aşama açılmış bulunmaktadır. Henüz başlangıç safhasında bulunmakla birlikte bu olayı büyük bir memnunlukla karşılıyor ve kısa bir zamanda gerekli yönde gerçek gelişimine ulaşacağını umuyoruz. Bu aşamadan neyi kastettiğimizi TÜRK SOLU okuyucularının kolaylıkla anlamış olacaklarını sanıyoruz. Çünkü TÜRK SOLU daha ilk sayısından itibaren yayını bu nokta üzerinde toplamış, emperyalizme karşı, emperyalizmin yurt içindeki destekleri, işbirlikçileri derebeyler ve komprador burjuvaziye karşı mücadelede bütün gerçek milliyetçilerin, gerçek demokratların, bütün yurt ve istiklâl severlerin işbirliği etmeleri gerektiği fikrini savunmuştur. Devrimci Kuruluşlar Güçbirliğine 35'i aşkın derneğin katılması, muhakkak ki emperyalizm düşmanlarının, yurt ve istiklâl severlerin, ilerici demokratların, halktan yana olanların, hangi sosyal sınıf veya zümreye mensup olursa olsun, tümünü sevindirir. Her vatansever Türkün bu olayı şükranla karşılaması kendisi için bir görevdir. Fakat ne yazık ki, TÜRK-İŞ ve DİSK gibi sendika teşekkülleri kodamanlarının, sosyalist oldukları iddiasını ağızlarından fırsat düştükçe eksik etmeyen dengeci (!) siyasi parti liderlerinin bu harekete yabancı kaldıktan başka etkileri altında bulunanları ya da bulunduklarını sandıkları kimseleri buna katılmamağa kışkırtmakta, Türkiye'mizin bağımsızlığı, ilerlemesi, refahı bir kelime ile millî kurtuluşu için hareket ve özlemle karşılanmak gereken bu hareketi muhtelif şekillerde sabote etmekte oldukları tessürle müşahade edilmektedir. Güçbirliğine karşı yönelmiş bu çeşit tutumların objektif olarak emperyalizm ve irtica ile işbirliğinden başka bir şey olamayacağını uzun uzun açıklamaya lüzum yok. Yakın dünya tarihinde milletlerarası sosyal demokrasinin faşizme, gericiliğe karşı ortak mücadele cephesi kurmağa yanaşmadıkları

ve böyle ortak cephelerin kurulmadığı ülkelerde de faşizmin kuvvetlendiği idare başına geçtiği birçok örnekleri ile görülmüştür. Bu çeşit liderlerin nüfuslarını bu şekilde toplum zararına kullanmaları karşısında bu teşekküllerin namuslu, yurt-sever olduklarına zerre kadar şüphe bulunmayan üyelerinin, idarecilerinin başı üstünden uhdelerine düşen görevi benimseyeceklerinden ve üstesinden geleceklerinden eminiz.

Emperyalizme ve yurt içindeki desteği irticaa karşı bu güçbirliği hareketinin henüz başlangıç safhasında bulunduğunu söylemiştik. Yurdumuz ve milletimiz için hayati önemde olan bu mücadelenin gelişip gerçek başarıya ulaşması için Türk Devrimci Kuruluşlar Güçbirliğinin sevk ve idaresi altında bu hareketi, onun fiili muharrik kuvveti olacak şehir ve köy emekçi halkına mal edilmesi, halk yığınlarının bu mücadeleye müzaheret ve fiili iştiraklerinin sağlanması gerekir... Bu amaca da ulaşılacağına ve yurdumuzun emperyalizmin, işbirlikçileri feodal-komprador zümrelerin, gerici kaba kuvvetlerin şerrinden hem de uzak olmayan bir gelecekte kurtulacağına şüphemiz yoktur.

Reşat Fuat Baraner

Türk Solu, Sayı: 40, 20.08.1968

YENİ EDEBİYAT DERGİSİ'NDEN

Sanatkârdan Beklediğimiz

SANATKÂR ve ediplerimiz zaman zaman tekrar ederler:

“Memleketimizde sanat eserine rağbet yoktur halkımız okumuyor, hakikî sanatın değerini takdirden acizdir, ve ilh ...

Hakikati göremeyen veya görmek istemeyen münevverlerimizin kendi aciz ve noksanlarını bu sözlerin arkasına gizlemek istedikleri kolayca anlaşılır; herkesin her istediği kitabı bulabilmesine, satın alabilmesine ve okuyabilmesine mani olan iktisadî sosyal sebepleri burada mevzuubahis edecek değiliz. Biz meseleyi sadece san'at bakımından tetkik edeceğiz.

Her yerde olduğu gibi bizde de sanat eserleri lâıyk oldukları derecede rağbet bulurlar ve bulabilmişlerdir. Nasıl ki, maddi istihsal, istihlâk ihtiyacını ve dolaşısile müstehlikini bizzat yaratıyorsa entelektüel istihsal da, kendi mahsulü olan sanat eserile, sanat zevkine sahip ve bediî güzellikten anlar kitleleri yetiştirir, meydana getirdikleri eserlerine rağbeti, sanat erbabı bizzat yaratırlar. Ve ancak o kadarını hak ederler. Sanat eserinin değeri ne kadar yüksek olursa rağbet de o nisbette fazla ve ölmez olur. Onun içindir ki, sanatımız nâmına rağbetsizlikten şikâyete hiç hakkımız yoktur, ektiğimizi biçiyoruz.

Nesiller ve asırlar boyunca ve dünyanın dört tarafında rağbet görebilmiş olan eserler sükût halinde bulunan muayyen bir zümrenin geçici görenek ihtiyacını, mütereddit zevk ve telâkkilerini tatmin eden eserler değildir. Böyle eserlerin ömrü çok kısa olur ve hayatın sert olan tabii akışı karşısında dikiş tutturamazlar, unutulurlar.

Cidden hakiki bir kıymet ifade eden sanat eserleri; geniş halka hitap edenler, onu alâkalandırabilenlerdir. Sanat eserleri içtimaî hayatı tahlil edebildiği, insanların sosyal münasebetlerle yani yekdiğerleriyle olan hakikî alâka şekillerini, birbirleriyle çarpışan mevcut tezatlarla, bütün canlılığıle gösterebildiği nisbette geniş halk kütlelerine nüfuz ve tesir edebilir ve o nisbette de halk arasında kendilerine rağbet bulurlar.

Halk, okuduğu eserde kendisini görebilmeli, kendi hakiki hayatını hissedebilmeli, cemiyetin ve sosyal hayatın kendisi için henüz karanlık olan taraflarına ışık tutan ve kendisine hiç de yabancı olmayan bir yol gösterici bulabilmelidir.

Onun için de ediplerimiz halk hayatının acılarını, sevinçlerini ifade edebilmeli; halkın yaratıcı ve yaşayan kuvvetlerini ele almalı halkımızın geçirdiği inkılaplarını, onların an'anelerini tam mânasile benimsemeli ve daha da inkişaf ettirmelidir; Cemiyetin geçirmiş olduğu tekâmülü akışında halkla birlikte yürüyebilmelidir. Daha doğrusu sanatkâr, halkın öz evlâdı olmalı, onun hayatile içten bağlanmalı ve eserini milletin hayatından tarihinden almalıdır. Öyle ki, bu eserler halkın ve cemiyetin inkişafının uzvî bir mahsulü sayılabilir.

İşte, ancak böyle eserler bütün halkı alâkalandırabilir, milletin tarihine karışır, onun malı olur ve hayatı yeni nesiller ve asırlar boyunca devam ettirebilir, değerini muhafaza eder. Bugün dünya ölçüsünde bir şöhret kazanmış, kendilerine milyonlarca okuyucu bulabilmiş olan eserler ancak böyleleridir.

Böyle sanat eserleri yaratmak da ancak sosyal hayatın canlı tezatlarını ve cemiyet kanunlarının yaşıyan vahdetini ihata ve ifade edebilmek suretile, yani hakikî realizm ile ve ancak o nisbette mümkün olabilir.

Yazan. Ali Rıza

Sayı 1

Yeni Edebiyat Sosyalist Gerçekçilik

Suphi Nuri İleri,

Scala Yayıncılık, Sayfa: 62-63, Mart 1998

Sanatkârın Vazife ve Mesuliyeti

BÜTÜN sanat şubeleri bu meyanda edebiyatın, insan sosyetesinde çok mühim bir mevkii vardır. Bütün şubelerile sanat köklerini cemiyetin maddî temeli üzerine salmış üst yapı müesseselerinden birisidir ve bu temele bağlı olmaktan kendini kurtaramaz. İnsanları içtimaî bir topluluk halinde ihata eden, tâbi oldukları karşılıklı münasebet ve bağlara şekil veren bu maddî temeldir. Bu maddî temeli teşkil eden müstahsil kuvvetlerin inkişafı cemiyet şekil ve hayatı üzerinde müessir olur. Onun istikametini tayin eder. Cemiyete tekâmül esas hızını bu maddî temelden almakla beraber bu temel üzerine yükselmiş olan ideoloji, din, sanat, hukuk ve saire gibi üst yapı müesseselerinin de içtimaî tekâmül üzerinde muayyen bir dereceye kadar tesiri vardır. Bu tesir karşılıklıdır. Müessirin neticeyi tayin ettiği gibi neticenin de mukabil olarak müessir üzerine tesiri vardır. Bu itibarla sanatın, cemiyetin inkişafı üzerinde muayyen bir rolü ihmal edilmeyecek bir tesiri vardır.

Sosyal hayat insanların karşılıklı münasebetlerinin bir muhassalasıdır, bu karşılıklı münasebetleri tayin eden de cemiyetin üzerinde kurulduğu maddî temel ve ona bağlı istihsal şartlarıdır. İnsanlar tâbi oldukları hayat şartlarını, cemiyet şeklini kendi iradelerile serbest olarak tayin edemezler, fakat bu şekil üzerine şuurulu hareketleriyle müessir olabilirler. Sanat ve edebiyatın tesiri de insanın sosyal hayatı olduğu gibi kavrayabilmesi şuurunun beslenmesi istikametinde vukua gelir. Edebiyat, sosyal hayatı sözlerle yeniden istihsalden başka bir şey değildir. Edebiyat kelimeler yardımıyla tipleri, karakterleri yaratır, hâdisatı, realiteyi tabiat levhalarını ve tefekkür prosedürlerini aksettirir. Bunun için hisler ve heyecanlarını tahrik suretile insanlara hitap eden edebiyatın, insanların mevcut cemiyet sistemini hakikî çıplaklığıyla kavranmasında ve insan şuurunun beslenmesinde büyük bir rolü vardır. Cemiyetin tarihî zaruretlerle adım atmakta olduğu tekâmül seyrinde, cemiyetin bir ferdi sıfatı ile insanın müsbet veya menfi bir cephe alması şu veya bu şekilde vaziyet takınması üzerinde, hulâsa içtimaî şuurun tekevvününde edebiyatın hissesi ihmal edilmeyecek derecededir. Bu itibarla edebiyat yalnız doğuş itibarıyla değil vazife ve gayesi bakımından da sosyal bir mahiyet taşır, bulunduğu cemiyet ve yaşadığı devir için hususî bir ehemmiyet ve mânâyı haizdir.

İnsanlık tarihi şimdiye kadar geçmiş sosyal hâdiselerin zuhur ve tekevvününde insanların bu hâdiselere hazırlanması işinde fikir ve sanat hareketlerinin ne derece mühim roller oynadığını ve oynayabileceğini gösteren pek çok misallerle

doludur. Orta çağın kara taassubuna karşı insanlığın kurtuluşu uğrunda mücadele eden hümanist fikir ve sanat erbabının bu kurtuluş mücadelesindeki çok mühim rolü inkâr edilemez. Garbî Avrupa'da derebeylik sistemine asilzade ve ruhban tahakkümüne karşı ayaklanmış demokratik inkılâp fikriyatının hazırlanmasında 18 inci asır mütefekkir ve ediplerinin ne derecede âmil olduklarını bu inkılâpların tarihini tetkik etmekle gayet açık görebiliriz. Her devirde mevcut şartlara göre insanlığın hakikî kurtuluşu yolunda attığı her ileri adımın hazırlanmasında şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da aynı ehemmiyeti haiz olacağı aşîkârdır. Onun için sanatkâr sadece sanat için sanat yapamaz. Bilerek, bilme-yerek muhiti üzerinde müessir ve âmil olur. Bir eserile ortaya çıkan bu sanatkâr cemiyete karşı manevî bir mesuliyet altındadır. Bu sanatâr sıfatile “ben sadece his ve heyecanlarıma tercüman oluyorum. Sosyal fikir ve mefhumlarla uğraşmıyorum. Harici âlemi aksettirmiyorum. Kendi iç âlemimde onun üzerinde sadece işleyip yeni bir âlem yaratıyorum” gibi tamamiyle subjektif idealist bahanelerle kendisini bu mesuliyetten kurtaramaz, onun için ortaya çıkan her sanatârın eserinin sosyal bir tesiri olacağını müdrik bulunması ve bu sosyal mesuliyet hissini bir an bile aklından çıkarmaması lâzımdır.

Ali Rıza

Sayı 9

Yeni Edebiyat Sosyalist Gerçekçilik

Suphi Nuri İleri, Scala Yayıncılık, Sayfa: 64-66, Mart 1998

Hümanizm

EDİPLERİMİZİN ve münevverlerimizin son senelerde sık sık kullandıkları bir mefhum vardır; hümanizm.

Çok sık tekrarlandığı halde hümanizm mefhumu maalesef Türk okuyucularının anlayabilecekleri şekilde açık anlatılmamış, tarif edilmemiş bulunmaktadır. Ve zannediyoruz ki, bu mefhum esasen bizzat kullananlardan bir çoğu için de henüz müphem ve sislidir ve bir matâ halinde olduğu gibi garpten ithal edilirse ileri bir iş görülecek zannedilmektedir. Bunun içindir ki, biz gazetemizin okuyucularına gücümüz yettiği kadar hümanizmin mâna ve mahiyetini kısaca aydınlatmak istiyoruz.

Eski Yunan ve Roma devirlerinde Perikles, Marius ve saire gibi büyük insanîyetçilerin alelâde fertlerle asil ve kibar, fakirle zengin farkı gözetmeyen hümanizmleri vardı, biz bunlara temas edecek değiliz, bizim mevzuumuz modern hümanizmdir.

Hümanizm sözü Latinceden insanî manasına gelen Humanus kelimesinden çıkmıştır. Hümanizm Rönesans devrinde yeni doğmuş olan ticaret burjuvazisinin derebeyliğin ve Katolik kilisesinin tahakkümüne karşı açtığı mücadele seyrinde tekamül etmiş ileri bir cihan görüş tarzıdır. Hümanizm insanlar için şahsi serbestlik isteyen, onlar arasında asalet farkı tanımayan, insana ve onun tefekkürüne inanmak esasına dayanan, ilimde inkişaf serbestliğine taraftar ve müsbetliği kabul eden bir cihanı telâkki tarzıdır.

XIV-XV asırlarda İtalya'da başlayan hümanizm XVI ncı ve XVII nci asırlarda garbi Avrupa'nın diğer memleketlerinde de inkişaf etmiştir. Burjuva hümanizmi büyük Fransız ihtilaline tekaddüm eden zamanlarda XVIII inci asırda Fransa'da ve en yüksek merhalesine ulaşmış bulunuyordu.

Hümanizmin asırlarca süren bir tarihi vardır. Ve cemiyetteki tekâmül, içtimai sınıfların mahiyetleri ve insanların birbirleriyle olan münasebetlerine bağlı olarak birçok değişikliklere maruz kalmıştır. Nitekim on yedinci ve on sekizinci asır hümanizmi, burjuva hümanizmi idi. İçtimai değişikliklerle elebaşı olan idareci sınıfın halk kitlelerine karşı olan münasebet ve vaziyetinin bu tebeddülât üzerinde mühim tesirleri vardır. Müstahsil kuvvetlerin inkişafına engel olan, geri ve dar istihsal şartları ile cemiyetin tekâmülüne set çeken derebeyliğin imhası zamanında burjuvazi cemiyetteki değişikliklerin idarecisi idi. O idareciliğini hem siyasi

hem de fikri sahada tahakkuk ettirebiliyordu. Çünkü onun bu içtimai değişikliklerdeki siyasi, içtimai ve iktisadi menfaati halkın menfaatlerine uygun düşüyordu, derebeylik ve münasebetlerinin kat'î tasfiyesi köy ve şehir halkının da işine geliyordu. Bu itibarla bu devir burjuva hümanizminin müsbet ve müterakki rol oynadığı bir serpilme devri olarak tavsif edilebilir.

Fakat bu sınıfın kendi ihtiyaç ve isteğine kafi derecede uygun içtimai nizamı kurup inkişafı imkânlarını emniyet altında aldıktan sonra sınıf menfaatleri onu, mevcudu müdafaada halka karşı bir vaziyet almağa sevk ve mecbur etmiştir. Böylelikle bu hümanizmin içtimai karakteri de değişmiş ve artık eskimiştir. İnkişafının muayyen bir merhalesinde bu yeni nizam cemiyete öyle bir iş bölümü sokmuştur ki, artık insanlarda ne şahıs serbestliği ne de tefekkür hürriyeti kalmamış, muazzam istihsal makinesinin alelade basit bir çarkı haline düşmüş olan fertlerin şahsiyeti ve yaradış kabiliyeti körlenmiş, büsbütün ortadan kalkmıştır.

Artık eskiyen bu hümanizm bir taraftan müstahsil kuvvetlerin müterakki inkişafını tasdik ve bu dar ve keskin iş bölümünü gayri insani olarak tavsif gibi bir tezada düşmüş oluyordu. Bu iş bölümünün hayatın her sahasını bütün şiddetle kendi tesiri içine alması üzerine de bu tezat büsbütün keskinleşmiş ve idareci sınıfın ideolojisi kat'î olarak yalnız dar sınıf menfaatlerini koruyan ve halk aleyhtarı bir karakter alınca da büsbütün arap saçı gibi karışmış ve halledilmez olmuştu. Garbi Avrupa'da inkılâpçı demokrasinin tereddidi ve geriye rücuu evvelce hakikaten ileri olan garp hümanizmine artık mürteci bir mahiyet vermiştir.

İnsana hakikaten hürriyet ve hak tanıyabilmesi için hümanizm bugün artık mevcut şartlara göre yeni bir şekil almak ıztırarındadır. Bu da insana lâayık olduğu değeri veren ırk ve milliyet farkı gözetmeksizin insanlığı tazyik ve soygundan, şahsiyetleri öldürüp fertleri köleleştiren bugünkü iş bölümünden kurtarmayı istihdaf eden şeklidir. Ve ancak o zaman eski hümanizmin bir türlü halledilemez olduğu tezat da ortadan kalkmış olur.

Ali Rıza

Sayı 3

Yeni Edebiyat Sosyalist Gerçekçilik

Suphi Nuri İleri

Scala Yayıncılık, Sayfa:95-97, Mart 1998

TKP İÇİNDEKİ TARTIŞMALARDA REŞAT FUAT BARANER

1962 Konferansı Tutanağı

Leipzig Konferansı

Dış Büronun yurtdışındaki aktiflerle yaptığı toplantı

2.IV.1962 - 6. IV. 1962

KATILANLAR:

Yakup Demir (Zeki Baştımar), Marat (İsmail Bilen), Nâzım Hikmet, Abidin Dino, Bilal Şen, Sabiha Sertel, Yıldız Sertel, Ahmet Saydan (Aram Pehlivan), Vartan İhmalyan, Doktor (Hayk Açıkgoz), Fahri Erdinç, Gün.

Toplantı açılmadan önce Dış Büro'nun kimler tarafından seçildiğine ilişkin olarak sorulan iki soruya yanıt: Dış büro seçilmemiştir, teşekkül etmiştir.

GÜNDEM

SBKP'nin 22. Kongresinin ışığında memleketin ve partinin durumu hakkındaki rapor

22. Kongre hakkında TKP delege heyet raporu

Memleket dışındaki parti çalışması

Basın yayın bürosu seçimi

Zeki raporunu okuduktan sonra yapılan konuşmaların tutanakları *Fahri Er-dinç* ve *Gün [Togay-Benderli]* tarafından dönüşümlü olarak tutulmuştur.

Gün tarafından tutulanlar (okunabildiği kadarıyla ve kullanılan dil otantik olarak yani arılaştırılmadan) dizilmiştir.

Bilal: Bu parti hayatında yapılan ilk rahat konuşmadır. Raporda memlekette derebeylik kalıntıları var deniyor. Memlekette kapitalizm mi, yarı kapitalizm mi var?

Zeki: Memlekette kapitalizmin süratli bir gelişmesi gözlemlenmektedir.

Şarkta ise tamamıyla derebeylik münasebetleri hâkimdir. Orta ve Doğu Anadolu'da derebeylik kalıntıları var. Bu her şeye rağmen mevcut ve kuvvetli bir iktisadi unsurdur. Kapitalizm mi, derebeylik mi kuvvetli. Bunun tayini zor. Fakat derebeylik kalıntılarını daima göz önünde bulundurmak lazım. Zengin toprak

sahipleri ve gerici burjuvazinin oynadığı rol unutulamaz. Kulakların (Hacıağaların) partiler içinde oynadıkları rol var. Ziraatta hâkim olan unsurun kapitalizm mi, derebeylik mi olduğunu tayin etmek zor.

Bilal: (Sorusunda ısrar ediyor)

Türkiye’de hâkim olan unsur kapitalist unsur mudur, derebeylik unsuru mudur. Bunun kati olarak tespiti gereklidir. Türkiye’nin bugünkü objektif durumu nedir ve hangi sınıflar vardır. Hangi harekette hangisinin ilerici, hangisinin gerici olduğunun tespiti gerekir.

Türkiye’de bir sosyalist devrim için mi çalışıyoruz, bir burjuva demokratik devrim için mi, Millî bağımsızlık vs. gibi hareketler için mi bunun tespiti gerekir.

Raporda Partiler hakkında yapılan değerlendirmelere iştirak etmiyorum. Türkiye’de 1945’e kadar, 1923-1945 arasındaki burjuvazinin ayrışımındaki seyir DP’yi doğurdu. 1945’tekendi içindeki gruplar bu çerçeveyi yıktı. CHP içindeki hâkim unsur sanayi ve ticaret burjuvazisidir. Fakat bu komprador grubu temsil etmiyor. Kompradorların hâkimiyet kurduğu DP idi.

Zeki: Hâkim unsur toprak burjuvazisi ile mürteci burjuvazidir.

Bilal: Her partide aynı unsurlar olduğuna göre aralarında mukayese yapılsın ve hâkimiyet dereceleri gösterilsin.

Parti içi savaşlarında parti birliği meselesi bir tarafa bırakılmış. Bu mesele üzerinde daha derin olarak durmak lazım. Rapor bu bakımdan tarafgirane (yanlı) ve eksik. Şahsi münasebetlerin dışına çıkmak ve prensip meseleleri üzerinde durmak gerekir. Kırılganlıkları bir tarafa bırakmak gerekir. Bütün hayatları boyunca bu adamların kötü iş yaptıklarına inanmıyorum. Son tevkifatla ilgili olarak tevkifatı Sevim’e bağlamak doğru değil. Polis çok şey biliyordu. Reşat ve Mihri’nin rolleri çok fena gösterilmiş. Eğer biz bu tevkifatı şahıslara bağlarsak bundan sonra da aynı hatalara düşeriz. Şefik Hüsnü’nün partiyi legalize ettiği ve böylece de polisin girişini kolaylaştırdığı doğrudur. O zaman Türkiye’de legalite doğrudur havası oynadı. Bu strateji ve taktiğe göre çalıştık. Yapılan çalışmalar yarı legal oldu. Objektif şartlara partinin sübjektif görüşü katıldı. Biz artık bu davranışı tasfiye etmeli sübjektif şahıslara bağlamamalıyız. Bunlardan ders almamız gerekir. Kısacası şahısları ithamdan vazgeçmek gerekir. Ben ideolojik bir ayrılık, bir prensip ayrılığı, fikir ayrılığı görmedim. Yanlış kararlar alınmış olabilir. Yapılan bütün hatalar yalnızca ideolojik sapıklıkla izah edilemez. Parti kolektif çalışmamış daima hizip faaliyeti olmuş. Bizde şahsa tapma da olmuştur. Bu ko-

nuda raporda tahrip az deniyor. Bence çok. Şefik Hüsnü'nün verdiği emre körü körüne itaat edilmiştir. Bizde şahsa tapma diğer partilerde olduğundan çok daha zararlı olmuştur. Kolektif çalışmayı başlıca baltalayan sebeptir. Teknik sekreter ve diğerlerinin şahısları hakkında söylenenlerle aynı fikirdeyim. Fakat ideolojileri hakkında söylenenlerle değil. Zararları olmuştur ama davaya ihanet etmediklerine kaniyim. Teknik sekreterin ihtiyarları tasfiye etmek istediği hakkında konkrete delil yok. Bazı vazifeleri niçin gerçekleştiremediği konkrete olarak bilinmiyor. Aca-ba gerçekten kadroların merkeze olan güvenini kırmak için miydi. Stalin'e karşı konuşmalar yapması mutlaka Sovyet aleyhtarı olmasını icap ettirmez. Ben daima birleşmeden yanayım. Türkiye halkının önünde duran meseleler hakkında prensip bakımından bir ayrılık var mı? İş prensip meselesine gelmemiş sekreterlik davasında kalmıştır. Türkiye'de son on yılda partinin teşkilâtlanmaması iç birliğinin kurulamamasının sonucudur.

Fahri: Raporun birinci kısmı açık, vazıh. İlerici akımları tutmak, işbirliği yapmak vs.

Sosyalizm uğrunda mı savaşıyoruz yoksa ilk hedefimiz başka mıdır gibi bir soru mevzubahis olamaz. Bu stratejik bir hedeftir. Oysa rapor yakın hedeflerin raporudur. Raporun ikinci kısmına gelince. Yurtta likidatör ve provokatörlerin bir zihniyeti var o da dışarıdaki çalışmaların kökü dışarıda olacağı şeklinde. Bu likidatörleri likide etmek gerekir. Bunun için ve parti birliğini korumak için mücadele etmeliyiz. Bu gruba büyük görevler düşüyor. Bizim Radyo'nun bu işte çok etkili olması lazım. Radyomuzda memleket içindeki kadrolara tesir etmeye çalışacağız. Biz bu ters akımlara karşı Bizim radyo ve basın yoluyla kavgamızı yapalım. Fakat bu imkânlarla kısa bir zamanda bu kavgayı kazanacağımızı sanmıyorum. Burada yurtiçindeki partili arkadaşlarımızın da yardımı lazım.

İkinci bir husus olarak, açık konuşalım dendiği için söylemeye cesaret ediyorum, bu raporu oy birliği ile bile kabul etmiş olsak yapılan değerlendirmeler tek taraflıdır yani ancak bu kolektifin malı olabilir. Hukuken de bu böyledir. İtham edilenin de müdafaasını dinlemek gerekli sayılır. Gerçi hareketleri belki tutumlarını gösteriyor ama ben bu işleri o kadar yakından bilmiyorum. Rapor bu bakımdan şüphe bırakmayacak kadar sarih görünüyor. Ama raporu oylarken Bilal'in öne sürdüğü tehlikelere düşmeyelim. Onlarla işbirliği yapmak zorunda olabiliriz. Bu noktanın daha açık bir şekilde açıklanmasına ihtiyaç görüyorum.

Doktor[Hayk Açıkgoz]: Parti içi faaliyette şahıslar tenkit ediliyor. Öte tarafın

da kendini savunmasını gönül isterdi.

Bazı vakalar sıralanıyor ama ben başka türlü olduğunu söyleyeyim. Askerlikten dönüş olayı Stalingrad zaferinden sonra olmuş gibi gösteriliyor. Ben başka türlü hatırlıyorum. Parti ondan evvel teşkilâtlanmıştı.

Bayer'de çalışma meselesine gelince. İş yok, sanatı yok. Tercüme işi bulmuş. Parti kendisini beslemiyor ki. Madem bulduğu iş tenkit ediliyor, sanki kendisine başka iş bulmuşlar da ret mi etmiş.

İllegal iyi çalışmamaya gelince, legal çalışma zaruri idi. Profesyonel çalışma şartları temin edildi de bunları kabul mu etmedi. Ben bütün söylenenlerin tersini söyleyebilirim. Ama bence eski meselelere fazla girmeyelim. Bütün meseleleri bilmiyoruz. Bunları bir yana bırakalım,. Ve şimdi birliğin kurulması için ne yapmamız gerektiğine bakalım, bu bakımdan bizim basın ve yayınınımızın çok büyük rolü olabilir.

Sonra eskiden şu şu hatayı yaptı deniyor. Neden o zaman uzaklaştırılmamış ödevden? Bizde Stalin'in estirdiği terör yoktu ki. Merkez Komitesi ne yapmış o zaman? Bırakalım bunları.

Fahri: Likidatörlere karşı mücadelenin başarılı olması için dışarıdan çalışmak yetmez.

Raporda savunulan görüşleri içerde yüksek kademelerde benimseyen sorumlular var mı? Onlar olmadan dışarıdan iş yürüzmez.

Sabiha: İçerde, birlik kuracağımız Merkez Komitesi faaliyeti var mı?

Zeki: Merkez Komitesi üyelerinden likidatör faaliyetlere katılmayan insan var.

Ve bunun dışında pek çok müspet eleman var. Mesele müspet elemanları teşkilâtlı hale sokmak. Buna mani olan da gene likidatörler. Parti hattına bağlı pek çok eleman çalışmak için imkân arıyor. Fakat bugünkü şartlarda tanınmış arkadaşlarla faaliyete geçmek tehlikeli. Tanınmamış arkadaşlarla faaliyete geçmek lazım. Mevcut olan tehlike şimdi yalnız polis tehlikesi değil, teşkilâtlı çalışmak istemeyen elemanlar var. Bu tanınmamış insanlar arasında merkez komitesi üyesi de var.

Sabiha: Genel sekreter kim?

Zeki: Genel sekreter tabiri bizde kullanılmamıştır.

1937 yılında Komintern tarafından Reşat parti sekreteri olarak gösterilmişti. 1944 de içeri girdi. 47 de ben, MK üyesi olarak ve politbüro üyesi olarak parti faaliyetini yeniden kurdum. Fiilen de partinin sekreteri olarak çalıştım. 49-50

de Merkez komitesi üyelerinin bir kısmı İstanbul'a gelince bir merkez komitesi toplantısı, Cihangir toplantısı yapıldı. Başta ben olmak üzere bir sekreataryat kuruldu. Ben ve iki sekreter, biri teknik sekreter [Mihri Belli] biri sendika sekreteri [Zileli Halil Yalçinkaya]. Şimdi memlekette parti sekreteri diye kimse yoktur. Bir tek ben varım MK tarafından seçilmiş. İçerde teknik sekreter var ve sendika sekreteri olan da ölmüştür.

Vartan: Merkez komitesini kim seçti?

Zeki: 1932 senesinde 4. Parti kongresi seçti.

Marat: Merkez Komitesi 4. kongrede seçildi.

1934 yılında büyük bir konferans yapıldı ve sekreterlik politbürosu seçildi. 1937 ye 38 e kadar bu şekilde çalışıldı. 34 yılındaki konferansta sekreterlik şöyledi: bir yıl biri bir yıl biri çalışacak. İlk yıl sekreterlik Reşat'a düştü, propaganda ile teknik bana düştü. Reşat gidince ben sekreter kaldım. Ben bitirdim Reşat döndü. O zaman sekreterliğin bir yıl münavebe ile yapılması konuşulmuştu. Ondan sonraki çalışmalar değişti. O seçimde MK seçilenlerden çok az kişi kaldı. Bir kısmı öldü bir kısmı tasfiye edildi.

Vartan: Yani bugün Merkez komitesi yok mu?

Zeki: Üyeler var fakat teşkilâtlı bir merkez komitesi yok.

Bir merkeze bağlı teşkilât yok. Münferit çalışan pek çok insan var. Çeşitli sosyal teşekküllerde birçok elemanlar var. Grup halinde çalışan pek çok arkadaş var. Fakat bu tam bir çalışma değil

Vartan: Merkez Komitesi fonksiyonunu görmek üzere tasarlanan bir şey var mı?

Zeki: Gayet tabii.

Buradaki grubumuz da buna çeşitli şekillerde yardım edecek. Çeşitli imkânlar arayacağız. Merkez Komitesi'ni faaliyete geçirmek için. Bizim buradan içerdeki faaliyete ilk hamleyi vermemiz lazım.

Doktor: Merkez Komitesi üyeleri bulunduğuna göre niye bir araya gelmiyorlar. Merkez Komitesinde herkes birbirine karşı mı?

Nâzım: Hepsi üç dört kişi.

Zeki: Teşkilâtlı faaliyet yok. Bizim tezimizi savunanlar ve buna karşı gelenler var.

Nâzım: Bütün rapordan bir takım ihtilâflar olduğu meydana çıkıyor.

Çeşitli devirlerde olayları değerlendirme farkları var. Mesela Alman Sovyet

anlaşması devrinde. Prensip meselelerinde, teşkilât meselelerinde ne gibi ihtilâf var?

Zeki: Prensip meselelerinde açık bir ihtilâf olmadı.

Almanlara karşı takınılacak tavırda münakaşa oldu. Bu meseleyi öğrenmek üzere bir arkadaş dışarı çıktı. Ve bir beyanname ile geri döndü. Fakat bu beyanname dağıtılmadı. Örtbas edildi. Almanların Türkiye'ye hücumla hazırlandıkları iddia edildi. Bu bir prensip meselesidir. Sekreter arkadaş [Reşat Fuat] toplantıda hiçbir zaman aykırı bir prensip meselesini müdafaa etmedi. Diğer arkadaş, teknik sekreter, bütün meselelerde hep ters fikirle karşı çıktı. Fakat eski sekreter teknik sekreterle açık bir işbirliği yapıyormuş. Bunu geç öğrendik. Sevimin sonuna kadar müdafaa edilmesi bunu gösteriyor.

Marat: Grupçuluğun olduğu yerde çok şey oluyor.

Hele bu merkez komitesi üyeleri arasına girince. Olayların değerlendirilmesi üzerindeki fikir ayrılığı bir ayrılıktır. (Almanlarla ilgili tutum) böyle bir hataya düşülebilir. Bence sorulan şu: Ana prensiplerde ayrılık var mı? Bizde bu grupçuluğun sosyal sınıfsal kökenleri var. Küçük burjuva muhalefetidir bu.

Köylü işçi meselesinde, sendika meselesinde, parti kuruluşu meselesinde böyle bir ihtilâf var mı?

Nâzım: Benim de bildiğim köylü meselesinde böyle bir ihtilâf vardı.

Dino: Var!

Marat: Hüsamettin [Özdoğu] köylü hareketini kökünden inkâr ederdi.

Aramızda en büyük kavga köylü meselesindeydi. İşçi meselesinde de trade unionist idi. Böyle likidatörlüğün, bozgunculuğun kökü havada değildir. Partiye gelen elemanlarla beraber geliyor. Gizli çalışma darlıklarından, Marksist-Leninist terbiyenin verilememesinden ileri geliyor. Bizim parti sekterdi. 40 yıldır partideyim. Bir defa 1927'de topraklarda köylü hareketi kurduk. Öteden beri bizim partinin eksik ve kaypak tarafı köylü hareketidir. Sekterliği buradan geliyor.

Dino: 39 senesinde iki tecrübem var.

Alman ordusu Yunanistan'ı zaptetmiş. Yunan mültecileri kaçıyor. Türkiye'de ilk defa genel efkâr bizim ne olduğumuzu kaçan Yunanlılar yardımıyla görüyor. Benim vazifem o zaman İstanbul şehrinde basın işleriydi. Dedim ki "faşizm Türkiye'de nazari değil, hudutlarımıza gelen bir kuvvet olarak açıklanmalıdır." Reşat bunu kabul etmedi.

Diğer bir konu: CHP harbin yaklaştığını görüyor, toprak reformu vaat etmek

zorunda diye bir konuşma yapılıyor. Bir toplantı yapıldı Toprak durumunun incelenmesi istendi. Reşat'ın cevabı: "Bunlar 1927 senesinde konuşuldu. Bu meseleyi büyük arazi sahibi olduğun için ortaya atıyorsun."

Biz ana davalarda yapılan hataları belirtmeliyiz işleri yürütmek için.

Nâzım: Geçmişin tahlilinden hal için netice çıkartmak gerek.

Bugün memleketteki reel kuvvetleri kendimizi aldatmadan görmeliyiz. Türkiye'de teşkilâtlı çalışan komünist var mı, yok mu? Yapılan bazı hareketleri de reel olarak görmek gerek, eski teşkilâttan kalma kalıntıları da reel olarak görmek lazım. Dar görüşlülüğü, sekterliği unutmamak lazım. 1928 yılında esnaflar vs. ile birleşme hakkında parti beyannamesi çıktığı zaman, parti küçük burjuvalaştı dendi. Bunları açık görelim. Birçok hatalar bu sekterliğe dayanır. Ben Reşat'ı gayet az tanırım. Fakat onun karısına yazdığı mektubu karısı bana okudu. Zeki için yazılmıştı bu mektup. İntibaim hiç de müspet olmadı. Bir sürü iftira ve küfürle doluydu.

Tabii karşı taraf da burada olsaydı ve görüşünü savunsaydı iyi olurdu. Fakat buna rağmen bazı noktaları ortaya koymak lazım.

Vartan: Bu konuşmalardan sonra rapor okunduğu zamanki tereddüt zail oluyor.

Reşat'ın zaman zaman nükseden bu ideolojik farklılıklarına rağmen Reşat niye ekarte edilmemiş, hangi hatalar bunu tutmaya sebep olmuş.

Dino: Bir misal.

O Anadolu'ya giderken biz trende aynı koridorda idik. "Reşat hakkında ne düşünüyorsun, hareketlerine rağmen neden tutuyorsun" sorusuna "ne yaparsa yapsın o bizim liderimizdir" yanıtı alınıyordu. Stalinci yaklaşımla izah ediyorum bunu. Ben de bana yapılan alçakça darbelere rağmen harekete geçmedim, bekledim.

Zeki: Bir arkadaşın çeşitli hataları olur. Bazı şartlar dâhilinde merkez komitesi harekete geçmez. Ama bunlar birikir ve taşarsa o zaman değerlendirmek zaruri olur.

O zaman Merkez Komitesi Reşat'a karşı bir harekete geçemezdi. Şahsa tapma şartlarında mühür kimde ise, Süleyman oydu. Fiili bir şekilde harekete geçmeye imkân yoktu. Bir arkadaş bir toplantıda çok sert tenkide geçtiği zaman ben uzlaştırmak zorunda kaldım. Bu zaruriydi. Arkadaşların çoğu sürgündeydi. Birkaç kişi kalmıştık. Ekseriyette olduğumuz halde fiili harekete geçmemizin müspet

netice doğurmayacağından emindik. O zaman Komintern vardı. Komintern’le temasa geçmek lazımdı. Bu da imkânsız gibi bir şeydi. Derhal parti dışı edilip, provokatör damgasını yiyebilirdik. Ölüm tehlikesi yoktu ama, buna [göz] göre göre boyun eğmeye mecburduk.

Sabiha: Parti içindeki anlaşmazlıklardan biz burada haberdar olduk.

Fakat ben hâlâ bu iki grubun birleşmesi lâzım olduğu kanaatındaydım. Şimdi söylenenleri dinledikten sonra böyle bir birleşmenin imkânsız ve faydasız olduğu kanaatıma vardım. Bu durumda bu insanlar partiden uzaklaştırılamazlar mı? Buradan bugün bu iş yapılamaz mı?

Bilal: Burada Zeki, Dino, Nâzım ve benim dışındaki insanlar hislerinden daha uzak kalabilir ve objektif olmakta bize yardımcı olabilirler.

Örneğin Alman meselesinde Komintern’in kendisi hataya düştü. Mesele ben-
ce şudur. Bu adamlar belki hareket içinde tasfiye edilebilirler ama, samimi olarak işçi sınıfı için çalışmışlarsa işçi sınıfının kurtuluşu için her kuvvetten yararlanmak gerekmektedir. Türkiye’deki bütün kuvvetleri yapıcı olarak debelendirmeliyiz. Ben burada anlattıklarımın çok daha fazlasını anlatabilirim. Ama gene de bu fikrimde ısrar ediyorum. Biz öyle bir kararla çıkalım ki “Bu işin yöneticisi falanca gruptandır” hissini vermesin. Türkiye’de ana hatlarıyla iki grup ta olsa grup içinde de bir sürü grup var. Bunların yanında namuslu binlerle komünist binlerce sempatizan var. Bu sempatizanlar bizler için çok mühim. İç kavgalar bu kuvvetleri yemesin.

Marat: Sabiha yoldaş bunların atılmasından bahsetti.

Burası çıkarıp atma yeri değil. Atarsak gene eski yola girmiş oluruz. 20 yıldır parti kongresine hazırlanılıyor. Burası teşkilatlanmanın ilk yeri olacak. İyi çalışırsak bunu yapmak yolunda ilerleyebiliriz. Atma meselesi parti kongresinde konuşulur. Orası yetkilidir karar almaya. Sen beni, ben seni partiden çıkaramayız.

Raporla Dış Büro hemfikirdir. Yalnız Zeki’ye mal etmeyin. Raporu olgunlaştırılmalı, gerekli yerleri değiştirelim. 30 yıldır Merkez Komitesi birçok şeyi görüyor fakat söyleyemiyordu. Temas çok zordu. Ben bir defa Türkiye’de bir yıl oturduğum halde gene de temas kuramadım.

Reşat hâlâ Merkez Komitesi üyesidir. Hatalarını ortaya koymak gerekir. İleri-
de kendisini savunma imkânını bulur.

Zeki: Şimdi Türkiye’de nasıl bir tavır alacak, partiye karşı nasıl bir tutum alacak pek çok şey buna bağlıdır. İlerde belki partiden çıkarılacaktır.

Dino: Biz bir mahkeme heyeti değiliz. İleriki çalışmalara ışık tutmaya çalışıyoruz. Maksat birini vurmak değil çalışma prensiplerini koymaktır.

Yıldız: Bu toplantının mahiyeti hâlâ bana malûm değil.

Türkiye'deki hareket nasıl gelişebilir, biz bunu nasıl yoluna koyabiliriz? Bunun için bu grubun yetkisi var mıdır? Karar almaya hakkı var mıdır? Parti demokrasisinden bahsediliyor. Dış Büro teşekkül etmiş. Biz büromuzu kendimiz seçemez miyiz? Bu daha demokratik olmaz mı?

Marat: MK'nin dışarıda iki üyesi var. Parti tüzüğüne göre Dış Büro kurmaya ve üyeleri kooptasyon [atama] yoluyla almaya yetkisi var. Evvela büro kuruluyor.

Dışarıda şimdiye kadar tek adam vardı. Şimdi Zeki gelince, Büro kurulabilirdi. Bunun ilk işi de dışarıdaki aktifi kurmak oldu. Biz buraya herkesi getirmek istiyorduk. İş bakımından kabil olmadı. Kolektif çalışmanın ilk adımı bir büro kurmaktır. Eskiden vardı. Sonra yalnızca temsilcisi kaldı. Şimdi yeniden kurma imkânı oldu. Parti tüzüğünün dışına çıkmadık.

Sabiha: Parti tüzüğünü şimdiye kadar görmedik. Kabilse görelim.

Marat: 1934 yılında geçici tüzük yapıldı. Gösterilecek.

Zeki: 30 senedir devam eden bir tüzük ve programın yeniden gözden geçirilmesi lâzımdır.

Bu ilk atılan adımdır. Daha geniş bir toplantıda bu da yapılacak. Tüzük, Lenin'in tespit ettiği ana prensipleri ihtiva etmektedir. Herhangi bir parti kooptasyon usulünü kabul etmeyebilir. Fakatağır şartlarda çalışan partiler buna mecburdur. Daima plenum [tam üyeli toplantı], kongre vs. yapılamaz. Türkiye'de bazı şartlarda demokratik santralizm [merkeziyetçilik] prensibine riayet edilmediği olur. Santralizm ağır basar. Gizlilik şartları buna zorlamaktadır. Fakat her vaziyette program ve tüzüğü tarihi bir vesika olarak incelemek ve eksik lüzumsuz yerlerini değiştirmek üzere incelenmesi için gruplara vermeliyiz.

TKP MK Dış Büro 1962 Konferansı

TÜSTAV Yayınları: 8, Kasım 2002, Sayfa: 9-21

Türkiye Komünist Partisi I. Sekreteri Zeki Baştımar'ın /Yakup Demir/ MK Dış Bürosu ile memleket dışındaki parti grupları aktiflerinin müşterek toplantısındaki raporu

2.IV.1962

VII. Bölüm

Partimizin bugünkü durumunu anlatabilmek için, onun en azdan son 25 yıllık tarihindeki olaylara bir göz atmak gerekiyor.

Bu son 25 yıllık dünya tarihi, memleketimizin özel tarihini de içine almak üzere, muazzam olaylarla doludur. Ama bu olayların Parti tarihimizdeki akisleri, izleri, itiraf etmeliyiz ki çok zayıf ve siliktir. Suçu, Parti'nin eski idarecilerinin, her zaman bir mazeret olarak ileri sürdükleri objektif şartlara, memleketimizin objektif şartlarına yüklemek saçmadır. Objektif şartları, objektif tedbirlerle, yerinde teşebbüslerle karşılamak her zaman mümkündür. Marksçı-Leninci bir komünistin de asıl vazifesi budur.

Burada Partinin 25 yıllık faaliyetini anlatmak veya işlenen hataların umumi bir tenkidini yapmak niyetinde değilim. Fakat demin de söylediğim gibi, Parti'nin bugünkü durumunun daha iyi anlaşılması için sadece bazı olaylara kısaca dokunmak gerekiyor.

Parti tarihimizde yer almış uğursuz bir kelime var: Desantralizasyon. Bu terim burada 1937 yıllarında sorumsuz bazı kimselerin Komintern'de Türkiye için ileri sürdükleri anti-Leninist bir teklifi ifade eder. Teklif, Parti Merkez Komitesi'nin idareci rolünü hiçe indiriyor, her vilayete bağımsız hareket etme serbestisini tanıyordu. Bu teklif daha o zaman Dimitrof tarafından reddedilmiş, fakat o sıralarda Parti Sekreteri diye memlekete dönen zatın anlattığına göre, vilayetlerin daha bağımsız hareket etmeleri lüzumu da kabul edilmişti. Ortada teşkilâtı az çok tamamlanmış bir vilayet, hatta teşkilât denebilecek bir şey yoktu. Teşkilâtlı bir parti faaliyeti de yoktu. Bazı vilayetlerde mevcut parti gruplarıyla ve dağınık partili arkadaşlarla olan irtibat kesildi. İstanbul'daki parti grupları, dağınık ve başıboş bir haldeydi. Merkez Komitesi toplanmıyor, çalışmıyordu. Sekreter, Parti işleri ve Parti hayatıyla ilgili görünmüyordu. Desantralizasyon reddedilmişti ama, tam bir dezorganizasyon, likidasyon başladı ve bu, uzun bir müddet böyle devam etti.

İkinci Dünya Harbi geldi çattı. Merkez Komitesi'nde bazı arkadaşların ısrarı ve baskısıyla ve uzun fasıllarla birkaç defa toplanan Merkez Komitesi'nin aldığı

kararların hiçbirini yerine getirilmedi. Almanların Balkanlara inerek Türkiye hududuna dayanmaları, daha sonra Sovyetler Birliği'ne saldırmaları, o zamanki Parti Sekreteri'nin sözde ticari bir Alman müessesesi olan Bayer'de ücretli bir memur olarak çalışmasına engel olmadı. Ve o, umumi yerlerde ve kendi evinde yapılan ahbap toplantılarına bir parti faaliyeti süsü vermekte devam etti. O devirde ve daha sonraları, faşizmin ve onu destekleyen idareci çevrelerin azgınca saldırılarına rağmen, Türk halkının gerçek sesiyle hemen hemen tek başına haykırmaktan yılmayan günlük siyasi bir gazeteyi ve onu çıkaranları kötülemek, küçümsemek, bu zatın nedense pek hoşlandığı bir şeydi.

Fakat işin asıl acıklı tarafı bu değil. Hudutlarımıza dayanan Hitler ordularının Türkiye'ye taarruzu muhakkak görüldüğü sıralarda, yine ancak baskıyla toplanan Merkez Komitesi'nde durum görüşülüyor, Parti'nin tutacağı yol, alacağı tedbir üzerinde duruluyor. Sekreterin ileri sürdüğü fikir, ana hatlarıyla şudur: Ortada bir Sovyet-Alman anlaşması var. Almanlar'a karşı cephe almak, Sovyetler'e karşı cephe almak gibi bir durum yaratabilir. Bunun için bu işte acele bir karar almak doğru olmaz. Durumun inkişafını beklemek lazım.

Hâlbuki durumun beklemeye tahammülü yoktu. Fakat ileri sürülen sebep, daha doğrusu bahane, bir Komünist partisi Merkez Komitesi'nde üzerinde durulamayacak kadar saçma ve yersizdi.

Buna rağmen, bu konuda bir karara varılamadı. Bir arkadaşın Komintern'e gönderilmesine, sarıh bir direktif istenmesine karar verildi. Gönderilen arkadaş çok geçmeden Komintern'in kesin direktifiyle ve üstelik Türkiye'de derhal dağıtılmak üzere Komintern'ce hazırlanan bir beyanname müsveddesiyle memleket'e döndü. Faşist Almanya'nın muhtemel taarruzu karşısında halkı memleket müdafaasına çağırın bu beyanname, o zamanki Sekreter'in itirazı ile karşılandı. Türkiye'nin Almanya ile arasını büsbütün bozabileceği, durumu daha da kötüleştirebileceği bahanesiyle yayınlanmadı.

Çok geçmeden Almanlar Sovyetler Birliği'ne saldırdılar. Heyecanları son hadini bulan ve Parti'den iş isteyen, iş bekleyen komünistlerin, partili grupların artan baskısına büsbütün kulak asılmaz oldu. Partililerin en kalabalık merkezi olan İstanbul'da bazı arkadaşların şahsi teşebbüsleriyle başlamış bir teşkilatlanma gayreti var. Fakat en yukarda, bu gayreti besleyecek bir kıpırdanma yok. Ankara'da kurulan yeni teşkilât henüz emekleme çağındadır ve kendi başına çalışıyor. Samsun'daki parti grubu kendi haline bırakılmıştır. Diğer vilayetlerdeki partililer,

tamamıyla dağınık ve başıboş haldedir. Yeni Edebiyat adlı siyasi olmayan legal haftalık gazete, parti faaliyeti diye gösterilen ve övülen yegane iştir.

Parti Sekreteri, gizliliğe geçmesi ve parti faaliyetini gizli olarak idare etmesi için Merkez Komitesi'nin yaptığı teklifi yersiz bir takım bahanelerle kabul etmiyor ve o zamana kadar askerlik hizmetini aklından bile geçirmezken, 1941 yılında Alman orduları Sovyet topraklarında hızla ilerlediği bir sıralarda, askere alınması için resmi makamlara başvuruyor, bir müddet sonra da askerlik hizmetini yapmak üzere İstanbul'dan uzaklaşıyor.

1943 yılında Hitler orduları Sovyet topraklarından yüzgeri edilerek kovalanmaya başlayınca, evvelce reddettiği gizli çalışma teklifini bu defa kabul ediyor.

Sekreter, sözümona gizli yaşıyor, gizli çalışıyor. Sözümona diyorum, çünkü Babıâli'de bir gazetede, yani polisin gözü önünde çalışan karısıyla her akşam aynı evde buluşan, aynı evde yaşayan, partili ve partisiz ahbablarıyla hemen her akşam içki masası başında birleşen ve üstelik bir asker kaçağı olarak da aranan bir kimsenin gizli çalışmasından bahsedilemez.

Bununla beraber, Komünist Partisi'nin faaliyeti bir dereceye kadar başlamış sayılabilir. Yıllarca eli kolu bağlı duran komünistlerin, kendi haline bırakılmış partili grupların, hiç değilse bir kısmı, bir dereceye kadar teşkilâtlı çalışma yoluna girmiştir. Komünistlerin bile varlığından şüphe etmeye başladıkları Komünist Partisi, hiç olmazsa, komünistler arasında kendini duyuruyor. İstanbul'da bir vilayet komitesi kuruluyor. Ankara'daki teşkilât, 1940'tan beri faaliyetine aralık vermemiştir. Canlanan yeni parti faaliyeti, bu iki vilayetle sınırlı kalıyor. Samsun'da bir teşkilât, bir parti grubu olduğu biliniyor. Merkezle bir teması yoktur. Temas kurmak imkânları olduğu halde, nedense buna teşebbüs edilmedi.

Yeni faaliyet ancak birkaç aysürdü. Sadece partililerin okuyacağı gizli neşriyat başlar başlamaz tevkifat da başladı. Bütün parti teşkilâtı dağıldı. Daha sonra da Parti'ye bağlı ileri gençlik teşkilâtı yakalandı. Parti faaliyetinde yeni bir duralama, aksama devri başladı. Ve bu, 1947 yılına kadar sürdü. Partinin yeniden teşkilâtlandırılması işine girildiği zaman, eski partililer arasında, bilhassa legal Emekçi Köylü Sosyalist Partisi tevkifatında hapse düşmüş komünistler arasında derin bir manevi çöküntü hüküm sürüyor, işçiler arasında bir güvensizlik havası esiyordu. Gizli parti faaliyetinin bir hıyanet olduğu, buna teşebbüs edenlerin polise hizmet ettikleri yolunda söylentiler, Parti'nin mesul ağızlarına atfen, bütün komünistler ve sempatizan işçiler arasında yayılıyor. Parti'nin en zor, en tehlikeli pratik işle-

rini daima severek yapan, Parti için herşeyi göze alan, kardeşini Milli Emniyet'in tüyler ürpertici gizli ölüm makinasında kurban vermiş, en azdan 30 yıldan beri Parti'nin en aktifi olmuş, en gizli işlerinde çalışmış, Merkez Komitesi üyesi bir arkadaşımız var... Bu arkadaş 1947 yılı sıralarında Ankara'ya gelerek beni buldu. İstanbul'daki dağınık partili işçileri toplaması için İstanbul'a gönderildi. Fakat arkadaş İstanbul'a gelip de ilk temaslarına başlayınca, aleyhinde müthiş bir kampanya başladı. Onun bir polis ajanı olduğu söylentileri, kapatılan Emekçi Köylü Sosyalist Partisi'nin hapisten yeni çıkmış bazı üyeleri tarafından hızla etrafa yayılıyor...

İşte o sıralarda İstanbul'da partili ve sempatizan muhitlerde esen, estirilen hava budur. Bu havayı, içinde boğulmadan dağıtmak kolay değildi ve kolay olmadı. Bu polis ajanlarına karşı Parti'nin ilk darbesi, 1948 sonlarında partililer arasında okunmak üzere dağıtılan "Görüşler"le indirildi. Sonuncu -öldürücü demeyeceğim- sersemletici darbeyi Merkez Komitesi'nin parti üyelerine hitaben yayınladığı gizli bildiri indirdi. Bu bildiride, Parti'nin bazı mesul ağızlarını öne sürerek, Parti aleyhinde faaliyetlerine devam edenlerin elebaşları likidatör-provokatör olarak, adlarıyla partililere bildiriliyordu. Bu bildiri tesirini çabuk gösterdi. Likidatör-provokatörler partililere yaklaşamaz oldular. Fakat, fırsat buldukça, mesul bildikleri kimselerden aldıkları direktif üzerine hareket ettiklerini söyleyerek, kendilerini savunmaya çalıştılar. Parti hiçbir zaman bu provokatörlerin iddialarını doğru kabul ederek, adlarını verdikleri sorumlu kimseleri suçlandırmak yolunu tutmadı. Tersine, parti aleyhtarı hareketin elebaşılığını yapanların, kuvvetli görünmek için, mesul kimseler arasında suç ortağı aradıkları, iftira ettikleri ileri sürülerek, onlar daima müdafaa edildiler. Fakat sonraki olaylar, Parti'nin o zamanki bu görüşünü ve tutumunu maalesef haklı çıkarmadı. 1950 yılı ortalarına kadar Parti faaliyeti her alanda hızla gelişti, teşkilâtlar genişlemeye, kuvvetlenmeye, parti yeni yeni vilayetlere kol atmaya başladı.

Af'tan sonra hapisten çıkan ve kendileriyle temasa geçilen Merkez Komitesi üyelerinin hepsi de, Parti'nin bütün faaliyetini, likidatör-provokatörlere karşı tutumunu, aldığı tedbirleri tamamiyle tasvip ettiler. Fakat bir kısmının herşeyi tasvip eder görüldüğü, bunda samimi olmadıkları sonradan anlaşıldı. Bunların, Parti tarafından provokatör ilan edilen kimselerle sık sık buluşarak, partili ve sempatizan muhitlerde dolaşmaları bir dedikodu ve şikayet konusu oluyordu. Parti'nin bu provokatörlere karşı tutumunun doğruluğu konusunda komünist-

ler arasında bir tereddüt uyandırılmaya çalışıldığı anlaşıyordu. Bu hareketlerini onlar yersiz bir takım sebepler, bahanelerle izaha çalışıyorlardı. İstanbul'un bazı yerlerinde Parti faaliyeti aksamaya başladı. Cihangir Toplantısı'ndan sonra bu, sistemli bir baltalama hareketiyle, fraksiyoncu bir faaliyetle birleşti ve bildiğimiz büyük tevkiyatı hazırladı.

Cihangir Toplantısı, Türkiye'nin NATO'ya girme hazırlıklarının iyice kızıştığı devrelere rastlar. İrtica doludizgin gitmekte... Parti gizlidir, biz gizli çalışıyoruz. Fakat aramızda gizli yaşayan bir tek kimse yok. Hepimiz serbest dolaşıyoruz, polisin avucunun içindeyiz... Cihangir Toplantısı'nın çözeceği en önemli meselelerden biri buydu, bu duruma bir çıkar yol aramaktı. Toplantı'da, Parti aktif kadrolarının güvenliğini ve Parti'nin gizlilik şartlarını sağlamak için yapılan teklif ve ileri sürülen pratik tedbirler kabul edildi. İşin teknik tarafı, acele yerine getirilmesi gereken diğer işlerle birlikte, Teknik Büro'nun başına getirilen kimseye verildi. Fakat Toplantı'dan sonra aylar geçtiği halde, bütün baskılara rağmen, Teknik Büro Sekreteri'nden, Parti için bir tek gizli ev, basılmış bir tek kağıt elde etmek mümkün olmuyordu. İşler açıktan açığa sabote ediliyor, Parti yönetimi, teşkilâtların gözünden düşürülmek, zor duruma sokulmak isteniyordu.

Fakat felaket bu kadarla bitmiyor. İşin daha acıklı, daha felaketli tarafı var. Parti işlerinin sistemli bir şekilde baltalanmasına muvazi olarak hararetli bir fraksiyoncu ve yıkıcı bir faaliyet de başlamıştır. Teknik Büro Sekreteri, ilk iş olarak, teknik işler için kendisine verilen, birbirini tanımayan ve lüzum olmadıkça tanınaması gereken Teknik Büro elemanlarını, diğer parti teşkilâtlarında olduğu gibi birleştirerek hücre haline sokuyor, böylece parti içinde parti kurmaya çalışıyor, fraksiyoncu teşkilâtının ilk nüvesini meydana getiriyor. Bir yandan da Sekreterya toplantılarında adlarını, parti durumlarını öğrendiği İstanbul teşkilâtlarının idarecileriyle Parti sekreterinin şahsen tanımadığı, temas etmediği diğer parti elemanları ile tanışmak, gizlice temas etmek imkânları arıyor... Temas ettiği kimselerle, Parti'nin başı olduğu izlenimini verecek şekilde konuşmalar yapıyor... TKP'yi gençleştirmek, ıslah etmek vazifesiyle -Kominform- tarafından gönderildiğini gençler arasında yaydırıyor. Bu zat bir müddet önce Türkiye'ye yabancı memleketlerden gelmişti... Polisin sıkı takibi ona da bulaşmıştı. Gerçi O, polisin gözünden hiçbir zaman uzak olmadı. Fakat devamlı ve adım adım takibin, bu adamla temasların polisçe tespitinden sonra başladığını, Mahkeme'de okunan polis takip raporları da ortaya koydu.

Parti'ye karşı tertiplenen bu komployu tafsilatıyla anlatmıyorum. Yalnız şunu ilave edeyim ki, burada bu hareketin başı gibi görünen kimse gerçekte bir alettir, Parti'yi likide etmek, hiç değilse kısırlaştırmak yolundaki gayretleri boşa çıkan ve o zaman tam bir yenilgiye uğramış kimselerin tam bir aletidir, bu işe elverişli ve hazır olduğu bilindiği için kullanılmıştır. O'na likidatör denemez, o sadece bir provokatördür. Sonraki olaylar bu gerçeği bütün açıklığı ile ortaya koydu.

Bir noktaya daha dokunacağım. Sevim Tarı Paris'ten İstanbul'a geliyor. İlk önce bir partili arkadaşı görerek Parti Sekreteri ile görüşmek istediğini söylüyor. Gerçi niçin görüşmek istediğini tafsilatıyla ona anlatıyor ama, gene de Sekreter'le görüşmek istiyor. Sonra ikinci bir arkadaşına giderek onun vasıtasıyla da Parti Sekreteri'nden randevu istiyor. Sevim Tarı ile ilk görüşme yapıldıktan sonra da Teknik Büro Sekreteri, Sevim'in Paris'ten geldiğini, Parti ile temas etmek istediğini, onunla görüşme işinin kendisine verilmesini istiyor. Bu yersiz istek reddediliyor. Bir gün sonra kendisiyle görüşülen Sevim Tarı, partili bir arkadaş tarafından şerefine tertiplenen bir toplantıya çağrıldığını söylüyor. Toplantı, fraksiyoncu ve yıkıcı faaliyetinde Teknik Büro Sekreteri'nin en aktif yardımcısı olan biri tarafından tertiplenmiştir. Daveti reddetmesi Sevim Tarı'ya kesin olarak bildiriliyor. Buna rağmen toplantıya katıldığı, Teknik Büro Sekreteri ile orada ilk defa tanıştığı sonradan öğreniliyor. Tevkifinde üzerinde yakalanan -TKP Teşkilât Prensipleri-ni Sevim Tarı, bu toplantıya katılmış olan ve yine Teknik Büro'da çalışan bir arkadaştan alıyor.

Sevim Tarı olmasa idi tevkifat gene olacaktı, çünkü polis teşkilâtın bazı yerlerinden içeri sızmaya muvaffak olmuştu diyenler oldu. Bunu söyleyenler, ilk tahkikat sırasında polis için bir polisten daha aktif çalışan ve en kirli hüviyeti ile apaçık ortaya çıkan Sevim Tarı'yı sonradan kanatları altına alanlardı. Onu, daha doğrusu kendilerini temize çıkarmaya çalışanlardı, Parti'yi ve onun faaliyetini kötülemez yeltenen, maskeleri düşmüş likidatörler-provokatörlerdi. Sevim Tarı olmasa belki tevkifat olacaktı ama, bu tevkifat olmayacaktı. Çalışan, ama haki-katen çalışan gizli bir partinin polis sızmalarından yüzde yüz korunması zordur. Mesele bu sızmaları önlemek, hiç olmazsa zararsız kılmanın yolunu bulmaktır. Asıl hata, yıllardan beri Parti'nin gelişmesini kösteklemiş kimselerde hala bir kuvvet aranması, onlara güvenilmesi ve bunun, polis sızmalarından daha büyük bir felaket doğuracağını düşünülmemesidir.

Yugoslavya revizyoncularının dünya komünist hareketine karşı takındıkları,

Markisme Leninizme, proletarya enternasyonalizmine aykırı tavır, Partimiz'in içindeki işçi sınıfına yabancı unsurların maskelerini atarak, Parti aleyhinde açıkça harekete geçmeleri için manevi bir destek, bir işaret oldu. Teknik Büro'nun başına getirilen bu zat, Amerikan Troçkistlerinin anti-komünist teşkilâtında aktif olarak çalışmış bir adamdır. Amerika'dan Türkiye'ye dönünce, hiçbir parti teşkilâtında çalışmadan, denenmeden, Merkez Komitesi'nce bir karar alınmadan, doğrudan doğruya ve bir olup-bitti ile Merkez komitesi'ne alınmıştı. Bu eski Troçkist, daha tevkifattan evvelki fraksiyoncu faaliyeti sırasında eski alışkanlığıyla, Sovyetler Birliği'ne ve Sovyetler Birliği idarecilerine karşı en çirkin iftiraları tekrarlamakta kendini hür saymaya başlamış, ortakları tarafından da desteklenmiştir. Bu provokatör 1957 yılında İstanbul hapishanesinde Sovyetler Birliği aleyhinde ve Yugoslav revizyonistleri lehinde açıktan açığa propaganda yaparken, karşısında komünist işçileri buldu ve susturuldu.

Bu fraksiyoncu grup, gerici burjuvazinin dilini kullanarak, partili komünistler arasında bir burjuva milliyetçiliği havası estirmeye yeltendiler, Türkiye'den herhangi bir şekilde olursa olsun uzaklaşmış olan, Türkiye dışında bulunan Türkiyeli komünistlerin ve memleket dışındaki herhangi bir teşekkülün Türkiye'nin iç işleriyle, işçi hareketleriyle uğraşamayacağı fikrini türlü yollarla yaymaya çalıştılar. Türkiye dışından desteklenen bir komünizm hareketi, onlara göre, kökü dışarıda bir hareketti; Türkiye'de komünizm bir ithal malıdır. Bu fikri telkin etmek için o kadar ileri gittiler ki, Türkiye Komünist Partisi'nin kurucusu, komünizm uğrunda 15 arkadaşı ile Türkiye'de can veren ilk Türk komünisti Mustafa Suphi için -avantürist- demekten çekinmediler.

Arkadaşlar size geçmişten söz ettim. Hâlbuki siz, pek haklı olarak, memleketin devamlı ekonomik buhranlara, siyasi kaynaşmalara, kitle ve halk hareketlerine sahne olduğu bu sıralarda Parti'nin ne yaptığını, ne durumda olduğunu bilmek istersiniz. Parti'nin bugünkü durumu hakkında size bir bilgi, bir fikir verebilmek için bütün bunları anlatmam, hatta daha çok şey anlatmam gerekti. Parti'nin şimdiki durumu, likidatörlerin size çok kısa bir özetini verdiğim 25 yıllık faaliyetlerinin aldığı son şekille sıkı sıkıya bağlıdır. On küsur yıl evvelki büyük tevkifat, onu hazırlayanların, yani likidatörlerin, provokatörlerin ve polisin işini bir hayli kolaylaştırdı. Likidatörleri Parti'nin polisten daha tehlikeli bir düşmanı haline soktu. Onların bugün yaptıkları iş, namuslu komünistleri teşkilâtlı ve faal olarak çalışmaktan alıkoymak, gizli çalıştıklarından veya çalışabileceklerinden

şüphe ettikleri komünistleri bir polis gibi gözetlemek, şüphelerini herkesten evvel polisin kulağına gidecek şekilde etrafa yaymaktır. Provokatörler, polis ajanları, terörize, demoralize olmuş bazı kimseler bu işte onların yardımcısıdır.

İşte Komünist Partisi'nin bugünkü durumu budur. İşte şahıslara tapma devrinin anti-Leninist havası içinde beslenen, hiçbir sorumluluk hissi taşımayan, hiçbir parti prensibi tanımayan unsurların Parti'yi soktukları durum budur. Partimiz'in Leninci bir yol üzerinde çalışmasını, gelişmesini köstekleyen bağlar tamamıyla kesilip atılmadıkça, onu bu durumdan kurtarmanın mümkün olacağına inanılmaz. Fakat şuna inanmak lazım ki, TKP'nin gelişme yolu üzerindeki engeller yıkılacaktır. Bu işe başlamanın zamanıdır. Önümüzdeki yol çetindir, fakat aydınlıktır. Marks'ın, Lenin'in meşalesini elimizde tuttukça, proletarya enter-nasyonalizminden hız aldıkça, hiçbir şey bizi hedefimize varmaktan alıkoyamaz. Bizi hedefe götürecek bütün imkânlar önümüzde, elimizdedir.

TKP MK Dış Bürosu 1962 Konferansı

TÜSTAV Yayınları:8, Kasım 2002, Sayfa: 66-78

Y. Demir'in 1962 Nisan Konferansı'ndaki Son Sözü

Yine ilk raporda, Partimiz içindeki likidatörlüğün kısa bir tarihçesini yapmıştım. Tartışmalarımızda arkadaşlar bu konu üzerinde durdular. Bazıları bununla nasıl mücadele edileceği, bunun nasıl önleneceği üzerinde durdu. Bazıları bunlarla tesirli bir mücadelenin mümkün olup olmayacağına tereddüt gösterdi, bazıları köklü tedbirler ileri sürdü, bazıları Partide birliğin lüzumunu belirterek. Bir uzlaşma, anlaşma zemini aramayı öğütledi. Buradaki iddianın tek taraflı ve biraz da şahsi olduğu görüşünü ileri süren oldu...

Bizim Partide likidatörlüğün kökleri eskidir ve daha derindedir. Hemen hemen bütün varlığı boyunca gizli çalışmak zorunda kalan TKP'nin saflarına tesadüfen katılmış, idareciliği ele geçirmiş, işçi sınıfına yabancı unsurlar, likidatörlüğü sistemli bir şekilde beslediler, desteklediler ve Partinin gelişmesine engel oldular. Memlekette irticanın büsbütün azgınlaşması, komünizmle mücadelenin açık bir devlet politikası şeklini alması, komünistlere, ileri unsurlara karşı terörün, baskının şiddetlenmesi, Parti içindeki oportünist ve yabancı unsurların açıktan açığa harekete geçmeleri için elverişli bir zemin hazırladı. Milletlerarası komünizm hareketinde baş gösteren yeni revizyonizm akımı, onlara bir cesaret kaynağı, bir destek, bir sinyal oldu. Parti içindeki bu anti-Leninist hareket bir gerçek değil midir? İddiam, bazı arkadaşların sandığı gibi tek taraflı mı? Partinin bu hayati meselesini çözmek için suçluların mutlaka karşımıza çıkmasını mı bekleyeceğiz? Ya onlar buna istekli değillerse, buna cesaretleri yoksa? Tuttukları yolda yürümekte devam ediyor ve bunda ısrar ediyorlarsa ne olacak? Hayır, canlı vakıalar varken, bu iddiam tek taraflı sayılamaz.

1937'den 43 yılına kadar TKP'nin merkezden idare edilen teşkilâtlı bir faaliyeti olmadığı, mevcut teşkilâtların başı boş bırakıldığı bir vakıa değil mi? Yeraltı faaliyetine geçmesi Partice istendiği halde bunu reddederek 1942 yılında askere giden eski Parti sekreterinin 1943'te değil, 1942'de döndüğünü ve teşkilâtlı Parti faaliyetinin bu yılda başladığını Doktor yoldaş istidlalen söylüyor, daha doğrusu öyle zannediyor. Böyle de olsa, işin mahiyeti pek değişmez. Kaldı ki gerçek olan bu değil. Parti içinde ve hatta Parti dışında kendi başlarına çalışan dağınık ve bağımsız Parti grupları her zaman vardı. Bugün de olduğu gibi.

Eski Sekreterin askerden kaçıp İstanbul'a gelmesinin ve faaliyete başlamasının, Sovyet ordularının ufukta beliren zaferinden sonraya rastladığına, bu ka-

rarda -1944 Ankara Askeri Mahkeme kararı- veya Savcılık iddianamesinde bile işaret edildiğini Doktor yoldaş görecektir.

Kominternce hazırlanan beyannamenin basılıp dağıtılmasına eski Sekreterin yanaşmadığı bir vakıa değil mi?

Bazı sözde komünistlerin, Şefik Hüsnü'den direktif aldıklarını söyleyerek Türkiye'de gizli parti faaliyetinin bir hıyanet olduğunu, gizli çalışanların polis ajanı olduklarını sağda solda yaydıkları ve Parti'nin yeniden teşkilâtlanması ve çalışmasını engelledikleri bir vakıa değil mi?

1949'da MK tarafından Partililere hitaben gizli bir bildiri yayınlanarak likidatör ve provokatörlerin elebaşılarının adlarının açıklandığı bir vakıa değil mi?

O zamanki Teknik Sekreter'in, Parti işlerini sabote etmesi, baltalaması, fraksiyoncu faaliyete geçmesi yüzünden, Teknik Büro'yu ilgilendiren bir kısım işlerin Yüzbaşı Abdülkadir'e verilmiş olması bir vakıa değil mi?

1951 Tevkifatı'ndan biraz evvel, bütün Teknik Büro işlerinin Merkez Komitesi'nden başka bir arkadaşla devredilmesinin bir zaruret haline gelmesi, MK'nin umumi toplantısı beklenmeden buna karar verilmesi bir vakıa değil mi?

Sözü edilen kimselerin, ilk tahkikat sırasında polise açıktan açığa hizmet edenlerle, provokasyonalarına daha sonra Mahkeme sırasında da herkesin gözü önünde devam edenlerle işbirliği yaparak, Partiyi yeniden teşkilâtlandıranları, faaliyete geçirenleri sağda solda polis ajanı diye yaymaları bir vakıa değil mi?

Şefik Hüsnü'nün Mahkeme'de müdafiliğini yapan avukat, kendi küçük kardeşi Hakkı Değmer'di. Bu avukat, 2 Ağustos 1954 tarihli müdafaasında, kardeşinin sadece Jaurès'çi bir sosyalist olduğunu uzun uzadıya anlattıktan sonra aynen şunları söyledi: "Gayri kanuni çalışmayı müvekkilim memleket menfaatlerine uygun görmemiştir." Bu cümle, mahkeme sırasında not tutan Faruk Ural adlı bir arkadaşın not defterinden alınmıştır. İfade ettiği şey, hakikatin ta kendisidir. Ve parti aleyhtarı faaliyetleri sırasında Şefik Hüsnü'den direktif aldıklarını söyleyen ve Parti'ce likidatör, provokatör ilan edilenlerin iddialarını doğrulamaktadır... Avukatın bu müdafaasının Mahkeme'de Şefik Hüsnü tarafından reddedilmediği ve ortakları tarafından da benimsendiği bir vakıa değil mi?

Vatan Partisi'nin, likidatörlerin teşviki ve desteği ile kurulduğu, bu Partinin Başkanı olan ve tevkifattan evvelki Parti aleyhtarı faaliyete katılan zatın ayrı bir mahkemede komünist partisinin gizli faaliyetini kabaca yerdiği ve komünizme ulu orta hakaret ettiği bir vakıa değil mi?

1956 Macaristan olayları dolayısıyla, likidatörlerin baş aleti Mihri Belli'nin İstanbul hapishanesinde açıktan açığa Sovyetler Birliği'ne hücumla kalkışması, Yugoslavya revizyonizmini propagandaya yeltenmesi bir vakıa değil mi?

Nihayet Parti'nin bugünkü durumu ve likidatörlerin bugünkü tutumları bir vakıa değil mi?

Bunlar, memlekette Parti faaliyetinin içinde bulunmuş veya Parti ile yakından ilgilenmiş olan, dışarıda memleketteki Parti işleriyle doğrudan veya dolayısıyla ilgilenmek durumunda bulunan herkesin bildiği vakıaların sadece bir kısmıdır...

Ortada bu vakıalar varken, ithamların tek tarafı ve şahsi olduğu nasıl söylenebilir? Böyle bir görüş, Parti aleyhtarı faaliyetlerini, anti-Leninist tutumlarını maskeleyerek için en köklü prensip ayrılıklarına şahsi anlaşmazlık süsü vermeye çalışanların ekmeğine yağ sürmekten başka bir fayda sağlamaz. Vakıalar ortadadır. Hangi şahsi anlaşmazlıktan bahsediliyor? Partiyi her türlü yabancı akımlara, tesirlere karşı savunulan, seçilmiş, meşru bir Parti idaresini başarısızlığa uğratmaya, Parti faaliyetini baltalamaya, Partiyi içinden yıkmaya, dağıtmaya çalışanlara karşı mücadelede şahsi olan ne var? Partinin idaresini fraksiyonculara kaptırmamak ihtirası mı? Eğer Partinin menfaatleri bunu gerektiriyorsa, bu ihtiras iyi bir ihtirastır. Kaldı ki, bu bir ihtiras değil, bir vazifedir. Haddini bilmek, şüphesiz ki, bir komünistin en iyi vasıflarından biridir. Ama haddini bilmeyenlere haddini bildirmek de bir komünistin vazifesidir.

Likidatörlere karşı mücadelenin kolay olacağını söyleyemem. Zaten burada kolay işler üzerinde pek durmadık. Hedefe varmak için yenilmesi zaruri güçlükler üzerinde durduk. Asıl düşmanla karşı karşıya gelebilmek, kuvvetleri asıl cepheye yığabilmek için, önce yolumuzdaki engelleri yıkmamız, düşmana yardımcı kuvvetleri içimizde yok etmemiz gerek. Elimizde Lenin'in bilenmiş silahı var. Bu silahı iyi kullanmasını bilirsek, güçlükleri yenmeyi kolaylaştırırız...

Likidatörlerin Parti içindeki durumları, partililikleri ele alınması gereken bir meseledir. Fakat bu işte şimdilik pek acele etmeye de gerek yok. Alınacak tedbirlerin sırasını beklemekte fayda var...

Güçlükleri yeneceğiz, fakat yaşadığımız şartlar içinde kaçınılması zor geçimsizlikleri, olağan aile geçimsizliklerini bir tarafa bırakarak, yoldaşça, komünistçe bir işbirliği ile yeneceğiz.

ANILAR'DA REŞAT FUAT

Mustafa Özçelik

Soru: Sovyetler Birliği'ne gittikten sonraki öğrencilik hayatını anlatır mısın? Hangi okulda okudun? Hangi ünlü Türk devrimcileriyle tanıştın?

Mustafa Özçelik: 1934'ün Temmuz ayında, Temmuz ayının ilk haftasında Moskova'daydık. Tabii Moskova'ya da gidişimiz bir hayli güç oldu; çünkü hudutta beş gün, Batum GPU(SSCB'de devlet güvenliğinden sorumlu birim) siyasi kısmında 15 gün kadar kaldıktan sonra, beş gün, beş gece yol gitmiştik. Orada Komintern'i aradık ve bulduk. Komintern'e gittiğimizde bizi Miller karşıladı. Bizi yukarıya, Komintern'e çıkardı. Bizi ayakta, kapıyı açmış, esmer, canlı bakışlı, cana yakın bir insan karşıladı. Onu o gün orada tanıdım. Bu arkadaşımız Reşat Fuat Baraner'di. Bizi gayet sıcak karşıladı. Yanaklarımızdan öptü. *Çok genç arkadaşsınız, dedi, inşallah burada muvaffak olursunuz. Ve bize takılarak, herhalde açsınızdır, dedi. Yoldan geliyoruz, dedik, tabii açız. Bize bir ziyafet çekti. Ne ziyafeti biliyor musunuz? Bize domuz eti ziyafeti çekti. Ondan sonra içeriye yaşlı bir hanım girdi. İsmi bugünkü gibi hatırlıyorum. Kopulova yoldaş. Bu arkadaş bizi görünce bize sarıldı, yanaklarımızdan öpmeye başladı. Bu dakikaları hiç unutmayacağım. Ve gözlerinden yaş dökülüyordu. Çok genç arkadaşsınız, çok gençsiniz, ne mutlu size, diyordu. Komintern'den Kopulova, ben ve yanımdaki kadın arkadaş [Zehra Kosova], Reşat Fuat Baraner açık bir arabaya bindik. Kremlin'in duvarlarının dibinden, büyük ediplerin mezarlarının yanından Kızıl Meydan'a doğru girdik. Fuat Reşat Baraner, araba ağır ağır gidiyor ve anlatıyor. Açık arabaydı. İşte arkadaşlar, Lenin'in mozelesi burası, Lenin yoldaş burada yatıyor, sizin senelerce duyduğunuz Kızıl Meydan burası. Evet, hakikaten kızıl bir meydandı. Dünya emekçilerinin hasretini çektiği meydan. Buradan bir parkın içine girdik. Parkın içerisinden yukarıya doğru yürüdük. Araba bizi güzel bir binanın önünde bıraktı. Bizim ikametgâhımız burasıymış. Buradan hemen banyoya gittik. Banyomuzu aldık. Elbiselerimizi giydik. Elbiselerimiz nasıl bir elbiseydi biliyor musunuz? Elbiselerimiz GPU elbiseleriydi. Talebe elbiseleri, GPU talebesi elbiseleriydi. Resmi elbiseydi. Apoletleri yoktu. Bizi tanımasınlar diye bu resmi elbiseleri giydirmişlerdi. Biz bu evde beş gün, beş gece misafir kaldık.*

Beş gün sonra Reşat yanımıza geldi, aldı bizi götürdü, KUTV'a kaydımızı yaptırdı. KUTV, Şark Halkları Komünist Darülfünunu. Tercümesi bu. Kaydımız

yapıldıktan sonra, ertesi gün Kırım'a hareket ettik. Kırım'da Feodosya'ya (Kefe) vardık. Feodosya'nın Otuz şehrinde bir sanatoryuma gittik. Bu sanatoryumda seksiyon olarak üç aydan fazla kaldık. Hem tedavi, hem de istirahat ettik. Bu arada Sivastopol'a, Sadak'a ve daha başka Kırım'ın güzel şehirlerine, Sivastopol'un tarihi kalesine geziler düzenlenerek gezdirildik. Üç ay sonra tekrar Moskova'ya döndük ve tedrisat başladı. Derslerimiz ağır gidiyordu. Ağır gidişinin sebepleri vardı. Bizim Türkçe neşriyatımız yoktu. Aldığımız dersleri biz Azerbeycan kitaplarından alıyorduk. Yani Azerice de öğrenmek mecburiyetinde kalıyorduk. Bir taraftan ders öğreniyorduk, bir taraftan lisan öğreniyorduk.

Soru: Lisan derken, hem Rusça hem Azerice.

Mustafa Özçelik: [...] Okulda iki sene okuduktan sonra pek tabii ki benim de lisanım kuvvetlenmişti. Bunun nedeni vardı. Çünkü ben Rus gençlerine sokuluyordum. Onlarla temas temin ediyordum, okulda olsun, dışarıda olsun. [...] Ama ayrıca da Rusça okuyordum. Rusçam çok ilerlemişti. Türkçem kıt olmasına rağmen. [...]

KUTV'un birinci yılını muvaffakiyetle bitirdik. Kıtlığı çektiysek de örnek olarak, ders olarak, yani nazari bilgi olarak okulda bizim seksiyon birinciliği aldı. 1935 yılında seksiyonumuzun derslerde ve örnek hareketlerde gösterdiği başarı dolayısıyla rektörlük bizi 15 günlük ekiskursiyon, yani memleketi dâhili geziyle ödüllendirdi. Bu 1935 senesi. 1925'te kuruluyor KUTV. 1925'te Stalin'in teşebbüsüyle kuruluyor bu okul. Bu münasebetle 10. seneyi devriyesini kutlamak üzere Stalin bize mesaj gönderiyor. Sizi, diyor, kutlamaya geleceğim. Biz tabii pupa yelken döşendik Türk yemeklerini hazırlamaya. Bir bütün olarak hepimiz. Seksiyonumuz yirmi sekiz kişiydi. Hepimiz faaliyete geçtik. Hatta Şefik Hüsnü sorduğu zaman *ne yemek yapalım*, ben dedim ki, *zaten alışkınım ben küçüklükten, kuru fasulye yapalım efendim. Nasıl olur*, dedi. *Kuru fasulye bizim milli yemeğimizdir*, dedim. Ve gülüşmüştük kendisiyle. Onu da yaptık. Ben aradım taradım, fasulye de buldum. O mağazalar var, lüks mağazalar. Onlarda da var. Gittim, buldum, getirdim. Ve sekiz-on çeşit yemek yaptık. Türk yemekleriydi bunlar. Tabii Stalin'i bekliyorduk. O gece hepimiz en iyi giysilerimizi giydik. Masayı baştanbaşa süsledik. Salon süslendi. Birçoğumuz yakalarına karanfiller, kırmızı güller taktı. Ve bekliyorduk. Saatimiz gelmişti, misafirlerimiz geliyordu. Ve misafirler gelmeye başladılar. Biz yirmi sekiz kişi ayakta bekliyorduk. Ve içeriye, bir yanında Reşat Fuat Baraner, bir yanında Doktor Şefik Hüsnü ve ortada iki büyük dev şahsiyet yoldaş Dimitrov ve yoldaş Wilhelm Pieck

ve seksiyon müdürümüz Baytar Cevdet (Fahri) geliyorlardı. Kendilerini görünce hepimiz birden hurra, yani yaşa diye bağırdık ve alkışladık kendilerini. Karşıladık, sıcak bir karşılamaydı bu. Onlar da bize karşı koştular, hepimize birden sarıldılar.

Teker teker bizi öptüler. Kendilerine masanın en baş tarafını gösterdik. Fakat onlar tevazu gösterdiler, masanın orta kısmına oturdular. Dediler, *burası daha iyi, hepimizi kucaklamış olalım, onun için burada oturalım*. Ve masanın orta yerine oturdular.

Hep birlikte yemek yedik. Nutuklar dinledik büyük adamlardan. Faşizmin zulmettiği insanlardan söylevler dinledik. Kendilerine nasıl iftira edildi, nasıl işkenceler gördüler tek tek bize anlattılar. Ve Wilhelm Pieck'in de, Dimitrov'un da, bize tavsiyeleri şu oldu: *Arkadaşlar uzun bir yoldayız, bizim mücadelemiz uzun bir mücadeledir. Bu mücadeleye tahammül etmek zordur ama biz, işçi sınıfının mümessilleri olarak bu mücadeleye göğüs gereceğiz. Biz geriyoruz, siz de gereceksiniz. Ama bir şeyi size tavsiye ederiz, o da şudur; nazari bilgi olmadan mücadeleyi yürütemezsiniz. Marksist bilgi temeldir, işçi sınıfının kurtuluşunun temelidir. Bunu bilemezseniz, bunu iyi öğrenemezseniz iyi mücadele veremezsiniz, mücadelenizin semeresini göremezsiniz, diyorlardı. Bu öğüt, büyük öğüttü. Bu bizim için dersti, en büyük ders buydu. En büyük mükâfat buydu. Bu mükâfatı bize verdiler. Bu izde, bu yolda yürüyoruz, yürümeye de devam edeceğiz.*

[...]

Onlar konuşmalarını bitirdikten sonra bizim partimizin kurucularından Şefik Hüsnü konuştu. Sözler aynı mealdeydi, fakat etkileyiciydi. Zaten kendisini Moskova'da tanımıştım. Ondan evvel tanıyordum. Ondan sonra Reşat Fuat Baraner konuştu. Rektörümüz de 1925'ten 1935 yılına kadar KUTV'un çok kıymetli devrimci kadrolar yetiştirdiğini tebarüz ettirdi. Seksiyonumuzun başarısını övdükten sonra rektörlükten 15 gün ekiskursiyonla (geziyle) taltif edildiğimizi bildirerek tebrik etti. Okul müdürümüz bundan sonra da daha iyi başarılar göstereceğimizden bahsetti. Rektörlüğe de yüksek takdirlerinden dolayı teşekkür etti.

Ondan sonra talebelerden arkadaşlar konuştular. Halil Yalçinkaya, David Nea talebeler namına konuştular.

Soru: Biraz da okuldaki derslerden ve öğretmenlerden söz eder misin? Oradaki öğrenim ne kadar sürdü?

Mustafa Özçelik: Moskova'da öğrenimimiz iki yıl sürdü. Evvelce dört yıl idi. Mesela Nâzım Hikmet'ler zamanında dört yıldır. Nâzım Hikmet de aynı okulda okudu. Hatta ben onun odasında yatıyordum, onun odasını bana vermişlerdi. Bu

da bana nasip oldu. Öğretmenlerimiz, Hakkı isminde bir Karadenizli arkadaştı, bir arkadaşımız da Kadırov. Kadırov ekonomi politikası, Hakkı arkadaş tarihi öğretiyordu; Sovyetler tarihini ve dünya tarihini...

Derslerimizin sonunda Fuat Reşat ve Şefik Hüsnü yoldaşlar gelirlerdi, bizim ne derece eğitim gördüğümüzü imtihanla tespit ederlerdi. Fakat bu arada bizi başlamazlardı. Birçok içtimalarımız olmuştur. İçtimalarımıza katılmışlardır. İçtimalarda bizim söylevlerimizi dinlemişler ve alaka göstermişlerdir.

Soru: İsmail Bilen'in o sırada görevi var mıydı?

Mustafa Özçelik: Şefik Hüsnü Deymer ve Reşat Fuat Baraner zamanında İsmail'in bir görevi yoktu. Görev başında bu iki eleman vardı ve işlere onlar bakıyorlardı. Okulda bizim seksiyona Fahri yoldaş bakıyordu. Reşat Fuat Baraner ve Doktor Şefik Hüsnü Türkiye'ye döndükten sonra İsmail Bilen, yani Marat ondan sonra onların yerini aldı. O ana kadar onu tanımadım. Ondan sonra tanıdım.

Soru: Ne zaman ayrıldılar?

Mustafa Özçelik: Şefik Hüsnü Deymer ve Fuat Reşat, yanılmıyorsam 1936 senesinde ayrıldılar Moskova'dan. Türkiye'ye geldiler. Ben de o zaman okulu bitirmiş, fabrikada praktikaya gitmiştim.

Soru: Orada eğitim gördüğünüz dönem İspanya savaşının sürdüğü dönem. İspanya savaşına oradan katılma konusunda sizin bildiklerin nedir? Türkiye'de hep bu konu merak edilmiştir, onu sormak istiyorum.

Mustafa Özçelik: İspanya'ya gönüllü gitmek için üç kez hazırlandık. Hatta kampa da gittik. Eğitim gördük, askeri eğitim gördük. Bazı hazırlıklar yaptık. Bizi Reşat Fuat hazırlıyordu. Üç kez hazırlık yaptığımız halde idareciler muvafık görmediler, eğitimimizin devam etmesini istediler ve iki senelik eğitimimizi bitirmemizi istediler. Bu münasebetle gitmedik. Tekrar bir hazırlık yapmıştık ki, gidecektik, İspanya dâhili savaşı sona erdi ve başta Dolores İbarruri olmak üzere birçok komünist liderler Moskova'ya gelmişlerdi. Bizim de İspanya'ya gitmemiz hayal oldu.

1930-1950 Arasında Tütüncülerin Tarihi

Mustafa Özçelik

TÜSTAV, Nisan 2003, Sayfa:28-37

Anadolulu Bir Ermeni Komünistinin Hayatından Anılar Dr. Hayk Açıkgöz

Dördüncü Kısım: Alman Demokratik Cumhuriyetinde

Laypzig’de işler bu şekilde sürüp giderken, polit büro üyelerinden Zeki Baştımar da Türkiye’den kaçıp Moskova’ya gelmişti. Moskova’da bir müddet kaldıktan sonra oradan da Yakup Demir takma adıyla Laypziğe geldi. Parti otelinde kaldı. Bu müddet esnasında uzun bir rapor hazırlamıştı. Gelişinden kısa bir müddet sonra da 1962 toplantısı yapıldı.

Memlekette 1951 tevkifatıyla açığa çıkan harekâtı Zeki Baştımar teşkilâtlandırmıştı. Bu tevkifat esnasındaki ve daha sonra hapisshanede parti ileri gelenleri arasındaki kavgalardan, karşılıklı suçlamalardan biz dışarıdaki komünistlerin ve bilhassa benim ve benim tanıdıklarımın sarıh bir bilgisi yoktu. Ben bu devrede Lübnan’daydım. Hiçbir Türkçe gazete okumak imkânım olmadığı gibi memleketteki partili yoldaşlarımla da temasım yoktu. Bununla beraber birçok haberler kulağımıza ulaşmıştı. Ama bunlar ne dereceye kadar doğrudu bilmiyorduk. Öyle ki bizim için duyduklarımız dedikodu olarak kalmıştı.

1962 toplantısına Laypzig gurubu tam kadro ile katıldı. Sosyalist memleketlerdeki guruplardan da birer temsilci geldi. Moskova gurubunu Vartan İhmal-yan, Budapeşte gurubunu Gün Benderli temsil ettiler. Fransa’dan ressam Abidin Dino geldi. Tabii ki Nâzım Hikmet de katıldı.

Hatırımda kaldığına göre toplantıyı Marat açtı ve memleketten yeni gelen yoldaş olarak sözü yeni parti adıyla Yakup Demir’e verdi. Demir, uzun raporunda hatırımda kaldığına göre, kısaca 1951 tevkifatından ve ondan sonra memleketteki gelişmelerden bahsetti. Bu ara birçok eski yoldaşlar hakkında ağır ithamlar da bulundu. Mesela Reşat Fuat için “Alman ilaç tekellerinin Türkiye’deki ajanı” şeklinde konuştu. Reşat’ın askerlikten kaçıp İstanbul’a gelmesini ve partiyi yeniden teşkilâtlandırmasını, Almanların Stalingrad’da mağlup olmalarına bağlamıştı. Reşat’a “Alman ilaç tekellerinin Türkiye’deki ajanı” şeklindeki vurulan kara damgaya sebep herhalde Reşat’ın geçimini temin için Alman ilaçlarının Almanca olan kullanılış şekillerini Türkçe’ye tercüme etmesi olmalı.

Peki ama Almanlar Stalingrad’da mağlup olduktan sonra askerden kaçıp İstanbul’a gelmesi ve partiyi ancak o zaman yeniden teşkilâtlandırmasını düşün-

mesine ne demeli?

Tarihler, adlar benim kafamda kalmaz. Eve gelince hemen ansiklopedileri açtım, tarihler yani onun askerlikten kaçması ve partiyi yeniden teşkilâtlandırması için harekete geçmesiyle Alman faşistlerinin Stalingrad'da mağlup olup geri kaçmaları tarihleri birbiriyle uyuyordu.

Tarihleriyle zamanın askeri hareketlerini; o zamanlar İstanbul'da ben de günü gününe takip ediyordum. Odamın duvarında hemen büyük bir harita vardı. Her günkü cephe durumunu toplu iğnelere takılı kara ve kırmızı küçük bayraklarla bu harita üzerinde tespit ediyordum. Öyle ki o zaman hem cephe durumunu tarihleriyle ve hem de Reşat'ın askerden kaçmasını ve partiyi yeniden teşkilâtlandırmaya başlamasının tarihlerini çok iyi biliyordum. Ama ben ve arkadaşlarım o kadar temiz, o kadar idealist ve hem partiye ve hem de parti büyüklerine karşı itimadımız ve hürmetimiz o kadar fazlaydı ki ne ben ne de arkadaşlarımdan biri 1962'de Zeki'nin dediklerini aklımızdan geçirmedik, geçiremedik.

Bu tarihlerin uyması bir tesadüf müydü, yoksa Zeki Baştımar'ın dediği gibi fırsatçılık mıydı? Bunun cevabını vermek, zannedersen bana değil tarihe düşer. Ama Zeki'den şu sorulabilir: Kendisi ve diğer Polit büro üyeleri Reşat'ın kaçmasını niye beklemişler? Zeki'nin düşünüş tarzına göre demek ki daha evvel harekete geçmekten onlar da korkmuşlar. Hem Zeki 1944 tevkifatında Reşat'la beraber hapisteydi, aralarından hiç su sızılmıyordu. Bu fikrini o zaman niye açıklamadı?

Yakup Demir sözlerinin sonuna, herkesin her bildiğini burada açık açık söylemesi gerektiğini, bizi doğru yola götürecek yolun ancak bütün hakikatlerin bilinmesiyle mümkün olabileceğini ekledi.

Gün, Budapeşte'deki parti çalışmaları hakkında orada beraberce hazırladıkları kısa bir raporu okudu. Hiçbir dedikoduya girmedik.

Moskova gurubu namına konuşan Vartan İhmalyan kısaca Moskova gurubunun çalışmalarından bahsetti. Daha sonra da kısaca Çin'deki Sovyet aleyhtarı hareketten, Maoizmden, Çinlilerin oradaki yoldaşlarımızı Sovyet aleyhtarı yazılar yazmaya zorlamalarını anlattı. Bu durum altında Pekin'de kalabilme imkânı kalmadığı, kendilerinin geri alınması hakkında Marat yoldaşa defalarca uzun uzun mektup yazmasına rağmen Marat yoldaşın bu mektupları cevaplandırmadığını, bu sebeple de mektuplarının Marat yoldaşın eline geçmediği zannına kapılarak defalarca aynı şeyleri yazmaya mecbur kaldıklarını teferruatıyla anlattı ve bu durumundan dolayı Marat yoldaşı sorumlu bir yoldaş gibi hareket etmemekle

suçladı. Bana göre Marat bu konuşmayı hiçbir zaman unutmadı. (Varşova Radyosunun Türkçe yayınları 1958’de kapandıktan sonra her iki İhmalyan ailesini Pekine göndermişti parti. Galiba 1960’da geri döndüler ve Moskova radyosunda çalışmaya başladılar.)

Benim konuşmaya niyetim yoktu. Çünkü ben Laypzig gurubunda aktif olarak çalışmıyordum. Burada konuşmak bana düşmezdi. Hayatının 17 yılını hapiste geçiren Reşat Fuat’a yapılan ve bana göre hakikate uymayan adi ithamı kimsenin protesto etmemesi ve ayrıca da Sabiha Sertel’in konuşması beni söz almaya mecbur etti. Bu konuşmanın hemen orada kısa dinlenme aralığında yaptığım müsveddesini saklamışım aynen buraya koyuyorum:

Sayın yoldaşlar. Biliyorum ki herkesin söyleyecek çok sözleri var. Vakit kıt, sabır az. Ben konuşmamı daha çok pratik prensipler üzerine teksif etmek istiyorum.

Yoldaşlar, burada yapılan konuşmalardan anladığıma göre, böyle bir toplantının yapılacağı çok evvelden biliniyormuş. Bizler gelişi güzel toplanmayız. Her toplantının bir esbabı mucibesi vardır. İşte bu ilk kabataslak gündemdir de. Demek istediğim şu: Toplantının yapılacağından haberimiz olsaydı, aşağı yukarı nelerin konuşulacağını bilseydik, daha hazırlıklı gelir, toplantı da daha verimli olurdu. Ben şahsen bir toplantının yapılacağını arkadaşlar buraya geldikten sonra öğrendim. Benim de bu toplantıya katılabileceğimse ancak benim sorum üzerine Pazar günü tebellür etti. Anlaşılan arkadaşların belki de itimadını tam kazanmamışım. Sonra Budapeşte’deki ve Moskova’daki arkadaşlarımız ellerinde birer raporla geldiler. Müşterek bir rapor; muayyen bir konu üzerine bir ön çalışmayı ifade eder, muayyen meselelerin beraberce incelenip bir müşterek neticeye varıldığını gösterir. Bu bakımdan biz de, yani Laypzig’dekiler de böyle bir rapor hazırlasaydık toplantı daha kısa sürer, konuşmaların da daha derli toplu olmasına yardım ederdi. Yoldaşlar bu giriş konuşmam sizlerin kafanızda haklı olarak hemen şöyle bir soru doğurur: “Bunları şimdi burada söyleyeceğine daha evvelden söyleseydin, yani yapaydınız.”

Laypzig’dekilerin hepsinin bu toplantıya katılmaları da böyle bir raporun hazırlanmamasına sebep teşkil edemez. Tabii ki herkes müstakil olarak münakaşalara katılacaktır. Rapora geçiremediği fikirleri de eğer kendince mühimse burada savunabilir.

Yoldaşlar, ben bu toplantıdan çok şey bekliyorum. Hem bu toplantının parti çalışmalarımıza yenilik getireceğine, hem de parti tarihimizde bir dönüm nok-

tası olacağına inanıyorum. İnaniyorum ama toplantının kendinden beklenen bu hususları sağlayabilmesi, ümitlerin boşa gitmemesi için bize de birçok mesuliyet ve vazife düşer. Bizler bu ödevlerimizi bir yoldaş şuuruyla yerine getirmezsek, toplantı da beklenen mutlu neticeyi sağlayamaz. Muhakkak ki ilk şart; toplantıya katılan yoldaşların yoldaşça hareket etmesi. Yani bu toplantıda söylenmesini lüzumlu gördüğü hususları korkmadan, çekinmeden söylemesidir. Bu hususları Zeki yoldaş da gayet sarih olarak belirtti. Ancak fikir ve görüşlerimizi belirtirken şahsi sempati ve antipatilerimizden sıyrılmasını bilelim. Olayları tahrif etmeyelim, dedikoduya kaçmayalım. Hele yalan söylemeyelim, iftira etmeyelim, bilhassa da şıp diye bir damga vurmayalım, yoldaşlarımızı yaftalamayalım. Öyle sanıyorum ki içimizde alınma damga vurulmayan, boynuna yafta asılmayan arkadaş yok. Geçmişin üzerine bir sünger çekelim. Yirminci kongre diyoruz, 22ci kongre diyoruz, biz de içimizde Stalin devri metotlarına bir son verelim. Benim bu sözleri söylememe, herkesin bildiği bu hakikatleri bir daha tekrarlamama Sabiha yoldaşın konuşması sebep oldu. Bahsettiği hususların hepsi değilse de birçoğu kuru vaka olarak doğru. Mesela yazıların hazırlanmasında gerektiği kadar planlı hareket edilmemesi dolayısıyla yazıların hemen orada o gün alınıp iki saat içinde tabir caizse şişirilmesi mecburiyeti. Çıkan yazıları gereği kadar herkesin okumaması, yazısını bitirenin çıkıp gitmesi, yazıların tenkitlerinin yapılmaması v.s.v.s. gibi. Ancak bunları koyuş şekli, takdim şekli hoşuma gitmedi. Sabiha yoldaş redaksiyon başkanı. Yani bu hususların tanzimiyle en başta gelen sorumlu. Kendince bu yanlış gördüğü hususları düzeltmek istedi de herkes itiraz mı etti? Ve böylece ekalliyette [azınlıkta] mi kaldı? Kendi dediğine göre bunlar daha evvel yapılmış sonra yapılmaz olmuş. Niye? Kim mani olmuş? Sabahları yapılan redaksiyon toplantılarına çalışma saatlerim uymadığından ben katılamıyorum. Bu hususta orada neler konuşulduğunu bilmiyorum. Ama bizim ayda bir de olsa bir parti gurubu toplantımız var. Ona ben de muntazaman katılıyorum. Orada radyo meselelerini de konuşuyoruz. Şimdi Sabiha yoldaşın tenkit ettiği bu hususları parti toplantısına ne o, ne de başkası getirdi. Hal böyleyken ve baş sorumlu da Sabiha yoldaşın bizzat kendisi iken meseleyi, hataları endirekt [dolaylı] başkasına yüklemek arzusu daha doğrusu öyle bir dil kullanması işi şahsiyete döker, yapıcı bir münakaşanın yapılmasına engel olur. (Burada kastedilen Aram'dı. Bu notu şimdi yazarken ekliyorum)

Neyse bunlar teferruat. Bunlar üzerinde vakit kaybetmeyelim. Esas yapılması

gereken pratik meselelerin halline, bunların hallini sağlayacak teorik hususların münakaşasına geçelim. Önümüzde duran davalar kısaca şunlar: Memlekette iyi teşkilâtlanmış, otoriter, merkezi bir parti teşkilâtı yok. Birçok guruplar var. Bu gurupların da bir kısmı birbirleriyle mücadele halinde. Yani sınıf düşmanlarımız; bütün terör, hile ve teşkilâtlarıyla bize saldırırken bizler birbirimizle birleşeceğimize birbirimizi yiyoruz. Tabii ki provokatörlere, likidatörlere ve gurupçulara karşı savaş yapılmalıdır ve yapılacaktır. Ama rica ederim Stalin devri gözlüklerini gözümüzden, zihniyetini kafamızdan atalım. Yirminci ve yirmi ikinci kongrelerin ruhunu benimseyelim, mümkün merteye alınlara az damga vurarak birleştirici bir rol oynayalım.

Bence Reşat'ın en büyük zaafı tenkide fazla tahammül edememesi, etrafına hık deycileri (yoldaşlara dalkavuk demek zoruma gidiyor) toplaması veya onların etrafında toplanmasına müsaade etmesidir. Reşat'ı tanıdığım müddetçe sevdim ve saydım. Ama onun bu zaafını da belirtmekten çekinmedim. Arkadaşlar ben hiçbir insan tahmin etmiyorum ki aleyhte bir tenkitten hoşlansın. Bana göre dünyamızda böyle bir insan yok. Hadi daha mütevazı olayım ben böyle bir insan tanımadım. Bütün mesele; herkesin bir başka türlü düşüneceğini, aynı konuda muhtelif insanların, aynı teşkilâtta çalışan yoldaşlar da olsalar, muhtelif fikirlerinin olabileceğini, hatta başka türlü olamayacağını, evvelden kabul etmektedir. İnsanlar yan yana gelirler, konuşurlar, birbirlerini ikna etmeye çalışırlar. Bu konuşmalardan sonra ya birinin fikri kabul edilir veya yeni bir sentez meydana çıkar. Bu da müşterek görüş olur. Bazen görüş ayrılıkları çok esaslı meselelerdedir, derindir, bazen de küçük teferruattadır. Herhalde her noktada tam tamına aynı olmasına imkan yoktur. Binaenaleyh bir toplantıya giderken bambaşka görüşlerle karşılaşacağımızı göz önüne almalıyız. Bilhassa mesul yoldaş kendi fikirlerinin de başkaları tarafından tenkit edilebileceğini evvelden bilmeli, kendini ona göre hazırlamalıdır. Yoksa toplantıya engel olma veya damgalayarak susturma yoluna sapmamalıdır. Bu bakımdan idareci durumda bir arkadaşın tenkide tahammülsüzlüğü çok daha tehlikelidir. Çok zararlı olabilir. Böylece etrafına hık deyci toplarlar, hık deyci olmayanlar gurupçu damgasıyla ekarte edilir. Böylece de hareket; fikir ve dinamizmini kaybeder, duraklar.

Yoldaşlar, tenkitten korkmayalım. Sevmezsek de bir vazife olarak tenkidi ka-bullenelim. Ancak tenkit yapanların da dikkat etmesi, tenkit ediyorum diye işi şahsiyata dökmemesi, hakaret etmemesi, bilhassa da prensipler dışına çıkmama-

sı gerekir. Bir sözle, yapılan tenkitler; yıkıcı değil yapıcı olmalı. Şimdi tekrar ana konuya gelelim: Partinin durumu yukarıda söylendiği gibiyken, bizlere, memleket dışında yaşayanlara, bu durumda nasıl bir hattı hareket takip etmek düşer. Elimizdeki radyo ve diğer yayınlarda partinin bu öğrenilen durumuna göre bir değişiklik yapılmalı mı? Yoksa şimdiye kadar olduğu gibi bilmez görünüp eskisi gibi devam edilmeli mi? Değişiklik yapılacaksa ne gibi bir değişiklik yapılmalı?

Toplantının önünde duran ikinci ana konu, radyo yayınları ve yapılacak neşriyat. Radyolar bugüne kadar devam ettikleri prensiplerinde yayınlarına devam etmeli mi? Yoksa onları gençleştirecek, onlara da ilgi çekecek yeni prensip ve şekiller bulunabilir mi? Mesela ne gibi?

Partinin yeniden teşkilatlanması meselesine radyolar ve neşriyatlar nasıl yarım edebilirler? Benim teklifim şu: Diğer tali konuları şimdilik bir tarafa bırakalım, kafalarımızı bu ana meseleler üzerine yoralım.

Bir de sorum var: Dış Büronun nasıl kurulduğu, kimlerden ibaret olduğu beni şimdilik ilgilendirmiyor. Ama bu büronun vazife ve salahiyetleri nelerdir bunu bilmek istiyorum.

Bunların dışında bir teklif daha: Bu radyo ve yapılacak neşriyatın ne kadar mühim olduğu meydanda. Buralardaki yazılar ne kadar kuvvetli olursa tesirleri de o kadar kuvvetli olur. Bu ise teknik şartların yanında her şeyden evvel yazı kadrosuna bağlı. Budapeşte yeni eleman ister. Bizim Radyo yeni eleman ister. Diğer taraftan memlekette öyle elemanlar var ki veya belki de var ki; teröre dayanamamaları, korkaklıkları veya daha başka sebeplerle illegal faaliyet yapamazlar. Ama intellektüeldirler, dilleri ağızlarında döner, elleri kalem tutar. Hayatı kazanmak mecburiyeti veya sol tanındıkları için yazılarının basılmaması intellektüel faaliyet göstermelerine engeldir. Bu gibi insanlar bu taraflara getirilemez mi? Bence bu husus çok mühim. Dış Büro bu hususla da ciddi olarak meşgul olmalı.

Son teklifim de şu: İçimizde memleketçe ve dünyaca çok iyi tanınmış bir yoldaşımız var. Nâzım Hikmet. Sovyetler o kadar geniş kadrosu olduğu halde Nâzım'dan faydalanma yollarını arar ve faydalanır. Barış hareketi ha keza. Hatta Mırsır, sosyalist memleketler, Küba Nâzım'dan faydalanır. Bizse ne parti olarak, ne de radyo olarak Nâzım'dan faydalanmayız. Bu benim için hem çok tuhaf, tuhaf olduğu kadar da acı, her iki taraf için de. Bunun sebepleri aranmalı, bu hale bir son verilmeli. Mesela Nâzım "İbiş Memiş" gibi "Bizim Mehmet" gibi her hafta muayyen günlerde verilmek üzere kendisinin yaratacağı bir rubriği üzerine alamaz mı?

Salonda Nâzım'la yan yana oturuyorduk. Nâzım hemen beni tebrik etti ve aferin iyi konuştun doktor dedi. Halbuki ben hiç olmazsa Marat'ın, Reşat Fuat'ı müdafaa edeceğini sanmıştım. 1962 toplantısından bir sene evvel bir şahsi konuşmamız sırasında Marat bana "Doktor, ya Reşat Fuat'ı veya Zeki Başıtar'ı kaçırtıp buraya alacağım" demişti. Ve bilhassa da Reşat'ı bana çok övmüştü. Kimbilir belki de benim Reşat Fuat'ı sevdiğimi, tuttuğumu, onunla aramın iyi olduğunu bildiğinden böyle söylemişti. Her ne ise, nasıl Marat Vartan'ın konuşmasını unutmamışsa, Zeki Başıtar da benim konuşmamı hiçbir zaman unutamamıştı.

Yukarıda bahsi geçen 1962 toplantısıyla alakalı bir konu hakkında kısa bir izahat vermeyi burada lüzumlu görüyorum. Benim konuşmamda sözü edilen "Bizim Mehmet"i Abidin dino yazardı ve Fransa'dan bize gönderirdi. Ne zaman başladı bu yazılara şimdi hatırlamıyorum. Her hafta muntazaman bir yazı alıyorduk Abidin'den ve haftanın muayyen bir gününde antene veriyorduk. Sonra Abidin Dino 1962 toplantısına katıldı. Dış Büro'ya da seçildi. Ama geri döndükten sonra Abidin'den bir daha yazı gelmedi. Niye? Niyesini ben bilmiyorum. Ama belki de şöyle tefsir edilebilir: Uzaktan Bizim Radyo'nun varlığını duydu veya Türkçe gazetelerde okudu. Zaten Nâzım'ın da yakın arkadaşı, onun adresi de herhalde kendinde var. Nâzım'dan bizim Berlin'deki posta kutusunun numarasını almış ve yazılarını bu yolla göndermiş olabilir. Ama 1962'de buraya gelince, burada çalışanların seviyesini, belki de dönen dolapları gördü. Olabilir ki umumi tutumumuzu, burada çalışanları beğenmedi, belki daha başka hoş olmayan şeyler de öğrendi. Bu sebeplerle bize yazı göndermeyi ya doğru bulmadı veya istemedi. Bir ihtimal daha var; bir Dış Büro üyesi olarak onun bize yazılar göndermesini Dış Büro sakıncalı buldu. Netice: Abidin Dino buradan ayrıldıktan sonra ondan bir daha yazı gelmedi, bu bir hakikat.

İleriki yıllarda (artık Nâzım ölmüştü) ne sebeple olduğunu bilmiyorum, Abidin'i yalnız partiden atmakla kalmadılar, duyduğuma göre, onunla konuşmayı da yasaklamışlar. Eğer buradaki teşkilât normal çalışan bir teşkilâtsa Abidin'in partiden kovulma tarihi ve sebebi parti kasasında olmalıdır.

Gene 1962 toplantısına geri dönelim: Bu toplantıda bir Dış Büro kurulduğunu, bunun idare heyetinin; Yakup Demir, Marat, Nâzım Hikmet, Abidin Dino ve bir de şimdilik adının açıklanmasına lüzum görülmeyen beşinci bir üyeden oluştuğunu, Yakup Demir'in bu büronun başkanlığına seçildiğini bildirdiler. Toplantıdan bu kararın tasdikini istediler. Bizler de hep birden el kaldırıp tasdik ettik.

Bu gibi geniş toplantıların her yıl yapılması, imkan olmazsa en aşağı iki yılda bir yapılması da kararlaştırılmış, bu karar da oradaki delegelerin hepsinin müspet oylarıyla tasdik olunmuştu. Bizler o zaman beşinci üyenin tamamen illegal yaşayan biri olduğunu ve bizler için bilinmemesi gerektiğini sanmıştık. Ta sonraları, galiba 1966'da veya daha da geç bu beşinci üyenin Aram olduğu açıklandı. Aram o gün orada olduğuna ve hepimizin de tanıdığı biri olduğuna göre böyle bir tutum tamamen kulis arkası oyunundan başka bir şey değildir, TKP'ye yakışmaz. Bunun nasıl olduğunu tahmin etmeye çalışalım: Nâzım'ı da, Abidin Dino'yu da Dış Büro'ya alan Zeki Baştımar'dı bana göre. Marat da bir dereceye kadar muvazeneyi temin etmek maksadıyla bunlara karşılık yamağı Aram Pehlivan'ı Dış Büro üyeliğine almış olmalı. Aram'ın üyeliğinin toplantıda açıklanmaması herhalde tasdik edilmeyeceğinden korktukları içindir. Belki de Aram bizzat kendisi şimdilik isminin açıklanmamasını istemiş veya beşinci üyenin adının şimdilik açıklanmamasını Aram ve Marat beraberce karara koydurmuş olmalıdırlar. Yine yukarıda söylediğim sebebe dayanarak.

* * *

Ben Zeki Baştımar'ı (Yakup Demir'i) Türkiye'den tanıyordum. 1944 tevkifatında o da Ankara gurubu içinde tevkif olunmuş, benim gibi o da bir sene Ankara askeri cezaevinde kalmıştı. Zeki, Ankara Vilayet komitesi başkanı ve Politbüro üyesi idi. Ama o tevkifatta bu hakikatler ortaya çıkmadığından beraat etmişti. Zeki, o devreye kadarki parti hayatı çok temiz olan kabiliyetli bir yoldaşı. 1944 tevkifatında ben onu böyle tanıdım ve iyi bir partili geçmişini de yine hapis hane-deki eski yoldaşlardan öğrendim. Buna mukabil biz eskiler Marat'ın (Laz İsmail) çok da iyi olmayan geçmişini daha memlekette biliyorduk. Sosyalist memleketlere geldikten, bilhassa da Laypzig'de beraber çalışmaya başladıktan sonra Marat'ı daha yakından tanımak ve öğrenmek imkanını buldum. Ayrıca Stalin devrinde Sibiry'a sürülen komünistlerin Hruşçof devrinde rehabilite edilmeleri sonucu Sibiry'da ölmeyip de geri dönenlerin Marat hakkında anlattıkları çok acı olaylar gözlerimizin daha da açılmasına yardımcı oldu. İşte böyle bir devrede Zeki Baştımar'ın Laypzig'e gelmesi ve ilk iş olarak bir Dış Büro kurması, başına da kendisinin geçmesi, Nâzım'ı da Dış Büro'ya alması, biz sosyalist memleketlerde yaşayan komünistler arasında büyük bir ümit yarattı. Memlekette olduğu gibi

buralarda da salon komünisti şeklinde tanıtılmaya uğraşılan Nâzım nihayet Dış Büro'ya girmişti. [Daktilo edilmiş orijinal metinde s. 54-63a]

Parti Birinci Sekreteri Reşat Fuat hem polisteki, hem de mahkemedeki durumuyla ve bilhassa müdafaasıyla herkesin hürmet ve itimadını bir daha kazanmıştı. Reşat uzun müdafaasıyla şahsını değil, Parti'yi davayı savunmuştu. Müdaafa iyi bir dil ve mantıkla yazılmıştı. Memleketi iyi tanıdığı, geniş bir Marksisit ve Leninist bilgiye sahip olduğu görülüyordu müdafaasında. Reşat ağır ve otoriter bir insandı. Büyükle büyük, küçükle küçük olmasını, şartlara uymasını bilirdi, mütevazıydı da. Vücutça da kuvvetli ve dayanıklıydı her çeşit zorluğa karşı. Bunlar müspet tarafları. Bana göre menfi taraflarının başında, etrafına toplanan dalkavukları kovmamasıydı. Hapishanede dalkavuklar hemen etrafını sardılar. Reşat kahve tiryakisiydi. Sabah kalktı mı ilk iş olarak kahvesini içerdi. Bunu öğrenen dalkavuklar, kahveyi cezvede pişirir, cezve ellerine Reşat'ın yatağının etrafında onun uyanmasını beklerlerdi. (Maalesef komünistler arasında dalkavuklar vardı.) Reşat uyanınca hemen "Reşat yoldaş, kahven hazır" derler, daha adam doğru dürüst kendine gelmeden kahveyi yatağında eline tutuştururlardı. Ben içimden Reşat'ın bunları kovmasını, kendi kahvemini kendim pişirebilirim demesini hem ister hem de beklerdim. Reşat ne tembel ne de beceriksizdi. Komünanın aşçısı kısa bir zaman sonra serbest bırakılınca aşçıbaşılığını Reşat üstüne almıştı.

TKP MK Dış Büro 1962 Konferansı

TÜSTAV Yayınları: 8, Kasım 2002

Sayfa: 143-153

Bir Yaşam Öyküsü, Vartan İhmalyan,

“Babamın öldüğünü bildiren telgrafi aldığımızdan iki gün önce (yıl 1962, Mayıs sonu) Nâzım Hikmet radyoya gelmiş ve Leipzig’de parti konferansı yapılacağını, konferansa yurt dışındaki Türk komünistlerinden delegeler katılacağını, bizim Moskova parti grubunun da toplanıp, konferansa göndereceği temsilciyi seçmesini söylemişti [Vartan İhmalyan tarihte yanılıyor. Konferans 2-6 Nisan 1962’de yapılmıştır]. Grubumuz toplandı, Leipzig konferansına katılmak üzere beni seçtiler. Nâzım bize, düşüncelerimizi tam bir özgürlükle bildirmemizi de salık vermişti. Öyle de yaptık, kısa bir eleştirel rapor hazırladık. Ben Leipzig’de gideceğim için babamın cenaze törenine katılamadım, rahmetli kardeşim gitti.

Berlin hava alanına indiğimde, Doğu Almanya Sosyalist Birlik Partisi Merkez Komitesi’nden bir görevli karşıladı beni. Uzun süre Fransa’da kaldığı için iyi Fransızca biliyordu, kolayca anlaştık. Aynı gün de otomobille Leipzig’e gidip parti oteline indim. Bir süre sonra otele “Bizim Radyo”da çalışan yoldaşlar geldiler, sarıldık ve kısa bir söyleşiden sonra ben Sertelleri görmek istediğimi söyledim ve bir arkadaşla birlikte doğru Sabiha hanımın evine gittik.

Serteller beni görünce şaşırdılar: “Hayrola, bu ne beklenmedik geliş?” diye sordurca, bu kez ben şaşırdım. “Haberiniz yok mu? Parti konferansı olacak”, deyince buz kesildi Serteller. “Allah allah, bize hiçbir şey söylenmedi”, dediler Sabiha hanım ve kızı Yıldız. Ben yeniden şaşaladım. Bir ara Zekeriya beye baktım, o sarkastik [alaycı, küçümseyici] gülüşüyle kıs kıs gülüyor. “Bunda anlamayacak ne var canım”, dedi Zekeriya bey, “size toplantı yapılacağını mahsus bildirmediler ki, eleştiri hazırlamaya vakit bulamayasınız diye”. Tam üstüne basmıştı Zekeriya Sertel.

Ertesi gün parti otelinin salonunda toplandık. Hazır bulunanlar şunlardı: Türkiye’den Sovyetler Birliği’ne geçip TKP birinci sekreteri olan Zeki Baştımar (Yakup Demir); hemen söyleyeyim ki, Parti sekreterlerini yalnızca Parti kongreleri seçer, ne zaman kongre yapılmış da Zeki Baştımar birinci sekreter seçilmişti bilmiyorum; Moskova’dan Nâzım Hikmet ve ben; Leipzig’den İ. Bilen (Marat, Erdem, Üstüngel vb...) ve Aram Pehlivan (A. Saydan); Bulgaristan’dan Bilal Şen; Macaristan’dan Gün; yine Leipzig’den Sabiha Sertel, kızı Yıldız, Hayk Açıkgöz ve Fahri Erdinç; bir de Paris’ten bir yoldaş ki, sakınca olasılığını düşünerek adını söylemiyorum.

Herkes yerlerine oturunca, Zeki Baştımar (Yakup Demir) raporunu okumaya

başlamadan, Sabiha Sertel söz istedi ve özetle şunları söyledi: “Bizim bu toplantıdan dün akşam haberimiz oldu. Böyle önemli bir toplantının yapılacağını “Bizim Radyo”nun redaksiyon şefi olarak benden gizlenmiş olmasına pek üzgünüm. Bu yüzden toplantıya hiç hazırlıksız olarak gelmiş olmamız çok acı. Oysa hem parti işleri hem de “Bizim Radyo” yayınlarıyla ilgili olarak konuşulacak, görüşülecek ne kadar çok şey var. İ. Bilen’in bu toplantıyı bizden gizlemesinin amacı neydi? Partide demokrasi, demokratik santralizm anlayışı bu mudur?”

Sabiha hanım konuşurken ben Aram’la İ. Bilen’in yüzlerine bakıyordum; ikisinin de kül rengi. Belli ki toplantının yapılacağını gizlemeyi, eleştiriden korkarak ikisi birlikte düzenlemiş, hatta belki de Zeki Baştımar’ın bundan haberi bile olmamıştı.

Sabiha Sertel konuşmasını bitirdikten sonra, İ. Bilen boynunu artistik bir biçimde bükerek ayağa kalkıp: “Boynum kıldan ince”, dedi ve başka hiçbir şey söylemeden yerine oturdu.

Konuşulanları not tutma ödevi Fahri Erdinç’e verilmişti, o da özetleyerek not tutuyordu.

Sonra Zeki Baştımar (Yakup Demir) kalkıp bir rapor okudu. Bizler bu raporda, o zamanki Türkiye’nin durumuna değineceğini beklerken, bir de baktık ki, TKP Merkez Komitesi sekreterliği yapmış olan Reşat Fuat Baraner’i parmağına dolamış, adamın ne oportünistliğini, ne likidatörlüğünü, ne poliste ve mahkemelerde verdiği ifadelerle polise ve mahkemeye yarandığını, ne de polisin adamı olduğunu bırakıyor.

Dolayına bir göz gezdirdiğim de gördüm ki, Zeki Baştımar’ın yanında oturan Paris’ten gelmiş olan yoldaş başını eğmiş üzgün üzgün dinliyor; Bilal Şen ve Sabiha Sertel şaşkın şaşkın bakıyorlar; İ. Bilen’le yanında oturan Aram hiç tepki göstermeden konuşmayı izliyorlar; Hayk Açıkgöz iyice sinirli; yanımda oturan Nâzım Hikmet de küçük bir kağıt üstüne benim resmimi çiziyor, belli ki Zeki Baştımar’ı dinlediği yok (bu resim, benim Cem Yayınevi “Arkadaş Kitaplar” dizisinden çıkan “Güneşe Vurgun Çocuk” adlı ikinci kitabımda basılıdır, 2 Nisan 1962 tarihini ve Nâzım Hikmet imzasını taşımaktadır). Nereden aklıma estiyse, bir kağıt üzerine “ne sağcıyız, ne solcu, futbolcuyuz futbolcu” diye yazıp Nâzım’a uzattım, o da altına “tamam!” sözcüğünü yazdı ve kağıdı geri verdi.

Zeki Baştımar konuşmasını bitirdikten sonra Hayk Açıkgöz söz isteyip: “Ben Zeki yoldaşın düşüncesine katılmıyorum, Reşat Fuat’ı Ankara cezaevinde yatar-ken tanıdım, ne poliste ne de mahkemede onun polisin adamı olduğunu tanıtlaya-

cak bir eylemine tanık olmadım, tam tersine kendisini onurlu bir komünist olarak tanıdım”, dedi. Dedi, ama Hayk Açıkgöz’ün bu sözleri bir süre sonra, Aram’ın ve İ. Bilen’in fitlemeleriyle, onun “Bizim Radyo” kadrosundan atılmasına neden oldu [Vartan İhmalyan’ın verdiği bu bilgi doğru değildir. Hayk Açıkgöz daha Bizim Radyo’nun kuruluşu sırasında kendisine yarım gün parti işi, yarım gün de doktorluk önerilmesine karşı çıkmış, spiker olarak Fahri Erdinç’e ayrılmış tahsisat olmadığı için ona kaynak yaratmak üzere daha Bizim Radyo yayına başlarken kadrodan ayrılarak tam gün doktorluk mesleği yapmıştır. Bizim Radyo’da zaman zaman kadrosuz olarak spikerlik yapmıştır]. Bereket versin, Hayk doktor olduğu için bir hastanede çalışmaya başladı ve yaptığı pek çok akciğer ve yürek ameliyatlarıyla birçok insanın yaşamını kurtararak çok daha yararlı işler görmüş oldu.

Yanılmıyorsa, bir de Bilal Şen kısa bir konuşmayla, Reşat Fuat üstüne söylenenlere pek inanmadığını bildirmişti. Ama bunu toplantıda mı, yoksa toplantıdan sonra bana mı söylemişti iyi anımsıyorum.

Reşat Fuat söz konusu olunca çağrışımla bir olayı anıdım. 1944 tutuklamalarındaydı. Rahmetli kardeşim Jak Ankara cezaevinde cezasını bitirip İstanbul’a dönüşünde anlatmıştı. Bir gün Reşat Fuat’la Aram Pehlivanlıyan konuşurlarken, Reşat, avukatları sevmeyişini, çoğunun şarlatan insanlar olduklarını söyleyince, kendisi de avukat olan Aram: “Ama Lenin de avukattı”, demiş. Herifteki megalomanlığa bakın, kendisini kiminle kıyaslıyor!

Zeki Baştımar Reşat Fuat’a çamur sürerken Paris’ten gelen yoldaş niçin susmuştu? İ. Bilen ve A. Saydan neden hiçbir şey söylememişlerdi? Sabiha Zekeriya niçin konuşmadı? Nâzım niye bir tepki göstermedi? Bilemiyorum. Sabiha Hanım ve ömrünün 13 küsur yılını cezaevlerinde geçirmiş olan Nâzım Hikmet belki de Reşat Fuat’ı hiç tanımıyorlardı. Bilemiyorum. Belki Nâzım, TKP’nin yüksek katlarında, kendisine olduğu gibi başka birçoklarına da sık sık çamur sürüldüğüne alışık olduğu için oralı olmamış, önem vermemişti söylenenlere. Zaten Zeki Baştımar’ın konuşmasını dinlemiyor, benim resmimi çiziyor, önündeki kâğıtlar üstüne bir şeyler çiziktiriyordu. (s. 194-197)

[...]

Şimdi dönelim yine 2 Nisan 1962 Leipzig parti konferansına. 2 Nisan toplantısı sona erince, ertesi sabah 3 Nisan’da yeniden toplanılacağı bildirildi ve herkes kendi işine gitti. Konferansa katılacak olanlar 3 Nisan sabahı parti oteline gelmeye başladılar. Toplantı daha açılmamıştı, holde konuşuyorduk. Bir ara ben

Aram Pehlivan'a: "Yahu, Nâzım niçin Merkez komitesine alınmıyor", diye sorunca, Aram, hiç umursamayarak: "Nâzım şair, politikadan anlamaz ki..." demez mi?!

O Nâzım ki, politik şiirleri dışında, sevdâ şiirleriyle bile Türkiye'de onbinlerce kişiyi komünizme çekmişti, politikadan anlamazmış! O Nâzım ki, şiirlerinin politik niteliğinden ötürü yaşamının 13 küsur yılını cezaevlerinde geçirmişti. Bir gün ben Zeki Baştımar'a (Yakup Demir): "Ben komünizme Nâzım'ın şiirleriyle geldim" dediğimde, bana: "Ben de onun şiirleriyle geldim komünizme" demişti. Yani TKP Merkez Komitesi birinci sekreteri olmuş Zeki Baştımar'ı komünizme Nâzım getirmişti, yalnızca onu mu? Daha kimleri getirmemişti Nâzım komünizme! Kaldı ki, Nâzım'ın Parti genel sekreteri olduğu da söylenir.

Leipzig parti konferansının ikinci oturumu sabah saat 10'da açıldı. Bir sıra örgütlenme işleri üstüne konuşuldu. Sabiha Sertel "Bizim Radyo"nun çalışmaları üstüne, Budapeşte radyosunda çalışan Gün oradaki çalışmaları, ben de Moskova parti grubunu temsilen kendi çalışmalarımız üstüne raporumuzu okuduk. On-dan sonra Yakup Demir (Zeki Baştımar) söz aldı ve TKP Merkez Komitesine kooptasyon yoluyla üç yoldaşın alındığını; birinin Paris'ten gelen yoldaş, öbürünün Nâzım Hikmet, üçüncüsünün de bir başka yoldaş olduğunu, ama adının bildirilmeyeceğini söyledi. Ne var ki, bunun Aram Pehlivan'ın olduğunu herkes de anlamış, fakat tatsızlık çıkarmamak için susulmuştu. Aram'ın Merkez Komitesine alınmasını gizlemenin nedenine gelince: bu kadar yılın denenmiş, yetenekli Sabiha Sertel'i dururken Merkez komitesine Aram'ın alınmasının uyandıracığı tepkiden duyulan endişeydi. Bunu Sabiha hanım da anladı elbette, ama hiç oralı olmadı, hiçbir tepki göstermedi.

Ertesi gün, 4 Nisan 1962'de son toplantı yapıldı. Sanırım Nâzım'ın önerisiyle bir basın yayın bürosu kuruldu. Bu büroya Sabiha Sertel, Bilal Şen, Fahri Erdiç, Gün ve Vartan alındı. Alınıp da ne oldu? Öbürlerini bilmiyorum ama, örneğin bana (Vartan'a) bu büroda hiçbir iş verilmedi, çünkü Aram beni bir türlü çeke-mez, olumlu bir iş görüp de göze girebileceğimden korkardı.

Böylece üç gün süren Leipzig Parti Konferansı sona erdi, Paris'ten gelen yoldaş Paris'e, Gün Budapeşte'ye ben de Moskova'ya döndüm. [s. 200-201]

Truva Atında İlk Akşam

YANIMIZDAKİ ODALARDA KİMLER VAR?

Yanyana dizilmiş odalarımızın pencerelerinin hepsi de iki metre önümüzde kale gibi heybetle yükselen duvara bakıyordu. Beş dakika dışarıya çıkarılmanın içinde hep onu görüyorduk. Odada volta atmaktan usanan, canı sıkılanlar pencerelere dayanıyor, gün boyu, gece ve gündüz hep o korkutucu siyah duvarları seyredip bilinmezliklerden gelen seslerin sırrında yeni güzellikler arıyorduk. Görevlilerin işitmemesi koşuluyla da pencereden pencereye birbirimizle de istediğimiz gibi söyleşebiliyorduk.

Sol tarafımızdaki odada Reşat Fuat ile Nihat Balyoz birlikte kalıyordu. Sağ yanımızdaki odada ise Hans Boher adında atletik yapılı, yarı beline kadar çıplak gezinen sivri sakallı, Bayer firmasının Müdürü 5'nci kolculardan bir Alman vardı. Ona hapishane idaresi ayrıcalıklı davranmış, her Allahın günü durup dinlenmeden oradan oraya gidip geliyor, bahçede barfiks yapıyor, koşuyor, jimnastik hareketlerini eksiltmiyordu. Daha ötemizde avukat Münir Belen vardı. Vardı ama, bu varoluş ancak seslerimizle bir varoluştur. Daha hiç birimiz birbirimizin yüzünü görmüş değildik. Bir aralık tuvalete çıktım. Yanımdaki musluğun başında birisi yüzünü yıkıyordu. Kaçamak bakışlarla birbirimize şüpheli şüpheli baktık, gardiyan görmeden yabancımsı. Ben odama gittim, o da gitmiş. Dışarda birini gördüğünü, şeklini, biçimini anlatıp duruyor. Ben de dışarda gördüğüm adamı anlatınca birbirimizi gördüğümüz ortaya çıktı, gülmekten kırıldık. Gece gündüz, birlikte ol, sonra dışarıda tanıyama. Münir Belen duruşmalardaki ılımlı tutumuyla altı ay yattıktan sonra çıktı. Gelenektir, her tahliye olan fazla eşyalarını içerde kalan arkadaşlarına bırakır. Münir Belen'in de işlemeli bir halı minderi vardı. Reşat ağabey ona yaslanıp çeviriler yapar, kitap hazırlar, yazılar yazardı. Bir nevi onun için koltuğa benzer bir şeydi. Münir eşyalarını toplamış, sıra Reşat ağabeyin yaslandığı bu mindere gelmişti. Çekip alsa olmayacak, resmen istese ayıp kaçacak, hemen kafasında şakayla karışık bir formül bulmuş "Yaşasın mukaddes mülkiyet" şamatasıyla Reşat Fuat'ın arkasındaki minderi kapıp yatak denginin içine alıverdi.

Bütün bunlara karşı iyi ve vefakâr bir arkadaşımızdı. Yıllarca avukatlık yaptı. Antep Emekçi davasının 1946 savunmasını üslendi, Vatan Partisi'nin 1957'deki duruşmasını sonuna kadar takip etti. Karısından ayrıldı, Bursa'ya gidip tekrar ev-

lendi, genç yaşında orada aramızdan ayrıldı.

HÜCRELERİN KİLİTLERİ AÇILIYOR

Her sabah postacıdan sonra baş gardiyan Osman koğuşları dolaşır, kapıyı açarak nasılsınız diye hatırlamızı sorardı. Tertemiz bir Anadolu çocuğuydu. Sağlıklı gülyüzü, sevecenlikle dolu bir yüreği vardı. Alman faşizminin 5'nci kolcuları casuslar tarafından aleyhimize işletilen propaganda, diğerlerinde olduğu gibi onda da etkisiz kalmış, bizi kendilerinden bilmişti. Bu yönden hücrelerde aylardır kalmamız onu da üzüyordu. Her sabah gelip hatırlamızı sorması da bundandı. Bahçenin kenarcığında namazını kılar, riyasız bir kalple başını tanrısının huzurunda büyük bir teslimiyetle toprağa bırakırdı.

Gene bir kuşluk vakti yatağımıza yaslanmış gazetemizi okuyorduk. Osman'ın yan odalardan telaşlı sesi geliyordu. Onun hiç bu denli heyecanlı bağırdığını işitmemiştik. Onun sesine başka coşkulu seslerin de katıldığını ve bu seslerin gitgide çoğaldığını duyuyorduk. Gürültüleri bize kadar yaklaştığında Osman onbaşının yıldırım gibi odamıza daldığını gördük.

— Hadi, serbestsiniz, geçmiş olsun!

Sevinçle öteki hücrelere koştu. Onlara da aynı sözleri tekrarlayarak teker teker odaların kilitlerini açtı.

Hücrelerden bahçeye fırlayan arkadaşlarla, bayram namazından çıkıp cami avlusunda birbirlerini kutlayan inanırlar gibi kucaklaşıyor, öpüşüyor, seviniyorduk. Hapisane avlusu tam anlamıyla bir bayram yerine dönüvermişti gerçekten. Tüm hapishane insanları işini gücünü bırakmış, bizim çılginlar gibi öpüşüp kucaklaşmamızı izliyor, onlar da mutluluğumuzu paylaşıyordu. Hepimiz bahçedeydik, hiç kimse kalmamıştı hücrelerde. Yaz güneşi olanca tatlılığıyla üstümüzde dolaıyor, parlak görkemiyle aylarca kendisinden ayrı kalan soluk yüzlerimizi ısıtmaya savaşıyordu. Çukur bahçemizden ancak tepeleri görebildiğimiz kavak ağaçları da sonbahar rüzgârıyla inip inip kalkarak sevincimizi kutluyor, kargalar dupduru gök maviliğini yaparak güzel haberleri yakınlarımıza duyurmak için acele bir yerlere koşuyordu. İçimiz dışımız ateş gibiydi. Birimizin ısısı öbürüne geçiyor, ondan da diğerlerine sırıyordu. Bu gün bayramların en kutsalıydı. Yüreklere tek bir yüreğe dönüşüvermişti birden. Acılar, zindanlar, işkenceler, açlıklar, yokluklar, tek bir yürekte toplanıvermişti şimdi. Tahta alın böğründe yatan 5'inci kolcular bile yanımıza geliyor, bizi kutlayıp geçmiş olsun demek zorunda kalıyorlardı.

Babil kulesinin asma bahçeleri gibi yükseklerdeki Venedik balkonundan (Diktatör Mussolini'nin söylev verdiği balkon ki, biz ona da bu adı koymuştuk) tıpkı Mussolini'ye benzeyen ama onun gibi diktatörlükle ilişkisi olmayan hapishane müdürümüz Niyazi bey de siyah gözlüklerinin altından içli, duygusal bakışlarla bayramımıza katılıyordu.

Zaptedilmeyen bu sevinç dalgaları içinde, herkes bağlı bulunduğu hücre arkadaşını bulup gruplar oluşturuyor, işkence altında verilen ifadeler gözden geçiriliyordu. Artık bahçede öbek öbek dolaşmalar çoktan başlamıştı. Öteki tutuklular aramızda kaybolmuştu sanki.

Nerede Adnan Veli? İşte orda. Dr. Hayık Açıkgoz'le konuşuyor, dertleşiyor, sabahlara dek uyuyamadığından, sinir krizleri geçirdiğinden söz ederek ondan derdine deva olacak öneriler bekliyordu. Bize karşı olan o eski hasım tutumları silinip gitmiş, şimdi kaderbirliği edip (sanki kaderlerimiz birmiş gibi) bizimle aynı mağdurlar sınıfında gözükmeye çalışıyorlar. Diğer yanda Davit Nae'nin çevresinde papaz Per Şalva, ressam Sarafonof, italyan fabrikatörlerinden İspanpinati, Hans Boher, Çarın muhafız alayından Yüzbaşı Mironoviç, bir diğerinin yanında Prof. Dr. Hengelman söyleşilerin koyusuna dalıp gitmiş volta atıyorlar, onlar da bize sığınarak hasret gidermeye çalışıyorlar. Ortalık sanki paydos zilinin çalmasıyla sınıflardan dışarıya fırlayan çocukların çığlıklarıyla dolup taşıyordu. Kunduracı Pepe Recep, tesviyeci Memet Elmas, Mustafa Alman, Ali Tokuç, Selahaddin Akarışık, Sebati Selimoğlu, Troçki Memet, Celal Benneci, Jak İhmalyan, Aram Pehlivanyan (A. Saydan) bir yanda volta atıyor, biraz heyecanlı, biraz kızgın arada bir kahkahalı sesler sürüp gidiyordu.

Reşat Fuat ağabey yaşlı arkadaşlarıyla ayağında külot asker pantolonu, kısa kollu gömleği, geniş bir alın, yağız bir yüz, çıra gibi yanan çekici tatlı dost gözler, biraz öne eğik vücuduyla tümümüzün saygısını üstünde toplayarak ağır ağır yürüyor, konuştuklarının tek bir kelimesini kaçırmamak için onu can kulağıyla dinliyorduk. O hepimizin gözbebeği, hepimizin atan kalbiydi. Onun direnci, onun bilgisi, onun deneyleri, onun alçak gönüllülüğü bir mıknaş gibi insanı kendine çekiyor, pervaneler misali çevresinde topluyordu. O, büyük bir insan, büyük bir zeka idi!. O sanki bunlardan hiçbirine sahip değilmiş gibi, sade, basit, o kadar da içtendi. Derin anlamlı gözleri yüreklerimizde sıcak ürpertilerle dalgalanıyordu.

Bu hengâme arasında bazı arkadaşlar da boş durmuyor, tek tek odanın birine çağırıp tüm mal varlığımızı topluyordu. Kimimizin bir paket sigarası, kimimizin

üç beş kuruştan başka bir şeyimiz yoktu. Şöyle yerleşip de yakınlarımızdan karınca kararınca birkaç kuruş isteyememiştik. Ama gene de epey birikim olmuştu. Kendimize göre yeniden yatak yerleşimleri yapmış, “Tedbili mekânda keramet vardır” deyimiyle dilediğimiz gibi bol bol, rahatça konuşabileceğimiz arkadaşlar bir araya gelmiştik.

Şimdi artık herkes yerli yerini bulmuş, nöbet çizelgeleri bile yapılmıştı. Kolay değil, altmış beş kişinin yemeğini pişirip karnını doyurmak. Buna göre kazanlar, buna göre tabak kaşık, çatal, mangal, bunları hazırlayacak adam, bunca kişinin yemeğini pişirecek aşçı. İyi ama ya besin maddeleri? Bunlar nereden gelecekti, bunları kimler getirecekti?

Hemen akşam görev bölümü yapılmış, dışardaki arkadaşlara haber salınmış, ikinci gün küfelerle sebze, et, kömür, kazan yerine bir iki peynir tenekesi gelmişti. Artık her şeyimiz tamamdı.

İkinci gün dokuz arkadaş kolları sıvayıp, görevlerinin başına geçmişti. Peki aşçı kim olacak dersiniz? Hapisanelerde yata yata bu yönde uzmanlaşmış Reşat Fuat ağabey tabii.

O gün mangallar yanmış, tenekeler kazan gibi mangalların üstüne oturtulmuş, elinde büyük bir kepçeyle Reşat ağabey kaynayan yemek tenekelerinin başına geçmişti.

Bahçede bir şenlik sürüp gidiyordu. Oynamalar, gülmeler, şarkılar arasında yemek şöleninin tadı daha şimdiden çıkarılıyordu. Aylardan beri kursağımıza tadiyla tuzuyla şöyle ılıcak bir lokma yiyecek girmemişti. Onun için kazanın çevresinde ilkel yaratıklar gibi dans ediyorduk. Yöresel şarkılar, türküler ayyuka çıkıyor, bulup buluşturdukları kaşıklarla arkadaşların bir kısmı göbek atıyordu. Ziya Nurerin o kendine özgü doğulu şivesiyle şarkılar söylüyor, Kirkor Sarrafyan, müdürlüğünü yaptığı öğrencilerini başına toplamış onlara tatlı tatlı bir şeyler fısıldıyor, sonra bahçenin çevresini hep birlikte koşarak arşınıyorlardı. Sebati Selimoğlu kısa pantolonu, mavi beresi, ağzında piposuyla dik yürüyüşlerle gülerek Zeki Baştımar’a bir şeyler anlatıyor, yanındaki kunduracı Ali Tokuç’un sorularına yanıtlar vermeye çalışıyordu. Dinamo da bahçenin bir kıyısında Mustafa Arhavi, Baytar Cavit, Av. Münir Belen, Halit Saf, Hamdi Akın, Halit Irgat, Hikmet Elin ve tütüncü Remzi Özşenel’e şiirler okuyor, gözlerinde iyimser alevler yanıyordu. Nihayet nöbetçi arkadaşların uyarısıyla herkes tabakları elinde kazanların başında kuyruğa giriyor, Reşat Fuat kepçeyle uzanan tabaklara yemek dolduruyor, ye-

meklerini alanlar güle oynaya karnını doyuruyordu.

Artık bu iş de bitmiş, herkes nöbetini bellemiş, sağlık kurumları, disiplin kurumları faaliyete geçmişti. Hücre yasağı, ifadelerin alınıp tamamlanmasından sonra kalkmış, şimdi yeni bir hapishane yaşamı, yeni bir disiplin başlamıştı. Bu disiplin bizim kendi disiplinimizdi. Hepimizin uyum göstermesi gereken bazı kuralların konulması, gıda, sağlık işlerinin bir nizam ve intizama, aramızdaki tartışmaların bir sonuca bağlanması gerekiyordu. Şimdi artık bunların da tamamı bitmişti.

Sıra şarkılara, oyunlara, jimnastik yapıp uyuşmuş ayaklarımızı harekete geçirmeye gelmişti. Aramızda beden eğitimine meraklı olan kimyager Sarrafyan, iri kütük gibi sağlam bacaklarıyla bahçede tur atıyor, arada bir kuvvetini göstermek için çevreye boğa gibi bakıp meydan okumaktan kendini alamıyordu. Beşinci kolculardan Bayer müdürü, aynı zamanda jimnastik öğretmeni Hans da sürekli çıplak geziniyor, o da kendine rakip arıyordu. Lobutlarla kol hareketleri yapıyor, koşuyor, sempatik Alman yüzüyle sıcak ilişkiler içine girmek istiyordu bizimle. Bu yönden kimyager Sarrafyan'la hemen ahbap olmuşlar, yeni jimnastik numaralarına sıvanmışlardı. Eğlenecek bir şeyler arayan bizleri de ister istemez gösterilerine çekiyorlardı. Sarrafyan o iri, beton gibi vücuduna güvenerek bahçenin ortasına ayaklarını germiş üstüne apartıman gibi adam çıkartıyor, sen de, sen de gel diyerek omuzuna tırmanmaya insan arıyordu. Evvela bir kişi omuzlarına çıktı. İkincisi onun üstüne, üçüncüsü, derken bizim kimyagerin ayakları titremeye başlamasın mı? Gülmekten kimde can kalır? Sarrafyan zorlanıyor, "ııııı" diye inliyor ama, yine de yiğitliğine (...) sürmemek için direndikçe direniyordu.

Arkadan Baytar Cavit elindeki süpürgeyi Sarrafyanın gerisine dayayarak "Hadi aslanım, dayyann." deyip tüm hapishaneyi kahkaha yağmuruna boğuyordu. Sarrafyan ise gözleri dışarı fırlamış, ağır yükün altından:

— Yapma lan namussuz, diye inleyip bir türlü pes ettiğini kabul etmemekte direniyordu. Ortalık gülen, bağırان, zıplayanlarla panayıır yerine dönmüştü. Kırk bu alkışların, bu el çırpımaların arasında kendisini galip sayıp ortada dimdik matador gibi duruyordu.

İçimizde uzun zaman hücrede kalmanın bıraktığı arızalarla hastalanmış arkadaşlarımız da vardı. Kimimizin ciğeri, kimimizin kolu, kimimizin midesi, kimimizin kalbi sağlıksızdı. Şikayeti olan sağlık kurulumuzca denetimden geçiriliyor, onlara bütçemizin imkanları içinde ayrı bir gıda rejimi uygulanıyordu.

Bu arkadaşlarımızdan kunduracı Ali Tokuç sağlıklı görünmesine karşın epey rahatsızdı. Bu yüzden ona da özel gıda rejimi uygulanmış, değişik besinler verilmeye başlanmıştı. Kısa boylu, gür siyah saçlı, gür bıyıklı, elmacık kemikleri çıkık, davasına karşı son derece bağlı, inatçı olup zeki bakışlarıyla muntazam cümleler kurardı. Buna karşı kunduracı mesleğine de son derece düşküdü. Ayaklarında kocaman nalınlar, paçalarını sıvamış, bir elinde cezve, bir elinde fincan Reşat ağabeye gelip:

— Mirim, sana okkalı bir kahve yaptım, bak bakalım beğenecek misin? Hoşuna gidecek mi? diyerek onu neşelendirmeye, hoşnut etmeye çalışıyor, Reşat ağabey de hiç hoşlanmadığı bu hareketten üzülen, onu kırmamak için de kabul etmek zorunda kalıyordu. Gerçekten Ali Tokuç'un bu büyük insana sunduğu bir fincan kahve yüreğinden koparılmış "Alevden bir karanfildi". Ona şu anda en çok kimi seviyorsun diye sorsanız, hiç tereddüt etmeden evde bıraktığı bir yaşındaki çocuğundan önce "Reşat" derdi. Ali Tokuç gibi bizim de fikrimiz aynıydı. Burada altmış beş arkadaşı büyülercesine toplaması, tutuklama tarihlerinde çok az görülen, belki de hiç görülmeyen ender olaylardan biriydi. Bu nedenlerden ötürü tam yedi yıl hiçbir kavga gürültü, hiçbir ayrılık olmadan cezalarımızı tamamlamıştık. (Sayfa:151-157)

DURUŞMALAR BAŞLIYOR

Nerdeyse yılın tüm mevsimlerini hapisanede bitirmek üzereyken duruşma günleri de gelip dayandı.

Ekim ayının inatçı, sert ayazına karşı o gün doğa, elinden gelen iyimserliği gösteriyor, yazdan kalan güneşli günlerin ışığını bereketli bir yağmur gibi üstü-müze yağdırıyor, ısıldayan gözlerimize, sınımsız yüreklerimize bir ilkbahar havası hediye ediyordu. Mutlu, inançlı bir davanın haklı savunucuları olarak, ellerimizi kelepçelere teslim ettik, cezaevinin kapalı arabalarına bindirildik.

Aylardır özlemini duyduğumuz dışarının havasını koklaya koklaya Ankara sokaklarında körler gibi dolaştırıldık. Herhalde buralar Samanpazarı, Ulus, Karaoğlan, Kızılay, Cebeci gibi yerler olmalıydı? Arada bir bizlerle arabanın içinde bulunan gardiyanlara: "Burası neresi acaba?" diye soruyoruz, ama sorularımıza isteksiz korka korka gözlerini başka yönler kaydırarak "bilmiyoruz" yanıtını veriyorlardı. Bazen sabrımız taşıp sorularımızı yinelediğimizde, baştan savma "İstasyon" veya "Ulus" dediklerinde, gözlerimizi arabadan sızan ışık huzmelerinin

geldiği tarafa çeviriyor, oradan görmek istiyorduk. Ankara'nın ünlü alanlarını, caddelerini. Ama karanlıkta başlarımızdan başka bir şey göremediğimizde de başlıyoruz gülüşmeye. Sonunda Ankara'nın içindeki bu dolaşmamız, arabanın sert bir fren yaparak durmasıyla noktalandı.

Bol pencere, bol ışıklı bir yapının üst katındaki okul sıralarıyla doldurulmuş salonuna tüfekli, süngülü görevliler arasında, çıkarıldık. Adımız okunarak sıralarına oturtulduk. Çevremizde sıralanmış sert yüzlere aldırış etmeden söyleşip gülüşüyor, şakalaşılıyor, bu haddinden fazla ciddiyeti pek önemsemiyorlardık. Umursamazlığımız görevlileri kızdırıyor, sanki kendileri tutukluymuş gibi bu anlamsız disipline bizlerin de uymamızı sağlamağa çalışıyor, kaş göz işaretleriyle durmadan uyarıda bulunuyorlardı.

Sert bir komutla ayağa kalktık. Yargıçlar kurulu yerlerini aldı, yoklama yapıldı. Savcılık makamım Reşat Fuat'ın Konya Lisesi'nden sınıf arkadaşı olan Hüseyin Sapmazlı almıştı. Çatal sesli, ince uzun bedeniyle kürsünün sağ köşesinden ayağa kalkarak elli yedi sayfalık, içinde korkunç cezalar bulunan iddianamesini okudu. Bütün gelip geçmişi anlattıktan sonra sonucu şöyle bağladı:

“Yukarda izah edildiği gibi Partinin reisi Reşat Fuat Baraner'dir. İstanbul Vilayet idare heyeti azaları: Nihat Balyoz, Davit Nae, Sebati Selimoğlu ve Mus-tafa Birtem'den ibaret olmak üzere dört kişidir.

Beyoğlu mıntakası idare heyeti azaları: Mustafa Birtem. Yunus Bağatır, Cemali Güngörmez.

İstanbul idare heyeti azaları: Sebati Selimoğlu, Şoför Halit Irgat, Tornacı Arif Özinsel.

Kadıköy ve Üsküdar mıntakası idare heyeti azaları: Sebati Selimoğlu, Kirkor Sarrafyan, Münir Belen, Jak İhmalyan'dan müteşekkildir.

Hücre katiplerine gelince:

Beyoğlu'ndaki hücre: Hadi Malkoç, Presci Hasan, Avni Güner, Hüseyin Arıkcay, Ali Tokuç.

Kadıköy ve Üsküdar mıntakasındaki hücrelerde: Jak İhmalyan, Kirkor Sarrafyan adlarındaki kişilerden ibarettir.

Ankara Teşkilâtını idare edenlerden birincisi Zeki Baştımar, ikincisi Hikmet Elin'dir. Ankara hücre kâtipleri ise İrfan Elin ve Fehmi Kurucu'dur.

Karabük Teşkilâtında: Yapılan intihapta (seçimde) idare heyeti reisliğine Zihne T. Anadol ve idare heyeti azalıklarına Şevket Ertekin, Ziya Türe seçilmişlerdir.

... Bu iddianameyi hapisanede bizlere verdikleri zaman hepsinin üstünde tek tek durmuş, okumuş, bu iddiaların bizi pek etkilemeyeceği kanısına varmıştık. Şimdi usul yönünde savcının bu iddiasını da dinlemiş olduk. Bundan sonra asıl duruşmalar başlayacak, savcının iddialarını tek tek cevaplayacaktık.

İlk günün duruşması böylece başlamış bulunuyordu. Öğle paydosunda getirdiğimiz yemeklerimizi sıraların üstüne koymuş, karnımızı doyururken geniş pencerelerden Ankara caddelerini, yollardan gelip geçen arabaları, seyyar satıcıları izlemek olanağı buluyor, keyifli keyifli birbirimize takılıp camların arasından öz-gürlüğün tadını çıkarıyorduk.

Hepimiz tutukluyduk. Yalnız romancı yazar Suat Derviş salıverilmiş, tutuksuz duruşmalara katılıyordu. Ankara'da otellerde kalacak olanakları pek kısıtlıydı. Ama dostları onu yalnız bırakmıyor, arasıra bizlere de öteberi ve yiyecek gibi şeyler gönderiyorlardı. (Sayfa:186-194)

ASKERİ TUTUKEVİ'NDEN ARKADAŞLARIM GELİYOR

Altı ay sonra, Yargıtay'da cezaları kesinleşen Reşat Fuat ve diğer arkadaşlarım da Cebeci Cezaevi'nin karantina koğuşuna getirilmişlerdi. Bunu ancak ikinci günü öğrenebildim. Hemen gidip ihtiyaçlarını öğrendim. Musa dayının açtığı kapıdan çağırttım. Nihat Balyoz'un elinde büyük bir bakır tencere vardı. Kömürlerinin bittiğini, dışarda bir mangalda pişirip getirmemi istedi. Bu arada Reşat ağabey, Hikmet Elin, Mustafa Birtem, Arif Özinsel, Ali Tokuç, Hayık Açıkgöz, Sebati Selimoğlu, Hadi Malkoç ve diğerleri beni görmek için kapıya koşmuşlardı. Musa dayının araladığı demir kapıdan birbirimize merhaba diyebildik ancak. Tenceredeki pişmeye hazır taze fasulyeyi gene Reşat ağabey hazırlamış. İkinci koğuştaki pos bıyıklı, iri yarı, emrinde hizmetçileri olan Balcı Dayı'ya durumu anlattım. Yanan mangalını verdi ve yemeği pişirip öğleye doğru arkadaşlara götürdüm. Bana da bir tabak yemek uzattılar. Demek, düzen bozulmamış. Tam on beş gün aynı şekilde içerde pişmeğe hazırlanan yemekleri dışarda pişirip arkadaşlarımı doyurdum. Sonra onlar da karantinadan koğuşlara dağıtıldı. Sebati Selimoğlu benim bulunduğum o belalı koğuşa verildi. Ötekiler de diğer koğuşlara taksim edildiler. Koğuşlarda uzun süre kalmadan, hepimizi dar bir koridora açılan demir kapılı ve ağır cezalılar için yapılmış dörder kişilik odalara verdiler. Böylece hepimiz bir araya toplanmış olduk.

Reşat ağabeyin bulunduğu odayı mutfak olarak kullanıyorduk. Konuşma-

larımızı da orada yapıyorduk. Kapıdan girince Reşat ağabeyin yatağı sağda üst ranzadaydı. Orada hem okur, hem de çeviriler yapar, arada bir inip kaynayan tencereye bakardı. Kendisi çok iyi yemek pişirirdi. Yıllarca hapisanelerde yata yata büyük deney sahibi olmuştu. Öteki arkadaşlarım gibi ben de bitişik odalardan birinin üst ranzasına yatağımı serdim, başucuma çocuğumun resmini asıp idarece sakıncasız görülüp bize seçilip verilen kitapları da küçücük pencerenin kalın taş sahanlığına yerleştirdim. Çoğu Kant'ın, Rousseau'nun ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın yayınlarıydı. Canım sıkıldıkça okuyor, gerekirse arkadaşlarıma veriyordum. Yani benim orası bir nevi kitaplık görevini yapıyordu. Günlük gazeteleri ise her sabah toplandığımız odada okuyup, günün olaylarının yorumunu yapardık. Hep birlikte okuma, birlikte yeme. Muntazam mutfak nöbetçiliği yapmak, bir saat gibi yaşamak bizlere hapisanede büyük bir saygınlık kazandırmıştı. Öteki tutukluların yiyecekleri, içecekleri didik didik aranırken, bizim erzaklarımız hiç aranmadan doğrudan küfeyle gelirdi. Hapisane içinde her gün bir olay çıkarken bizim karıncalar gibi sessiz sürdürülen bu yaşamımız bazılarında imrenme bile yaratmış, Beypazar'lı ünlü toprak ağası idamlık Balcı Dayı bile bir gün dayanamayıp:

— Şu dama otuz yıldır girip çıkarım, biriyle üç gün arkadaşlık edip üç gün birlikte yemek yiyemedim. Sizin bu yaşantınıza bakıp şaşırıyorum. On beş kişi çıt çıkmadan arılar gibi aynı kovanda çalışıp duruyorsunuz. Allahınızı severseniz nasıl oluyor bu iş? Bunun sırrını bana bir anlatsanıza demişti.

Bir gün de namlı kabadayılardan Gavur Ali de:

— Bana bir garson lâzım. Hırsızlıktan, ırza geçmekten, adam öldürmekten, devleti soymaktan, ihtilastan, irtikaptan suçu olmayacak, devletin sırlarını düşmanlara satmayanlardan, yani casusluk yapmamış ve kimsenin tavuğuna kış dememiş olanlardan bir garson var mı içinde? Onu açacağım çay ocağına alacağım, diye elini ağzında boru gibi yapıp bağıırıyordu tellal gibi. Onun bu şakasına içimizden Ali Tokuç:

— Bizi alır mısın, diye sorduğunda Gavur Ali:

— Hay hay? Komünistler, sosyalistler başımın üstüne. Sizleri almayıp da kimleri alacağım? Görüyorsunuz sizden başka emniyetli bir adam bulamadım. Kendim bile bu saydıklarımın içindeyim.

Şaka da olsa bunda büyük bir gerçek payı bulunuyordu. Bize gösterilen bu saygınlık, Reşat Fuat'ın bize bizim de ona, dolayısıyla halkımıza karşı olan

bağlılığımızdan ileri geliyordu. Onun kişiliği kısa zamanda bütün hapisaneye yayılmış, Alman casuslarından Hengelman'a varıncaya kadar herkes sevgi gösterisinde bulunmak üzere bizim odamızı bir kutsal tapınak yerine çevirmişlerdi sanki. Beyaz Ruslar gelir onlarla Rusça, Almanlar gelir onlarla Almanca, Fransız uyruklular gelir onlarla Fransızca konuşurdu anadili gibi. Üstünden yamalı asker giysisi hiç çıkmaz, yatağında onunla oturur, onunla yazar, okur, hapisane avlusunda onunla volta atardı. Zaten ondan başka bir giyeceği de yoktu. Yatağının başucunda tıpkı kendine benzeyen bir buçuk yaşındaki bir çocuk resmi asılıydı. Çocuk Moskova'da Şark Üniversitesi'nde öğretmenlik yaptığı yıllarda doğmuş. Çocuğunu orada bırakıp yurda dönmüş, bir daha gidip görememişti. Yalnız ikinci eşi yazar Suat Derviş yıllar sonra batıya gittiğinde arayıp, oğlanı aslan gibi bir üniversite öğrencisi olarak bulmuş.

"Ömrümde ancak bir iki yıl rahat yüzü görebildim, o da Moskova'da Şark Üniversitesi'nde öğretmenlik yaptığım yıllar. Evimizde, çocuğumuzla mutluyduk. Puşkin Meydanı'na yakın bir sokakta oturuyorduk. Akşamları bütün Moskova halkı gibi biz de çocuğumuzu alıp gezmeye çıkardık. Puşkin heykelinin çevresi şırl şırl sular akan mermer havuzlar, renk renk çiçeklerle süslü bir yeşillik cennetiydi. Çocuk bu güzellik içinde ellerini çırpıp, sevinçten bizi de güldürmek için türlü çeşitli maskaralıklar yapardı. Vakit gelip de tam gideceğimiz zaman arabasından doğrulur, ellerini heykele uzatarak gitmemek için ağlar ve direnirdi."

Reşat ağabey bunları anlatırken gözleri dolar, ne kadar belli etmemeğe uğraşsa da bir damla gözyaşı kirpiklerinde tomurcuklanır kalır, yavrusu o günkü şekliyle dikilir kalırdı karşısında. Sonra o güzel başını ağır ağır duvardaki yavrusunun vesikalık resmine çevirir, bakardı bir süre.

O anda yüreklerimiz acıyla burkulur, bizler görüşmecilerimiz gelmese de, çıkınca çoluk çocuğumuzu görebilecek, ya o ne zaman diyarı gurbetlerde bıraktığı yavrusunu görüp bağrına basabilecek diye düşünürdük.

Nitekim oğlunu kendi ölümüne kadar göremedi. Sadece aramalarda, işkence-lerde, zindanlarda, hapisanelerde didik didik aranan cüzdanından her şeyini aldılar, oğlunun o küçücük vesikalık resmini alamadılar. Bunun gibi anılarından yeri geldikçe söz ederdi. Pek doğal bir olaymış gibi övünçsüz, şişintisiz, son derece alçakgönüllü... Bugüne kadar öğrenmek olanağı bulamadığımız, yaşamadığımız, kendisinin de bizzat içinde bulunduğu eylemlerden, hayatından parçalar sererdi önümüze.

Dışarısının soğuk havası volta atmağa pek elvermediği günlerde odamızda hem mangalımız yanar, hem de yemeğimiz üstünde kaynayıp sıcak buğularını odamıza doldururken, bu demir kapılı, kalın duvarlı odamız Reşat Fuat'ın söyleşileriyle sımsıcak olurdu. Sayıyla dağıtılan zeytin, ölçülü kaşıklerle tabağımıza konulan çorba, günde beş adet köylü sigarası, haftada üç bardak çay bizlere cennet taamı gibi gelirdi."

Zihni T. Anadol

Evrensel Basın Yayın, Sayfa: 313-317

REŞAT FUAT'IN ARDINDAN

R. Fuat'ın mezarı başında M.Belli'nin yaptığı konuşmanın tam metni

Reşat Fuat öldü. On yedi yıl kapitalizmin zindanlarında geçen yarım yüzyıllık devrimci mücadele hayatı sona erdi.

Onun devrimci eylemi Yüksek Öğretmen Okulu sırasında öğrenciliğinden başlar. Emperyalizmin işgali altında mütareke yıllarının İstanbul'unda 1920, 1 Mayıs İşçi Bayramı günü emekçiler büyük bir gösteri yürüyüşü yaptılar. İstanbul proletaryasının bu antiemperyalist çıkışını öğrenci gençlik adına Talebe Birliği Başkanı olarak selâmlayan Reşat Fuat idi. O daha yirmi yaşında bir üniversite-liyken toplumdaki en güvenilir devrimci gücün emekçiler olduğunu sezmiş ve emekçi-aydın dayanışmasını kurmak için payına düşeni yapmıştı.

İstanbul'un kurtuluş gününde, sonradan "Köy Enstitülerini kapatan Eğitim Bakanı" olarak ün salacak olan adaşının başında bulunduğu hilafetçi grubun kar-sısına dikilen oydu. Hilafetçilerin gerdiği, gerici slogan yazan bezi, kendi eliyle kara boyaya bulayan genç öğrenci lideri de Reşat Fuat idi.

Zaferden sonra yüksek öğrenimini parlak biçimde bitiren, Atatürk'ün teyze-zadesi Reşat Fuat'ın önünde bütün kapılar açıktı. Ama o, eğitimini yeterli bul-madı. Almanya'ya gitti. Liebknecht'lerin, Luxembourg'ların izlerini hâlâ taşıyan Almanya'ya. Orada Spartakist geleneği sürdürenler safında kendi doğal yerini buldu.

Reşat Fuat, yirminci yüzyılda Türkiye'nin çığırını açtığı millî kurtuluş savaş-larıyla, dünya proleter sosyalist hareketi arasındaki bağı görmüş ve çağımızda sonuna kadar tutarlı biricik devrimci yolun proleter devrimciliği yolu olduğunu kavramıştı. Ve Reşat Fuat o yolu tuttu. Çetin bir yoldu bu yol. İşkence odala-rından, tecrit hücrelerinden, hapisanelerden geçen çetin bir yol. Ve Reşat Fuat o yolda yürüdü. Yılmadan, devrimci şerefini yüksek tutmasını bilerek yürüdü, gözünü ayırmadığı önündeki ufuklarda, geleceğin her türlü sömürden arınmış, ileri mutlu Türkiye'sini görerek yürüdü.

O çetin yollarda, kurallara uygun biçimde yürümek, her babayiğidin harcı değildir. Gerçek devrimcinin özelliklerini taşımak gerekir. Yürüyebilmek için o yolda, devrimci misyonunun tam bilincinde olmalısın; o misyonun gerektirdiği yeteneklere sahip olmalısın; en derin anlamıyla yürekli olmalısın.

Reşat Fuat devrimci misyonunun tam bilincindeydi. En çetin sınavlarda başını dik tutabilmesi bundan ötürüdür. Devrimci olarak kendine güveni bundan ötürüdür. Gündük burjuva parlamentarizminin ürünleri icazetli oportünistlere karşı duyduğu küçümseme bu derin devrimci bilinçten ileri gelir.

Reşat Fuat devrimci misyonunun; toplumdaki çeşitli eğilimleri değerlendirme ve bunlar karşısında doğru davranışı saptama konusunda güçlüydü. İçinde yaşadığımız aşamada; bugünün Millî Kurtuluş mücadelesi şartlarındaki Türkiye’inde tek doğru devrimci çizgi olarak Millî Demokratik Devrimi savunması bundan ötürüdür.

Reşat Fuat, devrimcinin o zorunlu özelliğine de sahipti. En derin anlamıyla yürekliydi. Enfarktüs bile gözlerindeki devrimci kıvılcımı donuklaştıramamıştır.

Kurulu sömürü düzeninden yana olan güçler onun son nefesine kadar, siyasî eylemden mutlaka uzak tutulması gereken “Tehlikeli Adam” saydılar. Türkiye sosyalizminin ona en çok muhtaç olduğu bir dönemde Reşat Fuat’ı karanlık han odalarında fatura tercüme etmek zorunluluğunda bıraktılar. Reşat Fuat’lı bir sosyalist harekete, yani gerçek sosyalist harekete tahammülleri yoktu.

Böyle güçlü bir arkadaşımı kaybettik. Reşat Fuat’lar yüzlerle gelmez. Onlarla da gelmez. Onun için kaybımız büyüktür. Ve tek tesellimiz, onun bu kadar bilinçle bu kadar yürekle savunduğu Türkiye Emekçileri davasının zaferine O’nun taşıdığı sarsılmaz inancı bizim de paylaşmamızdır.

Türk Solu Sayı: 40, 20 Ağustos 1968

Mihri Belli ile ‘İnsanlar Tanıdım’ üzerine

Tarihi doğru okuyalım. Ve burada geçmişten bahsederken Şefik Hüs-nü’nün adını atlamak, işte sonra itibarı iade edildi diye Reşat Fuat’ı koymak ve o güne kadar onun adını koymamak, bunlar ayıp şeyler.

Reşat Fuat’tan bahsettik. Reşat Fuat Almanya kolundan gelmedir. Oradan Komintern’e geçiyor. Kızıl Ordu Profesörler okulunu okuyor. Ve geliyor Türki-ye’de partinin en önde gelen unsurlarından biri olarak görev yapıyor. Onun da ömrü zindanlarda geçiyor, işkence odalarında geçiyor. Şimdi Reşat Fuat, Şefik Hüs-nü, Mustafa Suphi- bu insanların partisidir TKP. Burada Nâzımlar var, Hik-met Kıvılcımlılar var. Ve bu geleneğin temsilcisi olmak en büyük şereftir, bir Türk devrimcisi olarak, bir Türk yurtseveri olarak. Bunu iyice anlayalım.

Peki, Reşat Fuat ihraç edildi, kendisine “TKP” diyen yurtdışındaki örgütten, biliyorsunuz, bizimle birlikte. Bu 1960’ların sonlarına doğru idi. Nasıl iş bu? Biz komünistler olarak başımızı dik tutmayı bildik en zor sınavlarda. Ayrıntılara girmiyorum. Ve gücümüz yettiği kadar da en zor günlerde tek muhalefet partisi olarak görevimizi yerine getirmeye çalıştık. Ve Türkiye’nin şerefini böylelikle kurtardığımız inancındayım. Almanlar Stalingrad’dayken, Kafkasya’da gamalı haç dalgalanırken, Türkiye’de illegal Komünist Partisi faaldi. Yayınıyla, fabrikalarda, tersanelerde, örgütleriyle. Ve bu büyük şereftir. Tek muhalefet bizdik. Bütün öteki eğilimler, sağ olsun, merkez olsun, ne olursa olsun hepsi tek partinin, CHP’nin çatısı altındaydı. Milli Şefe yaranarak siyasetlerini yürütme çabasındaydılar. Bir tek muhalefet vardı. O da illegal Komünist Partisi. Şimdi burada, bu parti bir tarih sınavından geçti. Bu sınavı verenler var, veremeyenler var. En zor koşullarda devrimci onurunu yüksek tutmayı bilenler var, bunu yapamayanlar var. Fakat şunu bilin ki, en zor zamanlarda dahi, yani Nâzım’ın ben Komünist Partiliyim ve bundan şeref duyuyorum diyen konuyu işlediği şiirini yazdığı sırada, 1951-1952 yıllarında biz Sansaryan Hanı’n-da, yani Emniyet Müdürlüğünde, hücrede tecritteydik ve her an işkenceye çekilme durumundaydık. Ve tecrit 2 sene sürmüştür. Daha önce İleri Gençler Birliği üyeleri olarak 1944 yılında, gene tecrit, hücre hapsi ve gene polislin elinde işkenceye her an çekilme durumu 9 ay sürmüştür. Bunlar rekordur. 1951’de de, 1953’de de rekoru biz kırdık. Nâzım’ın üyeliğinden şeref duyduğu parti, o partidir.

Baraner'in ardından...

Toplumculuğun memleketimizde serpilip gelişmesini, Türk emekçilerinin sınıf bilincine ulaşmasını sağlamak için son nefesine kadar canını dişine takarak çalışmış bir devrimci aydıdı O. Bu yüzden ömrünün üçte birini zindanlarda tüketmiş, akıl almaz işkenceler çekmiş bütün kişisel çıkarları ve dünya nimetlerini tepmişti.

İstanbul Darülfünununda Yüksek Öğretmen Okulu matematik öğrencisi olarak öğrenimini sürdürdüğü yıllar, Batılı emperyalistlerin yurdumuzu hayasızca sömürüp yağmaladığı o karanlık Mütareke dönemine rastlar.

Reşat Fuat öğrenciliği sıralarında, Yüksek Öğrenim Öğrenci Birliği Başkanı olarak, İstanbul'da arkadaşlarıyla birlikte emperyalizme karşı gösteri mitingleri düzenlemiş; sözde Anadolu'ya geçinen, aslında İngiliz emperyalizminin savunucusu Halife Vahdettin'in yardakçısı, sağcı ve gericilerle çatışmış; Anadolu'daki Milli Kurtuluş Hareketi'nin ön kıvılcımları sayılan, halkın silaha sarılarak emperyalizme karşı direnmelerini desteklemiştir. Daha o zaman, Reşat Fuat Baraner, emekçilerin işbirliğinin gerçekleşmesi için çalışmış, Almanya'ya öğrenimini ilerletmek için gittiğinde Spartakislere katılmıştır.

Baraner, Marksizmi derinlemesine kavramış, bilimsel sosyalizmin teori ve pratikte en güvenilir öğreticilerinden biri olmuştur.

Dünyada emperyalizme karşı ilk Milli Kurtuluş Savaşını yürütmüş ve başarıya ulaşmış bir millet olduğumuz halde, aradan yarım yüzyıl geçmeden, nasıl olup da yine aynı emperyalizmin kucağına düştüğümüzü konuşurken, Reşat Fuat Baraner, Kurtuluş Savaşı yıllarına ait iki anısını anlatırdı.

Bunlardan biri; Yunan İzmir'den denize döküldükten hemen sonra olmuş. Bozguna uğrayıp kaçan Yunan askerlerinin peşine takılarak kendilerini Yunanistan'a dar atan Rumların mallarına hükûmetçe el konulana kadar, büyük bir talan olmuş, o sırada yönetimin başında bulunanlardan bir bölük çıkarıcı bu yağmalardan aslan payını kapmışlar. Atatürk bunu öğrenince çok kızmış. Katarlar dolusu Ankara'ya taşınan yağma eşyayı istasyonda karşılamış. Vagonlardan indirttiği sayısız lüks mobilyayı tepeleme meydana yığdırtıp üzerine gaz döktürerek ateşe vermiş ve hepsi yanıp kül oluncaya kadar yangının çevresinde elinde tuttuğu kamçısını çizmelerine vura vura ve çevresindekilere:

- Sizde hiç utanmak arlanmak yok mu? Bu yoksul millet bu savaşı bunun için

mi yaptı? diye çıkmış durmuş.

Reşat Fuat Baraner'in niye bir süre sonra emperyalizmin kucağına düştüğümüzü açıklayan ikinci anısı da şu: Baraner Berlin'de öğrenci iken, Türkiye Cumhuriyetinin ilk Berlin Büyükelçiliğine Kemalettin Sâmî Paşa getirilmiş. Hükûmet Kurtuluş Savaşından sonra, genç Cumhuriyet ordusuna çekidüzen vermek, silâh ve malzeme eksikliklerini tamamlamak için zamanının Genelkurmay Başkanını Berlin'e göndermiş. Elçi Paşa, Genelkurmay Başkanı şerefine elçilikte bir akşam yemeği düzenlemiş. Berlin'de okuyan Türk öğrencilerin Başkanı sıfatıyla Reşat Fuat'ı da bu yemeğe çağırmışlar. Hikâyenin geri kalan bölümünü Reşat Fuat Baraner'in o tadına doyum olmaz, dokunaklı anlatışından dinleyelim:

"Berlin'de yaşıntımız bilimsel, sosyal, kültürel bakımlarından çok hareketli ve yararlı geçiyordu. Yalnız yiyecek sıkıntısı çekiyorduk. Başlıca düşüncemiz siyasi bağımsızlığa yeni kavuşan memleketimizin kalkınması idi. Genel Kurmay Başkanımızın Berlin'e gelişi, Türk kolonisini tarifsiz sevindirmişti. Onun ağzından gerçek durumumuzu öğrenmek için can atıyorduk. Üstelik midelerimiz çoktandır unuttuğu bir ziyafette bayram edecekti. Ben Berlin'deki Türk öğrencileri birliğin başkanı olduğumdan, yemeğe çağırılanlar arasında yer almıştım. Elbiselemini ütöleyip pabuçlarımı boyadım. İştahımı akşama saklamak için öğle yemeği yemedim. Arkadaşın birinden ödünç kolalı Frenk gömleği edindim. Tıraş oldum bir türlü akşam olmuyordu. Hazırlanıp Elçiliğimizin kapısına kadar arkadaşlarla yürüdük. Daha doğrusu onlar beni uğurladılar. Zaman yine de akşam yemeği için erkendi. Elçilik kapısının önünde birkaç tur daha attık. Az daha unutuyordum. Arkadaşlar arasında para toplayıp Genelkurmay Başkanına verilmek üzere çam sakızı çoban armağanı bir de buket yaptırmıştık. Buket beyaz lalelerdendi. Beklemekten usanıp elimde buketle Elçiliğe daldım. Bir süre de Elçilik kâtibinin odasında bekledim. Neden sonra yemeğe çağırılanlar birer ikişer sökün etmeye başladılar. Yemekten önce bir fırsatını bulup buketi değerli konuğumuza sundum. Yemek salonuna geçildiğinde Genelkurmay Başkanımız üzerinde kuş sütünden başka her şeyin bulunduğu, gösterişli uzun sofranın en başına buyur edildi. Bir yanına Elçi Paşa, öteki yanına eşi oturdular. Önem sırasına göre ötekiler de sofrada yerlerini aldılar. Benim yerim sofranın en dibinde olduğu için, konuşumuzla karşılıklı düşüyorduk. Sofrada konuşulanları noktası noktasına arkadaşlara iletebilmek için kulak kesilmiştim. Geleneklerimize uygun düşün diye su yerine ayran içiliyordu. Büyük konuşumuzun içki ile başı hoş olmadığı

bilindiğinden, bira bile içen yoktu. Elçi Paşa'dan daha önce konuşulanları işitebilmemiz için, ses tonlarını biraz yüksek tutmalarını dilemiştik. Kemalettin Sâmî Paşa savaştan sonra memleketin durumunu sordu. Ötekinin karşılıkları, ağzındaki lokma ile karıştığından pek anlaşılmadı. Aslında da pek konuşkan değildi. Ağzından sözler dirhemle çıkıyordu. Söz döndü dolaştı, memlekette bırakılan zengin Rum mallarına geldi. Ben bu arada, aşırı boşalması yüzünden kasılıp duran mideme rastgele lokmalar indiriyordum. Konuşmaları bu yola döküleli beri seslerinin tonları iyice azalmış konuğumuzun çenesi iyice açılmıştı. Ama ben de kulaklarımı öylesine gerdim ki, pire zıplasa duyacaktım. Konuğumuz, Ege Bölgesi'ndeki Rumlar'dan kalma zeytinliklerin yeni rejimin ileri gelenleri arasında çok küçük bir para karşılığı bölüşüldüğünü, kendisine de hiç sormadan bu bereketli zeytinliklerden binlerce zeytinli büyük zeytinlikler alındığını ballandıra ballandıra anlatmaya koyuldu. Giderek, konuşmaları ortalama bir zeytin ağacından yılda kaç kilo zeytin alındığına, kaç kilo zeytinden ne kadar zeytinyağı çıktığına, oradan sabun yapımına döküldü. Zeytinlik-zeytinyağı-sabun-yağhane-sabunhane lafları o kadar çok söylenir oldu ki, çok geçmeden bu laflardan midem fena halde bulanmaya başladı. Artık başımı kaldırıp bakamaz olmuştum. Farkına varmadan boş mideye iyice çiğnemededen atıştırdığım dolmalar, hamur işleri içimi bir burğu gibi deliyordu. Bir anda midem tersine dönecek gibi oldu. Sofradan dar attım kendimi dışarıya. Binanın yabancısı olduğumdan, gerekli yeri bulana kadar bütün koridoru ve üstümü başımı kirlettim. Güçlükle bir musluk bulup, yüzümü gözümü yıkayıp, üstümü başımı yalancıktan sildikten sonra, kimseye görünmeden kendimi dar attım pansiyona. Toplanmış beni dört gözle bekleyen arkadaşlar, perişan durumumu görünce iyice şaşırdılar. Onlara, kendime gelip anlattığım zaman, hiçbiri duyduklarına inanmak istemiyordu. İşte biz sosyal bağımsızlığımızı kazanışımızın daha ilk günlerine, onu, bu davranışlarla yeniden kaybetmeye yüz tutmuştuk”.

Reşat Fuat Baraner, büyük batı dillerinden en az ikisini anadili gibi bilen, durmadan okuyan, öğrenen ve öğrendiklerini çevresine, emekçi Türk halkına öğretmeye çalışan bir büyük arkadaştı. Aydınların çoğunda bulunan kasılmadan, çevresindekilere tepeden bakmadan, övünmeden, yakınmadan, çekiştirmeden onda eser yoktu. Bilimsel sosyalizme ve memleketimizin emekçi halkının bu kendilerinin öz davalarını kavrayarak başarıya ulaşacaklarına inanmıştı. Halkına öğretmeye çalışan bir büyük arkadaştı.

Üç buçuk yıl kadar önce çok ağır bir kalb infarktüsü geçirdi. İnfarktüstən sonra ortaya çıkan sol kalb yetersizliği ilaçla baskı altında tutulabiliyordu. Yalnız bir kez, bundan bir buçuk yıl kadar önce ağır bir kalb astması krizi geçirdi. Geçimini sağlayabilmek için, durmadan çalışıyor, geceyi gündüze katıyordu. Kitaplığımıza: Engels'in temel kitaplarından iki ciltlik 'Anti Duhring'in çetin çevirisini ve Henry Lefebvre'den 'Karl Marx Hayatı ve Eserleri'ni kazandırdı. Ölümüne yol açan o korkunç hastalığı bir buçuk ay kadar önce, basit bir mide bağırsak bozukluğu gibi başlamıştı. İlaçla bir süre ameli kesilip yeniden işe başladı. Çok geçmeden yeniden amel oldu. Yiyip içmekten büsbütün kesildi. Beline giren dayanılmaz ağrı onu yatağa yapıştırdı. Hastaneye kaldırıldığında tutar yeri kalmamıştı. Dili soyulmuş, ağzı içinde zor döner hale gelmişti. Yediklerini hemen çıkarıyordu. Kan sayımında, ağır bir kansızlık ve akyuvarları lenfosit serisinden birkaç atipik hücre bulundu. Verilen ilk 500 gram kandan sonra kansızlığının eskisinden daha da düşük çıkması hastalığın korkunçluğunu anlatıyordu. Böylece kan kanseri şüphesi iyice kuvvetlendi. Daha kesin kanıya varılmak için, kemik iliği muayenesi yapıp, durum bir hematolog ile görüşülmeye hazırlanırken, araya giren yeni bir infarktüs krizi zaten bitmiş bulunan organizmayı söndürüverdi.

Baraner'in cenazesi Şişli Camiinden Pangaltı'ya kadar, arkadaşlarının kolları üzerinde taşındı. Oradan Feriköy Mezarlığına götürülüp, on yıl önce ölen dava arkadaşı, Türkiye'de toplumculuğun gelişmesinde büyük payı bulunan, devrimci aydın Dr. Şefik Hüsnü Deymer'in yanına gömüldü. İleride de, genç yaşta akciğer kanserinden ölen toplumcu aydın Küçük Ferit, mezarlığın duvarına yakın yatıyor. Dr. Şefik Hüsnü Deymer'in başında, tuhaf bir rastlantı olacak, mezar taşında üniformalı resmi bulunan bir baş komiserin mezarı var. İnsanın, elinde olmadan, "Burada da mı?" diyeceği geliyor.

Dr. M. Hulusi DOSDOĞRU

Türk Solu, Sayı: 40, 27.08.1968,

REŞAT FUAT

En tutarlı savaşıclardan

Bizim kuşak emperyalizme ve onun ithal malı silâhlı faşizme karşı mücadelesinde boy boy oportünistlerin arasında yanlışı ve doğruyu, korkak ve yiğit devrimciyi de ayırt etmek zorunda olan bir kuşak. En yiğit, en tutarlı devrimcilerini tarihin sayfalarına terk eden kuşak, bahtsız bir kuşak değildir de nedir? Hele oportünistlerin meydanı boş saydıkları böyle bir devrede... Ama ne var ki devrimci eyleme gölge düşüren emperyalizmin “Sahibinin Sesi” markalı yer yer hain, yer yer işbirlikçi, yer yer fırsatçı sözde devrimciler olmasaydı; devrimci inanç, devrimci öfke kesin ve kararlı tavrından çok şey kaybetmiş olurdu.

Olayları proletaryanın dünya görüşü açısından değerlendirmek ve bu dünya görüşünü her olayı kapsayacak biçimde uygulamasını öğrenmek çabasındaki kuşağımızın bir Reşat Fuat Baraner adına rastlaması kaçınılmazdı...

Baraner’in ardından bize uzun uzun ne söylemek düşer ki. Olsa olsa “kim mücadeleden bahsediyorsa orada fedakârlıktan bahsediyor demektir, ölüm ise çok rastlanan bir şeydir mücadelede” diyebiliriz. Oysa bu gözlerin görmediği ya da görmek istemediği olağan dışı bir durum gibi... Savaşmak için önde yürüyenlere, bu hiç de olağan dışı bir durum değil.

Bizim kuşağın ilk sırtını dayadığı yerlerden çoğu çürük çıkmış. Beklediği mücadele doğru çizgide yürümemiş. Örgütlü eyleme işçi sınıfının ideolojisinin hâkim olmadığını görmüş, bununla mücadele etmiş bir kuşak. Anti demokratik yasaların gölgesinde sosyalistçilik oynayanlar, “son söz” söylemek hakkını kendilerinde bulanlar gerçek devrimcileri saf dışında tutmak çabalarını görüyor, umudunu kendi örgütünden kesmeye kadar götürüyorsa bu kuşak, bu bizim kuşak şanssız bir kuşaktır. Ama tarih tekerleğinin geriye dönmeyeceğini bilmesi, geri döndürmeye çalışanlara karşı yürüttüğü kavgada başarıya ulaşacağına olan inancın tek umududur. Reşat ağabeyin yitikliğinin ardından sol lafazanlığın savunuculuğunu yapanların tavırlarını emperyalizmin ülkemizdeki bir tercihi diye düşünmemek mümkün mü?

Özgür ve demokratik bir ortam içinde söyleyecek sözü, anlatacak ve öğretecek çok şeyi vardı Reşat Ağabeyin. Cenazesini Şişli Camiinden Feriköy Mezarlığına kadar götüren tütün işçisinin, camide tabutu başında saygı duruşunda bulunan genç adamın, Dolmabahçe’de “Tam bağımsız, gerçekten demokratik

Türkiye” diye bağıraraktan Amerikan gâvurunu denize döken devrimcinin öğrendiği bir şey vardır Baraner’den...

O, devrimci mücadelenin en tutarlı, en güçlü savaşçılarından biriydi. Önünde her türlü ikbal kapıları açıkken, türlü türlü dünya nimetlerinden yararlanma ola-nağına sahipken, o meşakkatli ve güç olan yolu seçmişti. Ne çeyrek asra yaklaşan hapislerde yatmalar, ne de işkenceler, tecritler, hayatının son gününe kadar han odalarında boğaz tokluğuna çeviriler yaparak geçinen Reşat Ağabeyi tuttuğu güç yolda en önde yürümekten alıkoyamadı.

Mücadele arkadaşı ve yakın dostlarının deyişiyle, “Reşat Fuat, sosyalist mücadelenin sayılı kilometre taşlarından biridir. Reşat Fuat’ın aramızdan ayrılması bütün gerçek devrimciler için acı bir kayıptır, büyük bir yitiktir.”

Fehmi ERBAŞ (Lise Öğrencisi)

Türk Solu, Sayı: 41, 27.08.1968

Şefik Hüsnü ve Reşat Fuat Üzerine

I.-İKİ TEMEL DİREĞİ

Müslüman Türkiye'nin fakir fukara emekçi yığınlarının gerçek ülküsü, temel direklerinden birini yitirdi. Fakir fukaranın kurtuluş yolunda yani PROLETARYA SOSYALİZMİ yolunda Reşat Fuat Baraner kardeşimizin GELGEÇ varlığını toprağa verdik. Hepimiz oradan geldik oraya gideceğiz. Varlığın tek değişmez kanunu bu.

Namık Kemal: “**Dünyaya geliş hüner değildir**” demiş. Doğru gelişte hiç kimse- nin bir “**hüner**”i yok. Ama “**GİRİŞ**” elbette hünerdir. Tutulacak yolu seçmek hüner- dir. Seçilen yoldan hiç sapmadan yürümeyi bilmek hünerdir. İnanç yolunun sonuna dek dağları göğüsleye göğüsleye cöngül ormanlarını aç aça ilerlemek hünerdir.

Atina Kentinin peygamberi Solon, bizim vaktiyle Karya adını almış Ege top- rağımızda Dünya hazinelerine sahip Kaarun’a “**Sonunu bilmiyorum**” demişti. Ve Kaarun, alevler içinde yanarken: “Solon! Solon!” diye inlemişti. Sonuna dek, gözünü budaktan sakınmaksızın inanç yolunda **ŞAŞIRMAMIŞ**, kimseyi **ŞA- ŞIRTMAMIŞ** ve **KÜÇÜL MEMİŞ** insanlara, bir ülkünün temel direği denir. Re- şat kardeş fakir fukara emekçi yığınlarımızın o temel direklerinden di.

Sınıflı toplumda inanç temel direkleri seyrek yetişirler. Öyle bir temel dire- ğimizi daha Türkiye Finans-Kapitalinin azgın günlerinde, 1959 yılı yitirmiştik. Onun gelgeç varlığının gömülüşüne bile felek bizi yetiştiremediydi. 15 Ağustos 1968 günü ikisini birden andık. 9 yıl önce, sessizce, dilsizce, devrilen o temel direğimiz, fakir emekçi yığınlarımızın yani BİLİMCİL SOSYALİZMİN, ilk (ama uydurma ilk değil, gerçekten ilk) sayılı öncüsü Doktor Şefik Hüsnü Deymer idi.

II.-BİRANI

Bu iki temel direğinin hiç unutmadığım bir anısı vardır.

Şefik Hüsnü liderdi. 1920-21 yılları emperyalist zırhlıları şimdiki gibi Yıldız Saray’ı önünde Türkiye fakir fukarasını yıldırmaq için toplarını üzerimize çevir- mişti. Kahırlı, karanlık, kısır, nankör yıllar sonsuzmuş gibi görünüyordu. 1923 yılı Birinci Millî Kurtuluş hareketi **SİYASİ** zafere erdi. Beş on işçiden başka hiç kimse işi anlamıyordu. Gözyaşı, zifos, beş parmakta on kara yağdı. Küskün, bez- gin değildik. Aydınlık dışarıda kapanmış, içimizde açılmıştı.

Henüz bir yalçın yamaçtan kopulmuş bir korkunç uçuşuma düşülmüştü. Ölenler gitmiş, kalanlar işe yetecekti. Bir Boğaz vapurunun göze çarpmaz sinti- nesine Şefik Hüsnü ile inmiştik. Ayakta durabilmiş kardeşleri, parmak hesabıyla

sayıyor, ölçüyor, biçiyorduk. Kime güvenilecekti? Hepsi topu topu gene “Sen, ben, bizim oğlan!” kalmıştık...

Şefik Hüsnü, pembe paşa çocuğu yüzünde hiç tükenmeyen uslu iyimserliği ile gülümsedi. Tanınmamak için uzattığı sivri “müsyü” sakalını sıvazladı. Sarı “Makedonya bıyıklarının” arasından dost Selanik şivesiyle yavaşça fısıldadı:

- Dur bakalım... dedi. Bir çocuk var, Almanya’dan geldi.
- Orada mı?
- Evet... dedi. Okuyor.
- Sevinçle sordum:
- Nasıl bir çocuk?
- Karayağız. Hemen hemen sen yaşıta... dedi. Ciddi. Çok çalışıyor. Ondan umutluyum. İyi yetişecek. Görürsün.

Adını söyledi. Oracıkta unuttum. Adlar akılda mı kalır?

1931-32 yılları Elazığ’dan dönmüştüm. Tekke odasının alacakaranlığında bir esmer delikanlı yoklamaya geldi. Bazı kimseleri anlayamıyordu. (Anlayamadıkları tip tip kurusıkı yol arkadaşlarıydılar.) üzülyordu kimi küçüküklüklere...

“Papaza kızabilirdi. Orucu bozacak mıydık?”. “Hayır!” dedi yağızca delikanlı. Asıl konuya geçtik. Bu genç adam, Şefik Hüsnü’nün dört beş yıl önce umut bağladığı “ÇOCUK”tu. Adı Reşat. Şimdi gönülümüzde Şefik Hüsnü ile yan yana yaşayan Reşat Fuat Baraner!

III.-ARKADAŞ-YOLDAŞ

Kimdi o kara gün ülkücüsü iki insan?... Ayrıntılarına girmeyelim.

Arap “El insan halitat’ül hata ven nisyan!” demiş Derviş Yunus: “Ben Âşık’ı bıçareyim, Baştan ayağa yareyim!” demiş. İnsan olarak Şefik ve Reşat ülkücülerimiz de elbet: “Yanlışların ve unutkanlıkların karışımı, “Baştan aşağı yare” idiler. Ne var ki ömürlerinin sonuna dek inançta şaşırmadılar, şaşırtmadılar, inançta küçülmediler.

Onları bir tek sözcük özetleyebilir: “ARKADAŞLIK.”

Her yolda olduğu gibi, emekçi fukara ülküsü yoluna düşmüş SON savaşıçılar içinde iki türlü arkadaş vardır.

Birisi, her gün, adım başında tümen tümen rastladığımız arkadaş kalabalığı. Bunlara Almanlar “Mitlaufer” derler. Lenin de yerinde kullanır bu deyiimi. Anlamı “Yol seğirticileri” demektir. Sizinle bir koşu yolda seğirtir, gösterişçi yol arkadaşları... Bunlara halkımız “KURUSIKI ARKADAŞLAR” der.

Kurusıkı arkadaşların çoğu, yol tepsi gibi düz, üstüne bal dök yala, oldukça en önde seğırtmeye bayılırlar. Kısa mesafe koşucularında hep “İLK BAŞTA” gelirler. İçlerinde Dünya Şampiyonu atletler bile bulunur.

Derken hava azıcık bozmaya görsün en bal dök yala burjuva sosyalizminin asfaltı bile dönemeçsiz olmaz. Hele yol yalçın yamaçlara, göz karartıcı uçurumlara dayandı mı o kimseciği beğenmeyip, kendisinden öne adam geçirtmeyen “**Seğırtmenler**”i aradınsa bul! Ansızın: “**Sen, ben, bizim oğlan**” kalmışsınızdır. Azınlıkta kalışınızı aptallığınıza verenler, cesaret buldukça kasıla kasıla “**ANAR-ŞİSTLİK**” bilemedin: “**FAŞİZME ORTAM HAZIRLAMAK**” sayanlar, hep o tümen tümen türedi Mitlauferler, kurusıkı yol arkadaşlarıdır.

Şefik Hüsnü ve Reşat Fuat, o “Mutlu-Kutlu”, “Başarılı” hatta “Aşırı” Mitlauferlerden değildirler. Sık sık boğucu savalarda kılıç artığı olmuş, yenilmiş, ama yok edilememiş: Sen, ben, bizim oğlanlardır.

İnançlı Arap Emir’i Tarık Bin Zeyyad, Septe Boğazını geçer geçmez bütün gemilerini yaktı. Çok ihtiyatlı kurnaz tilkilerden olsaydı, kıyı kayalıkları arasında gemicikler, kaçamak kayıklar saklardı, Avrupa’ya, Asya’ya kaçardı. Kaçardı ama, geçtiği “dar boğaza” adını bırakmazdı. Septe Boğazı’na “Cebel-i Tarık Boğazı” denemezdi. “BURJUVA SOSYALİZMİ” küçülmüşlerin kolay rütbesidir.

Şefik Hüsnü ve Reşat Fuat inanç boğazını geçince, kaçacak bir tek sal bırakmayan arkadaşlık ermeydanının erleridirler. PROLETARYA SOSYALİSTİ’dirler. Onların arkadaşlarına başka bir ad gerekir.

Tarihimizde ömür boyu yalnız savaşın emrinde yaşamış insan geleneği eskidir. Yeniçeriler, çocuk yaşlarında ana kucağından, baba ocağından alındılar. Bir yol Hacı Bektaş Ocağına ayakbastılar mı artık savaştan ölüm var dönüm yoktu. Ölen şehit olur, kalan gazi olurdu. Yoldan ayrılan olmazdı. Bahtsız Yeniçeri atalarımız bu ölüm dirim arkadaşlığına “**YOLDAŞLIK**” demişler. Ne yazık ki bu derin anlamlı gelenekçil sözcük hak ettiği saygıyı ve ilgiyi görmüyor.

Reşat Fuat ve Şefik Hüsnü gelgeç varlıkları zamanında olduğu gibi, ebedi varlıklarında da yan yana ve baş başa, devrimci ve insancıl yolun iki ölmez jalonu, yol gösterici şaakülü olarak hayırla anılacaklardır. Devrimci için bundan büyük rütbe var mıdır?

Dr. Hikmet KIVILCIMLI

Türk Solu, Sayı: 40, 20.08.1968

Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın ölümünden kısa süre önce kaleme aldığı Anılar'ında Reşat Fuat Baraner ile ilgili aktardıkları şöyle:

11.7.1971 (Pazar)

Derken, Blagoyef-Şefik ölmüştür. Şefiğin en son “gıyab” liderliği altında 1950 kıpırtısı. “Komünistlerin kökünü kazıma” planını uygulayan Burjuva gizli servislerine, üç beş ay içinde TKP'nin o Savaş Sonrası heyecanı ile toplaşmış bütün iler tutar ve ilenmez tutulmaz “Kadro”larını Harbiye Davası'nın 167 kişisi olarak tecrit etmiş. Bu Dava'nın hazırlanışını, rahmetli hikâyeci-romancı öğretmen MİT şehidi Sabahattin Ali'den dinlemiştim.

Ağlar kurulmuş, balığın dalyana dalması bekleniyormuş. İki dalyan bekçisi, Muğla'nın Ramazan topçusu gibi bir: “Varıyoruz ha!” çılgılığı koparmışlar. İzmir'den Boz Memed, Ankara'dan Zeki Baştımar İstanbul'a damlıyorlar: Boz Memed'i bir bölük tütün işçileri, 1. Şube yetkilileri ile buluşmalarda gördüklerini önerirler. Evham mı?.. Boz Memed, eski Kasımpaşa ve Ortaköy Esmer Vatanşah'larının gediklilerinden dökülüp kalmış “Hücreler”in listelerini yaptırıyor. Nedense bu listeleri “Partiden”, -yapılan ihtarlar rağmen,- saklıyor. O sıra “Parti”: Teşkilat sekreteri durumunda olan Zeki'dir, görünüşte. Asıl Blagoef Şefik, yanında Reşat Fuat'la, geride ağır topçu. Zeki gelir gelmez, İstanbul'da bir Vilâyet Komitesi kurup başına kimi geçiriyor? Tevfık Dilmen adlı kişiyi bir gece R.F.'ın [Reşat Fuat'ın] çilingir sofrası üstüne gelmiş gören gözlerimdir. Belki de Dilmen'i İstanbul'un başına geçiren Stalin kadar içkici-Marksist Reşat'tır. Bilmiyorum. Bildiğim bir şey var ise, tam o günler Kırşehir'den gelmişim. Bu Dilmen, beni Reşad'ın orada şahsen gördüğü halde, bir aracı ile bana da acele çengel atmayı denemişti. [...]

Her uğrayışında Usta'nın derdi ile kahroluyordum. Salih Usta gene beni yalamamıştı. Yarım saattir, hiç bir akıl ve teselli veremeyişimin acısıyla kıvranıyordum. Nasılsa ardımdaki kapıdan içeriye birinin kaydığını sezdim. Hele şükür bir müşteri olsun gelmişti Usta'ya. Salih Usta da umutla gelene baktı:

“- Buyrun beyefendi?

“- Ajans-Postası adlı gazete burada mı çıkıyor?”

Gelen, yarı tehditli bir sesle, o dünyayı ilân parası olarak dolandıran kofticilerin gazetesini soruyordu. Gene bir takibat mı oluyor? Salih Usta ufak bir ikircilik

geçirdi. Kofticiler birini dolandırdılarsa, onun ne suçu?

“- Neden sordunuz, beyefendi?

“- Ajans Postası’nın üstünde bu matbaanın adresi yazılı. Yayın yeri burasıymış.

“- Beyefendi, görüyorsun, bu izbe yer bir karanlık göz. İçine ben kendim zor sığıyorum. Nerede kalmış yayınevi, gazete yazıhanesi olmak. Adet yerini bulsun, bir yer gösterilmiş olsun diye, bizim matbaanın adresini kullanıyorlar... Siz Ajans-Postası’nın sahiplerini arıyorsanız, ben de arıyorum. 27 gündür sayfalarını bağladım. Parasını getirip gazetelerini bastırtacaklar. Uğramadılar.”

Gelen adam, gözleri karanlığa biraz alışınca iki üç adım içeriye, sol yanıma sokuldu. Salih Usta’ya:

“- Hayır, etti. Gazetenin sahiplerini değil, geçen 31 Aralık günlü nüshasını arıyorum.”

Salih Usta’yı ve beni bir hayrettir kapladı. Demek yeryüzünde Ajans-Postası adlı gazeteyi de arayan soran bulunurmuş ha? Kim bilir adama ne demişler? O da ciddiye almış. Üşenmeden kalkmış, gelmiş. Salih Usta ödemli yanaklarıyla foshurdadı:

“- Beyefendi o gazeteden kaç tane basıldı bilmem ki.. Ne idi aradığınız?

“- 31 Aralık tarihli nüshası.

“- Orada neyi merak ettiniz acep?

“- Bir Parti Tüzüğü çıkmış. Arıyoruz. Ben memurum.”

Ansızın irkildim. Harf kasalarının ötesine doğru ilerleyen ziyaretçinin yüzü şimdi yan kapıdan giren aydınlıkla epey seçiliyordu. Baktım. Bütün sinirlerim kuşkuyla gerildi. İrkilmem: 31 Aralık günlü Ajans-Postası’nda, ucuza mal ederek formaliteyi yerine getirmek ve Salih Usta’ya üç beş kuruş kazandırmak için bizim Vatan Partisi’nin Tüzüğünü yayımlatmıştım. Gazete değil mi? Ajans-Postası da bir gazeteydi. Tüzüğü onda bastırmış ve gereken sayıda nüshalarını Savcılığa ve Polis Müdürlüğü’ne göndermiştik. Bu gelen, polis edalı adam neyi arıyordu?

Az daha dikkat edince, sinirlerimin gerilişi nedensiz değildi. “Memur” olduğunu söyleyen adam, Reşad’ın çilingir sofrası başına hayatımda ilk kez oturduğum gece, ansızın içeriye girip, kırk yıllık ahbapmışca karşılanan ve sağ yanıma ilişir ilişmez, Reşad’a tam bir suç ortağı kaş göz edilişe benim kim olduğumu soruşturan, adının Tefvık Dilmen olduğunu öğrendiğim kişiydi.

O gece bu Tefvık Dilmen, Reşat’la pek çirkin işaretleşişini benim görmedi-

ğimi sanmıştı. Ondan sonra da, TKP'nin o sıra İstanbul V.K. başkanı olduğunu öğreneceğim bu adamın yüzüne artık hiç dönüp bakmamış ve hemen iş bahane ederek, çilingir sofrası başından ayrılıp evden çıkmıştım. O anlık izlenimimi hiç unutamıyorum. Kendi kendime söyleniyorsa düşünüyordum:

"- Ne düşmanca davranış? Sanki ben yirmi yıl komünizm suçundan zindanlarda yatmaktan bir kaç gün önce çıkmış insan değil de, bu Tevfik Dilmen'in geceyarısı elde silah yolunu kesmiş bir hayduttum. T.D. bana öyle soğuk bir deşetle baktı. Hakkımda ne biliyor? Yeni kuşaklar, eskilerinden böylesine tiksindirce tedirgin edilmişler. Sebep?"

Anlayamamıştım. O çilingir sofrası rastlantısından bir kaç gün sonraydı. Bizimkiler henüz hiç bir şey yapmadıklarını söylüyorlardı. T.D.'in görevini bilmemekle birlikte, ateşli bir çaba içinde bulunduğunu yüzünün mimiklerinden, Reşad'ın ona "Ağır ol ki Molla desinler" pozuyla verdiği önemden sezmiştim. Eh, dava benün kişiliğime bağlı değildi ya. Bana karşı, ister hayran olsunlar, ister düşman. Çalışsınlar. Görevlerini yerine getirsinler, yeterdi. Anlaşılan bir şeyler yapıyorlardı. İyi. [...]

Arası çok geçmedi. Patlayan "Harbiye Davası" dosyası elime geçti. Orada zabıta romanı denli sıçramalarla anlatılanlar gözüm önüne geliyor:

Tevfik Dilmen Bey TKP İstanbul Vilayet Komitesi Sekreterliği'ne yeni atanmış. Bir yanda, yalnız İstanbul'dakileri değil, Ankara, İzmir ve Türkiye'de bulunan bütün gizli hücrelerin ve elemanların listelerini, telâş denecek çabuklukla ve hoyratlıkla avucu içine derliyor. Ötede R.F. ve Z.B.'lerle sıkı buluşmalar yapıyor. Kendisine, tam o gece rastladığım Şişhane çevresinde bir "yer" kiralattırılıyor. Orası İstanbul V.K.'nin merkezi oluyor. Merkez Komitesi toplantı yapacak. Bu toplantının yeri, biçimi, günü, saati T.D.'in becerisine bırakılıyor. T.D. değme Şerlok Holmes'lere parmak ısırtacak bir "gizlilik" içinde, "görevini" başarıyor: Bir iki tekmi haberinden sonra, Seka toplantısı günü geliyor. Tam saatinde Seka üyeleri birer ikişer damlıyorlar. İçlerinde kimlerin bulunduğunu İddianame ve Karamame, hiç değişiklik yapmaksızın açıklıyor. Okudum, öğrendim: Başta Şefik Hüsnü, Reşat Fuat, Zeki Baştımar, Mihri Belli, Zileli Halil ile Tayyareci Cemal ve benzerleri de varmış sanırım. Bir, yüzünü tanımadığım keskin "Ahmet Fırıncı" ile daha bir kaç kişi katılmamışlar. Mahkemede çağrıldıkları halde gelmedikleri ortaya "Hafifletici sebep" olarak çıkarılıyor.

Neler konuşulduğu ya benim belleğimde kalmamış, ya tahkikat belgelerinde

pekiştirilememiş. Kulaktan kulağa fısıltılarda, bir manyaklık fıkrası dolaştırılıyor. Ş.H.D. ile M.B. arasında bir tartışma mı olmuş? Yoksa M.B. eleştiri mi yapmış ta, Ş.H.D.'i mat etmiş? Şefik onu eleştirisinde haklı bulmuşmuş... Duru bilmiyorum. Karanlıkta göz kırpmalara benziyor. Seka'nın, belki yıllardan beri yapılmamış toplantılarından en sonuncusu ve en ünlüsü bir saat mi desem, bir buçuk, iki saat mi sürmüş. Sonuna yaklaşıırken, konuşmaların geçtiği oda kapısı şarkadana açılmış. Çünkü Seka toplantısı ve müzakereleri gizli geçtiğinden "kapalı kapı ardında" olmuş. Bitiminde kapı açılınca, eşikte Frenklerin "inévitabile" (Çekinilmez, kaçınılmaz) dediklers mescene veya pegase TKP İstanbul V.K. Sekreteri mutemed Tevfik Dilmen görünmüş. Yerlere kadar eğilmiş mi Seka üyeleri önünde? İddianame belirtmiyor. Yalnız, açılan kapının karşısına düşen öteki oda buyur edilmiş Merkez Komitesi yetkililerine. Orada, üzerinde kuş sütü eksik bir şölen sofrası onları bekliyormuş. Oraya geçilmiş. İyi, kötü, yenilmiş, içilmiş. Belki "mehâm'mı umur"dan tek tük söz edilmiş. Ama, kapalı kapı dışında tutulmuş bulunan TKP İstanbul V.K. Sekreteri Tevfik Dilmen'e muhakkak pek fazla bir şey çaktırılıp, çıtlatılmamaya çalışılmıştır... Ve, "Sen sağ olasin sevdiceğim, ben de selâmet" denilmiş. Evli evine, köylü köyüne gitmiş.

Aradan kaç gün geçiyor? Belki Kararname yazar. Bir gün, İstanbul'dan Paris'e yollanan genç, fidan boylu bir kız doktor hanım, o zamanki Sevim Tarı: Gümrüğe mi, araca mı yaklaşıırken yolu kesiliyor. Bindığı otomobilin içine sakladıkları da, vücudunun başka yerine gizlenmiş, bez üstüne yazılar da, elle konulmuşça bulunur. Tevkifat başlar. Çorap sökücü çekile, sarıla: "emekli", "kıyıda köşede", "etliye sütlüye karışmaz" görünen Şefik Paşa da, Reşat Sultan da oltanın ucundan, Polis Müdüriyeti'nin karanlık iğneli fiçisine toplanılıyor.

[...]

Kimdi bu zat? Herkese yıldırım çabukluğu ile güven vermişti. İlkin, bir yedek subay okulunda cebine konulan komünist beyannamesiyle tutuklanış, yanılmıyorsa, Tevfik'i Ankara Cebeci hapisanesinde bir süre önce Reşat'la tanıştırmış. Ondan sonra serbest kalınılmış. Kimin kime daha çok, nasıl, neden güvendiği seçilemiyor.

Şefik Paşa, ben Kırşehir'de aftan çıkıp on beş yirmi gün veya birkaç hafta kalınca, hasretime mi dayanamamış, bilmem. Emekçi Partisi'nin Beethoven kafalı ve sanat aşığı tombul doktor Genel Sekreteri eliyle beni yazılı olarak çağdırtmış. Haberim yok. H.D. [Hulusi Doğsdoğru], ben İstanbul'a gelir gelmez üstüste ha-

berler iletti. Nedense kendisi bize dek zahmet edemiyor. “İşleri çokmuş”. Benim, ne olur onun ziyaretine gitmemde? Israr etmiş. Kırmadım. Uğradım. Doktorcuk, birden fazla, iki mi, üç mü mektup yazmış Kırşehir’e. Acele “Parti’nin” beni çağır-dığını resmen bildirmiş.

“- Niye gelmediniz? Cevap bile vermediniz?

“- Bana mektup gelmedi.”

karşılığuma sonuna dek inanır görünmedi. Ben onun mektuplar yazmış oldu-ğuna “sonuna dek inanmış” göründüm.

“- Belki adres yanılması olmuştur.

“- Hayır. Evin adresi açıldı.

“- Yolda PTT kısıtması yapılmazın?

“- İmkânı yok. Mektupların birinden biri de elinize geçmiş olamaz mı?

Gelmediniz. Bir haber de iletmediniz.”

H.D., neredeyse kaydardığıma hükmetmiş. Dokunmadım delikanlının keyfine. Ancak ne hakkı vardı hayatında bir yol gördüğü insanı illâ yalancı çıkar-maya? En çok “toyluk” saymıştım. Sonra başka bir vesileyle onu, “yeterli-yetki-li” görünen kalıbı altında: Bir önceki toplantıda kolayca ve ikirciksizlik oy verdiği ciddi bir konuya bir sonraki toplantıda, bir bonz işareti üzerine çark-ı felek gibi dönüp, otomatikman aynı kolaylıkla ve ikirciksizlikle karşı oy kullanır görünce, onun hesabına ezginlik duydum. Tabii başka şeyler düşündüm. Adının “Dos-doğru” oluşu, özünün “Epeğri”liğini örtemiyordu. Belli. Asıl bonzlaşmışın, bana 935’lerde, ağlarca yanıp yakılarak dert döktükten sonra, beni nasıl “randevuya vaktinde gelmemiş” durumuna düşürdüğünü, çok sonradan, geç anladığım gö-züm önüne geldi.

12.7.1971 (Pazartesi)

[...]

1951 “Harbiye Tevkifatı”ndan sonra bir kaç kişiden işittim. Meğer büyük “Konspiratör”ler benim için şöyle derlermiş:

“- İyi hoş, poliste bir yol bile provokasyona düşmedi; ama, boyu uzun. Konspirasyona gelmez. Gizli işte çabuk göze batarak yakayı ele veriyor.”

Ve o keskin konspiratörlerin 1945 ile 1950 gibi 5 yıl içinde 5 ay süreklî “Kons-pirasyon” yapmaksızın, o alçak boyları ile ha bire enselenip yıllarca hapisanede yatışlarına ne demeli? Bana o rivayeti aktaranlardan en iki yüzlüsü bile:

“- Rezalet, ama, öyle şaya çıkarttılar. Bu da, insanın boyu da bir örgüt meselesi yapılır mı?”

demişti. O dehşet içinde çalınırken, ben gülmüştüm. Ağlanacak her şeyimize gülme diyalektiği alinyamızdı.

Bu çağrışımlar neden kalemime takıldı?

O bizim “Tard” havadisinden. [...]

1936’larda, “Böcür”le [Hasan Âli Ediz] “Kara Patron” [Eczacı Vasıf] bizim “Ludvig Feuerbach” tercümesini iyice baltalıyorlardı. Bir gün dayanamadım, bağırdımdı:

“- Bir gün İşçi Sınıfı iktidara gelse, sizi Menşevik diye kurşuna dizer. Sabotajdır yaptığınız!”

“Kara Patron” bozularak:

“- O belli olmaz, dedi, kimin Menşevik olacağı?”

“- Böcür”, o her zamanki tam “kısa boylu fitne”liğiyle, sinsice bir tehdit savurduydu:

“- Yahu! Biz bunu Parti’den atalım diyenlere karşı o kadar savunuyoruz. O bize ne yapıyor!”

Fazla konuşmadım, sormayı küçüklük saydım. Ama, sözleri unutmadım. 1936 yılı. Marksizm Kütüphanesi ile içeride kurallarını hazırladığım Strateji planına uygun Legalite taktiğini uygulayarak, bir çığır açıyorum “Parti”ye. Orada-kiler (Kimler? Sormayı, önemsemek bildim. Bu da aşırı kendine güven, belki de gurur olacak), beni arkadan vurma zorlamasında.

O yıla dek “Merkez” biz, “Nâzım”ın yarı hınçla: “Triumvira” (üçler diktası) dediği üçümüzüzdük: (Ben - Böcür - Kara Patron).. Şimdi üçümüz dışında hangi “yetki” taslakları, birimizi kancıkça vurmaya tasarlamış olabilirdi? Öğrenmeyi bile küçülme olarak yanıma uğratmadım.

Benim açtığım, yürüttüğüm “Legalite Taktiği”ne neredeyse zorla kattığım Böcür ve Kara Patron’la üçümüz, sonra “Parti”nin de resmen tanıdığı bir merkez organı idik. Bu organda güç görevimi yaparken beni “atmak” isteyecek olanı aramıydım? Sorar mıydım? O zaman, başkaları arasında: “Ben Türkiye’nin Stalin’iyim” dediğine Böcür’le Kara Patron’dan öğrendiğim bir surat belirir gibi oldu. Aynı suratın, daha beş altı ay önce, Kara Patron’la ben içeriye düşmeden, Tekke hücreme gelip, Böcür ve C. arasındaki iğrenç sidik yarışından ağlarca yaka silk-tiğini düşünmüştüm. Böcür beni o surata karşı kıskırtrnak, küçük burjuvalaştır-

mak istiyordu. Ben açıkça ve safça:

“- Fena değil, demiştim: Türkiye’de bir devrimcinin Stalin olmak ideal. Güzel şey. Ancak, Devrim açısından, bir ülkede Stalin’in yetişmesi için, daha önce o ülke Lenin’inin zafer kazanması gerekir.”

Kapanmıştı o konu.

Neden sonra, şu işsiz günlerimde, geçmişin muhasebesini yapıyorum. R.F.’ın gitgide nasıl suskun, çatkın bronzlaşmış yüzü beliriyor. O mu? Herhalde 1936’larda böyle bir niyet geniş getirilmiş olmalıydı. [...]

Derken, “dostun düşmanın” beklediği gün geldi. Nâzım Efendi’nin bir telefon vuruşu ile I. Şube’de açtığı Askeri Mahkeme çıkışı, Donanma Kor Askerî Mahkemesi’ne dek gelişti. Ben Yavuz’da 15 yıl denizin dibine indirildim (1939).

Bir yıl yatmadık. “Aman Paşa bir kanun yolu bul” çatlağından, 6 ay tebdil-hava çıktık. Ben kimseye başvurmadım. Nâzım’ın sonradan anlattığı: O, bizim Stalin adayına uğramış. Stalin adayı, “Hayır” buyurmuş. Kimsenin 15 yıl hükümden kaçmamasını, besbelli “Parti” adına dikte etmiş. Nâzım, tekrar yakalanıp içeriye atılmaları nedenini, R.F.’ın o direnişine uymak zoruna bağlıyordu. Oysa, ben kendisine, son Polis Müdürü yoklatmasından sonra, bir dakika bile eğlenmemesini öğütlemiştim.

Kendi öğüdüme kendim uydum. Hatay’dan, Halep - Şam - Beyrut’a geçtim. Şam’da, arslan Bekdaş Lider, beni tanımadı. O gün, Fransız Polisi Komünist bürularına baskın yaptığı için, pek zamansız geldiğime hayıflandı.

“- Bir Pasaport bulsanız?

“- Esef ederim. Biz sahte evrak mı yaparız!

“- Ya!? Nerede kalsam sizce?

“- Haleb’e gidin. Oradakiler (sırtarak) zaten Türk tohumudurlar.”

Almıştın haberi. Bu Suriye Komünist Partisi liderine ekşiyemezdim. Beni tanımadığında haklıydı. Nâzım’la Kutva’da birlikmişler. Onun Trotskistlikle Parti’den atılmış olduğunu bilmiyordu.

Döndüm Halep şehrine. Şefik Ağa’ya yıldırım acelesiyle yazdığım mektubun cevabı gelmemişti.

18.7.1971 (Pazar) / PARİS

“Hotel des Voyageurs”. Gece 2. Kan zorladı. Kalktım.

Uzun dönüş, sınırı geçerken kaçakçı oyununa gelişi, Hatay’a o gün gelen Vali

(Hindistan'da İngiliz Genel Governörü'nü andıran) Şükrü Sökmensüer (Eski Emniyet Genel Müdürü) ve Jandarma Genel Komutanı (Şükrü Kanatlı) ile karşılaşmam, sonraki yol serüvenim, İstanbul Rıhtımı'nda zavallı gözleri yanan anemden önce, sivil polislerle karşılaşmam ve I. Şube Komünist Masası şefinin gözlüğümü kırarca yüzümden kopararak tokat atmak isteği ve benim hiç anlamazca irkilmemem üzerine vazgeçiş, en sonra hapisanede Nâzım'gilce alaylı bakışlara ve kinayelere uğrayarak karşılaşım.. hiç gözüm önünden gitmiyor. [...]

Bir gün, nerede, nasıldı birden toparlayamıyorum. Bonzlaşmış Reşat, ansızın, sanırım benim Halep'ten Şefik Hüsnü'ye gönderdiğim mektup konusu üzerine:

"- Cevap vermiş, dedi.

"- Kim?

"- Şefik Hüsnü. Yalnız geç olmuş. Adres değişmiş. Şefik Hüsnü cevabını neden sonra göndermiş.

"- Kime?

"- Halep'teki adresine.

"- Ben almadım. Sonra Halep adresine de iki defa yazdım. Nedense, Şefik Hüsnü'nün mektubu elime geçmedi,

"- Sâhi mi?

"- Mektubu alsam, niye saklayayım?"

Reşat, o esrar kumkuması pozu ile sustu, sustu. Dudakları, yüzü alkolikçe kıvrıldı, oynadı, büzüldü. Söylesin mi, söylemesin mi gibilerden, hazırlığını yapıyordu. En sonra, gözümün içine baka baka, baklayı ağzından çıkardı:

"- Sana geri dönmeni yazmış.

Türkiye'ye mi?

"- Evet.

"- Ben 15 yıl ağır hapis yemiş adam. Suriye'ye geçmişim. Bana, bula bula geri dönmem öğüdünü vermeyi mi bulmuş?

"- Öyle söyledi bana.

"- Ben de o yazılana uyup geri dönmüşüm.

"- Başka türlü mü?

"- Mektubu hiç bir zaman elime geçiremedim. Ancak böyle bir şeye inanamazdım.

"- Sormadın mı kendisine?

"- Aklıma gelmedi."

Gerçekten Reşad'ın, Stalin'den öğrendiği, öğreneceği bir "taktika" yaptığını sanarak sözü değiştirmiştim. Oysa Reşat, benim bir taşla iki öğün vurularak ayaklanacağımı mı umuyordu? Ben Derviş-Şövalye.. o çeşit kışkırtmaların üstündeydim! [...]

Devrimci Önder Reşat Fuat'ı Kaybettik

Türkiye emekçileri davasının büyük savaşçı Reşat Fuat Baraner, bir süredir tedavi edilmekte olduğu Samatya Sosyal Sigortalar Hastanesi'nde 12.8.1968 Pazartesi günü sabaha karşı bir kalb krizi sonucunda aramızdan ayrıldı.

15 Ağustos Perşembe günü, yapılan cenaze merasimini kalabalık bir devrimci topluluğu izledi. Reşat Fuat'ın cenazesi, Feriköy Mezarlığı'nda bulunan yakın mücadele arkadaşı Dr. Şefik Hüsnü'nün yanına defnedildi. TÜRK SOLU bütün devrimcilere ve yakınlarına başsağlığı diler.

Dergimize gelen başsağlığı telgraflarının bir kısmını aşağıda yayınlıyoruz:

Reşat Fuat Baraner'in beklenmedik ölümü karşısında çeşitli kuruluşlar ve kişiler gazetemiz aracılığıyla başsağlığı telgrafı göndermişlerdir. Aşağıda bu telgrafların bazılarını veriyoruz:

"Hayatını sosyalist kavgaya adayan Reşat Fuat Baraner'in ölümü bizleri acıya boğdu. Türk sosyalizm tarihinin sayfalarında şerefli yerini alan Baraner'in ölümünden dolayı hepimizin başı sağolsun."

Ersan OLGAÇ

Hacettepe Üniversitesi Fikir Kulübü Başkanı

"Bilimsel bir kafa, yürekli bir savaşçı yitirdik. Acımız büyük. *Türk Solu* ailesine ve tüm devrimcilere başsağlığı diler O'nun anısı önünde saygıyla eğiliriz."

Naci TONAK

Malatya, İkinciler Köyü Devrimci Gençleri adına

"Türkiye emekçilerinin kurtuluşu uğruna 50 yılı aşkın onurlu bir uğraş veren Reşat Fuat Baraner'in ölümünü derin bir üzüntü ile karşıladık. Tutuklu bulunuşumuzdan ötürü cenaze törenine katılamayışımız ayrı bir üzüntü kaynağıdır. Bu büyük kayıptan ötürü sizlere ve emekçi halkımıza başsağlığı dileriz."

Amerikan emperyalizmini kınadıkları için

Sultanahmet Cezaevinde tutuklu

Bora Gözen, Veysi Sarısözen,

Deniz Gezmiş, Rıfat Akkaya,

Nusret Özelmacı, Jak Menaşe

Türk Solu, Sayı: 40, 20.08.1968

ARKADAŞIM FUAT

11.8.1968 Pazar günü tekrar gelmeyi kararlaştırmıştım.

Pazar sabahı durup dururken ve sıhhatim yerindeyken gece midemde kanama olduğunu müşahade ettim. Bitkin değildim. Kararlıydım sana gelmeye ve geldim. Evvelce gördüğümünden farklı değildin, ya da bana öyle geldi. Ziyaretçin pek hoştu, hepsi ile ayrı ayrı konuşuyordun gelen, seni sıkmamak için biraz durup gidiyordu. Ben, epeyce kaldım nedense yanından ayrılmak istemiyordum. Niha-yet öptüm yanaklarını. Sen de elinle yüzümü sıvazladın ve ayrıldık. Ertesi gün bir dosttan telefon mesajı aldım, öldüğünü bildiriyordu.

Reşat Sevgili Kardeşim. Demek içime doğmuş olacak ki, Pazar günü, ne olursa olsun gelmişim yanına, sarılmıştım sana, ayrılmak istemiyordum senden. Ne yazık ki, menhus, devamlı kanama cenazene gelmek imkânını vermedi bana.

Şimdi yattığım yerde gözümün önündesin. Eski günlerimizi hatırlıyorum. Müdüriyet birinci şubesinde zebani yapılı Demirin nezareti altında bir sürü polis kalabalığı, seni falakaya yatırmışlar, üzerine abanmışlar, sopalar inip, inip kalkı-yordu. Neden sonra seni bıraktılar, beni yatırdılar, yine birkaç sopa kırıldı. Yine de olmadı. Demir, hırsını yenemedi, falakaya ikisinin ayağını birden takın emrini verdi. Sopalar inip kalkmaya devam etti, ben bayılmıştım, seni bilmiyorum. Yine bir gün beni şube müdürü Zeki'nin (hani, sonradan bilmem hangi kazıda çıkan altınları aşırıldığını gazetelerde okumuştuk) odasına götürdüler. Bir hayli sıkıştır-malar, seni Almanya Nazi kampına göndereceğim gibi numaralardan sonra beni -tecrit odalarının tuvaletine giderken sağ tarafta galiba üç numara olacak- odaya soktu. Tasavvurun üstünde soğuk bir Mart günü sağ tarafta çatıya bakan açık bir pencerenin önünde seni arkan pencereye gelmek üzere koltuklarından asmış-lardı, sırtın çıırçıplak, kafan önüne sarkmıştı. Göz göze geldik bir an için çılgına dönmüştüm. Zeki: "Görüyorsun ya. Seni topuklarından sallandıracağım" diyor seni bana göstererek beni korkutmak istiyordu. Gafil... Yurdunu, halkını öylesi-ne seven, insanların nelere katlanacağından habersiz gafil...

Reşat! Mümkün olsa da seni tekrar kucaklasam, yanaklarından öpsem ...

Sebati SELİMOĞLU

Türk Solu, Sayı: 42, 03.09.1968

Kocam Reşat Fuat

Sevdiklerini kaybedenler, daima onlardan bahsetmek, onları, onların anılarını başkalarına anlatmak isterler. Ben de kocam, hocam, arkadaşım Reşat Fuad'ın ölümünün birinci yıl dönümünde, ondan bahsetmek istiyorum.

Reşat Fuad gibi, her fedakârlığı göze almış, her feragate hazır, vatanın mutluluğu için canını fedadan çekinmeyecek, bir yurtseverle, hayatımı birleştirdiğim zaman, hayatımın artık çok çetin olacağını biliyordum.

Reşat Fuad'ın eşi olmak, iftihar çok pahalı ödenen bir mutluluktu. Ama büyük bir mutluluk!.

Reşat Fuad, çok mütevazı bir insandı, ben onun bir gün böbürlendiğine şahit olmadım. Daima ölçülü konuşurdu, değme babayığidin dayanamayacağı cefalara, kaya gibi karşı koyar, hiçbir şeyden yılmazdı... İnançları için, özel hayatında en çok bağlı oldukları kimseleri, anasını ve karısını bile ön plana almaz, zaaf göstermez, bencil hiçbir duyguya esir olmazdı...

Özel hayatında evlâtların en saygılı, en sevgilisi, dostların en vefalısı, kocaların en müşfiği olan Reşat Fuad'ın çilesi bu sebepten de hakikî bir kahramanlıktır...

Konuşurken, herkesten iyi bildiği bir fikri, söylerken: "Ben öyle zannediyorum" derdi. Amma size bunun yüzde yüz öyle olduğunu anlatırdı.

Reşat Fuad, mantığı kuvvetli, tecrübesi çok, bilgisi geniş bir insandı. Görüşleri sağlam, tahlilleri doğru idi, sebatkârlık onda hiçbir zaman inadin bir görünüşü olmamıştır, onun zaman zaman inatçı görünüşü bu sebatandır. Doğru bildiğini, doğru bilirdi, onun kendine çizdiği yoldan inhirafına imkân yoktu... Onun için, bütün gençliği zindanlarda geçmişti...

O, bir maceracı değildi. Evini severdi, köşesini özler, itiyatlarını yapmak isterdi. Saat gibi muntazam, uslu bir çocuk gibi uysal bir insandı. O da neş'elenmesini, o da gülmesini, o da eğlenmesini severdi. En çok sevdiği şey arkadaş muhiti idi...

Onu en üzen şey arkadaş ihanetiydi...

İnsanları çok severdi, kimsenin kalbini kırmak istemezdi. Ona uzaktan yakından yaklaşan insanlar, onu sayar; onu severlerdi. Reşat kimsenin kalbini kırmazdı. Onun hiçbir kusuru yok muydu diye bana sormasınlar... Ben kat'iyetle yoktu derim. O bana yirmisekiz yıllık gurur ve mutluluk hayatı hediye etti.

Evet, ben bütün çektiklerime rağmen, dünyadaki kadınların en mutlularından biriyim, Reşat Fuad'ın karısıyım.

Onun son mahbusiyeti ve sürgün cezası bittiği zaman açlıktan kaçıp kız kardeşime sığındığım Avrupa'dan – O zaman İsviçre'de idim- ona yanıma gelmesi için rica ettim, Elliüç yılından elliyedi yılına kadar ettiğim mücadelelerden sonra ismimi Avrupa'da tanıtmıştım. Eserlerim çıkıyor, para kazanıyordum. Reşat da bu para ile yaşırdı elbette...

Reşat, ona bu konuda yazdığım ilk mektuptan son mektuba kadar bana aynı cevabı verdi: "Ben ne yapıdım ya yurdumu daha mutlu görmek için yaptım. Kabahatli değilim ki, utancımдан kaçır gibi memleketimden kaçayım" dedi, sonra da benim dönmem için ısrar etti.

Dönüşümde yine çalışmak imkânı bulamadığım için Reşat ikimizin hayatını kazanmak için ölesiyle çalışıyordu... İşinden yorgun döndüğü gecelerde ise ya eskisi gibi okuyor yahut değerli tercüme yapıyordu. Ayrıca da Türkiye'deki tarım mes'elesi üzerine bir eser hazırlıyordu.

Reşat öleli bir sene oldu, onun ölümünün birinci yıl dönümünde onun mezarını ziyarete giderken içim neden böyle ümit dolu!... Biz bütün hayatımızı bu ümide bağlayarak yaşadık da ondan...

Mutluluğa er veya geç kavuşulabileceğine olan inancım sarsılmadı... Dünyanın esası mutluluktur... Buna erişilmesi için elbette acı çekmek lâzım... Böyle bir nimet kolay kazanılabilir mi?

Bencil olmayan bir çifttik biz... Büyük mutluluğa kavuşmak için onun kahraman hayatının ve benim küçük hayatımın bir katkıda bulunduğu kanısındayım.

Ve işte 12 Ağustos günü kocamın mezarına yaşlı bir dul kadın gibi değil, ümitle pırıl pırıl istikbale güvenen genç bir gelin gibi başım yüksek, gözlerim kuru gidiyorum.

Suat Derviş

AYDINLIK Sayı: 10, 1969

Reşat Fuat Baraner

1900 – 1968

Bir taraftan belli iktisadi ve siyasi görüşleri olan ve bunlardan doğan bir politikayı izliyen siyasi iktidarlar, diğer taraftan:

“Ahmet Fuat oğlu 320’de Selanik’te Zeynep’ten doğma evli, çocuğu yok, İstanbul A Ağırceza mahkemesince 4 sene ağır hapse hüküm giymiş, iki sene on ay İstanbul ve Ankara cezaevlerinde yatmış ve 2330 sayılı Af Kanunundan istifade ederek çıkmış, birinde 1931 senesinde ve diğerinde 1937 senesinde gıyaben altı ay hüküm giymiş ve buna bedel on üç ay mevkuf kalmış, Almanya ve Moskova’da yüksek tahsil yapmış ve... 10 Mart 1944 tarihinde saklı bulunduğu evde yakalanmış REŞAT FUAT BARANER” (3 Mart 1945 tarihli karar), ve de “Adı: Reşat Fuat Baraner, babası Fuat, 1323 Selanik’te Zeynep’ten doğma... 1930 yılında... 4 seneye, 1937 yılında almış olduğu altı ay mahkûmiyetine ait fiilin sonradan 1944 yılında Garnizon mahkemesinde görülmekte olan dava ile birleştirilmesi sonucunda 7 sene 9 ay ağır hapse hükümlü” ve de 1950 affından yararlandıktan az sonra 3 Kasım 1951 tarihinde tutuklanarak 7 sene ağır hapse ve iki sene 4 ay müddetle İzmit’te sürgüne ve amme hizmetlerinden müebbeten mahrumiyetine hükümlü (7 Ekim 1954 tarihli karar) ve de ölümünden bir yıl sonra “Karl Marx’ın Hayatı ve Görevleri” (Anadolu Yayınları) kitabından dolayı davası yayınevi adına görülen bir kişi söz konusu olursa, yürürlükte bulunan kanunlar ve müesseses sosyal düzen bakımından durum açıktır. Ancak bu kuru KARAR parçalarından öteye gider ve Mehmet Reşat Baraner’in hakiki kişiliğine inerek durum bambaşka bir ışık altında görülür. Kaldı ki 1919–1925 legal döneminde tahsilde bulunan, 1946 legal döneminde hapiste olan ve de daha sonra 27 Mayıs 1960 Türkiye’sinde “amme haklarından” yoksun bulunan bir siyasi lider hakkında bilimsel bir inceleme yapmak olanakları bugün için birçok yönden olumsuzdur.

Böyle bir kişiliği mahkeme kararları yönünden incelemenin en basit, teknik bir sakıncasını da belirtelim: Reşat Fuat’ın bir karar göre doğumu 1320 = 1904, diğerine göre ise 1323 = 1907 yılı olarak görünür, hâlbuki doğumu 1900 yılına tesadüf etmektedir. Ayrıca “evli, çocuğu yok” sözü de yanlıştır. 1934 doğumlu Kılavuz ismindeki oğlu ve iki torunu halen hayatta bulunmaktadır. Suat Deriş’ten YENİ EDEBİYAT davası sıralarında sorgu ve baskı havası içinde 10 Temmuz 1942 günü doğan ikinci oğlu ise bir gün sonra ölmüş bulunmaktadır...

Kararlar, babası Ahmet Fuat beyefendinin Temyiz Mahkemesi üyesi bir adliyemiz olduğunu belirtmediği gibi, anası Zeynep hanımefendinin Atatürk'ün anası Zübeyde hanımefendinin küçük kız kardeşinin kızı olduğunu da göstermezler...

Kendilerinden, Konya'dan Çankaya Köşküne, İstanbul Fen Fakültesi'nden Almanya'ya, hapisten sürgüne uzanan hayatlarının hikâyesini yazmalarını çok rica ettiğim halde bundan her defasında kaçınmışlardır. Kararlarda konuşanların faaliyeti yazılıdır, konuştukları şekil ile bunlar yer almaktadır, aslı yazılsa bugün dava dışı kalmış, en yüksek mevkilere erişmiş birçok kişi ortaya çıkar, zaman aşımı varsa da haklarında fiş tutulur, işleri bozulur, pasaportları bile verilmez, cevabını vermişlerdir. Bu sözleri, bana Ankara Garnizon Kumandanlığının 2. No'lu Askeri Mahkemesi kararındaki (Karar 945/7) Türk askeri hâkimlerinin çözülüp arkadaşlarını ele veren bir kişi hakkındaki bir yargısını hatırlattı: "... Partiye samimi olarak girmiş ve komünistliği benimsemiş olsa böyle suçlu kabul eder şekilde konuşmasına imkân görülmemektedir.. Yargıçlar kurulu da sanığın itiraflarına rağmen suçlu olduğuna kanaat getirememiş... Anlamıyarak, benimsemiyerek bu işe karışmış bulunduğunu kabul eylemiş olmakla istek üzerine BERAETİNE" (Karar sahife: 129).

Hayatında teşkilât hakkında ifade vermemiş olan, sadece mahkeme karşısında fikir savunması yapan ve hatta bu savunmaların biri için ayrıca mahkemeye verilen Reşat Fuat Baraner'in bu görüşüne ancak saygı duyulabilir, ne yazıktır ki bu davranışları Türk sol hareketleri tarihinde birçok noktanın tam olarak aydınlanmasına mani olmuştur.

Reşat Fuat Baraner ayrıca çok kerre gazete çıkarmış, çok yazı yazmış birçok derginin yönetimini üzerine almış bir kişi olduğu halde Türk Solu dergisinde çıkan iki temel yazısı haricinde bildiğime göre bunların hiçbir tanesine imzasını atmamıştır. Ali Rıza ismiyle kitapları, aynı isimle Yeni Edebiyat dergisinde yazıları Faris Erkmen'in En Büyük Tehlike ve Suat Derviş'in Niçin Sovyetler Birliği'nin Dostuyum gibi olay yaratmış kitaplarının sorumluluğu, Projektör (Sabiha Ser-tel), Yeni Edebiyat (Neriman Hikmet) dergilerinin politik yönetimi, diğer birçok sol dergide de karar verici etkisi olan Reşat Fuat'ın yazıları birçok defa aramalarda yok olmuş veya basılamayıp kaybolmuştur. Bunların arasında Segal'ın Ekonomi Politik kitabı bir nesil üzerine büyük etkilerde bulunmuştur, bu eser bugünlerde okunan Baby'nin kitabından çok daha önemlidir, kopyasını elinde

bulunduran Reşat ağabeyin bu eseri basılırsa çok faydalı bir eser kazanmış bulunuruz. Sol yayınlarında çıkan Engels'in Anti- Dühring temel kitabı ile Anadolu yayınlarında çıkan Lefevbre'in Karl Marx'ı kendi ismi ile 27 Mayıs devriminden sonra yayınlanabilmiştir. Kendilerinin Türkiye'deki toprak konusunu ilgilendiren tamamlanmamış bir araştırmaları ve bir teknik lügatları bulunmaktadır. Onun yönetiminde çıkan Kızıl İstanbul gazetesine gelince kütüphanelerde değil ancak resmi arşivlerde ve dava dosyalarında bulunup tarihçiler tarafından incelenecektir, bu gazetenin kapağının fotokopisi ve bir yazısı 1948 yılında "Haftalık Gazete" dergisinin dokuzuncu sayısında çıkmıştır.

1900 yılında Selanik'te doğan Mehmet Reşat beyin iki kardeşi vardır, merhum Dr. Mithat Baran ile Sayın Nihat Baraner. İstiklal savaşımızda Konya lisesini bitiren Reşat ağabey Çal istasyonunda Mustafa Kemal Paşa'nın Aralof ve Abilof yoldaşlarla Birinci orduyu teftişe gelişlerini, aynı yıl liseyi bitirince Çankaya köşkünde dayısının yanına yerleştiklerini, Mustafa Kemal Paşa'nın kendisini Almanya'ya mühendislik tahsiline göndermek istediğini, bana anlatmışlardı. Atatürk'ten "Mustafa Kemal Paşa" diye söz eder, hemşirelerini ise "Makbule teyze" diye çağırırdı.

Genç lise mezununun yeni hükûmete karşı ilk hayal kırıklığı Darülfü nün'a yani üniversiteye gidişi ile ilgilidir, kim olduğunu söylemeden yaptığı müracaat üzerine kendisinden esnaftan kefil istemişler, Konya'da tahsil ettim, Ankara'da tanıdığım esnaf yok deyince red cevabı almış, bunu işiten zamanın Ankara Valisi kendisine yeniden müracaat yaptırmış ve vilayet kanalıyla Reşat Fuat'ı "git Paşa'nın yeğeniyim de" diye tekrar vilayete yollamış, bu defa da aynı sahne tekrarlanırken ilgili amir valinin yazdığı "Çankaya Köşkü" adresini görünce izin derhal çıktığı gibi bir yaylı araba ile bir de görevli çavuş kendisine tahsis edilmiş, ancak açıkgoz çavuş her uğradıkları yerde Mustafa Kemal Paşa'nın yeğenidir deyince Reşat Fuat arabayı geri çevirip, işgal altındaki İstanbul'un yolunu tutmuş. Böylece yönetim yöntemlerinin değişmeyeceğini gören genç o dönemde yaygın olan sol akımın içine doğal olarak girmiştir, yine kendi anlatlığına göre sonradan benim de hocam olan Ali Yar bey Fen Fakültesinde, derste Dr. Şefik Hüsnü'nün Aydınlık dergisini getirerek: "Çocuklar bu dergiyi dikkatle okuyunuz, Türkiye'nin kurtuluşu bu yöndendir" diyerek ilk günden kendisine yol göstermiştir. Reşat Fuat üniversitede faaliyete başlıyarak Talebe Cemiyeti Başkanı olmuş, Almanya'ya kimya tahsiline gittiğinde de orada aynı görevi üzerine almıştır. Artık ken-

disi faal politik hayata atılmış bulunuyordu, kendisi gibi bir sosyalist olan Greta (Margareta Wilde) ile evlenen Reşat Fuat İstanbul'a döndüğü bir yaz döneminde ilk defa için tutuklandı, ziyaretine gitmekte olan politika ile ilgisiz eski bir arkadaşından tahkikat yapılırken, gencin anası: "Bir yanlışınız olacak, Reşat Mustafa Kemal Paşa'nın yeğenidir" deyince, polisler daha da yüklenmiş, Paşa'nın akraba-sıym diye sahtekârlık yapıyorsun demişler, kendisi bunun üzerine, ne yapayım ki öyledir cevabını vermek zorunda kalmış. Bu itirafın sonucu ne oldu diye sorduğumda, "derhal tahkik etmişler, doğru çıkınca anneme edilen küfürler kesildi, falaka devam etti" cevabını almıştım.

Reşat Fuat'ın Bir Yazısı

Reşat Fuat Baraner'in yukarıda saydığımız eserlerinden başka Vakit ve Haber gazetelerinde çıkmış bulunan Suat Derviş imzalı yazıları vardır, bunlardan bir tanesi Fransız Büyük İhtilalinin 150'nci yıl dönümü ile ilişkili bir yazıdır (1939). Ayrıca Ali Rıza imzası ile çıkan yazılarından başka Yeni Edebiyat dergisinde baş-yazılar ve Suat Derviş imzası ile çıkan fıkraların hepsi Reşat Fuat'a ait bulunmaktadır. Yeni Edebiyat dergisinde Reşat Fuat ile Abidin Dino arasında süregelen sanat hakkındaki tartışma da ilginçtir, bu tartışmanın ayrıca yeniden yayınlanması iyi olurdu. Ancak burada şunu belirtmekle yetinelim ki, Dr. Şefik Hüsnü gibi Reşat Fuat da kendi politik yönetimindeki bir dergide aykırı gördüğü fikirlerin tam olarak yayınlanmasını her zaman uygun görmüş, sadece bu fikirlere karşı olduğunu belirtmekle yetinmiştir.

Bugün çok yaygınlaşan Türkiye'deki "feodal kalıntılar" konulu tartışmalarla ilgili ve 1941 tarihli Reşat Fuat'ın bir eleştirisinden parçalar aktarmayı uygun bulmaktayız. Asya Tipi Üretim tarzı tartışmaları, Divitçioğlu'nun tezi, Küçükömer'in kitabı, Demokratik Devrim tartışmaları bugün için bu "feodalite=derebeylik" konusunu çok önemli kılmaktadır, adeta devrim stratejisi bakımından bu konu tayin edici bir nitelik taşımaktadır, Reşat Fuat'ın eleştiri yazısından parçalar sunacağız:

"Hüseyin Avni 'Reaya ve Köylü' adında bir eser yayınladı. Eserin konusu bilimsel niteliği bakımından olduğu kadar incelemeğe esas olarak kullanılabilecek istatistik bilginin ve tarihi belgelerin azlığı itibarıyla da güç ve muğlaktır. Mevcut belgelerin şimdiye kadar bilimsel bir yöntemle işlenmemiş olması da bu konu

etrafında yapılacak incelemeleri bir kat daha güçleştirmektedir...

... Osmanlı yazarları şimdiye kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun derebey karakterini belirtmemişler tımar, zeamet ve has sistemini alelade idari bir teşkilât olarak göstermişler, Avrupa feodalizmine nisbetle mahalli özellikler ve farklar gösteren Osmanlı derebeyliğini tamamiyle inkâra kadar ileri gitmişlerdi. Hüseyin Avni bu eseriyle bu yanlış kanıya güçlü bir darbe vurmuş ve Osmanlı İmparatorluğu'nda da bir derebeylik var olduğunu ispat etmiştir. Fakat Osmanlı İmparatorluğu'ndaki derebeyliği sadece tımar ve zeamet sistemine münhasır görmek, bizi bu sistemin kaldırılmasıyla derebeyliğin de ortadan kalktığını kabule zorlar. Hâlbuki derebeylik ve yarı derebeylik ilişkileri Türkiye'de ondan sonra da devam etmiştir ve bugün de bu münasebetler birçok alanlarda kendisini kuvvetle hissettirmektedir. Bu konunun aydınlatılabilmesi için dış şekliyle idari bir nitelik taşıyan ve idari kararlarla verilip geri alınabilen tımar, zeamet derebeyliği yanında şahsi büyük toprak mülkiyetine dayanan gayrı resmi bir derebeyliğin oluşması ve varlığını da ayrıca incelemek gerekir. Bugüne kadar varlığını hissettirmekte devam eden bu ilişkilerin malikâne sistemiyle mukataa ve iltizam usûlleriyle bağlı olması mantık gereğidir. Tımar ve zeametden başka olup derebeylik ilişkileriyle ilgili büyük toprak mülkiyetinin ve onunla bağlı olarak yarıcılık sisteminin nasıl ve ne gibi şartlar altında meydana geldiğini incelemek tımar düzeninin ortadan kalkmasından sonra da devam eden derebeylik ve yarı derebeylik münasebetlerinin izahı için çok önemli bir sorun olarak ortada ve çözümlenmemiş duruyor...

İnsanlık tarihi üretim ilişkilerinin ve sınıf mücadelesinin tarihidir. Osmanlı İmparatorluğu zamanındaki olayları ve iç mücadeleleri incelerken bunları sadece mahalli küçük derebeylerin en büyük derebeyine, yani sultana karşı yapılmış mücadele sınırları içine sıkıştırmak ve alelade post kavgası yapmak yanlış olur... Mevcut mücadeleler toprak meselesine irca edilirken topraksız köylü kitlelerinin bir kenara bırakılması ve mevcut hareketlerin sadece tımar düzeninin bozulmasına bağlanması doğru olmaz. Mevcut hareketlerde hegemonyanın köylülerin elinde olmasına o zaman için imkân yoktu. Fakat hareket ettirici güç olarak başka hangi sosyal sınıf veya zümreyi alabiliriz? Merkezi idareye karşı mahalli beylerin açtıkları mücadelelerde köylülerin kendi zararlarına olarak aldatılmış bulunmaları tabiidir, fakat nitelik bakımından köylülüğün aleyhine yönelmiş olmakla beraber bu hareketlerin birer köylü hareketi olmasına hiç de engel değildir; Celali hareketi gibi.

Bundan başka Osmanlı tarihinde niteliği yönünden köylülüğün çıkarına uygun bir seyir izliyen köylü kalkınmaları da vardır, Bedrettin Simavi hareketi gibi.

Merkezi idareye karşı olan isyanların yanında merkezi idare yararına girişilen hareketler de vardır. Osmanlı saltanatının mahalli derebeylerin nüfuzunu kırarak iktidarı merkezleştirmesi uğrunda açtığı mücadelelerde şüphesiz ki, halk kitlelerinin çıkarları merkezi idare ile ortaklı. Çeşitli neden ve etkiler altında halk bu durumu değerlendirmekten çok defa acizdi. Fakat insiyaki de olsa kitlelerin merkezi idare lehine harekete geçtiği olaylar da vardı, Alemdar vak'ası gibi. Esasen yeni yeni türemekte olan ticaret ve ilk nüveleri halinde ziraat sermayedarlığının etkisi ve halkın çıkarlarına uygun düşme niteliği olmasaydı, iktidarın merkezileşmesi konusunda ve diğer ekonomik ve sosyal alanlarda ıslahat yapılmasına ve bu ıslahatın yarım yamalak da olsa gerçekleşmesine olanak düşünülemezdi. Osmanlı İmparatorluğu ıslahat hareketlerinde çok önemli olan bu nokta birçok vülger İctimaiyatçılar ve tarihçiler tarafından ihmal edildiği içindir ki, Osmanlı İmparatorluğu'nda ıslahatçılık ve tanzimat hareketleri bir türlü izah edilememiş ve sadece dış nedenlerin etkisiyle ortaya çıktığını ileri süren garip iddialar öne sürülmüştür."

Yeni Edebiyat dergisinin 18. sayısında çıkan bu eleştiri yazısından uzun parçalar verdik, ondan sonra otuz yıla yakın bir sürece aralıklı olarak Reşat Fuat'ın köylülük sorununda hazırladığı incelemenin tamamlanmamış da olsa yayınlanmasını çok isterdik. Bu arada bütün ileri hareketlerimizi "Ceberrut Osmanlı tipi bürokrasinin" dış emperyalizmin ajanı olarak dış kapitalizmi yurt içine sokma gayretleri olarak göstermeğe yeltenen görüşlerin gayri millî ve gerçekten uzak niteliği üzerinde de durmak gerekir, dış emperyalizmin geri kalmışlığıımızdan yararlanması başka bir şey, kapitalist yoldan kalkınma olanakları kalmadığı halde bile, yapılan iç gelişme çabalarını kötülemeğe yeltenmek bambaşka bir şeydir.

Faşizmle Mücadele

1941 yılından 1944 yılına kadar Reşat Fuat'ın izlediği politika Saraçoğlu faşist iktidarı döneminde artık dergilerden değil de mahkeme kararlarından çıkarılabilir. Bu politikanın özü anti- faşist milliyetçi, Atatürkçü mücadele platformu olarak nitelendirilebilir. Sözü Reşat Fuat'a verelim:

"Emperyalist Alman ve İngilizleri savaşta karşı karşıya bırakarak seyirci kalan

Sovyet Rusya gayet iyi hareket etmiştir. Bizim bu sıralarda savaşa girmeyişimiz ancak büyük komşumuz Sovyet Rusya'nın tarafsız kalmasıyla sağlanmıştır. İngilizlerle hükûmetin aktettiği ittifak sözleşmesi bize yarar sağlamadı. Bizi Alman taaruzundan kurtaran bu ittifak değil, Sovyet Rusya'nın bizi koruması idi. Çünkü Yugoslavya, Yunanistan İngiliz müttefiki olduğu halde ezilmişlerdi. Alman vahşi sürüleri Sovyetlere hücum edince savaş kesin safhaya girmişti. İngilizler akıllarını başlarına toplayıp Sovyetlerle anlaşmaya karar verdiler, iş birliğini kabul ettiler. Bu durum küçük devletleri esaretten kurtarmağa muvaffak oldu. Bizim hükûmetimiz Almanlarla sözleşme ve ticaret anlaşması yapmak suretiyle büyük hataya düştü, büyük komşusu Sovyetleri ihmal eyledi, bunlara karşı güvensizlik gösterdi. Hükûmetin bu yanlış hareketi halk üzerinde fena etkide bulunmaya başladı. Bu durumdan faşist propagandası istifade ederek harekete geçti.

İç duruma gelince, fabrika ham maddeleri ve yedek parçaları daima Almanya'dan alınıyordu. Ticaret hayatı yanlış bir yön aldı. Bazı burjuva tabakasını zengin eyledi, vurgunculuklar başladı. Refik Saydam hükûmetinin almağa yeltendiği eksik tedbirler para etmedi. Bu durumu düzeltmek için idari kadronun halk tabakasından doldurulması gerekiyordu. Tersine hareket etti. Vurguncuları himaye eyledi. Varlık vergisinde ırkçılık esası ve vurguncuları himaye şekli açıkça göründü. Köylerde birkaç bin ağanın mangır sahibi olması köylüyü refaha kavuşturdu gibi gösterildi. Ordu mevcudunun çokluğu, **erzakımızın Almanya'ya gönderilmesi**, hükûmetin bol para çıkarması pahalılığa sebep oldu. ırkçılık propagandası faşizmi yıkmak için uğraşan Sovyetlere açıkça bir taarruzdu."

(Ağustos 1943 tarihli broşürün karardaki özetinden).

Aynı broşürdeki dilekler faslından da aktarmalar yapalım:

"Halk Partisi devrim kelimesini terketmemekle beraber İrtica yolunu tutmuştur" dendikten sonra dilekler sıralanmaktadır:

"Sovyetlerle dost ve demokrat, hakiki halkçı bir hükûmet..., faşist taraftarı yayımın yasaklanması..., bugünkü meclisin yenilenmesini ve tek dereceli seçim yapılmasını..., kişiciliği kaldırarak milletin kolektif şekilde idaresi..., savaş sonunda geri (kalmış) ve küçük milletlerin kurtulmasında Türkiye'nin faal bir rol oynaması..., halkın sefaletini hafifletmek üzere ekonomik ve mail alanlarda:

İktisadi devletçiliğin kurulması, mevcut devlet işletmelerinde görülen fenalıklar teşkilâtsizlikten doğmaktadır. Bunun için her alanda teşkilât kurulması, vurguncuları ağır cezalar konarak halkın korunması ve bu yolda teşkilât yapılma-

sı, çalışan halkın yoksulluklarını görerek ücretlerinin artırılması, müteahhitlerin suistimallerini önlemek için satınalma teşkilâtının kurulması, memurların suçlarının şiddetle cezalandırılması, ordunun ihtiyacını işçiler teşkil etmekte olduğundan halktan vergi yükünün azaltılması ve bu ihtiyacı karşılamak için verginin zenginlere yükletilmesi ve aşağıdaki şekilde vergi tadilatı yapılması: a) Yılda üç bin Liradan fazla kardan yüzde doksanın alınması, b) Büyük kazançların meydana çıkarılması ve müsaderesi, c) Toprak mahsulleri vergisinin hemen kaldırılması, ç) Ayda altmış liradan fazla almıyanların vergiden affı (o zamanki para ile RN), d) Ayda yüz liradan fazla kazanmayan serbest meslek erbabının vergiden istisnası, e) Fakir köylünün vergiden muaf tutulması.” Ve de “hilekâr çiftlik sahiplerinin ve ağalarının topraklarının köylülere dağıtılması” (Karardaki özetten).

1945 yılında Reşat Fuat’ın yaptığı savunması mutlaka yayınlanmalıdır, bu çok önemli tarihi bir belge, faşist Saraçoğlu iktidarına karşı bir ithamnamedir. Daha önce Faris Erkmen imzası ile 1943 yılında yayınlanan “En Büyük Tehlike” broşüründe faşizmin tehlikesi üzerinde durulmuş, bu broşür o kadar etkili olmuştur ki meclis kürsüsünden Cevdet Kerim İncedayı hükûmete aşağıdaki soruyu yöneltmiştir: “Son günlerde bir risale okudum. ‘En Büyük Tehlike’ adını taşıyan risale baştan sonuna kadar Türkiye’de ecnebi rnenfaatlar lehine ihdas edilen bir cereyandan bahsetmektedir. Güya Türk vatandaşlığı, Türk milliyetperverliği kisvesi altında bu memlekette ırkçılık cereyanları yapıldığı ve Türkiye’nin sınırimız dışında bulunan Türklere karşı emperyalist cereyanlara sevk edildiği iddia olunuyor. Ben memleketimizde ne böyle bir cereyan, ne de bu şekilde bir milliyet kavramı bilmiyorum...”

O halde bu “En Büyük Tehlike” namı altında çıkan risale sahibinin maksadı, siyasi ve içtimai hüviyeti nedir ve bizim prensiplerimizi bu yolda istismara yeltenmek bu veya o taraf için doğru bir hareket midir? ...”

Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu’nun aynı gün verdiği cevapta:

“Muhterem arkadaşlar, Cevdet Kerim İncedayı arkadaşımızın mevzubahis ettiği kitabı ben de gördüm... Arkadaşlar esas meseleyi biraz deşmek lazım gelecektir. Bu kitabı okuduğumuz vakit filvaki bizim de gözümüzün önüne gelen, sanki bu memlekette birtakım cereyanlar vardır, bu cereyanları büyük bir tehlike olarak göstermek memleket namına büyük bir hizmet teşkil eder. Acaba bunun aslı nedir? ... (CHP) programı diyor ki: “Millet dil, kültür ve ülkü birliği ile birbirine bağlı vatandaşların teşkil ettiği içtimai ve siyasi bir bütündür.” İşte arkadaşlar,

Türkiye için düstur budur ve Türkiye'nin dürüst siyaseti herkesçe malumdur... Türkçülüğümüz, bu vatanın sınırları içine girmiş olan Türklere ait ve onlara münhasırdır...

Herhalde diyebilirim, bu kitabın söz konusu ettiği gibi bizim memlekette cidiyetle kale alınabilecek bu saydığım vasıflar fevkinde veya haricinde bir milliyetçilik veya ırkçılık ne mevcuttur, ne de bu yolda tezahürata şahit olmaktayız."

İşte o Millî Şeflik döneminde bir broşürün yarattığı tepki. Halbuki Reşat Fuat, Saraçoğlu iktidarının faşizmi desteklemesi konusundaki mücadelesi tamamiyle haklıydı, sonradan meydana çıkan belgeler bunu fazlasıyla ispat etmiştir. Önce 19 Mayıs demeçlerinde İnönü az sonra Menemencioğlu'nu yalanlamış, sonra da birçok arşiv ele geçmiş "En büyük tehlikenin" dehşetini bize ispat etmiştir.

Faşist Saraçoğlu'nun tutumunu ve de "Sovyet Dostluğu" hakkındaki sözlerle Sovyet-Alman uzlaşmasının anlamını ortaya atan bir iki belge sunalım. İngilizlerle Fransızların görünürde Almanlarla savaştıkları ve de Türk hükümetinin Sovyetlerle müttefik olduğu bir dönemde 12 Mart 1940 günü Fransız Başkumandanı General Gamel'in Başbakan Daladiye'ye "Kanaatime göre Bakü ve Batum'a karşı taarruz planlarımızı acele olarak hazırlamalıyız" demekte, Gamel'in Suriye'de bulunan General Weygan'a "Yakınoğu'daki hareketleri İngiliz komutanlığı yönetecektir, Kafkas hareketleri ise Türk komutanlığının yönetiminde olacaktır... Bu konuda Mareşal Çakmak ile ilişki kurabilirsiniz" (12 Mart 1940). Ve de Fransa'nın Ankara Büyükelçisi Massigli Saraçoğlu ile yaptığı 14 Mart 1940 günlü konuşma hakkındaki raporunda:

"... Cezayir'den veya kuzey Irak'tan havalanan modern bombardıman uçaklarının Bakü'ye erişebilecek bir hareket kabiliyetine sahip olduğunu ve fakat bunun için Türk ve İran topraklarının üzerinden geçmenin gerekli olduğunu bildirdim, Türk Bakanı İran'ın protestosundan mı çekiniyorsunuz? diye cevap verdiler. Zorlukların Türkiye yönünden gelmeyeceğini daha açık olarak belirtmezlerdi..." demektedir. 18 Haziran günü Saraçoğlu ile Von Papen arasında imzalanan Alman-Türk paktı ise Alman ordusunun sağ kanadının güvenliğini sağlamış ve dört gün sonra Alman orduları Sovyetlere saldırmışlardı. 27 Ağustos 1942 tarihli raporunda Von Papen Saraçoğlu'nun kendisine "Rus sorununun Almanlar tarafından halledilmesinin tek şartı bir taraftan Rus halkının en azından yarısının imhası ve diğer taraftan Sovyetler'deki Rus olmayan millî azınlıkların Rus etkisinden kurtarılması" gerektiğini söylediğini belirtmektedir. Alman Dışişleri Ba-

kanı Von Ribbentrop ise 5 Aralık 1942 tarihli şifresinde Türkiye'deki dostlarına yardım edilmesi için beş milyon altın Mark yolladığını belirtmektedir.

Reşat Fuat bütün bu belgelerden habersizdi, ancak Türk ırkçı ve Turancıları'nın maskesini ilk düşüren kendisi olmuştur. Bu sunduğumuz belgeler karşısında Alman gemilerini Karadeniz'den Akdeniz'e kaçırıp İngilizlere musallat eden Menemencioğlu'nun Meclisteki sözleri garip bir ışık ile aydınlanıyor.

Reşat Fuat Baraner yakalanan bir belgede Türk ordusunun gücüne olan güvenini belirtiyordu, savunmasında ise: "... Biz Türkiye'de hakiki demokrasi düzeni istiyoruz. Meclisin, hükûmetin yeniden kurulmasını istemek, içtimai nizamı bozmak demek değildir. Demokrasiyi kökleştirmek demektir. Bizim sahadan çekilmesini istediğimiz bazı şahsiyetler vardır. Bunlar içtimai zümreyi ifade etmez, isme lüzum yok. Bunlar satılmış kimselerdir. Turancılar, ırkçılar. Biz ırkçılıkla mücadele ettik. İrticayı önlemek istedik. Bütün Kemalistleri mücadelemize davet ettik. Bunları biz evvelden hissettik, vatanî borcumuzu ödedik. İşte şimdi onların fenalıkları meydana çıktı. Mahkemeye verildiler, eğer bunların teşvikiyle demokrasiye savaş açsaydık büyük bir hata etmiş olurduk... Biz ırkçılar aleyhinde konuşurken bütün sorumlular bizim kadar durumu görmemişlerdi. Numan Menemencioğlu Meclisteki beyanında büyük gaflar yapmıştı. Fakat Ankara'daki gösteri hareketi büyük adamların, sorumlu kişilerin gözlerini açtı (Turancılar davası RN).

Vurguncular hükûmeti demek, hükûmetin iç ve dış siyasetini tenkit etmek, savaşa girmeyi istemek, millî mukavemeti kıran bir suç mudur? Biz yazılarımızda millî menfaatları kırmak değil artırmak istedik. ırkçılar millî menfaatleri ihlal ettiler fakat biz öyle yapmadık. Biz müttefiklerle birleşelim diyorduk. İkinci safhada savaşa girmeyi istedik. Barıştan birşey kazanmak istiyorsak savaşa girelim dedik. Savaşa girmeyi istemek suç ise razıyım.

Saraçoğlu hükûmetini tenkit etmek suç mudur? Anayasa okunursa bu suç değildir. Tenkit haklı mı? Bunu aramak gerekir. Biz hükûmeti Almanlara karşı mülayim davrandığından ve vurguncuları himaye ettiğiinden tenkit ettik. Bunlar ise haklı tenkitlerdir. Bültenlerimizde Saraçoğlu hükûmetinin bitarafılıktan ayrıldığını yazdık. Çünkü okuduğumuz bazı yazılar memleketimizi Almanlar peyki milletlerden zannettiriyordu. Saraçoğlu hükûmet başına geçer geçmez Türkçülükten bahsetmiş, Turancıları ve faşistleri şımartmıştı. Almanlara erzak göndererek milleti aç bıraktı. Böyle yapan Saraçoğlu hükûmetini tenkit etmek bir görevdir.

Hükûmetin ekonomik politikası çok sakattır. Vurguncular, türediler ortaya

çıktı. Yağma hasanın böreği gibi devlet dairelerinde suistimaller başladı, müthiş pahalılık başgösterdi. Tekel maddeleri bile karaborsaya düştü. İstanbul'da açlıktan düşenler, ölenler görüldü. Hükûmet fazla para bastığından paramızın kıymeti çok düşmüştü. Devlet borçları bir milyara yaklaşmıştı. Ordunun masrafları tek başına buna amir olamaz. Savaş içinde olan milletlerin maliyesi bizim kadar sarılmadığına göre sebep hükûmetin hatalı yol izlemesidir. Serbest ticareti kabul etmekle vurguncuları zengin etti. Böyle bir hükûmete vurguncular hükûmeti dersek hata mı? Hayır, birçok fakirler lanet ederken bir vatansever olduğumuz için tenkit ettik. Millet karşısında suç işlemiş olmuyoruz.

Dış siyasette Atatürk'ün Sovyetlerle dostluğu az kalsın ihlal ediliyordu. Fikir hürriyeti kalmadı, devrimimiz gerilemeğe başladı. Türkiye'de demokrasi yoktur. Bunu görmemek kör olmak demektir. Biz bütün dünyada ayrı yaşayamayız. Bunun için çift dereceli seçim, tek parti ortaçağ sistemidir. Siyasi özgürlükler verilir. Dernekler kurulursa hürriyetler doğar, Anayasadaki hükümler fiiliyata geçer, o zaman bugünkü suçlar olmaz.

Biz istediklerimizi kanun yoluyla yapamadık. Hataları gizlemek, hatayı ortadan kaldırmaz. Biz istediklerinizi doğru söyledik. Biz doğruyu önceden gördük, bildirdik. Bunun için kurban gidiyoruz. Demokratik hakkımız verilseydi neşriyatımızı kanun dairesinde yapardık. Biz kendimizi suçsuz sayıyoruz. Bu yüzden hakkımızdaki davanın düşmesini istiyorum."

(Kararda hakim tarafından özetlenen savunma, Ankara G. K. 2. As. Mahkeme, Esas: 1945/2, Karar: 1945/7)

Ceza cem'an 9 yıllık olup Reşat Fuat 1950 iktidar değişmesi nedeniyle çıkan aftan yararlanmış, az sonra da devrimci uyanıklıkta kusur ederek Zeki Baştımar'ın giriştiği faaliyet sonucu tekrar tutuklanmış, iki yıl tek başına hücrede kaldıktan sonra yedi yıl hapse mahkûm olmuştur.

27 Mayıs devrimi döneminde serbest kalan Reşat Fuat Baraner bir taraftan bozulmuş sıhhatini tamire çalışırken diğer taraftan da tercümanlık ederek hayatını yeniden tanzim etmeğe koyulmuştur. Talat Aydemir'in 21 Mayıs ayaklanmasından sonra bilmem ne hikmetse ikimiz de birer günümüzü Birinci Şube hücrelerinde geçirmiştik. Bu Reşat ağabeyin son tutuklanması oldu, yanımızdaki hücrede Reşat Fuat Baraner'in eski arkadaşı Mihri Belli ile karısı bulunuyordu, küçük çocuklarına bakacak kimse bulunmadığından o gün bir de küçük bir çocuğun sesleri Sansaryan hanının tavanarasını çınlattı...

Son Bir Mücadele

Belli bir dünya görüşü, demokratik, sonra da sosyalist bir Türkiye için savaşılan onaltı yıldan çok zamanını hapislerde geçiren Reşat ağabey 27 Mayıs Türkiye'si ortamında Mehmet Ali Aybar'ın yönetimindeki Türkiye İşçi Partisini uzun zaman tutmuştur. Parti içinde çok erken başlayan bazı yöneticilerin Tüzük dışı davranışlarını, bir gün dayanamayıp kendi huzurunda eleştirdiğimde sert bir şekilde beni eleştirdi, disipline davet etti. Ben TİP Genel Yönetim Kurulu üyesi idim, bazı yöneticilerin sür'atle değiştiğini görerek bir ağabeyle dertleşmeğe gitmiştim, Reşat ağabey bu eleştiremi hoş görmemişti... 1962 yılı sonlarına ait bu olayı anlatışımın nedeni Reşat Fuat Baraner'in, kendisi için hiç bir şey beklemiyen ağır kalp hastası bir savaşçının Türk Solu dergisinde yayınlanan 7 Mayıs 1968 tarihli yazısının önemini belirtmek içindir, Mehmet Ali Aybar'lara, Boran'lara, Aren'lere verdiği sert ihtarı tam yerine oturtmak içindir:

GÜÇBİRLİĞİ BOZGUNCULARI İHANETE GİDİYOR

Doğrudan doğruya devrim zamanları dışında ve Milli Kurtuluş Devrimimizden sonraki ilerici hareketler tarihimizde ilerici hareketlere iyi bir başarı sağlamağa elverişli yeni bir aşama açılmış bulunmaktadır. Henüz başlangıç safhasında bulunmakla birlikte bu olayı büyük bir memnunlukla karşılıyor ve kısa bir zamanda gerekli yönde gerçek gelişimine ulaşacağını umuyoruz. Bu aşamadan neyi kastedtiğimizi TÜRK SOLU okuyucularının kolaylıkla anlamış olacaklarını sanıyoruz. Çünkü TÜRK SOLU daha ilk sayısından itibaren yayını bu nokta üzerinde toplamış, emperyalizme karşı, emperyalizmin yurt içindeki destekleri, işbirlikçileri, derebeyler ve komprador burjuvaziye karşı mücadelede bütün gerçek milliyetçilerin, gerçek demokratların, bütün yurt ve istiklâl severlerin işbirliği etmeleri gerektiği fikrini savunmuştur. Devrimci Kuruluşlar Güçbirliğine 35'i aşkın derneğin katılması, muhakkak ki emperyalizm düşmanlarının, yurt ve istiklal severlerin, ilerici demokratların, halktan yana olanların, hangi sosyal sınıf veya zümreye mensup olursa olsun, tümünü sevindirir. Her vatansever Türk'ün bu olayı şükranla karşılaması kendisi için bir görevdir. Fakat ne yazık ki TÜRK İŞ ve DİSK gibi sendika teşekkülleri kodamanlarının, sosyalist oldukları iddiasını ağızlarından fırsat düştükçe eksik etmeyen dengeci(!) siyasi parti liderlerinin bu harekete yabancı kaldıktan başka etkileri altında bulunanları ya da bulundukları-

nı sandıkları kimseleri buna katılmağa kışkırtmakta, Türkiye'mizin bağımsızlığı, ilerlemesi, refahı bir kelime ile millî kurtuluşu için hararet ve özlemle karşılamak gereken bu hareketi muhtelif şekillerle sabote etmekte oldukları teessürle müşahade edilmektedir. Güçbirliğine karşı yönelmiş bu çeşit tutumların objektif olarak emperyalizm ve İrtica ile işbirliğinden başka bir şey olamayacağını uzun uzun açıklamaya lüzum yok. Yakın dünya tarihinde milletlerarası sosyal demokrasinin faşizme, gericiliğe karşı ortak mücadele cephesi kurmağa yanaşmadıkları ve böyle ortak cephelerin kurulmadığı ülkelerde de faşizmin kuvvetlendiği, idare başına geçtiği birçok örnekleri ile görülmüştür. Bu çeşit liderlerin nüfuzlarını bu şekilde toplum zararına kullanmaları karşısında bu teşekküllerin namuslu, yurtsever olduklarına zerre kadar şüphe bulunmayan üyelerinin, idarecilerinin başı üstünden uhdelerine düşen görevi benimseyeceklerinden ve üstesinden geleceklerinden eminiz.

Emperyalizme ve yurt içindeki desteği irticaa karşı bu güçbirliği hareketinin henüz başlangıç safhasında bulunduğunu söylemiştik. Yurdumuz ve milletimiz için hayati önemde olan bu mücadelenin gelişip gerçek başarıya ulaşması için Türk Devrimci Kuruluşlar Güçbirliğinin sevk ve idaresi altında bu hareketin, onun fiili muharrik kuvveti olacak şehir ve köy emekçi halkına mal edilmesi, halk yığınlarının bu mücadeleye müzaheret ve fiili iştiraklerinin sağlanması gerekir... Bu amaca da ulaşılacağına ve yurdumuzun emperyalizmin, işbirlikçileri feodal-komprador zümrelerin, gerici kara kuvvetlerin şerrinden, hem de uzak olmayan bir gelecekte kurtulacağına şüphemiz yoktur.

Böylece ölümünden üç ay önce imzalı iki yazısından sonuncusu ile TİP yöneticilerine son bir ihtarda bulunuyordu.

Reşat ağabeyin Türk Solu'nda çıkan ilk imzalı yazısına gelince onun da önemi aynı derecede büyüktür. Bu yazısı ile Demokratik Devrim'i savunanlar arasında gördüğü bazı sapmaları önlemek istediğini kendisinden iştmişti. Kendileri yazının aceleye geldiğini, onu çok daha geniş tutmak, bir yazı serisi haline getirmek istediklerini bana söylemişlerdi. Haklıydılar. Örneğin yazıda millî mücadelemizde savaşın bir yönden yurt içindeki millî azınlıklara (gayrimüslim azınlıklar) karşı yapılmış bulunmasının, bunların yurttan sürülmeleri üzerine mülkiyetlerine mutlu bir Türk azınlığın el koymasının devrim yönünden zararları üzerinde durmaktadırlar. Fakat asıl konumuza Demokratik Devrim anlayışındaki sapmalara geelim:

EMPERYALİZME KARŞI, ONUN YERLİ DESTEKLERİNE KARŞI MÜ-

CADELEYİ, BUGÜNKÜ DURUMUN MEYDANA GELMESİNE İMKÂN HAZIRLAYAN, İMKÂN VEREN SİİNLERDEN DOGRUDAN DOGRUYA BEKLİYEMEYİZ. BU İŞ GELECEĞİN TEMSİLCİSİ İŞÇİ SINIFINA DÜŞEN BİR GÖREVDİR. BU GÖREVİ GERÇEKLEŞTİRDİĞİ ÖLÇÜDE İŞÇİ SINIFI BÜTÜN HALKIN MENFAATLARINI TEMSİL EDECEKTİR. BU ALANDA İŞÇİ SINIFININ İŞBİRLİĞİ EDECEĞİ, ETMEK ZORUNDA OLDUGU MÜTTEFİKLERİ KÖY VE ŞEHİR EMEKÇİLERİ VARDIR. İŞÇİLER BU MÜCADELEDE BAŞTA İLERİCİ GENÇLİK, ÖĞRETMENLER OLMAK ÜZERE DAHA BİRÇOK SAF ARKADAŞLARI BULACAKTIR.

Sınıflar, içlerinde topladıkları zümre ve grupların durum ve menfaatları arasında farklılıklar bulunan, taşlaşmış olmayıp bünyelerinde devamlı surette değişiklikler gösteren, geniş çapta dalgalanmalar arz eden sosyal topluluklar olduğuna göre emperyalizme, onun destekleri kompradorlara ve derebeylere mücadelede menfaati olan ve bu itibarla bu mücadele saflarında yer alacak daha birçok yurdunu seven, millî istikbalini seven, millî haysiyet ve vekarına değer veren, ilerici, liberal, halktan yana olan, her partiden gruplar ve unsurlar bulacaktır. Bu suretle de emperyalizme karşı mücadele geniş yığınları içine alan gerçek bir millî kurtuluş hareketi olarak ilerici demokratik millî bir cephe teşkil edecektir. Bu itibarla bu hareket isteyerek veya istemeyerek başarıya uğratılmamak için hiç bir sınıftan, hiç bir siyasi örgütün tekeli altına alınacak dar sahalı bir hareket haline getirilmemelidir ve getirilemez. Bir sol sağ hareketi değil bir millet hareketi olmalıdır, millet ve yurt çapında bir birleşik cephe halinde yürütülmelidir. (Türk Solu, sayı: 15, 27 Şubat 1968).

Sosyalist Türkiye diye bağırان kardeşlerimizle yapılan bazı tartışmalarda Reşat Fuat Baraner'in bu ikazı gözönüne alınmadığında hatalı bir yol izlenmiş, olunur. Bazı oportünistlerin Demokratik Devrim mücadelesi ile CHP arasında kurmağa yeltendikleri ilişkilere ve bilerek veya bilmiyerek yaptıkları iftiralara bu yazı bir şamar indirmektedir. Türk Solu'nda Reşat ağabeyin son yazısı ise imzasızdır. 19 Mayıs 1919 bayramının anlamını belirtmektedir.

Dr. Şefik Hüsnü'nün, yılmaz mücadele arkadaşının ve dostunun yanında bir yıldır yatan Mehmet Reşat Fuat Baraner bize her zaman için yeni dersler verecektir. Biz her açmaz karşısında şimdiden acaba Reşat ağabey ne derdi, ne yapardı diye düşünerek güç kazanıyor, destek buluyoruz.

Rasih Nuri İleri

Aydınlık, Sayı: 10, Ağustos 1969

Reşat Fuat Baraner'i Saygıyla Anıyoruz

Son nefesini verirken de devrime olan inancını tüm ciddiyetiyle muhafaza etmişti ...

O, devrimci eylemin göz bebeği idi.

O, sosyalizm biliminin ışığında teori ve pratiğin ayrılmaz bütünlüğü kuralına uyarak kendisini, boylu boyunca devrime vermiş ve bu bilimsel kurala çapraz düşen davranışlara sürekli olarak karşı durmuştu.

Delikanlılığından ölümüne kadar işçi sınıfının siyasi irtica ile dolaylı, ya da dolaysız en ufak bir muvazaaya yer vermeyen öz örgütü içinde örgütlenmesini savunmuş ve bu yoldaki rizikoları, en küçük bir çıkar peşinde koşmadan göze almış bir devrimciydi.

Reşat Fuat Baraner, yaşlı olsun, genç olsun, işçi olsun, aydın olsun, öğrenci olsun her devrimcinin her vatanseverin, daha karşılaşır karşılaşmaz hemen kaynaştığı bir devrim öğretmeni, bir devrim militanı arkadaş, bir ağabeydi; siyasi irtica ve onun siyasi işlerle ilgili kurumlar ise onu bir numaralı düşman olarak bellemişti.

Reşat Fuat Baraner'in ayak parmakları tüm kırıktı. Yasalarımızda işkenceye yer yoktu ama, siyasi irtica bazı hallerde, özellikle kendi hayati çıkarları söz konusu olduğunda, yasa dinlemez, kıyasıya işkence eder, daha doğrusu işkence ettirir adama. Siyasi şube polisleri, ekipler halinde, değişe değişe falakaya çekerler adamı ...

Bizim koşullarımızdaki bir ülkede, kendisini devrime adanmış bir adamın geçirdiği tevkifatların, çekildiği falakaların haddi hesabı yoktur. Hele bu adam Reşat Fuat Baraner gibi devrimci eylemin cefakâr öğretmeni ve militanı olursa!...

O'nu kaybetmemizde çektiği bu işkencelerin ve uzun hapislik yıllarının etkisi büyüktü kuşkusuz. Ama O, bu işkencelerde uzun hapislik yıllarında, devrimci militanlığını olsun, devrimci öğretmenliğini olsun kaybetmemiş, siyasi irtica her seferinde yenik düşmüş, devrim bayrağını genç nesillere teslim etmekte başarılı olmuştu.

Ş. AKŞİT

Türk Solu, Sayı: 91, 12.08.1969

Reşat Fuat Baraner'i Kaybettik

Türk toplumunun devrimci çizgisinde öncü görevi almış olan Reşat Fuat artık aramızda değildir. Adı her zaman en başlarda anılacaktır. Her devrimci gibi zor yaşamıştır ve kinsiz yaşamıştır. Hiç öfkeli değildi, hiç kimsenin dayanamayacağı yerlerden ve koşullardan kimseyi kınamadan, kimseye kızmadan çıkmıştır. Bütün sorunlarda sükûnetini bozmadan, araştırmaya ve çözüme yönelen ve doğru sonuçlara ulaşmak isteyen tutumunu, gerçekçi ve objektif tutumunu elden bırakmamıştır. Toplum konularına bilim yolundan gelmiştir, matematik ve kimya öğrenimini yapmıştır, ekonomi ve felsefeyi kendi kuralları içinde en iyi değerlendiren az rastlanır kişilerdendi. Bir sürü karmaşıklık içerisinde görünmez hale geliveren öz noktayı, sezgi ile değil, hayır, doğru ve sağlam bir muhakeme sonucu olarak bulup çıkarırdı. Büyük yanılgılara düştüğünü gören bilen yoktur, herkes tarafından sevilen, sözüne güvenilen, sözü kanıt değerinde olan bir öncü idi. Marksist literatürde, ekonomide, özellikle felsefede, kendisine her sorunun sorulabileceği güçteydi.

Şimdi Reşat Fuat'ı ölüm 67 yaşında ve ölümünden on gün öncesine kadar son gücünü ekmek parasının peşinde tüketirken bulmuştur. Birkaç yıl önce kalb hastalığı geçirmişti. Bir buçuk ay önce de önemsiz gibi görünen rahatsızlıklar başlamıştı, göz göre göre eriyor, gücü azalıyordu. Pazar günü hastane yatağının çevresinde toplaşan arkadaşlarıyla görüştü, sevişti, her zamanki sevimliliği, her zamanki kibarlığı ile gönüller aldı ve ertesi sabaha çıkamadı.

Devrimciydi, öğretinin çeşitli bunalımları içinde doğru çizgiden şaşmamayı, öncülerin o zor ve nankör işini başarmıştır. Kendi ülkesinin gerçeğinden ve kendi halkının özgürlüğünden ve mutluluğundan başka bir şey düşünmemiştir. Otuz yıl öncesinin *Yeni Edebiyat Dergisi*'ni o küçük aydınlık dergiyi hatırlıyoruz. Bu dergide Ali Rıza imzasıyla yayımladığı güçlü yazıları çağının genç zihinleri hiçbir zaman unutmamışlardır. Dost çevresinde konuşup dertleşmeyi severdi, insana belli etmeden öğretir, zor düğümleri çözer, bunalımları giderir ve bütün bunları hep sakın, gösterişten uzak ve bir akar su berraklığı içinde geçerdi. Bildiğini iyi bilenlerin duraksamayan, inandırıcı bir konuşması vardı. Otuz yıldır nice bunalımların onun yerinde ve zamanında değinmeleriyle nasıl sona ermiş olduğunu bilenler çoktur.

Ve mihnet yılları gelmiştir. Yönetici sınıfların bilgisizlikten ve gereksiz düş-

manlıklarından beslenen nobran ve hoyrat tutumları ... Ve Reşat Fuat eziyet çekmiştir, çilesi ağır olmuştur, yirmi yıla yakın mahpus damlarında yatmıştır, gene kavga onu hep en önde en korkulu yerde bulmuştur. Devrimci namusa örnek olmuş, elindeki bayrağı yere düşürmemiştir. Kişiliğinin en belirgin özelliği iffe-ti olmuştur. Robespierre gibi o da bozulmazdı. Eli, kire değmemiş, gırtlğından haram lokma geçmemiştir. Çok eziyet görmüştür, çok kahr çekmiştir, hiç eziyet çekmemiş hiç kahr çekmemiş bir insan gibi kalmıştır. Yüzü her zaman sakın, bakışı her zaman açık ve duru kalmıştır.

İstanbul Darülfünunu Fen Fakültesi matematik bölümünü bitirmiş, Almanya'da kimya öğrenimi yapmış, çalışkan ve parlak zekâlı bir kişiydi. Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın yakın akrabasıydı, önünde bütün ikbal yolları açıktı. Reşat Fuat arkadaş zor yolu seçmiş, dar kapıdan geçmiş, ömrünü Türk emekçisinin yoluna koymuş ve ekmek parası olan kalemi elinde ölmüştür.

Müntekim Öçmen

Türkiye'deki sosyalist mücadelenin en seçkin ve en çilekeş savaşılarından Reşat F.Baraner, 67 yaşında hayata gözlerini yummuştur. Baraner'in cenazesi Perşembe günü toprağı verilmiştir. Emekçilerin davasına hayatını vermiş olan Reşat Fuat Baraner'in acı kaybı dolayısıyla ANT, bütün Türk emekçilerine ve sosyalistlerine başsağılı diler...

ANT, Sayı 86, 20.08.1968

REŞAT AĞABEY

Türkiye emekçilerinin büyük savunucusu
Reşat Fuat Baraner için.

Çocukluğumun
Altun şafaklarındaki rüyalarım
Anamın karparçası ekmeğinde kalan tadım.
Yusyuvarlak gökyüzündeki umut dolu dünyalarım
Sessizliğe erişen taşlar gibi
Paramparça döküldü yerlere
Dillerim söylemez oldu, kulaklarım uğultu
Uyanıp uyanıp rüyalarımın
Yepyeni sabahlar içinde yıkandım
Doldum doldum boşandım
Kul oldum yollarına
Sonra
Kaldırımlarda titreşen yavrucakların
Boşuna kendini harcayan kadınların sesine
Ve bilincini senden öğrendim sınıfımın alın terine.
Deli pervaneler gibi döndürdün beni
Bir kuru dal misâli, sesleri insanlarımin
İki kor parçası
İki kor parçası tutuşan gözlerinde buldum yolumu
Uslu ırmaklar gibi duruldum
Kendimi sende buldum
Ve sonra oturdum ortasına dünyanın
Hapishane şarkıları içinde eriyip kaybolmadı günlerimiz
Bağdaş kurup sıra sıra dizildik
Dizinin dibinde İktisadi-Siyasi öğrendik.
Ve alın terin ve zahmetin
Ve tümüyle rezilliğini dünyanın
Ve neden alınterimizin birikip birikip
Düşman olup dikildiğini karşımızda
Gece yarısı uykularından uyandırılıp
Koyu karanlıklar içinde sürdüler seni
Korkunç beli tabancalı hayaletler
Ses...

Bir acı ses ...
 Bir sürme gıcırtısı ...
 Derinnn ...
 Derin ... Uzunnnn ...
 Uykusuz gözlerle hücreler ...
 Ve sonra bir kapı ...
 Paslı,
 Karanlık ...
 Adı Bizanslı katil
 Adı
 Durmadan hürriyet başı kesip geçen
 Ve her örtülüşünde üstüne kahramanların
 Kendi kendini yiyen kapılar ...
 Sen büyük savunucu
 Üstüne ağır bir külçe gibi çöken
 Bu katil ıskarta-portayı
 Kaldırıp kaldırıp silkip atansın
 Sen ezilenlerin tarihini kanınla yazansın
 Düşünmedin bir kerecik kendini
 Kendini kendinden çok sevdiği insanlara verdin
 Savaşın halkın özgürlüğü için
 Karanlık zindanlarda geçirdin gençliğini
 Boynunda zincirler
 Sürgünler sürgünler ...
 Açlar içindeki kardeşlerini unutmadın.
 Düşünce kelepçelerim
 Hapishane avlusunda yumuşak bir toprağa
 Utandı ellerim acısından
 Dilsiz hücrelerle görünce seni
 Gülen bakışlarından öğrendin insanı
 Kul yunus gibi
 Sırrına erdin gerçeğin,
 Rahatım çok şükür yanında olmuşluğumdan
 Fevkalade memnunum senin asrında
 Senin safında zincire vuruluşumdan.

Zihni T. Anadol

Ağlama Duvarı

Türkiye Solu, Sayı: 2, 10.04.1971

TEŞEKKÜR

12.8.1968 Pazartesi günü vefat eden kıymetli varlığımız:

Reşat Fuat Baraner'in

bakım ve tedavisinde en yakın alâka ve yardımlarını esirgemeyen Sosyal Sigortalar Kurumu 1. nci Dahiliye Şefi Mütihassıs Dr. HİLMİ ÖZGÜN ve Mütihassıs Dr. SAVGAT SANCAR'a ve bütün Servis Personeline teşekkürlerimizi sunarız.

AİLESİ VE DOSTLARI
Cumhuriyet — 9565

VEFAT

TÜRKİYE EMEKÇİLERİ DÂVASININ YARIM YÜZYILLIK
SAVUNUCUSU

REŞAT FUAT BARANER

ÖLDÜ

Cenazesi 15 Ağustos 1968 Perşembe günü, saat 16'da Şişli Camii'nden alınarak Feriköy Mezarlığı'na defnedilecektir.

Milliyet 10948

VEFAT

TÜRKİYE EMEKÇİLERİ DÂVASININ YARIM YÜZYILLIK
SAVUNUCUSU

Reşat Fuat Baraner

ÖLDÜ

Cenazesi 15 Ağustos 1968 Perşembe günü, saat 16 da Şişli Camii'nden alınarak Feriköy Mezarlığına defnedilecektir.

Cumhuriyet — 9564

REŞAT FUAT BARANER

YAŞAMI, ÇALIŞMALARI, ANILAR

Reşat Fuat Baraner 45 yıl önce, 12 Ağustos 1968 günü yaşamaya gözlerini yumdu.

1902 yılında Selanik'te doğan Reşat Fuat Baraner 1925 yılında Türkiye Komünist Partisi'ne girdi. İstanbul İl Sekreterliği, Merkez Komitesi üyeliği, TKP Merkez Komitesi Sekreterliği görevlerinde bulundu. On yılı aşkın hapis yattı. İkinci Dünya Savaşı yıllarında, 1943'de kendisinin kaleme aldığı *Faris Erkman* ismiyle yayınlanan *En Büyük Tehlike* broşürü Türkiye'de büyük yankı uyandırdı. *Tan* gazetesi, *Yeni Edebiyat*, *Türk Solu* gibi dergilerde makaleler yazdı.

Reşat Fuat Baraner'i; RGASPI'de bulunan şahsi dosyası, kendi yazdığı broşür ve makalelerin bir kısmı, hakkında kavga arkadaşlarının yazdıklarıyla ölümünün 45. yılında anıyor ve mücadelesi önünde saygıyla eğiliyoruz.

SOSYAL
TARİH
YAYINLARI

20,00 ₺

